28-5-2026

ΔΗΜΗΤΡΗΣ Ι. ΛΟΪΖΟΣ

Η ΑΡΧΑΙΑ ΣΙΚΕΛΙΑ

(409 - 212 π.Χ.)

ΔΙΟΝΥΣΙΟΣ Α’, ΔΙΟΝΥΣΙΟΣ Β ’, ΤΙΜΟΛΕΩΝ, ΑΓΑΘΟΚΛΗΣ, ΙΕΡΩΝ Β’
ΙΣΤΟΡΙΚΕΣ ΒΙΟΓΡΑΦΙΕΣ

http://www.anistor.gr/ellas/Europe-Greece.htm

Anistoriton Freeware Editions
ShareAlike 4.0
2026

Ο τόμος αυτός εκδόθηκε για πρώτη φορά το 2026 από τον συγγραφέα Δημήτριο Ι. Λοΐζο.

Είναι διαθέσιμος για λήψη από τις διευθύνσεις:
Academia <https://acg.academia.edu/DemetrisLoizos >
Research Gate <https://www.researchgate.net/profile/Demetris-Loizos>
Internet Archive <https://archive.org/details/@demloizos>

Η συγγραφή του κειμένου, ο ορθογραφικός έλεγχος στις γλώσσες που χρησιμοποιήθηκαν, και η ηλεκτρονική παραγωγή του βιβλίου πραγματοποιήθηκαν με το δωρεάν διανεμόμενο OpenOffice 4. Η φιλολογική επιμέλεια στις γλώσσες που χρησιμοποιήθηκαν έγινε από τον συγγραφέα με την χρήση του ιστότοπου Lexigram και του δωρεάν διανεμόμενου προγράμματος αναγνώσεως κειμένου eSpeak.

ISBN 978-960-91873-15-10

Στους ομογενείς της Ιταλίας & Σικελίας

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Πρόλογος

Ο Δ’ αιώνας π.Χ. στην κυρίως Ελλάδα σημαδεύθηκε από τα επακόλουθα της ήττας των Αθηναίων στον Πελοποννησιακό Πόλεμο. Αρχικά, η Ηγεμονία της Σπάρτης και κατόπιν η Ηγεμονία των Θηβών προσπάθησαν να επιβάλουν τις πολιτικές και στρατιωτικές επιλογές τους στις Πόλεις του κυρίως ελλαδικού χώρου. Σύντομα, όμως, ο Φίλιππος Β’ της Μακεδονίας και αργότερα ο γιος του Αλέξανδρος Γ’ στερέωσαν την εξουσία τους στον ελλαδικό χώρο, ενώ μετά τον θάνατο του Αλεξάνδρου ακολούθησαν διάφοροι Μακεδόνες βασιλείς και οι πόλεμοι των Διαδόχων και των Επιγόνων που επηρέασαν σημαντικά την ζωή στις Ελληνικές Πόλεις. Ο βασιλιάς της Ηπείρου Πύρρος ενεπλάκη σε διάφορους πολέμους και για μικρή περίοδο διεκδίκησε και τον θρόνο της Μακεδονίας. Τον Δ’ αιώνα π.Χ., όμως, η καρδιά της Ελλάδας κτυπούσε και στην Μεγάλη Ελλάδα, στην Ιταλία και Σικελία.

Ενώ οι ηγεμονίες των μεγάλων ελληνικών Πόλεων, ο Φίλιππος, ο Πύρρος, και ο Αλέξανδρος διδάσκονται στα ελληνικά σχολεία και πανεπιστήμια εκτενώς και με πολλές λεπτομέρειες, η άλλη Ελλάδα του Δ’ Αιώνα π.Χ., η Μεγάλη Ελλάδα της Αρχαιότητας, η Κάτω Ιταλία και Σικελία, συνήθως εγκαταλείπονται στην λήθη. Ο μέσος μορφωμένος Έλληνας γνωρίζει οπωσδήποτε κάτι για τις μάχες Ρωμαίων και Καρχηδονίων και ιδίως για την καταστροφή της Καρχηδόνας αλλά σχεδόν τίποτα για τις μάχες των Ελλήνων της Σικελίας με τους Καρχηδόνιους, τις ήττες αλλά και τις νίκες των ελληνικών στρατών. Πάρα πολλοί από τους Έλληνες αναγνώστες ιστορικών βιβλίων αγνοούν την πάλη δημοκρατικών, ολιγαρχικών, και τυραννικών καθεστώτων στις ελληνικές Πόλεις της Αρχαίας Σικελίας αλλά και τις λεπτομέρειες για την πολιτική και στρατιωτική δράση κυρίως των τυράννων των Συρακουσών, Διονυσίου Α’, Διονυσίου Β’, Αγαθοκλή, και Ιέρωνα Β’, αλλά και τον ρόλο του Κορίνθιου στρατηγού Τιμολέοντα στα πολιτικά και στρατιωτικά τεκταινόμενα στην Σικελία του Δ’ αιώνα π.Χ. Γενικώς, η ελληνική Αρχαία Σικελία του Δ’ και του Γ’ αιώνα π.Χ. είναι βυθισμένη στην ομίχλη της ιστορικής γνώσεως των σημερινών Ελλήνων. Ίσως διότι οι Έλληνες νικήθηκαν τελικά από τους Καρχηδόνιους αλλά και από τους Ρωμαίους και στην Ιταλία και στην Σικελία, πριν οι τελευταίοι αφιχθούν και στην κυρίως Ελλάδα τον Β’ αιώνα π.Χ. Εν τούτοις, ο ελληνικός πληθυσμός της Ιταλίας δεν εξαφανίσθηκε από την Ιστορία αλλά άνθισε πάλι στην Βυζαντινή και μετά-Βυζαντινή Εποχή και ο απόηχος του υπάρ-

χει μέχρι σήμερα στα ελληνόφωνα χωριά. Αξίζει, λοιπόν, να μην ξεχασθεί από τους Νεοέλληνες η ελληνική Αρχαία Σικελία και οι αγώνες της για επιβίωση την ίδια περίοδο που οι Έλληνες κυριαρχούσαν στην Αρχαία Εγγύς Ανατολή μέχρι την Ινδία αλλά και στην Αίγυπτο.

Η σύντομη αυτή ιστορική μονογραφία αποτελεί μέρος κεφαλαίου του magnum opus «Η Μεσόγειος, η Ελλάδα και η Ευρώπη», τόμος 2 *Η Αρχαία Ρώμη, η Ιταλία και η Ελληνική Μεσόγειος, μέχρι την Καταστροφή της Καρχηδόνας το 146 π.Χ.* [τμήμα του «Οι Ρωμαίοι, οι Έλληνες, η Αρχαία Ευρώπη (Μέρος Ι)]. Η μελέτη αυτή έχει ως στόχο να παρακινήσει κυρίως τους Έλληνες φοιτητές Αρχαιολογίας και Ιστορίας να ασχοληθούν σε βάθος με την Ιστορία της Σικελίας κατά την Αρχαιότητα αλλά και κατά τις μετέπειτα ελληνικές ιστορικές περιόδους του νησιού και της Νότιας Ιταλίας γενικότερα.

Αυτή η μονογραφία αλλά και κάθε ιστορική και αρχαιολογική μου μελέτη θα ήταν αδύνατον να ολοκληρωθεί χωρίς την αμέριστη συμπαράσταση των βιβλιοθηκονόμων στην βιβλιοθήκη του Deree College-The American College of Greece στην Αθήνα (τώρα The American University of Greece), οι οποίες κατάφεραν να βρουν οτιδήποτε ζητούσα, σε οποιαδήποτε γλώσσα, σε όποια χώρα του κόσμου και εάν βρισκόταν, αλλά και των φίλων μου στο εξωτερικό. Και αυτή η εργασία μου ολοκληρώθηκε με την μελέτη πηγών και δημοσιεύσεων σε ψηφιακή μορφή με πρόσβαση σε βιβλιοθήκες μέσω του Διαδικτύου κατά ένα πολύ μεγάλο ποσοστό, με τα υπόλοιπα βιβλία, άρθρα, αρχαίες πηγές να προέρχονται από την βιβλιοθήκη του Deree College ή με δανεισμό από άλλες βιβλιοθήκες (ελληνικές και ξένες) μέσω της βιβλιοθήκης του Deree College, αλλά και από την προσωπική μου φυσική και ηλεκτρονική βιβλιοθήκη.

Δημήτρης Ι. Λοΐζος
Νέο Ηράκλειο Αττικής
7 Απριλίου 2026

Εισαγωγή: Η Αρχαία Σικελία του Δ' και Γ' αιώνα π.Χ.

Η Αρχαία Σικελία του Δ' και του Γ' αιώνα π.Χ. δεν ήταν εξ ολοκλήρου ελληνική. Στην δυτική της άκρη είχαν αρχικά εγκατασταθεί Φοίνικες και σύντομα η περιοχή έγινε καρχηδονιακή επικράτεια. Οι Καρχηδόνιοι στην Βόρειο Αφρική και απέναντι από την Σικελία ήταν Φοίνικες άποικοι από την Τύρο της Φοινίκης. Ήταν φυσικό, λοιπόν, να υπάρχει ένα ενδιαφέρον των πολιτών της μεγάλης αφρικανικής πόλεως για τους ομογενείς τους στην Ευρώπη. Αρχικά, η συμβίωση Ελλήνων και Φοινίκων στην Σικελία ήταν ειρηνική, μια που ο κάθε λαός ασχολούνταν μόνο με τις περιοχές στις οποίες κατοικούσε. Σταδιακά, όμως, το αυξανόμενο καρχηδονιακό ενδιαφέρον για το εμπόριο στην κεντρική Μεσόγειο Θάλασσα και η στενότερη επαφή Φοινίκων της Σικελίας και Καρχηδονίων έφερε τους δύο Κόσμους σε σύγκρουση. Μέσα σε δύο αιώνες (Δ' και Γ' π.Χ.) Έλληνες και Καρχηδόνιοι βρέθηκαν αντιμέτωποι και στην Σικελία αλλά και στην Αφρική πολλές φορές και μάλιστα οι Καρχηδόνιοι κατάφεραν να εδραιώσουν την παρουσία τους στην δυτική Σικελία. Την λύση στο ερώτημα ποιος θα επικρατήσει στο μεγάλο ιταλικό νησί την έδωσαν προς το τέλος του Γ ΄αιώνα π.Χ. οι Ρωμαίοι, οι οποίοι αφού νίκησαν κατά κράτος τους Καρχηδόνιους τελικά κατέλαβαν και την πρώην σύμμαχό τους πόλη των Συρακουσών και έθεσαν υπό τον έλεγχό τους ολόκληρη την Σικελία.

1. Καρχηδόνα: Ίδρυση και Πολιτικό Σύστημα

Οι Τύριοι από την Φοινίκη πραγματοποίησαν τρία σημαντικά βήματα για την εξάπλωση του εμπορίου τους στην Μεσόγειο με γνώμονα κυρίως τον υπερπληθυσμό, την ανάγκη για προμήθεια αγροτικών προϊόντων, και την αναζήτηση για μέταλλα. Η αρχική ικανοποιητική εγκατάσταση τους στην Κύπρο έδωσε γρήγορα την θέση της στην διερεύνηση νέων πιθανών θέσεων στην Βόρεια Αφρική, όπου ιδρύθηκε η Καρχηδόνα, ενώ σύντομα, η ανάγκη κυρίως για ασήμι τους έσπρωξε ακόμη δυτικότερα μέχρι την νότια Ισπανία. Τελικά, οι Φοίνικες διερεύνησαν και τις βορειοδυτικές ακτές της Αφρικής στον Ατλαντικό Ωκεανό. Η Καρχηδόνα, όμως, έμελλε να είναι η σημαντικότερη ιστορικά πόλη τους.

Ο μύθος για την ίδρυση της Καρχηδόνας ξεκινάει στην Τύρο. Όταν ο Πυγμαλίων έγινε βασιλιάς, η αδελφή του Ελισάτ (Elishat) ή Ελίσσα ή Διδώ παντρεύθηκε τον θείο της Ακέρβα (Acherbas ή Zakarbaal), αρχιερέα στον ναό του Ηρακλή (Μελκάρτ). Με σκοπό να αποκτήσει τον χρυσό που είχε θάψει στην γη ο θείος και κουνιάδος του, ο Πυγμαλίων σκότωσε τον Ακέρβα αναγκάζοντας την αδελφή του, που πλέον τον μισούσε, να επιβιβασθεί σε πλοία μαζί με άρχοντες της πόλεως που επίσης μισούσαν τον βασιλιά και να φύγει. Έφθασαν στην Κύπρο, όπου η Ελισάτ συναντήθηκε με τον αρχιερέα του ναού της Αστάρτης. Εκείνος ήταν πρόθυμος να την ακολουθήσει με την σύζυγό και τα παιδιά του εφόσον οι απόγονοί του θα ήταν κληρονομικοί αρχιερείς στην νέα πόλη που θα ίδρυε η Ελισάτ. Επίσης, στην Κύπρο, η Ελισάτ διέταξε να συλληφθούν 80 παρθένες που τριγύριζαν στην παραλία, σύμφωνα με θρησκευτικό έθιμο ιερής πορνείας, για να γίνουν οι σύζυγοι των ανδρών που είχε μαζί της και να αποτελέσουν τις πρώτες οικογένειες της πόλεως που επρόκειτο να ιδρύσει. Κατόπιν, έπλευσε προς την αφρικανική ακτή όπου πλήρωσε τους ντόπιους και αγόρασε ένα μεγάλο κομμάτι γης για να εγκατασταθούν και έτσι ιδρύθηκε η Qarthadasht ή νέα πόλη ή Καρχηδόνα. Εκεί, τους δέχθηκαν οι κάτοικοι της γειτονικής Ιτίκης, που είχαν φθάσει στην περιοχή πριν από αυτούς. Εν τω μεταξύ, για να αποφύγει να παντρευτεί τον βασιλιά των ντόπιων, η Ελισάτ ρίχθηκε στην φωτιά.[1] Σύμφωνα με τον μύθο, που υπονοεί και συμμετοχή Κυπρίων Φοινίκων στην ίδρυση της πόλεως στην Βόρεια Αφρική, οι αρχαιολόγοι παρατηρούν ότι η Καρχηδόνα ιδρύθηκε σε περιοχή που ήταν ήδη γνωστή στους Τύριους από

[1] Justinus, XVIII.4-5. Δες και Aubet, pp. 212-217 και Lancel, C*arthage*, pp. 20-25 και Sergio Ribichini, «Dido and her Myth» in *The Phoenicians,* ed. Sabatino Moscati (Milan: Fabbri/Rizzoli, 1988/1999), pp. 654-656.

την εγκατάσταση στην Ιτίκη, ότι η μετάβαση εκεί ήταν αποτέλεσμα πολιτικής κρίσεως στην Τύρο, ότι οι ιδρυτές ήταν αρχοντικές και ιερατικές οικογένειες, ότι η περιοχή της εγκαταστάσεως οριοθετήθηκε εξ αρχής και καθοσιώθηκε με μία ανθρωποθυσία, και ότι η Καρχηδόνα ιδρύθηκε εξ αρχής ως αποικία.[2]

Η Καρχηδόνα (BAGROW, 32:F3) ιδρύθηκε το 814 π.Χ.[3] σε στρατηγικό σημείο στην Κεντρική Μεσόγειο, στην Βόρεια Αφρική. Κτίσθηκε στην άκρη μιας χερσονήσου, στον Κόλπο της Τύνιδος, έτσι ώστε να ελέγχει το πέρασμα ανάμεσα στην Σικελία και στην Βόρεια Αφρική. Ταυτοχρόνως, η ενδοχώρα της ήταν πάρα πολύ εύφορη. Τον Η' και τον Ζ' αιώνα π.Χ., η πόλη κάλυπτε μια έκταση 0,55 τ.χλμ. και εντός του τείχους περιλάμβανε οικίες κατασκευασμένες από ωμοπλίνθους, που ανάμεσα τους είχαν ελεύθερους χώρους ή κήπους. Εκτός των τειχών υπήρχε μια βιοτεχνική ζώνη με εργαστήρια για την παρασκευή της πορφύρας, φούρνους αγγειοπλαστών και μεταλλουργεία. Πρωτοκορινθιακά και ευβοϊκά αγγεία, προφανώς από ανταλλαγές προϊόντων, χρονολογούν το πρώτο στρώμα κατοικήσεως μεταξύ 775-750 π.Χ. ενώ κυπριακή και ισπανική κεραμική υποδεικνύουν ότι ήδη από τον Η' αιώνα π.Χ. η Καρχηδόνα ήταν μια οργανωμένη πόλη και κοινωνία με ανεπτυγμένο εμπόριο με ολόκληρη την Μεσόγειο. Το πρωιμότερο νεκροταφείο της πόλεως βρισκόταν σε λειτουργία από το 730-720 π.Χ. ενώ το «ταφέθ» («Tophet» ή «Topheth»),[4] με τις καύσεις βρεφών σε αγγεία, λειτούργησε συνεχώς από το 700 περίπου π.Χ. Οι επαφές με την μητρόπολη Τύρο ήταν στενές και κυρίως εμπορικές.

Μπορούμε να φανταστούμε ένα εμπορικό ταξίδι από την Φοινίκη προς την Καρχηδόνα που δεν πρόλαβε να ολοκληρωθεί. Το 1997 μ.Χ., σε βάθος 400 μ. κάτω από την επιφάνεια της θάλασσας, στα ανοικτά των Ασκάλων (Ashqelon/Ascalon, BAGROW, 70:F2 σημερ. Ashkelon, νότια ακτή Ισραήλ) βρέθηκαν τα ναυάγια δύο φοινικικών πλοίων του Η' αιώνα π.Χ., που ονομάσθηκαν χαϊδευτικά *Tanit* και *Elissa*. Τα δύο πλοία πρέπει να ανήκαν σε στολίσκο φοινικικών εμπορικών που είχε αποπλεύσει από κάποιο λιμάνι της Φοινίκης, ίσως την Τύρο, και ταξίδευε νότια, κατά μήκος της ακτής με προορισμό λιμάνια της αφρικανικής ηπείρου. Φορτωμένα με εκατοντάδες αμφορείς κρασιού το κάθε ένα, ένα μόνο κύριο εμπόρευμα που είχε μάλλον μεταφερθεί από την δυτική Αρχαία Εγγύς Ανατολή στην Τύρο, και κυβερνώμενα από φοινικικό πλήρωμα αποτελούν παράδειγμα θαλάσσιου φοινικικού εμπορίου. Τα δύο πλοία, που κτυπήθηκαν από δυνατό ανατολικό άνεμο και ναυάγησαν, έμοιαζαν σε μέγεθος με τον πλοίο της Κυρήνειας και ήταν ωφέλιμου φορτίου 25 περίπου μετρικών τόνων το κάθε ένα. Δεν γνωρίζουμε τον ακριβή προορισμό τους αλλά μπορεί να ήταν η Αίγυπτος ή και η Καρχηδόνα, στην οποία δεν είχαν ακόμη αναπτυχθεί αμπελώνες.[5]

Η Καρχηδόνα πρέπει να αναπτύχθηκε πολύ γρήγορα δημογραφικά και πολιτικά

---

[2] Aubet, p. 218.

[3] Τίμαιος/Timaeus Tauromenitanus, FGrH, 566, Fr. 60 = Δ.Α., I.74.1. Δες και Aubet, pp. 162-163 και Lancel, C*arthage*, p. 22 και Fantar, «North Africa» in *The Phoenicians*, ed. Sabatino Moscati, pp. 203-204 & χάρτης Καρχηδόνας.

[4] Για το ταφέθ στην «Παλαιά Διαθήκη» δες λμ. «Topheth», Metzger and Coogan, eds, *The Oxford Companion to the Bible*.

[5] Robert D. Ballard, Lawrence E. Stager, Daniel Master, Dana Yoerger, David Mindell, Louis L. Whitcomb, Hanumant Singh and Dennis Piechota, «Iron Age Shipwrecks in Deep Water off Ashkelon, Israel,» *American Journal of Archaeology* 106, no. 2 (April 2002): 151-168.

για να είναι σε θέση να θεμελιώσει την πρώτη αποικιακή της εγκατάσταση στην Ίμπιζα (BAGROW, 27:G3), στις Βαλεαρίδες Νήσους, το 654/3 π.Χ.,[6] να προσπαθήσει το 600 π.Χ. να αντιμετωπίσει τους Φωκαείς της Μασσαλίας στην θάλασσα,[7] να βοηθήσει τους Ετρούσκους να διώξουν τους Φωκαείς από την Αλαλία της Κορσικής το 540 π.Χ. και να υπογράψει εμπορική συμφωνία με την Ρώμη περί το 509 π.Χ. Η Καρχηδόνα δεν ήταν μόνο μια πόλη ναυτικών και εμπόρων. Οι πλούσιοι της κάτοικοι ήταν ιδιοκτήτες καλλιεργήσιμης γης στις γειτονικές περιοχές, τις οποίες καλλιεργούσαν ντόπιοι Λίβυοι και πλήρωναν μέρος της σοδειάς τους για ενοίκιο.[8] Οι έμποροι ήταν και αυτοί γαιοκτήμονες και επομένως δεν υπήρχε σύγκρουση ανάμεσα σε γαιοκτήμονες και εμπόρους. Στην πόλη υπήρχαν απλοί τεχνίτες που εργάζονταν στην βιοτεχνία αλλά και εργάτες στις αποβάθρες. Οι κάτοικοι της συμπεριλάμβαναν χρυσοχόους, αρχιτέκτονες, γιατρούς και δασκάλους.[9] Έχει υπολογισθεί ότι κατά τον Ε' αιώνα π.Χ. η πόλη είχε 200.000 κατοίκους και στην αρχή του Γ' αιώνα π.Χ. ο πληθυσμός της μαζί με τους σκλάβους και τους ξένους ήταν 400.000.[10] Από την αρχή, οι Τύριοι ήταν αποφασισμένοι να μετατρέψουν την Καρχηδόνα σε μια από τις σημαντικότερες πόλεις της Μεσογείου.[11]

Το πρόβλημα με την ανασύσταση της πολιτικής Ιστορίας της Καρχηδόνας εντοπίζεται στο γεγονός ότι δεν έχουν διασωθεί τα αρχεία της πόλεως αλλά και στο ότι Έλληνες και Ρωμαίοι συγγραφείς χρησιμοποίησαν λέξεις της γλώσσας τους και έννοιες από την δική τους εμπειρία στις πόλεις όπου ζούσαν για να περιγράψουν θεσμούς μιας ξένης πολιτικής οντότητας (π.χ. senatus, γερουσία, βασιλεύς). Από τις γραπτές πηγές συνάγεται ότι η Καρχηδόνα ήταν δημοκρατία, δηλαδή διέθετε εκλεγμένους άρχοντες οι οποίοι ήταν υπόλογοι στους πολίτες. Το πρώτο πολιτικό πρόσωπο που αναδύεται στην Καρχηδόνα μετά την Ελισάτ/Διδώ είναι ο Μάλχος του ΣΤ' αιώνα π.Χ., ο οποίος παρουσιάζεται σαν να ζούσε στην Καρχηδόνα των θεσμών του Γ' αιώνα π.Χ. Με άλλα λόγια, η Καρχηδόνα παρουσιάζεται σαν να διατηρούσε τους ίδιους πολιτικούς θεσμούς (βασιλιά; στρατηγούς, γερουσία) λίγο μετά την ίδρυσή της αλλά και για αιώνες. Οι αρχαίοι συγγραφείς χρησιμοποιούν την λέξη «βασιλιάς» για τους ανώτατους άρχοντες της Καρχηδόνας, τους σουφέτες (εν. špṭ στα φοινικικά), των οποίων όμως η πολιτειακή λειτουργία μοιάζει πολύ με εκείνη των Ρωμαίων υπάτων.

Υποθέτουμε ότι αρχικά οι Καρχηδόνιοι αντέγραψαν τον θεσμό της βασιλείας που υπήρχε στην μητρόπολή τους Τύρο και μπορεί στην αρχή να υπήρχε μόνο ένας «βασιλιάς». Επίσης καθ' όλη την διάρκεια της Ιστορίας της, την πόλη κηδεμόνευε η αριστοκρατία, η οποία δεν αποτελούνταν από μία καθορισμένη ομάδα οικογενειών. Αντιθέτως, υπήρχε ανταγωνισμός για την συμμετοχή στην αριστοκρατία που βασιζόταν στα προσωπικά προσόντα και στην οικονομική επιφάνεια κάθε πολίτη. Μέσα από τα κείμενα, όμως, ο ένας από τους δύο βασιλείς ή σουφέτες, που εκλέγονταν κάθε

[6] Δ.Σ., V.16.2-3. Για την Ίμπιζα και τις άλλες φοινικικές και καρχηδονιακές εγκαταστάσεις στην νοτιοανατολική Ισπανία δες Maria Eugenia Aubet Semmler, «Spain» in *The Phoenicians,* ed. Sabatino Moscati (Milan: Fabbri/Rizzoli, 1988/1999), pp. 285-304.

[7] Θουκ., I.13.6.

[8] Πολύβιος. I.72.

[9] Dexter Hoyos, *The Carthaginians* (London: Routledge, 2010), pp. 59-72.

[10] CS, p. 596 n. 6.

[11] Aubet, pp. 218-227 και Lancel, C*arthage*, pp. 25-91.

χρόνο,[12] μπορούσε να είναι ο αρχηγός του στρατού στις εκστρατείες και στις μάχες. Υπήρχαν όμως και στρατηγοί που διορίζονταν για συγκεκριμένες εκστρατείες αλλά και βοηθοί τους στρατιωτικοί ηγέτες. Μετά τον Μάλχο, ο διάδοχός του Μάγων, ο οποίος εγκαινιάζει την δυναστεία των Μαγονιδών, και οι διάδοχοί του εκλέγονται με γνώμονα την οικογενειακή τους αρετή αλλά και επί τη βάσει των νόμων. Ίσως ο τελευταίος αυτής της δυναστείας να ήταν ο Ιμίλκων. Στις αρχές του Δ' αιώνα π.Χ. εγκατέλειψε την σικελική εκστρατεία, γύρισε ατιμασμένος στην Καρχηδόνα και τελικά αυτοκτόνησε υπό το βάρος των τύψεων. Ίσως και να ήταν ο διάδοχός του Μάγων που κατέπνιξε εξέγερση των ιθαγενών Λιβύων στην Αφρική και αντιμετώπισε τον Διονύσιο Α' των Συρακουσών στην Σικελία. Αμέσως μετά, μια νέα δυναστεία υπό τον Άννωνα που εκλήθη να αντιμετωπίσει (368 π.Χ.) τον Διονύσιο Α' αναδύθηκε στην πολιτική σκηνή της Καρχηδόνας. Όμως, η «βασιλεία» στην Καρχηδόνα τελείωσε με την σταύρωση του Βομίλκα το 308 π.Χ., μετά το αποτυχημένο του πραξικόπημα.[13]

Εκτός όμως από τον «βασιλιά», η Καρχηδόνα διέθετε και άλλους πολιτικούς θεσμούς, οι οποίοι ισχυροποιήθηκαν κατά το τέλος τους Δ' αιώνα π.Χ. Στον Δ' αιώνα π.Χ., το πολίτευμα της συγκρινόταν με αυτό της Σπάρτης και της Κρήτης και άρα θεωρούνταν αρχαϊκής μορφής, πρωιμότερο των εξελιγμένων ελληνικών πολιτευμάτων του Ε' αιώνα π.Χ. Εν τούτοις, το πολίτευμα θεωρούνταν ότι λειτουργούσε ικανοποιητικά στην φοινικική πόλη διότι υποστηριζόταν από τους πολίτες, όπως αποδεικνύεται από την απουσία «στάσεων» και τυράννων. Τα κύρια εκτελεστικά όργανα ήταν οι «βασιλείς» ή σουφέτες,[14] με τον ρόλο που έχουμε εξηγήσει παραπάνω. Η εξουσία τους εξισορροπούνταν από το Συμβούλιο των Γερόντων ή Γερουσία και ελεγχόταν από το Συμβούλιο των Εκατόν Τεσσάρων ή Εκατό δικαστών,[15] που είχε μάλλον θεσμοθετηθεί στο τέλος του Ε' ή στην αρχή του Δ' αιώνα π.Χ. Το Συμβούλιο αυτό φαίνεται ότι δίκαζε τις πράξεις στρατηγών ή γενικά στρατιωτικών. Η Γερουσία, το συμβούλιο των «δυνατών» ή «μεγάλων» (πληθ. 'drm στα φοινικικά), μάλλον περιόρισε την αρχική βασιλική εξουσία και την αντικατέστησε με τους σουφέτες. Το συμβούλιο αυτό πρέπει να είχε στην δικαιοδοσία του διπλωματικές, οικονομικές, και στρατιωτικές αρμοδιότητες αλλά ελάμβανε αποφάσεις και για εσωτερικά θέματα. Σε ορισμένες περιστάσεις, η Γερουσία έστελνε σε διπλωματικές αποστολές το «ιερό συμβούλιο»,[16] ομάδα τριάντα έμπειρων γερουσιαστών, για να χειρισθούν δύσκολες υποθέσεις.

Ένα άλλο χαρακτηριστικό του καρχηδονιακού πολιτεύματος ήταν οι «πενταρχίες» που αποτελούνταν από πέντε αξιωματούχους, διορίζονταν δι' εκλογής και η κάθε μία είχε σειρά σημαντικών αρμοδιοτήτων. Οι διοικούντες («άρχοντες»), που ήταν άμισθοι, εκλέγονταν με βάση την αριστεία («αριστίνδην») αλλά και τον πλούτο τους

[12] Nepos, XXIII.7.

[13] Lancel, C*arthage*, pp. 110-115.

[14] Υπάρχει διχογνωμία ανάμεσα στους μελετητές της Αρχαιότητας εάν ο «βασιλιάς», όρος που χρησιμοποιείται από τους Έλληνες αρχαίους συγγραφείς, και ο «σουφέτης», όρος που χρησιμοποιείται από τον Ρωμαίο Λίβιο και υφίσταται σε επιγραφές, αναφέρονται στο ίδιο αξίωμα (Lancel, C*arthage*, p. 117).

[15] Ο Αριστοτέλης [*Πολιτικά,* 1272b (II.8.2&4)] αναφέρει Συμβούλιο Εκατόν Τεσσάρων και άλλο των Εκατό, στο ίδιο τμήμα του κειμένου, αλλά πρέπει να πρόκειται για ένα και το ίδιο σώμα. Δες και Justinus, XIX, 2.

[16] «sanctius […] consilium», Livius, XXX.16.3.

(«πλουτίνδην») διότι χρειαζόταν να έχουν τον απαιτούμενο ελεύθερο χρόνο για να ασχοληθούν με τα κοινά. Θεωρούνταν μεγάλη τιμή για έναν άνδρα να κατέχει πολλές διοικητικές θέσεις. Οι πενταρχίες, τα μέλη των οποίων εκτελούσαν και χρέη δικαστών, εξέλεγαν το Συμβούλιο τον Εκατό. Σε εξαιρετικές περιπτώσεις, δίνονταν δικαιώματα πολιτών σε ξένους. Τέτοια ήταν η περίπτωση δύο Συρακουσίων Ελλήνων, που όμως η μητέρα τους ήταν Καρχηδόνια. Εκτός από τους σουφέτες και τις πενταρχίες υπήρχαν και άλλοι αξιωματούχοι, τους οποίους αναφέρουν περιστασιακά οι αρχαίοι συγγραφείς. Υποδεέστεροι ήταν οι οικονομικοί άρχοντες ή λογιστές (πληθ. mḥšbm στα φοινικικά) και οι επιθεωρητές των αγορών (πληθ. mhzm στα φοινικικά) ενώ υπήρχαν και οι βοηθοί τους, οι γραμματείς (εν. spr στα φοινικικά). Αγνώστων αρμοδιοτήτων παραμένουν για μας οι ονομαζόμενοι «επικεφαλής» (εν. rb στα φοινικικά), εκτός εάν ο τίτλος τους προτάσσεται ενός γνωστού σε εμάς αξιώματος, λ.χ. «επικεφαλής των γραφέων».[17]

Η δημοκρατική πλευρά του πολιτεύματος παρουσιαζόταν από τον ρόλο που είχε η συνέλευση των πολιτών, ο δήμος (ʿm στα φοινικικά, «ο λαός»). Ο δήμος συζητούσε θέματα στα οποία συμφωνούσαν οι σουφέτες και η Γερουσία ότι έπρεπε να παρουσιασθούν στην συνέλευση αλλά και θέματα για τα οποία ένα από τα δύο μέρη διαφωνούσε. Οι πολίτες είχαν το δικαίωμα είτε να αποδεχθούν την πρόταση που υποβαλλόταν από τους αξιωματούχους και το Συμβούλιο είτε να λάβουν την δική τους ανεξάρτητη απόφαση.[18] Αργότερα, η συνέλευση των πολιτών πρέπει να είχε γίνει ισχυρότερη, ίσως λόγω των πολεμικών γεγονότων, αν και δεν γνωρίζουμε εάν όλοι οι άνδρες της Καρχηδόνας είχαν δικαίωμα συμμετοχής ή ορισμένες κατηγορίες φτωχών αποκλείονταν. Πάντως, είχε το δικαίωμα να εκλέγει τους σουφέτες, τους στρατηγούς και άλλους αξιωματούχους. Ήταν αυτή που επικύρωσε την επιλογή του Αννίβα (Hannibal) ως επικεφαλής του στρατού στην Ισπανία το 221 π.Χ.[19] Η παράθεση του καρχηδονιακού πολιτικού συστήματος δεν είναι παρά μόνο το γενικό πλαίσιο που πρέπει να ήταν γνωστό στον Ελληνικό Κόσμο κατά τον Δ’ αιώνα π.Χ. Κατά τους Καρχηδονιακούς Πολέμους των Ρωμαίων του Γ’ αιώνα π.Χ., αναδύονται συμπληρωματικές λεπτομέρειες που δίνουν μια καθαρότερη εικόνα του πολιτεύματος και των λειτουργιών του την εποχή αυτή.

Από τις λίγες και αποσπασματικές πληροφορίες συμπεραίνουμε ότι η Καρχηδόνα ήταν μια καλά οργανωμένη πόλη και κράτος που μπόρεσε να διατηρήσει την εσωτερική της πολιτική συνοχή για αιώνες. Παρά το γεγονός ότι επικεφαλής της διοικήσεως ήταν οι πλούσιοι πολίτες, η πολιτεία δεν είχε παρά ελάχιστες περιπτώσεις ανταρσίας και αυτές υπό συγκεκριμένες συνθήκες. Οι Έλληνες, όπως μπορούμε να κρίνουμε από τον Αριστοτέλη, πρέπει να θαύμαζαν αυτό το πολιτικό σύστημα που είχε αναμείξει αριστοκρατικά, ολιγαρχικά και δημοκρατικά στοιχεία και παρ’ όλα αυτά λειτουργούσε απρόσκοπτα. Η δυναμικότητα και η αντοχή της Καρχηδόνας φάνηκαν κατά τις επιχειρήσεις με τους Σικελιώτες Έλληνες και κυρίως με τον Αγαθοκλή, αλλά κορυφώθηκαν με την πολεμική της εμπλοκή με τους Ρωμαίους, οι οποίοι τελικά την γονάτισαν.

---

[17] Lancel, C*arthage*, pp. 117-120, όπου και όλες οι παραπομπές στις αρχαίες πηγές.

[18] Αριστοτέλης, *Πολιτικά,* 1272b-1273b (ΙΙ.8). Δες και Scullard, *History*, pp. 160-162.

[19] Πιο αναλυτικά για το πολιτικό σύστημα στην Καρχηδόνα δες Hoyos, *The Carthaginians*, pp. 20-38.

2. Ελληνο-Καρχηδονιακοί Πόλεμοι στην Σικελία (409-404 π.Χ.)

Οι Καρχηδόνιοι ήταν λοιπόν Φοίνικες που εγκαταστάθηκαν στην Βόρεια Αφρική και το κέντρο των εκφάνσεων της Ιστορίας τους και του πολιτισμού τους εκεί ήταν η Καρχηδόνα. Για να διαφυλάξουν την εμπορική τους κυριαρχία σε περιοχές της κεντρικής Μεσογείου Θαλάσσης, οι Καρχηδόνιοι είχαν επέμβει στρατιωτικά στην Σαρδηνία, στις δυτικές ακτές της Ιταλίας και στην Σικελία. Αναμφίβολα, η πλήρης κατοχή της Σικελίας θα τους εξασφάλιζε τον έλεγχο του εμπορίου προς την Ιταλία και την δυτική Μεσόγειο. Συνεπώς, πάγιος στόχος της καρχηδονιακής πολιτικής στην περιοχή ήταν ο περιορισμός ή και η εκδίωξη των Ελλήνων του νησιού, επιδίωξη που είχε ως αποτέλεσμα την σύγκρουση μαζί τους αναπόφευκτη. Από το τέλος του Ε' μέχρι και τον Γ' αιώνα π.Χ., οι Αφρικανοί συγκρούσθηκαν επανειλημμένα με τους Έλληνες και με τους Ρωμαίους, αρχικά για τον έλεγχο της Σικελίας και αργότερα ολόκληρης της ιταλικής χερσονήσου.

Η ιστορική απεικόνιση της Καρχηδόνας και των Φοινίκων/Καρχηδονίων στην Καρχηδόνα είναι εξαιρετικά δύσκολη και στην ουσία πολύ δυσδιάκριτη. Πώς να γράψει κανείς την Ιστορία μίας πόλεως της οποίας τα αρχεία έχουν καταστραφεί, κανένα χρονικό δεν έχει φθάσει μέχρι τις μέρες μας και ό,τι γνωρίζουμε για εκείνην και τους κατοίκους της έχει περάσει μέσα από τον παραμορφωτικό φακό των Ελλήνων και Ρωμαίων συγγραφέων; Τα διάσπαρτα στις ακτές της Μεσογείου αρχαιολογικά κατάλοιπα μας διηγούνται την Ιστορία των εμπορικών σταθμών και αποικιών των Καρχηδονίων, αλλά δεν μπορούν να μας διαφωτίσουν καθόλου ως προς την εσωτερική πολιτική κατάσταση και τα τεκταινόμενα στην βορειοαφρικανική πόλη. Συνεπώς, η διήγηση και η ανάλυσή μας ακολουθεί τις απόψεις των αρχαίων συγγραφέων που έγραψαν για την Καρχηδόνα, πολλές φορές χρησιμοποιώντας λέξεις ή αντιλήψεις (ελληνικές ή ρωμαϊκές) που αντανακλούσαν τις δικές τους πόλεις ή την αντίληψη των θεσμών και της ζωής που εκείνοι αντιλαμβάνονταν με τους δικούς τους όρους. Άρα, και η Ιστορία της Καρχηδόνας είναι γραμμένη από τους νικητές, δηλαδή τους εχθρούς της.[20]

Το ενδιαφέρον των Αφρικανών για την κυριαρχία στο εμπόριο απαιτούσε την συντήρηση πολεμικού στόλου αλλά και ικανών στρατηγών και ναυάρχων που θα αναλάμβαναν αυτές τις αποστολές. Από τις λιγοστές αναφορές στις πηγές μας συμπεραίνουμε ότι οι βασιλείς ή στρατηγοί των Καρχηδονίων δεν ήταν κληρονομικοί, αλλά επιλέγονταν ή εκλέγονταν εξαιτίας των προσόντων τους και η πόλη πρέπει να διοικούνταν από Συμβού-

[20] Lancel, C*arthage*, pp. 110-111.

λιο Γερόντων. Για πολλά χρόνια, στην πόλη κυριάρχησαν οι απόγονοι του Μάγωνος Α', από τους οποίους διακρίθηκαν πολλοί στρατηγοί και ναύαρχοι. Ένας από αυτούς ήταν και ο Αμίλκας του Μάγωνος που εισέβαλε στην Σικελία το 480 π.Χ. αλλά και ο Αννίβας του Γίσκωνος που εισέβαλε στο νησί το 409 π.Χ. Παρότι, όπως εξηγήσαμε, υπήρχε ένα συνεχές ενδιαφέρον των Καρχηδονίων για την Σικελία, εξαιτίας του τοπικού εμπορίου και των θαλάσσιων εμπορικών οδών, φαίνεται ότι μεταξύ 480 και 409 π.Χ. οι Αφρικανοί είχαν αποσυρθεί από την ενεργό συμμετοχή στα σικελικά τεκταινόμενα. Ίσως αυτό να ήταν αποτέλεσμα κάποιου όρου της συνθήκης ειρήνης μετά την ήττα τους το 480 π.Χ.[21] Η σχέση τους, πάντως, με τις φοινικικές εγκαταστάσεις της δυτικής Σικελίας ήταν πολύ χαλαρές, ενώ διατηρούσαν φιλικές επαφές με την Έγεστα των Ελύμων και πιθανόν και με τον Σελινούντα αλλά και εμπορικές σχέσεις με τον Ακράγαντα. Δεν αποτελούσαν απειλή για την Σικελία αν και οι Αθηναίοι, πριν αρχίσει η πολιορκία των Συρακουσών το 414 π.Χ., είχαν στείλει πλοίο στην Καρχηδόνα για να βεβαιωθούν για τις προθέσεις των Αφρικανών. Παρότι λοιπόν οι Καρχηδόνιοι πρέπει να παρακολουθούσαν το τι συνέβαινε στην Σικελία, δεν υπήρχε κανένα σημείο αναθερμάνσεως του ενδιαφέροντός τους για το νησί μέχρι και αμέσως μετά την επικράτηση των Συρακουσίων. Το 410 π.Χ., όμως, ανταποκρίθηκαν άμεσα στην έκκληση της Εγέστας για βοήθεια.[22]

Η Καρχηδονική Εισβολή του 409 π.Χ. στην Σικελία

Αφορμή της δεύτερης αθηναϊκής εκστρατείας (415-413 π.Χ.) στην Σικελία είχε υπάρξει η διαμάχη μεταξύ Εγεσταίων και Σελινουντίων για μια περιοχή που την διέσχιζε ποταμός και αποτελούσε το φυσικό σύνορο ανάμεσα στις δύο πόλεις. Όταν το 416 π.Χ. ξέσπασε πόλεμος ανάμεσα στις δύο σικελικές Πόλεις, η Έγεστα ηττήθηκε. Τότε, οι Εγεσταίοι προσπάθησαν να βρουν συμμάχους και ζήτησαν την βοήθεια του Ακράγαντα και των Συρακουσών, οι οποίες αρνήθηκαν οποιαδήποτε ανάμειξη. Οι Ελύμιοι, απογοητευμένοι, έστειλαν απεσταλμένους στην Καρχηδόνα, η οποία επίσης αρνήθηκε να τους βοηθήσει και έτσι τελικά στράφηκαν προς την Αθήνα και έστειλαν απεσταλμένους μαζί με τους Λεοντίνους, οι οποίοι είχαν εκδιωχθεί από την Πόλη τους από τους Συρακούσιους. Έτσι ενεπλάκη η Αθήνα στα σικελικά πράγματα μεταξύ 415-413 π.Χ.

Μετά το τέλος του πολέμου μεταξύ Αθηναίων και Συρακουσίων το 413 π.Χ., οι Εγεσταίοι κράτησαν στάση επιφυλακής στην διαμάχη τους με τους Σελινούντιους φοβούμενοι ότι θα έδιναν αφορμή στους Συρακούσιους να συμμαχήσουν με τους εχθρούς τους και να καταλάβουν την πόλη. Όταν όμως οι Σελινούντιοι απαίτησαν ένα μεγάλο τμήμα της αμφισβητούμενης περιοχής, οι Εγεσταίοι ζήτησαν την βοήθεια των Καρχηδονίων, των μόνων που είχαν παραμείνει ουδέτεροι στον πόλεμο που μόλις είχε τελειώσει. Όταν οι απεσταλμένοι παρουσιάσθηκαν στο Συμβούλιο των Γερόντων («γερουσία») και εξήγησαν ότι ζητούσαν βοήθεια, οι Καρχηδόνιοι βρέθηκαν σε μεγάλη αμηχανία. Επιθυμούσαν ίσως για λόγους αρχής να εμπλακούν στην Σικελία με αντάλλαγμα την προσφορά που τους γινόταν, δηλαδή τον πλήρη έλεγχο της Έγεστας –μηδαμινής βέβαια– που ήταν τόσο κοντά στις φοινικικές αποικίες, αλλά φοβούνταν ότι θα προκαλούσαν τους Συρακούσιους που μόλις είχαν εξέλθει νικητές από τον πόλεμο με τους Αθηναίους. Ο Αννίβας του Γί-

[21] Caven, p. 27.
[22] CAH, 6:127.

σκωνος (διοίκ. περ. 440-406 π.Χ.), όμως, ένας από τους δύο σουφέτες[23] εκείνη την χρονιά, έπεισε τους συμπολίτες του ότι έπρεπε να βοηθήσουν την σικελική πόλη.[24]

ΠΙΝΑΚΑΣ 1

ΠΙΝΑΚΑΣ ΑΞΙΩΜΑΤΟΥΧΩΝ & ΣΤΡΑΤΗΓΩΝ ΚΑΡΧΗΔΟΝΑΣ	
Αξιωματούχος / Στρατηγός	**Χρονολογίες (συμβατικές) διοικήσεως (π.Χ.)[25]**
Άννων Α’	περ. 580 - 556
Μάλχος	περ. 556 - 550
Μάγων Α’	περ. 550 - 510
Ασδρούβας	περ. 510 - 499
Αμίλκας Α’ (Hamilcar)	499 - 480
Άννων Β’ (θαλασσοπόρος)	480 - 440
Ιμίλκων (Ιμίλκας, Himilco) Α’ (Σικελίας)	περ. 460 - 410
Αννίβας (υιός Γίσκωνος)	440 - 406
Ιμίλκων (Ιμίλκας, Himilco) Β’	406 - 396
Μάγων Β’ Βάρκα (Barca)	396 - 383
Ιμίλκων Γ’ (Himilco)	383/382
Άννων Γ’ (ο Μέγας Α’)	382 – 360 & 340/339
Μάγων Γ’	360 - 344
Γίσκων (υιός Άννωνος)	339 - 330
Αμίλκας Β’	330 - 313
Αμίλκας Γ’ (υιός Γίσκωνος)	313 - 311
Αμίλκας Δ'	295 - 250
Αννίβας (Ρόδιος)	275 - 259
Άννων Δ’ (ο Μέγας Β’)	250 - 241
Αμίλκας Βάρκα (Barca)	241 - 228
Ασδρούβας	228 - 221
Αννίβας (υιός Αμίλκα Βάρκα)*	221 - 195
Μάγων (Βάρκα) & Ασδρούβας Γίσκωνος	περ. 210 - 206
Ασδρούβας (φιλορωμαϊκή μερίδα)	195 - 160

* Αναφέρεται και ως Αννίβας ο Μέγας. Πολέμησε εναντίον των Ρωμαίων ως επικεφαλής στρατηγός του Καρχηδονιακού στρατού κατά τον Δεύτερο Καρχηδονιακό Πόλεμο (218-201 π.Χ.).

Ο Αννίβας του Γίσκωνος, εγγονός του Αμίλκα που είχε νικηθεί από τον Γέλωνα και σκοτωθεί στην Ιμέρα το 480 π.Χ., δεν μπορούσε παρά να ήταν «φύσει μισέλλην».[26] Ήθελε, συνεπώς, να εκδικηθεί τους Έλληνες για τον τρόπο με τον οποίο είχαν νικήσει τον παππού του αλλά και να φέρει πάλι την Καρχηδόνα στο προσκήνιο των ανταγωνισμών στην κεντρική Μεσόγειο. Αν και δεν γνωρίζουμε τους πραγματικούς λόγους για τους οποίους οι Καρχηδόνιοι αποφάσισαν ξαφνικά, μετά από τόσα χρόνια και μετά από έναν πόλεμο, να αναμειχθούν στα σικελικά πράγματα, θα μπορούσαμε να καταλήξουμε σε ορι-

[23] Η λέξη σουφέτης (φοινικικά, sufet, ίσως και suffet) προέρχεται από την εβραϊκή λέξη sopet = κριτής και ήταν ο τίτλος δύο αρχόντων με ετήσια θητεία στην Καρχηδόνα, παρομοίων με των ρωμαϊκών υπάτων (δες Τσακαλώτος, λμ. «sufes» και *Oxford Latin Dictionary*, λμ. «sufes»).

[24] Δ.Σ., XII.82 & XIII.43.1-5.

[25] Λόγω του ότι δεν διαθέτουμε τα αρχεία της πόλεως, οι χρονολογίες διοικήσεως των παλαιοτέρων αξιωματούχων και στρατηγών είναι συμβατικές. Η χρονολόγηση (με διορθώσεις) έχει βασισθεί στο *The History Files*, <http://www.historyfiles.co.uk/KingListsAfrica/AfricaCarthage.htm>.

[26] Δ.Σ., XIII.43.6.

σμένες λογικές υποθέσεις. Φαίνεται ότι ο Αννίβας είχε ως προσωπική φιλοδοξία να ηγηθεί καρχηδονιακού στρατού εναντίον των Ελλήνων της Σικελίας με σκοπό να θριαμβεύσει εναντίον τους και τελικά κατάφερε να πείσει το Συμβούλιο να του αναθέσει την εκστρατεία.[27] Για πολλά χρόνια οι Καρχηδόνιοι δεν είχαν ενδιαφερθεί για την τύχη των ομοφύλων τους στην δυτική Σικελία, ακόμη και όταν είχαν πλησιάσει εχθρικοί στρατοί, με πιο πρόσφατη την άρνηση για βοήθεια στους Εγεσταίους το 416 π.Χ. και την αδιαφορία έναντι των Αθηναίων το 415 π.Χ. Την δεδομένη στιγμή, το εμπόριό τους με το νησί δεν κινδύνευε αλλά ούτε υπήρχαν πληροφορίες ότι οι Συρακούσιοι έδειχναν συγκεκριμένο ενδιαφέρον για το δυτικό τμήμα του νησιού. Συνεπώς, ελλείψει ασφαλέστερων πληροφοριών, το έντονο ενδιαφέρον του Αννίβα μπορεί μόνο να αποδοθεί σε προσωπικά ελατήρια με αφορμές την ατιμωτική ήττα του παππού του και την έκκληση των Εγεσταίων αλλά και να βασισθεί στον υπολογιζόμενο αιφνιδιασμό κατά την επίθεση, μια που δεν θα αναμενόταν η εμφάνιση των Καρχηδονίων. Όλα τα επιχειρήματα του Αννίβα πρέπει να αφορούσαν στο μέλλον της Καρχηδόνας, αλλά το ελατήριο για την εκστρατεία φαίνεται ότι ήταν προσωπικό.

Το επόμενο ερώτημα είναι κατά πόσον η απόφαση που ελήφθη για την εκστρατεία ήταν προσωπική, δηλαδή με την εξουσία που είχε ο Αννίβας ως αρχηγός του κράτους (βασιλιάς;), ή συλλογική, αφού εκείνος πρώτα έπεισε το Συμβούλιο των Γερόντων. Ο Ηρόδοτος αφήνει να εννοηθεί ότι το 480 π.Χ. είχε απονεμηθεί στον Αμίλκα βασιλική εξουσία επ' ανδραγαθία και έτσι δέχθηκε να κρατήσει ως ομήρους τα παιδιά του Αναξίλα, ενώ ο Διόδωρος Σικελιώτης αναφέρει τον Αννίβα ως των Καρχηδονίων «πρωτεύοντος». Ο Αριστοτέλης συγκρίνει το σπαρτιατικό με το καρχηδονιακό πολίτευμα και αναφέρεται σε μη κληρονομικούς βασιλείς, σε γερουσία και σε εκλεγμένους άρχοντες ανάμεσα στους αρίστους (αριστίνδην) αλλά αυτό το σύστημα αποδίδεται αργότερα, στον Δ' αιώνα π.Χ., ενώ ο Πολύβιος αναφέρει αόριστα κάποια ομοιότητα με το ρωμαϊκό πολίτευμα. Παρά τις ανωτέρω αναφορές στις αρχαίες πηγές, σημερινοί ιστορικοί υποστηρίζουν ότι λόγω της αοριστίας των εξηγήσεων και της χρήσεως των αρχαιοελληνικών πολιτικών όρων για την Καρχηδόνα, είναι περισσότερο πιθανό την περίοδο αυτή να υφίστατο το Συμβούλιο των Γερόντων και οι σουφέτες (παρόμοιοι των Ρωμαίων υπάτων) παρά μια πραγματική βασιλεία. Επίσης, φαίνεται ότι το Συμβούλιο διόριζε τους στρατηγούς για συγκεκριμένες στρατιωτικές αποστολές.[28]

---

[27] Ο Caven, pp. 29-30, προβάλλει θέσεις αρκετά ακραίες, οι οποίες βασίζονται στην γνώση μας των κατοπινών γεγονότων και στην παραδοχή ότι ο Αννίβας ήταν βασιλιάς. Υποστηρίζει, λοιπόν, ότι η ήττα της Εγέστας θα αποτελούσε πιθανή απειλή για τους Φοίνικες της δυτικής Σικελίας, διότι μπορεί να προκαλούσε την επέμβασή των Συρακουσών και τελικά να έθετε σε πιθανό κίνδυνο «την καρχηδονιακή θαλάσσια υπεροχή στην Δύση». Η επέμβαση των Καρχηδονίων θα τους εξασφάλιζε τον πλήρη έλεγχο της δυτικής Σικελίας και του εμπορίου στην δυτική Μεσόγειο. Ακολουθούν και άλλες σκέψεις που μας απομακρύνουν τελείως από τις πηγές και από το τι πραγματικά πίστευαν οι Καρχηδόνιοι για το status quo στο νησί και το εμπόριο της Μεσογείου. Το κύριο ερώτημα παραμένει: εάν πράγματι είχαν τόσο συγκεκριμένους σκοπούς και σχηματισμένη γεωπολιτική αντίληψη, γιατί αρνήθηκαν όλες τις προσκλήσεις πολύ λίγο πριν τελικά πάρουν την απόφαση να επέμβουν; Μήπως γιατί φοβούνταν ουσιαστικά τους νικητές Συρακούσιους; Μήπως γιατί ο Αννίβας χρησιμοποιώντας παρόμοια με τα παραπάνω επιχειρήματα κατάφερε τελικά να τους πείσει προς ίδιον όφελος και φιλοδοξία; Ο Αννίβας πάντως δεν φαίνεται ότι αποφάσιζε μόνος του ως μονάρχης.

[28] Ηρόδ., VII.165-166 και Δ.Σ., XIII.43.5 & ίσως XIV.34 σε σχέση με την τοπική επανάσταση του 401 π.Χ. και Αριστοτέλης, *Πολιτικά*, 1272b (II.8.1-2) και Πολύβιος, VI.51. Δες και CAH, 6:128 & n.

Φαίνεται ότι αρχικά το Συμβούλιο των Γερόντων δεν επιθυμούσε πόλεμο και ενέκρινε μια διπλωματική αποστολή στις Συρακούσες, όπου έφθασαν πρέσβεις των Εγεσταίων και των Καρχηδονίων ζητώντας την διαμεσολάβηση της ισχυρότερης πλέον Πόλεως της Σικελίας για την διευθέτηση της διαφοράς. Ταυτοχρόνως, Σελινούντιοι πρέσβεις έφθασαν στις Συρακούσες αρνούμενοι να συζητήσουν οποιαδήποτε διευθέτηση. Οι Συρακούσιοι άκουσαν και τις δύο πλευρές και αποφάσισαν ότι θα συνέχιζαν να είναι σύμμαχοι των Σελινουντίων αλλά και σε ειρήνη με τους Καρχηδόνιους. Η απόφαση αυτή δείχνει ότι οι Συρακούσιοι αρνούνταν να αναμειχθούν στην διένεξη αυτή στην δυτική Σικελία ενώ δεν ήθελαν με κανέναν τρόπο να προκαλέσουν τους Καρχηδόνιους. Έμεναν απολύτως ουδέτεροι. Αυτή όμως η απόφαση ουσιαστικά εξουσιοδότησε εν λευκώ τους Καρχηδόνιους να επέμβουν στην Σικελία. Δεν φοβούνταν πλέον την εμπλοκή των Συρακουσίων ενώ ίσως είδαν και την ευκαιρία να αναμειχθούν πάλι στα εσωτερικά της δυτικής Σικελίας, χωρίς να προκαλέσουν τους ισχυρούς Έλληνες. Αμέσως μόλις ενημερώθηκαν για το αποτέλεσμα της διπλωματικής αποστολής, έστειλαν στην Έγεστα 5800 μισθοφόρους, που είχαν μείνει άνεργοι μετά την ήττα των Αθηναίων, αφού τους εφοδίασαν με άλογα και τους μισθοδότησαν. Οι Σελινούντιοι, που δεν γνώριζαν για τις ενισχύσεις των Εγεσταίων, ξαφνιάστηκαν από τον όγκο του αντίπαλου στρατού και τράπηκαν σε φυγή ενώ υπέστησαν και σημαντικές απώλειες. Μετά από αυτό το γεγονός, οι Σελινούντιοι προσέτρεξαν στους Συρακούσιους κρούοντας τον κώδωνα του κινδύνου για τους Έλληνες της δυτικής Σικελίας, εφόσον είχε ήδη εμφανισθεί ξένος στρατός, ενώ οι Εγεσταίοι απευθύνθηκαν στους Καρχηδόνιους για να τους προστατεύσουν από τον ενωμένο ελληνικό στρατό. Και οι δύο ισχυρές πλευρές απάντησαν καταφατικά στις εκκλήσεις των συμμάχων τους και έτσι η καρχηδονιακή εισβολή επρόκειτο να γίνει πραγματικότητα.[29]

Το 410 π.Χ., το Συμβούλιο των Γερόντων στην Καρχηδόνα δεν είχε πλέον άλλη επιλογή παρά να διορίσει στρατηγό και επικεφαλής της εκστρατείας στην Σικελία τον Αννίβα του Γίσκωνος. Ο Αννίβας ήταν αποφασισμένος να συγκροτήσει έναν ισχυρό και αξιόμαχο στρατό και στρατολόγησε μισθοφόρους Καμπανούς, άλλους από την Ιβηρική χερσόνησο, τους καλύτερους από τις κοντινές πόλεις της Βόρειας Αφρικής αλλά και πολλούς Καρχηδόνιους πολίτες. Επίσης, άρχισε την κατασκευή στόλου, έτσι ώστε την επόμενη άνοιξη να περάσει το στράτευμα στην Σικελία. Όταν έφθασε η ώρα εκείνη, ο στρατηγός είχε στην διάθεσή του 60 πολεμικά και 1500 μεταγωγικά πλοία, στα οποία φόρτωσε τον στρατό, τις πολιορκητικές μηχανές, πολεμοφόδια και όλα τα άλλα πολεμικά παρελκόμενα. Διέσχισε το στενό ανάμεσα στην Αφρική και στην Σικελία και έφθασε στο ακρωτήριο Λιλύβαιο (δυτική Σικελία, δες χάρτη σε ΙΕΕ, 3β:101), όπου υπήρχε διαθέσιμο νερό και όπου αργότερα ιδρύθηκε η πόλη του Λιλύβαιου. Ο Αννίβας είχε συγκεντρώσει περί τους 50.000 πεζούς[30] και 4000 ιππείς. Ο στόλος έπλευσε στον κόλπο της Μοτύης (δυτική Σικελία) για να μην προκαλέσει τους Συρακούσιους και να μην δώσει την εντύπωση ότι

---

40 & n. 41. Ο Caven, p. 28 υποστηρίζει ότι η Καρχηδόνα είχε βασιλείς, όπως συνέβαινε στην Σπάρτη.

[29] Δ.Σ., XIII.43.6-7 & XIII.44.

[30] Ο Δ.Σ., XIII.54.5, αναφέρει 200.000 κατά τον ιστορικό Έφορο/Ephorus Cumaeus, FGrH, 70, Fr. 201 και 100.000 κατά τον ιστορικό Τίμαιο/Timaeus Tauromenitanus, FGrH, 566, Fr. 103, αριθμοί που θεωρούνται απολύτως υπερβολικοί. Με βάση μια άλλη αναφορά του Διόδωρου Σικελιώτη, XIII.59.6, για 40.000 στρατιώτες και την ανάλυση στο Caven, p. 32, συμπεραίνουμε ότι οι πεζοί ήταν περίπου 50.000.

είχε σκοπό να τους επιτεθεί. Με ενισχύσεις από την Έγεστα και άλλους τοπικούς συμμάχους, ο στρατός προχώρησε προς τον Σελινούντα και πολιόρκησε την πόλη.

Οι Σελινούντιοι είχαν ειδοποιήσει τους Συρακούσιους, αλλά μέχρι να έρθουν οι ενισχύσεις έπρεπε να αντέξουν την πολιορκία. Ήταν δραματικές οι στιγμές όταν οι αμυνόμενοι υπερασπίζονταν την πόλη τους:

> Όλοι όσοι βρίσκονταν στην ακμή της ηλικίας τους, αντιμετώπιζαν τον κίνδυνο πολεμώντας, ενώ οι πιο ηλικιωμένοι ασχολούνταν με τις προετοιμασίες και γύριζαν το τείχος παρακαλώντας τους νέους να μην τους αφήσουν να πέσουν στα χέρια των εχθρών. Οι γυναίκες και τα παιδιά έφερναν φαγητό και βέλη στους αγωνιζόμενους ὑπὲρ τῆς πατρίδος χωρίς να κατέχονταν από την συστολή και την ντροπή που είχαν σε καιρό ειρήνης.[31]

Ήταν τόσο μεγάλη η ανάγκη της στιγμής, ώστε ακόμη και οι γυναίκες και τα παιδιά (αγόρια και κορίτσια) συμμετείχαν στην άμυνα της πόλεως. Ο Αννίβας, όμως, χρησιμοποίησε έξι πολιορκητικούς πύργους και έξι πολιορκητικούς κριούς με αιχμές ενισχυμένες από μέταλλο, που όμοιούς τους δεν είχαν ξαναδεί οι Έλληνες. Από τους πύργους, τοξότες και σφενδονήτες έριχναν συνεχείς βολές στους αμυνόμενους Σελινούντιους ενώ ο Αννίβας έπεφτε με όλο του τον στρατό και τις πολιορκητικές μηχανές κατά κύματα στα τείχη της πόλεως με στόχο να την εκπορθήσει γρήγορα, μια που είχε υποσχεθεί στους στρατιώτες λάφυρα. Επειδή τα παραμελημένα τείχη ήταν χαμηλότερα από τις μηχανές και δεν θα άντεχαν για πολύ, οι Σελινούντιοι ζήτησαν άμεση βοήθεια από τον Ακράγαντα, την Γέλα και τις Συρακούσες. Οι Συρακούσιοι αμέσως διέκοψαν έναν τοπικό πόλεμο –πιθανόν με ανακωχή– που διεξήγαν με Χαλκιδείς και άρχισαν εντατικές προετοιμασίες για να εκστρατεύσουν σε βοήθεια των Σελινουντίων. Η έκκληση του Σελινούντος υπονοούσε ότι η κατάσταση ήταν πολύ σοβαρή, διότι υπό τυπικές συνθήκες μάχης και πολιορκίας μια τέτοια ελληνική Πόλη έπρεπε να αντέξει. Μετά από εννέα μέρες πολιορκίας, όμως, και αφού οι Καρχηδόνιοι είχαν γκρεμίσει μικρό τμήμα του τείχους, τελικά κατάφεραν να καταλάβουν την πόλη. Την στιγμή εκείνη «παρὰ μὲν τοῖς Ἕλλησιν ἦν ὀδυρμοὺς καὶ δάκρυα θεωρεῖν, παρὰ δε τοῖς βαρβάροις ἀλαλαγμὸς ἦν καὶ βοὴ σύμμικτος».[32] Έτσι, άρχισε η λεηλασία και η καταστροφή της πόλεως αλλά και η σφαγή των κατοίκων της μέχρι που όλος ο τόπος γέμισε με ερείπια, «αίματα και νεκρούς». Οι Ίβηρες μισθοφόροι, σύμφωνα με την συνήθειά τους, ακρωτηρίασαν νεκρούς και περιέφεραν βραχίονες αλλά και κεφάλια σε λόγχες ως τρόπαια της νίκης. Ο απολογισμός ήταν 16.000 νεκροί Σελινούντιοι και 5000 αιχμάλωτοι. Οι 2600 που κατάφεραν να διαφύγουν πήγαν στον Ακράγαντα, όπου τους δέχθηκαν με μεγάλη συμπόνια.[33]

Όταν η πτώση του Σελινούντα έγινε γνωστή, οι Συρακούσιοι ζήτησαν από τον Αννίβα να δεχθεί λύτρα για την απελευθέρωση των αιχμαλώτων, να σεβασθεί τους θεούς και να μην λεηλατήσει και καταστρέψει τους ναούς. Η μόνη διαφορά μεταξύ Ελλήνων και Καρχηδονίων όταν καταλάμβαναν τις ηττημένες πόλεις ήταν ότι σε γενικές γραμμές

---

[31] Δ.Σ., XIII.55.4. Απόδοση Δ. Ι. Λοΐζος.

[32] «Από τους Έλληνες έβλεπες θρήνους και δάκρυα, ενώ από τους βαρβάρους φωνές χαράς μαζί με κραυγές νίκης» (Δ.Σ., XIII.57.1).

[33] Δ.Σ., XIII.44 & XIII.54-58.

οι Έλληνες δεν πείραζαν τους ναούς και τους θησαυρούς τους και όσους είχαν καταφύγει σε αυτούς, διότι φοβούνταν και σέβονταν τους θεούς τους, σε αντίθεση με τους μη Έλληνες που δεν είχαν τέτοιους φόβους. Ο Αννίβας γκρέμισε τα τείχη του Σελινούντα, αλλά δέχθηκε να αφήσει όσους κατοίκους είχαν διαφύγει να γυρίσουν στην πόλη τους με τον όρο να γίνουν φόρου υποτελείς στους Καρχηδόνιους. Με την απόφαση του αυτή, έδειξε μια στοιχειώδη μεγαλοψυχία, ίσως σκεπτόμενος ότι η πόλη ήταν πλέον στην καρχηδονιακή δικαιοδοσία.

Μετά την καταστροφή του Σελινούντα, ο Καρχηδόνιος στρατηγός βάδισε γρήγορα προς την Ιμέρα, με στόχο να επιτύχει συγκεκριμένο σκοπό. Έξω από τα τείχη αυτής της πόλεως, το 480 π.Χ., ο παππούς του Αμίλκας είχε νικηθεί και σκοτωθεί με δόλο από τον Γέλωνα της Γέλας και των Συρακουσών. Το 409 π.Χ., ο Αννίβας πολιόρκησε την Ιμέρα με 40.000 άνδρες και με επιπλέον 20.000 Σικελούς και Σικανούς που συγκέντρωσε επί τόπου, με σκοπό να την καταλάβει και να την κατεδαφίσει για να πάρει εκδίκηση για τον θάνατο του παππού του. Με τις πολιορκητικές μηχανές οι Καρχηδόνιοι χτύπαγαν τα τείχη, έσκαβαν τα θεμέλια τους εκεί όπου φαίνονταν λιγότερο ανθεκτικά και τα υποστύλωναν από κάτω με ξύλα και μετά έβαζαν φωτιά στο υποστύλωμα, το οποίο κατέρρεε μαζί με το τμήμα του τείχους από επάνω του. Στην Ιμέρα, όμως, οι πολιορκούμενοι γρήγορα έκτιζαν πάλι το τείχος από μέσα. Σε βοήθεια των Ιμεραίων έφθασαν 4000 επίλεκτοι στρατιώτες, οι περισσότεροι από τις Συρακούσες με επικεφαλής τον Διοκλή. Έτσι πλέον με ένα σύνολο 10.000 ανδρών και με πρωτόγνωρο θάρρος που σάστισε τους εχθρούς τους, οι πολίτες άρχισαν να μάχονται τους Καρχηδόνιους έξω από τα τείχη της πόλεως. Οι μάχες ήταν σκληρές αλλά οι Έλληνες μαχητές «θεατὰς ἔχοντες ἀπὸ τῶν τειχῶν γονεῖς καὶ παῖδας, ἔτι δὲ τοὺς οἰκίους ἅπαντας, ἀφειδῶς ἐχρῶντο τοῖς ἰδίοις σώμασιν εἰς τὴν κοινὴν σωτηρίαν».[34]

Ενώ οι Έλληνες βγαίνοντας από τα τείχη προξενούσαν μεγάλες απώλειες στους αντιπάλους τους και νικούσαν, ο Αννίβας έριξε στην μάχη τις ενισχύσεις του και τελικά τους έτρεψε σε φυγή αφού σκότωσε 3000. Κατά την διάρκεια της νύχτας, πολλά γυναικόπαιδα και ηλικιωμένοι έφυγαν για άλλες ελληνικές πόλεις για να γλυτώσουν. Κάποιοι έφυγαν με πλοία των Ελλήνων Σικελιωτών που είχαν πλεύσει εκεί και άλλοι με τον στρατό του Διοκλή που βιάστηκε να επιστρέψει στις Συρακούσες μήπως ο Αννίβας έστελνε τον στόλο του από την Μοτύη να πολιορκήσει την πόλη τους. Οι μόνοι που ξαγρύπνησαν στα τείχη της πόλεως ήταν λίγοι Ιμεραίοι για να την υπερασπισθούν την επομένη. Κατά την δεύτερη ημέρα της πολιορκίας, οι πολιορκητικές μηχανές των Καρχηδονίων κατάφεραν να γκρεμίσουν τμήμα του τείχους, από όπου οι πολεμιστές άρχισαν να εισέρχονται στην πόλη. Στην αρχή σκότωναν όποιον έβρισκαν μπροστά τους, αλλά μετά άρχιζαν να αρπάζουν τις περιουσίες των κατοίκων και να λεηλατούν τα ιερά. Ο Αννίβας έδιωξε όσους είχαν καταφύγει ικέτες στους ναούς για να σωθούν, έβαλε φωτιά «καὶ τὴν πόλιν εἰς ἔδαφος κατέσκαψεν» (κατεδάφισε ολοσχερώς). Από τους ομήρους, μοίρασε τα γυναικόπαιδα στους στρατιώτες του αλλά τους 3000 άνδρες που συνέλαβε τους οδήγησε στον τόπο όπου είχε πεθάνει ο παππούς του Αμίλκας και αφού τους βασάνισε, τους σκότωσε. Ήταν ένα είδος θυσίας στην μνήμη του παππού του. Κατόπιν, αφού απέλυσε τους μισθο-

[34] Οι Έλληνες «επειδή γνώριζαν ότι από τα τείχη τους έβλεπαν να μάχονται οι γονείς και τα παιδιά τους και όλοι οι συγγενείς τους, δεν δίσταζαν να θυσιάζουν τα σώματά τους για την κοινή σωτηρία», Δ.Σ., XIII.60.4.

φόρους του αλλά άφησε στο νησί αρκετή δύναμη για να προστατεύσει τους συμμάχους του, επέστρεψε στην Καρχηδόνα με πολλά λάφυρα και αποθεώθηκε, διότι κανένας άλλος Καρχηδόνιος στρατηγός δεν είχε παρόμοια επιτυχία στο παρελθόν. Συνεπώς, στόχος των Καρχηδονίων δεν ήταν η κατάκτηση της Σικελίας, αλλά η διασφάλιση της ναυτικής τους αυτοκρατορίας.[35]

Το ίδιο έτος που κατεστράφησαν ο Σελινούς και η Ιμέρα από τους Καρχηδόνιους, το 409 π.Χ., Έλληνες πολέμησαν για μια φορά ακόμη στην δυτική Σικελία υπό τον Ερμοκράτη τον Συρακούσιο. Μετά τις μάχες στο Αιγαίο στο πλευρό των Σπαρτιατών, την καθαίρεση και εξορία του από τους Συρακούσιους, και την σύναψη φιλικών σχέσεων με τον Πέρση σατράπη Φαρνάβαζο, ο Ερμοκράτης κατάφερε να επιστρέψει στην Σικελία και να αποβιβασθεί στην Μεσσήνη.[36] Το κλίμα, όμως, στις Συρακούσες δεν ήταν ευνοϊκό για εκείνον και η πρόσκληση να επιστρέψει στις Συρακούσες με άρση της εντολής για την εξορία του δεν ήρθε.[37] Με χρήματα που είχε λάβει από τον Πέρση σατράπη –χωρίς να γνωρίζουμε τον λόγο– ναυπήγησε πέντε τριήρεις και προσέλαβε 1000 μισθοφόρους.[38] Φαίνεται ότι σκεφτόταν να επέμβει στις Συρακούσες και στρατολόγησε ακόμη 1000 εξόριστους από την Ιμέρα, αλλά ο στρατός του προφανώς δεν επαρκούσε για τέτοιο εγχείρημα ενώ δεν είχε και εσωτερική υποστήριξη.

Ένεκα τούτου, έστρεψε την προσοχή του στον Σελινούντα. Κατέλαβε την πόλη, έκτισε ένα τείχος σε μια της πλευρά και κάλεσε όσους ήθελαν να τον ακολουθήσουν εναντίον των Φοινίκων της δυτικής Σικελίας. Με 6000 στρατιώτες και βάση τον Σελινούντα άρχισε να λεηλατεί την περιοχή των κατοίκων της φοινικικής Μοτύης και νίκησε τους πολίτες της σε μάχη έξω από τα τείχη. Μετά, στράφηκε βορειοανατολικά προς την φοινικική Πάνορμο (σημερ. Παλέρμο), την περιοχή της οποίας επίσης λαφυραγώγησε και λεηλάτησε, νίκησε τους στρατιώτες της και τους ανάγκασε να κλειστούν στα τείχη της πόλεως. Αυτές του οι επιτυχίες κίνησαν το ενδιαφέρον των Συρακουσίων και κυρίως όσων υποστήριζαν την επιστροφή του στην Πόλη, αλλά εκείνος δεν σταμάτησε εδώ.[39] Το 408 π.Χ. έφθασε με τον στρατό του στην Ιμέρα, συγκέντρωσε από το πεδίο της μάχης με τους Καρχηδόνιους τα οστά των σκοτωμένων Συρακουσίων τα οποία είχε εγκαταλείψει ο Διοκλής, τα φόρτωσε σε πολυτελείς άμαξες που κατασκεύασε για τον σκοπό αυτό και τα έστειλε πίσω στους συγγενείς των νεκρών, με σκοπό να κερδίσει την συμπάθεια των συμπολιτών του για να τον αφήσουν να επιστρέψει στην πόλη. Παρά τις αντιρρήσεις του Διοκλή, ο οποίος πιθανόν να αμφισβητούσε ότι αυτά ήταν τα οστά των Συρακουσίων πεσόντων –κυρίως για να αποφύγει την μομφή εγκαταλείψεως σκοτωμένων στρατιωτών και διότι δεν επιθυμούσε την επιστροφή του Ερμοκράτη–, οι Συρακούσιοι έθαψαν με μεγάλες τιμές τους νεκρούς. Ο Διοκλής εξορίσθηκε για τις αντιρρήσεις του που θα φάνηκαν τουλάχιστον ιερόσυλες αν όχι και ύποπτες αλλά και πάλι ο Ερμοκράτης δεν προσκλήθηκε να

[35] Δ.Σ., XIII.59-62 και Caven, pp. 36-37.

[36] Westlake, «Hermocrates the Syracusan,» pp. 258-262.

[37] Δεν υποστηρίζεται από τις πηγές η υπόθεση (Caven, p. 39) κατά την οποία ο Διοκλής πίστευε ότι εάν ο Ερμοκράτης επέστρεφε στις Συρακούσες μόλις είχε αποβιβασθεί στην Σικελία θα ετοίμαζε μεγάλη εκστρατεία για την απελευθέρωση του Σελινούντα και της Ιμέρας.

[38] Ο Beloch, GG, 2.1:406-407 & p. 407 n. 1, υποστηρίζει ότι ο Ερμοκράτης ήρθε στην Σικελία με τα πλοία και τους μισθοφόρους από την Πελοπόννησο, όπου μπορούσε να βρει πλοία και να στρατολογήσει μισθοφόρους.

[39] Είναι τελείως αβάσιμες και υποθετικές ορισμένες απόψεις σε Caven, pp. 39-41.

επιστρέψει στην πόλη, διότι οι Συρακούσιοι φοβούνταν ότι με την στρατιωτική δύναμη που διέθετε θα μπορούσε να αυτοανακηρυχθεί τύραννος.[40]

Έτσι, εκείνος γύρισε αρχικά στον Σελινούντα αλλά σύντομα και σε συνεννόηση με υποστηριχτές του στις Συρακούσες έφθασε την νύχτα με λίγους στρατιώτες του στην πόλη. Για τους Συρακούσιους αποτελούσε απειλή. Όταν η άφιξή του έγινε αντιληπτή, οπλισμένοι πολίτες συγκεντρώθηκαν στην Αγορά και μαζί με μεγάλο πλήθος επιτέθηκαν και σκότωσαν τον Ερμοκράτη και τους περισσότερους συνοδούς του. Όσοι επέζησαν από τους υποστηριχτές του δικάσθηκαν και εξορίσθησαν, ενώ κάποιοι από αυτούς που ήταν σοβαρά τραυματισμένοι κρύφτηκαν στα σπίτια συγγενών τους, οι οποίοι τους δήλωσαν ως νεκρούς. Έτσι σώθηκε και ο Διονύσιος, ο οποίος έμελλε αργότερα να γίνει τύραννος των Συρακουσών.[41]

Γιατί όμως υπήρξε τόση μεγάλη αντίδραση στην επιστροφή του Ερμοκράτη στις Συρακούσες; Οι δημοκρατικοί, που είχαν πεισθεί από τον Διοκλή να συναινέσουν στην εγκαθίδρυση «δημοκρατίας» στην Πόλη και είχαν τελικά καθαιρέσει τους στρατηγούς που είχαν σταλεί για να βοηθήσουν τους Σπαρτιάτες στον Πελοποννησιακό Πόλεμο, είδαν με μεγάλη δυσπιστία και δυσαρέσκεια την πιθανή επιστροφή του Ερμοκράτη. Δεν ήθελαν με κανέναν τρόπο την επιστροφή ενός ολιγαρχικού, δημοφιλούς, δημαγωγού ηγέτη που διέθετε περσικά χρήματα για να στρατολογήσει μισθοφόρους. Θα σκέφθηκαν ότι σκοπός του Ερμοκράτη ήταν η εγκαθίδρυση τυραννίας υποστηριζόμενης χρηματικά από τους Πέρσες. Όταν οι λίγοι αριστοκρατικοί υποστηρικτές του θέλησαν να τον βάλουν στην πόλη κρυφά την νύχτα, ήταν πλέον ολοφάνερες οι προθέσεις των ολιγαρχικών και συνεπώς ο Ερμοκράτης και η «στάσις»[42] του έπρεπε να πνιγούν στο αίμα. Παρ' όλα αυτά, ο Ερμοκράτης, όπως αναδύεται μέσα από τον θαυμασμό του Θουκυδίδη για το πρόσωπό του, είναι «ένας άνδρας απόλυτης ακεραιότητας και υψηλών αρχών που αρνήθηκε να εγκαταλείψει ή να συμβιβάσει».[43]

Η Καρχηδονική Εισβολή του 405 π.Χ. στην Σικελία

Οι Συρακούσιοι μπορεί να έχασαν έναν ικανότατο στρατηγό, αλλά δεν έπαψαν να εποφθαλμιούν την κυριαρχία στην Σικελία, ίσως διότι, όπως υποστήριζε και ο Ερμοκράτης, το νησί έπρεπε να είναι ενωμένο για να αποθαρρύνει επίδοξους εισβολείς. Οι Συρακούσιοι δεν ενοχλούνταν από την παρουσία των Φοινίκων στην δυτική Σικελία και φαίνεται ότι θεωρούσαν και αυτούς κατοίκους του νησιού, όπως και τους Έλληνες από τις άλλες Πόλεις αλλά και τους ντόπιους Σικελούς. Δεν ανέχονταν όμως τις επεμβάσεις των Καρχηδονίων, οι οποίοι κατέστρεφαν πόλεις και σκότωναν Έλληνες με μόνο πραγματικό σκοπό να συλλέξουν λάφυρα. Βέβαια, αυτοί δεν ήταν περισσότερο βάρβαροι στην συμπεριφορά τους από αυτή που είχαν επιδείξει Έλληνες εναντίον Ελλήνων (π.χ. Αθήνα και Μήλος).[44] Οι Συρακούσιοι δεν φοβούνταν ότι οι Καρχηδόνιοι θα κατάφερναν τελικά να

[40] Πρβλ. Westlake, «Hermocrates the Syracusan,» pp. 263-264.

[41] Δ.Σ., XIII.63 & 75. Δες και Mossé, *Οι τύραννοι στην Αρχαία Ελλάδα*, σ. 111-115.

[42] Δηλαδή, ανυπακοή ή εξέγερσις ή ανταρσία ή επανάστασις ή ένοπλος εξέγερσις (Δημητράκος, λμ. «στάσις» αρ. 21.).

[43] Westlake, «Hermocrates the Syracusan,» p. 266.

[44] Η αθηναϊκή συμπεριφορά και απάντηση στους πολίτες της Μήλου το 416 π.Χ., «δυνατά δε οἱ προὔχοντες πράσσουσι καὶ οἱ ἀσθενεῖς ξυγχωροῦσιν» (Θουκ., V.89), δηλαδή «οι ισχυροί επιβάλλουν την δύναμή τους και οι ασθενείς υποχωρούν» είναι διαχρονική και την υπενθύμισε στα

καταλάβουν το νησί, αλλά ότι οι πειρατικές επιδρομές τους θα τους ανάγκαζαν κάθε τόσο να εκστρατεύουν για να βοηθήσουν Έλληνες Σικελιώτες, γεγονός που απαιτούσε έξοδα και προκαλούσε αναστάτωση και ανασφάλεια στους πολίτες.[45] Φοβούμενοι λοιπόν νέους αιφνιδιασμούς, όπως συνέβη με την Α’ Καρχηδονιακή Εισβολή, αποφάσισαν να διαπιστώσουν τις προθέσεις των Αφρικανών αλλά και να τους εκφοβίσουν.

Οι πρέσβεις από τις Συρακούσες που έφθασαν στην Καρχηδόνα το 407 π.Χ. κατηγόρησαν τους Καρχηδόνιους για τα δεινά που υπέστησαν οι Έλληνες από την αναίτια εισβολή και απαίτησαν να μην επαναληφθεί. Οι Καρχηδόνιοι προέβαλαν διάφορες δικαιολογίες, αλλά αφού έφυγαν οι πρεσβευτές αποφάσισαν ότι μετά την πρόσφατη επιτυχία τους το νησί έπρεπε να τεθεί υπό τον πλήρη τους έλεγχο και συνεπώς μια νέα εκστρατεία έπρεπε να ετοιμασθεί. Οι προσεκτικοί όμως Καρχηδόνιοι έδειξαν το νέο τους ενδιαφέρον για το νησί όχι με πόλεμο αλλά με την ίδρυση μιας αποικίας. Από την απόφαση αυτή είναι φανερό πως δεν χρησιμοποιούσαν τους ομόφυλούς τους Φοίνικες ως ορμητήριο εναντίον των Ελλήνων, αλλά επιδίωκαν μια δική τους εγκατάσταση. Οι σχέσεις Φοινίκων της δυτικής Σικελίας και Καρχηδονίων παρέμειναν φιλικές αλλά και χαλαρές. Η αποικία ονομάσθηκε Θέρμα (Θέρμαι Ιμαιραίαι, BAGROW, 47:D3, σημερ. Termini Imerese) εξαιτίας των θερμών υδάτων που ανέβλυζαν στην περιοχή, βρισκόταν 8 χλμ. δυτικά της Ιμέρας και μακριά από τις φοινικικές πόλεις. Οι άποικοι ήταν εθελοντές Καρχηδόνιοι και άλλοι Αφρικανοί αλλά πολύ πιθανόν και αρκετοί Έλληνες από την κατεστραμμένη Ιμέρα, γεγονός που έκανε την πόλη να έχει ελληνικό χαρακτήρα.[46] Με την ίδρυση της αποικίας οι Καρχηδόνιοι θεμελίωσαν στην δυτική Σικελία την «Καρχηδονίων επικράτειαν»,[47] όπως την ονόμαζαν οι Έλληνες, που περιλάμβανε Φοίνικες, Ελύμους, Σικανούς, αλλά και Έλληνες. Επίσης, αυτό ήταν και «το πρώτο τους σημαντικό βήμα στην συμμετοχή τους στα τεκταινόμενα του Ελληνικού Κόσμου».[48]

Το επόμενο έτος 406 π.Χ., εφόσον δεν υπήρξε καμία αντίδραση για την ίδρυση της αποικίας από την πλευρά των Ελλήνων της Σικελίας και κυρίως των Συρακουσίων, οι Καρχηδόνιοι αποφάσισαν μία δεύτερη εκστρατεία στην Σικελία. Πριν όμως αποπλεύσει ο στόλος σκέφθηκαν ότι έπρεπε να στείλουν πρέσβεις στην Αθήνα για να διαπιστώσουν τις προθέσεις της. Δεν θα ήθελαν να βρεθούν αντιμέτωποι με τους Αθηναίους με μήλον της έριδος την Σικελία. Άλλωστε και οι Αθηναίοι τους είχαν προσεγγίσει πριν την Β’ Αθηναϊκή Εκστρατεία στην Σικελία. Η αποστολή αυτή θα μπορούσε να ήταν μια εκδήλωση φιλοφροσύνης προς την μεγάλη Πόλη της Ελλάδας, με αφορμή την οποία οι Καρχηδόνιοι πρέσβεις θα διαπίστωναν και την πιθανή αντίδραση της Αθήνας σε επέμβασή τους στην Σικελία. Φαίνεται ότι είχε υπάρξει κάποιου είδους συνεννόηση μεταξύ Αθηναίων και Καρχηδονίων το 406 π.Χ., η οποία πιθανόν να αφορούσε σε διπλωματική ανοχή των πρώτων σε περίπτωση επεμβάσεως των δεύτερων στο νησί. Σε τελική ανάλυση, ίσως η

αρχαία ελληνικά ο πρωθυπουργός του Καναδά Mark Carney στο Παγκόσμιο Οικονομικό Συνέδριο στο Νταβός της Ελβετίας στις 20 Ιανουαρίου 2026 σε σχέση με την εξωτερική πολιτική του Προέδρου των ΗΠΑ Ντόναλντ Τραμπ. Η Αρχαία Ιστορία είναι τελικά διαχρονική και η μελέτη της επιβεβλημένη και για τον 21ο αιώνα.

[45] Ο φόβος των Συρακουσίων για τους Καρχηδόνιους αυτή την περίοδο είναι μάλλον διογκωμένος από τον Caven, p. 37.

[46] Cicero, *In Verrem*, II.ii.86 (XXXV).

[47] Δ.Σ., XIII.81.3 και Πλάτων, *Επιστολαί*, 349C (VII).

[48] «[...] the first major step towards joining the Hellenic world», Caven p. 37.

συνεννόηση αυτή εξυπηρετούσε και τα αθηναϊκά συμφέροντα την δεδομένη στιγμή, διότι έτσι οι Συρακούσιοι θα ήταν απασχολημένοι στο νησί τους και δεν θα είχαν την δυνατότητα να είναι στο πλευρό των Σπαρτιατών στον Πελοποννησιακό Πόλεμο. Ίσως όμως και αντιστρόφως, οι Αθηναίοι δεν θα τελείωναν ή σταματούσαν τον Πελοποννησιακό Πόλεμο, γεγονός που θα επέτρεπε στους συμμάχους των Συρακουσίων, Σπαρτιάτες και Κορίνθιους, να βοηθήσουν τους τελευταίους στην Σικελία.[49]

Οι κινήσεις των Καρχηδονίων σε σχέση με την Σικελία ήταν πολύ προσεκτικές διότι είχαν λάβει την απόφαση να πολεμήσουν για την διατήρηση και ίσως και επέκταση της κυριαρχίας τους στο νησί. Η νίκη των Συρακουσίων επί των Αθηναίων παρουσίαζε την πρώτη Πόλη ως την μεγάλη και ισχυρή δύναμη που κατάφερε να απαλλαγεί από την ελληνική υπερδύναμη της Εποχής. Όμως, οι επιθέσεις του Συρακούσιου Ερμοκράτη στις φοινικικές Πόλεις έθεταν σε κίνδυνο την καρχηδονιακή παρουσία στο νησί, πάντα σε σχέση με το τοπικό και γενικώς μεσογειακό εμπόριο. Μια οργανωμένη ελληνική εκστρατεία μπορούσε να εξαφανίσει την καρχηδονιακή «Επικράτεια» και συνεπώς είτε έπρεπε οι Αφρικανοί να εγκαταστήσουν πολυέξοδες μόνιμες φρουρές ή να θέσουν υπό την επικυριαρχία τους τις ελληνικές Πόλεις του νησιού.[50] Επέλεξαν την δεύτερη λύση και άρα η εκστρατεία και ο πόλεμος ήταν αναπόφευκτα επακόλουθα.

Το 406 π.Χ., λοιπόν, οι Καρχηδόνιοι, αποφασισμένοι να αρχίσουν τον πόλεμο για να καταλάβουν όλο το νησί, εξέλεξαν για μια ακόμη φορά αρχηγό της εκστρατείας τον Αννίβα του Γίσκωνος, ο οποίος είχε δείξει τις ικανότητές του μερικά χρόνια πριν. Αν και ο Αννίβας ζήτησε να τον απαλλάξουν λόγω της ηλικίας του, οι Καρχηδόνιοι διόρισαν και δεύτερο στρατηγό, τον Ιμίλκωνα (Β' του Άννου). Στρατολογήθηκαν Καρχηδόνιοι και άλλοι από την γύρω περιοχή αλλά και μισθοφόροι Καμπανοί και Ίβηρες και υπολογίζεται ότι οι δύο στρατηγοί συγκέντρωσαν περίπου 60.000 στρατιώτες,[51] 90 τριήρεις και εκατοντάδες μεταγωγικά πλοία για την μεταφορά του στρατού στην Σικελία. Με 40 τριήρεις οι Καρχηδόνιοι προσπάθησαν να περιπλεύσουν την δυτική Σικελία αλλά έξω από τον Έρυκα (BAGROW, 47:B2, σημερ. Erice στην πόλη Trapani της βορειοδυτικής Σικελίας) συνάντησαν ισοδύναμο στόλο των Συρακουσίων, οι οποίοι βύθισαν 15 αντίπαλα πλοία. Οι Συρακούσιοι ήταν ενήμεροι για τις προετοιμασίες των Καρχηδονίων αλλά μετά τις ναυμαχίες με τους Αθηναίους είχαν αποκτήσει και μεγάλη πολεμική εμπειρία στην θάλασσα. Εύκολα, λοιπόν, νίκησαν τους αντιπάλους τους και τους έτρεψαν σε φυγή και προς το παρόν είχαν πάλι τον θαλάσσιο έλεγχο στην βόρεια Σικελία.

Όταν τα νέα έφθασαν στην Καρχηδόνα, ο Αννίβας ανησύχησε και με τις υπόλοιπες 50 τριήρεις έπλευσε προς την ιταλική μεγαλόνησο. Οι Συρακούσιοι αμέσως ζήτησαν την βοήθεια των άλλων ελληνικών Πόλεων της Σικελίας αλλά και των Σπαρτιατών για να αντιμετωπίσουν τους ισχυρούς αντιπάλους τους, αλλά οι Σπαρτιάτες αντιμετώπιζαν δυσκολίες στον Πελοποννησιακό Πόλεμο και δεν μπορούσαν να βοηθήσουν. Ήταν φανερό πως ο άμεσος στόχος των Αφρικανών θα ήταν ο Ακράγας για να υπάρχει και ναυτική υποστήριξη αλλά και διότι έτσι η καρχηδονιακή Επικράτεια θα επεκτεινόταν μέχρι τον

---

[49] SGHI, no 92 και σχόλια και Caven p. 45.

[50] Caven, p. 45 με ορισμένες επιφυλάξεις.

[51] Ο Τίμαιος/Timaeus Tauromenitanus, FGrH, 566, Fr. 25 = Δ.Σ., XIII.80.5 ανέφερε στρατό 120.000 και ο Έφορος Κυμαίος/Ephorus Cumaeus, FGrH, 70, Fr. 203 = Δ.Σ., XIII.80.5, 300.000 ανδρών αλλά οι αριθμοί αυτοί θεωρούνται ιδιαίτερα υπερβολικοί (Caven, p. 46).

άξονα Θέρμα-Ακράγας, καταλαμβάνοντας το ένα τρίτο της Σικελίας. Οι Ακραγαντίνοι έλαβαν όλα τα μέτρα για να αντιμετωπίσουν επίθεση και πολιορκία της πόλεώς τους: συγκέντρωσαν τρόφιμα και όλο το σιτάρι άλλα και τα υπάρχοντά τους από την ύπαιθρο εντός των τειχών της πόλεως. Η εύφορη «χώρα» (η περιοχή γύρω από την τειχισμένη πόλη) του Ακράγαντα παρήγε εκλεκτά σταφύλια και κρασί ενώ ήταν κατάφυτη με ελιές, τον καρπό των οποίων πωλούσε στην Καρχηδόνα και συγκέντρωνε πλούτο που φαινόταν στους πολύ μεγάλους και όμορφα διακοσμημένους ναούς της και στους πολύ πλούσιους πολίτες της.

Ο πλούτος ορισμένων πολιτών του Ακράγαντα αυτή την περίοδο φαίνεται από την περιγραφή γαμήλιας τελετής. Ο Αντισθένης, ο ονομαζόμενος Ρόδος, για να γιορτάσει τους γάμους της κόρης του προσκάλεσε όλους τους πολίτες και μετέτρεψε τους δρόμους σε ένα απέραντο και ατελείωτο εστιατόριο. Οι καλεσμένοι από την πόλη και τις γύρω περιοχές σχημάτισαν μία πομπή εκατοντάδων αρμάτων και ιππέων για να συνοδεύσουν μαζί με τους δαδοφόρους την νύφη. Ο ευτυχής πατέρας είχε φέρει πολύ ξυλεία στους βωμούς στην ακρόπολη και σε όλη την πόλη ενώ είχε προμηθεύσει και τους καταστηματάρχες με ξύλα για να αναφτούν φωτιές παντού. Όταν δόθηκε το σύνθημα και άναψαν όλες οι φωτιές, η νύχτα έγινε μέρα και η «πόλις ἔγεμε φωτός» όταν η νύφη οδηγήθηκε στο σπίτι της. Οι Ακραγαντίνοι, λοιπόν, ζούσαν στην «τρυφήν» τους λίγο πριν εμφανισθεί έξω από τα τείχη τους ο εχθρός. Εν τούτοις, οι οπλίτες τους, παρότι επιζητούσαν ανέσεις ανήκουστες για στρατιώτες (τουλάχιστον ένα στρώμα με κάλυμμα, προβιά για σκέπασμα και δύο μαξιλάρια για να κοιμούνται άνετα στις σκοπιές) δεν υπολείπονταν γενναιότητας και ανδρείας κατά την μάχη.[52]

Οι φόβοι των 200.000 ψυχών του Ακράγαντα βγήκαν αληθινοί. Ο καρχηδονιακός στρατός αποβιβάσθηκε στο νησί και βάδισε κατ' ευθείαν εναντίον του Ακράγαντα (χάρτης σε ΙΕΕ, 3β:101). Ο Αννίβας χώρισε τον στρατό σε δύο μέρη και το πρώτο τμήμα στρατοπέδευσε σε μικρούς λόφους, ενώ το άλλο πολύ κοντά στην πόλη. Ο Καρχηδόνιος στρατηγός έβαλε τους στρατιώτες να σκάψουν βαθιά τάφρο γύρω από το δεύτερο στρατόπεδο και να το περιχαρακώσουν με ξύλινους πασσάλους. Αμέσως μετά, οι Καρχηδόνιοι έστειλαν πρέσβεις στην Πόλη και ζήτησαν από τους Ακραγαντίνους είτε να συμμαχήσουν μαζί τους είτε να μείνουν ουδέτεροι σε ό,τι ενέργειες προβούν εναντίον των υπολοίπων Ελλήνων του νησιού. Οι Ακραγαντίνοι δεν είχαν λόγους να συμμαχήσουν με ξένους, διότι γνώριζαν πόσο ισχυρές ήταν οι Συρακούσες και τι θα μπορούσαν να πάθουν από τους ομόφυλούς τους σε περίπτωση ήττας. Άλλωστε η Πόλη τους, που ήταν η δεύτερη μεγαλύτερη της Σικελίας, θα μπορούσε να αντέξει την πολιορκία και να αναγκάσει τους εχθρούς να υποχωρήσουν. Επίσης, γνωρίζοντας τι είχε συμβεί προηγουμένως από τους Καρχηδόνιους στον Σελινούντα και στην Ιμέρα χωρίς ουσιαστική αιτία, δεν τους εμπιστεύονταν καθόλου. «Καμία ελληνική Πόλη δεν θα μπορούσε να αισθανθεί ασφάλεια σε περιοχή που κυριαρχούσε η Καρχηδόνα».[53] Με άλλα λόγια, την δεδομένη στιγμή, ο Ακράγας επέλεξε την αμυντική στρατηγική με την βεβαιότητα ότι οι εχθροί θα ηττώντο από την αδυναμία τους να διαπεράσουν τα τείχη.

Οι Ακραγαντίνοι όπλισαν όλους τους άνδρες που μπορούσαν να πολεμήσουν ενώ ζήτησαν και εξωτερική βοήθεια. Κάλεσαν τον Λακεδαιμόνιο Δέξιππο, που βρισκόταν

[52] Δ.Σ., XIII.79.8-84.

[53] «[...] no Greek city could feel secure in a land dominated by Carthage», Caven p. 47.

στην περιοχή, να τους βοηθήσει και εκείνος με 2300 μισθοφόρους κατέλαβε τον ονομαζόμενο λόφο της Αθηνάς, ο οποίος είναι αδιευκρίνιστο εάν βρισκόταν μέσα ή κοντά στην πόλη.[54] Οι μισθοφόροι του Δεξίππου συμπεριλάμβαναν και τους Καμπανούς μισθοφόρους που είχε εγκαταλείψει στο νησί ο Αννίβας, μετά το τέλος της πρόσφατης εκστρατείας του. Όταν οι Καρχηδόνιοι έλαβαν την απάντηση των Ακραγαντίνων δεν είχαν να πράξουν κάτι άλλο από το να αρχίσουν την πολιορκία. Χρησιμοποίησαν, λοιπόν, δύο ξύλινους πολιορκητικούς πύργους για να λυγίσουν την αντίσταση των Ελλήνων, αλλά την νύχτα οι πολιορκούμενοι κατάφεραν να τους κάψουν.

Εν τω μεταξύ, η αρρώστια που έπεσε στον στρατό των Καρχηδονίων σκότωσε πολλούς στρατιώτες αλλά και τον ίδιο τον ηλικιωμένο Αννίβα. Ένεκα αυτού του γεγονότος, την διοίκηση ανέλαβε ο Ιμίλκων και συνέχισε την προσπάθεια να εισβάλει στην πόλη από άλλα σημεία των τειχών. Οι Συρακούσιοι, φοβούμενοι ότι ο Ακράγας θα έχει την ίδια μοίρα με τον Σελινούντα και την Ιμέρα, έστειλαν στρατό και στόλο για να βοηθήσει. Στόλος 30 πολεμικών έπλευσε πάλι κατά μήκος των ακτών του νησιού, ενώ συμμαχικός στρατός με επικεφαλής τον Συρακούσιο Δαφναίο που μεγάλωσε καθώς περνούσε από τις πόλεις και αποτελούνταν τελικά από 30.000 πεζούς[55] και 5000 ιππείς έφθασε στον Ιμέρα ποταμό. Όταν ο Ιμίλκων ενημερώθηκε για τον ερχομό των ενισχύσεων για τους αντιπάλους του έστειλε δικό του ισοδύναμο στρατό να τον προϋπαντήσει. Οι ενισχύσεις είχαν μόλις περάσει τον Ιμέρα ποταμό προς τα δυτικά όταν συναντήθηκαν με τις δυνάμεις του Ιμίλκωνος (δες χάρτη σε ΙΕΕ, 3β:101). Οι Έλληνες νίκησαν[56] και καταδίωξαν τους αντιπάλους τους μέχρι το οχυρωμένο στρατόπεδο των τελευταίων, έξω από τα τείχη του Ακράγαντα.

Στην εκκλησία του δήμου, όμως, που συνήλθε στο ερημωμένο στρατόπεδο των Καρχηδονίων, στους λόφους, οι στρατηγοί αλλά και ο Δέξιππος κατηγορήθηκαν ότι δεν έπραξαν ό,τι έπρεπε για να εξοντώσουν τους Καρχηδόνιους, δηλαδή να βγουν από τα τείχη και να τους επιτεθούν καθώς πλησίαζαν στο στρατόπεδο τους. Οι στρατηγοί είχαν φοβηθεί να πάρουν αυτή την πρωτοβουλία μήπως συμβεί αυτό που είχαν πάθει οι οπλίτες κατά την πολιορκία της Ιμέρας από τον Αννίβα λίγα χρόνια πριν, το 409 π.Χ.,[57] και μάλλον δεν είχαν άδικο, διότι στην παρούσα πολιορκία οι Καρχηδόνιοι έστηναν ενέδρες για να τους παρασύρουν μακριά από τα τείχη και να τους σκοτώσουν ή αιχμαλωτίσουν.[58] Τελικά, μέσα στην οργή του, το πλήθος λιθοβόλησε μέχρι θανάτου τέσσερις από τους πέντε Ακραγαντίνους στρατηγούς, τους οποίους θεώρησε ότι είχαν προδώσει την Πόλη. Με αυτή τους την πράξη, οι Ακραγαντίνοι εκτόνωσαν την αγωνία τους για το γεγονός ότι οι Καρχηδόνιοι είχαν μεν ηττηθεί αλλά δεν είχαν εξοντωθεί και θα τους απειλούσαν πάλι στο άμεσο μέλλον.

Εν τω μεταξύ, ο Δαφναίος χρησιμοποιώντας το ιππικό του απέκοψε τις οδούς τροφοδοσίας των Καρχηδονίων για να τους αναγκάσει να παραδοθούν και τελικά για λίγο καιρό οι πολιορκούντες έγιναν πολιορκούμενοι. Μετά από εβδομάδες συνεχούς περιορισμού της τροφής, οι μισθοφόροι του Ιμίλκωνα τον απείλησαν ότι εάν δεν τους δινόταν η

---

[54] Hansen & Nielsen, no 9, «Akragas», p. 188.

[55] Ο Caven, p. 47 υποστηρίζει ότι σε αυτόν τον αριθμό πρέπει να προσθέσουμε και μεγάλο αριθμό ελαφρά οπλισμένων.

[56] Πολύαινος, V.7.

[57] Caven, p. 48.

[58] Πολύαινος, V.10.4 και Frontinus, III.10.5.

ημερήσια τροφή που είχε συμφωνηθεί θα αυτομολούσαν προς στους Έλληνες. Ο Καρχηδόνιος, όμως, γνώριζε ότι οι Συρακούσιοι έστελναν με τα πλοία τους προμήθειες στους Ακραγαντίνους και είχε σκοπό να τις υποκλέψει, όπως και έγινε. Οι Καρχηδόνιοι κατάφεραν να συλλάβουν τον στόλο που είχαν στείλει οι Συρακούσιοι μαζί με τις προμήθειες και έτσι άλλαξαν πάλι τα δεδομένα της πολεμικής αντιπαραθέσεως. Μάλιστα, οι Καμπανοί μισθοφόροι του Δεξίππου που φοβήθηκαν ότι ο ζυγός της νίκης είχε αλλάξει θέση, εξαγοράσθησαν από τους Καρχηδόνιους για 15 ασημένια τάλαντα (περ. 390 κιλά ασήμι, AMCD) και ήρθαν στο στρατόπεδό τους, διότι τώρα οι προμήθειες στο ελληνικό στρατόπεδο είχαν αρχίσει να εξαντλούνται. Η περίπτωση των Καμπανών μισθοφόρων που άλλαζαν στρατόπεδο αναλόγως του ποιος πλήρωνε τα περισσότερα ή τις συνθήκες νίκης ή ήττας που δημιουργούνταν είναι χαρακτηριστική περίπτωση μισθοφορικού στρατού στην Μεγάλη Ελλάδα του Δ’ και του Γ’ αιώνα π.Χ. Ο Ακράγας, όμως, εγκαταλείφθηκε και από τους στρατούς που είχαν προστρέξει προς βοήθειά του υπό τον Δαφναίο και τον Δέξιππο εξαιτίας της ελλείψεως τροφίμων. Μάλιστα ο τελευταίος φέρεται να είπε ότι επειδή «τὴν γὰρ τροφὴν ἐκλιπεῖν» καλύτερα να μεταφερθεί ο πόλεμος αλλού και διέταξε την αποχώρηση του στρατεύματος, πράγμα που θεωρήθηκε από τους Ακραγαντίνους προδοσία. Ως εκ τούτου, οι ελληνικές ενισχύσεις που κράταγαν τους Καρχηδόνιους μακριά από τα τείχη της πόλεως αποχώρησαν και οι Ακραγαντίνοι έμειναν να υπερασπίσουν την πόλη τους μόνοι.

Όταν οι στρατηγοί τους διαπίστωσαν ότι οι προμήθειες ήταν ελάχιστες αποφάσισαν να εγκαταλείψουν την πόλη την νύχτα. Ήταν μέσα Δεκεμβρίου του 406 π.Χ. Επικράτησε πανικός και θρήνος. Υπήρχε τέτοια αναστάτωση ανάμεσα στους πολίτες ώστε «τῆς καθ’ ἑαυτὸν σωτηρίας ἑκάστου φροντίζοντος» έφυγαν όπως-όπως και εγκαταλείποντας τους ασθενέστερους και γηραιότερους, ξεκίνησαν για τη Γέλα. Οι Ακραγαντίνοι απομακρύνονταν από την πόλη τους ακολουθώντας τον δρόμο που οδηγούσε προς την Γέλα αλλά και μέσα από χωράφια με την συνοδεία των οπλιτών. Μπουλούκια από γηραιούς άνδρες, γυναίκες, παιδιά και νεαρές κοπέλες, όλοι άμαθοι στα κακοτράχαλα και στην οδοιπορία, άφηναν πίσω τους την «συνήθην τρυφὴν» και την ανέμελη ζωή με τον φόβο να φωλιάζει στις ψυχές τους. Πρώτα έφθασαν στην Γέλα, αλλά σύντομα εγκαταστάθηκαν στους Λεοντίνους.

Την επομένη το πρωί, ο Ιμίλκων και οι Καρχηδόνιοι εισήλθαν στον Ακράγαντα και σκότωσαν όσους είχαν μείνει πίσω, ακόμη και τους ικέτες που είχαν καταφύγει στα ιερά. Ο Τελλίας, ο πλουσιότερος και καλύτερος στον χαρακτήρα από τους πολίτες, είχε καταφύγει μαζί με άλλους στον ναό της Αθηνάς ελπίζοντας στην σωτηρία του. Όταν κατάλαβε ότι οι Καρχηδόνιοι δεν θα του χάριζαν την ζωή, έβαλε φωτιά στον ναό και κάηκε και ο ίδιος και όλα τα αφιερώματα. Ο Ιμίλκων συγκέντρωσε μεγάλης αξίας λάφυρα, τον πλούτο των 200.000 κατοίκων μετά από δύο περίπου αιώνες λειτουργίας της πλουσιότερης πόλεως της Εποχής της, και τα πιο ακριβά και σπουδαία τα έστειλε στην Καρχηδόνα, ενώ τα υπόλοιπα τα πούλησε. Οι Καρχηδόνιοι, ανάμεσα σε άλλα πολύτιμα, άρπαξαν ζωγραφικούς πίνακες καθώς και γλυπτά και χυτά αγάλματα εξαιρετικής τέχνης. Ο Ιμίλκων, αφού έκαψε τους ναούς, κατέστρεψε τα σπίτια και άρπαξε τα έργα τέχνης που βρίσκονταν στον Ακράγαντα, αποφάσισε να ξεχειμωνιάσει μαζί με τον στρατό του στην πόλη.[59]

[59] Δ.Σ., XIII.85-90 & XIII.96.5. Οι βάρβαροι είναι διαχρονικοί και εμφανίσθηκαν πάλι και κατέστρεψαν έργα τέχνης σε μουσείο αλλά και αρχαιολογικούς χώρους στο Βόρειο Ιράκ και στην Συρία

Η πτώση του Ακράγαντα είχε μεγάλο αντίκτυπο στο ηθικό των Ελλήνων της Σικελίας, στην πολιτεία των Συρακουσών αλλά και στον τρόπο με τον οποίο έβλεπαν τώρα οι Σικελιώτες Έλληνες τους Καρχηδόνιους. Έμμεσα, οδήγησε και στην άνοδο στην εξουσία του τυράννου Διονυσίου στις Συρακούσες

(2015 μ.Χ.).

3. Διονύσιος Α' ο Πρεσβύτερος των Συρακουσών
(περ. 430-367 π.Χ.)

Οι Ακραγαντίνοι που έφθασαν στις Συρακούσες κατηγόρησαν τους στρατηγούς τους για προδότες, δηλαδή ότι δωροδοκήθηκαν για να αφήσουν στην τύχη του τον Ακράγαντα. Άλλοι Σικελιώτες Έλληνες κατηγορούσαν τους Συρακούσιους ότι η Σικελία τελικά κινδύνευε από τους «προστάτας» που εξέλεγαν για να την προστατεύσουν. Στην εκκλησία του δήμου εκτοξεύθηκαν διάφορες κατηγορίες και υπήρχε μεγάλος φόβος, αλλά κανείς δεν είχε το θάρρος να κάνει προτάσεις για τον πόλεμο. Τελικά, ο μόνος που τόλμησε να μιλήσει ήταν ο Διονύσιος, ο γιος του Ερμοκρίτου. Με μεγάλο θάρρος κατηγόρησε τους στρατηγούς ως προδότες και ζήτησε από τους Συρακούσιους να μην ακολουθήσουν την διαδικασία που όριζαν οι νόμοι για τέτοιο παράπτωμα, αλλά να λάβουν απόφαση εκείνη την στιγμή. Οι Άρχοντες, όμως, επέβαλαν στον Διονύσιο πρόστιμο για την αναίδειά του, αλλά ο πλούσιος Φίλιστος, ο ιστορικός, το πλήρωσε επί τόπου και ζήτησε από τον Διονύσιο να συνεχίσει να μιλάει και εκείνος θα πλήρωνε όλα τα πρόστιμα που θα του έβαζαν για να τον κάνουν να πάψει. Και ο Διονύσιος πια πήρε μεγάλο θάρρος και κατηγόρησε τους στρατηγούς ότι δωροδοκήθηκαν και «ἐγκατέλιπον τὴν τῶν Ἀκραγαντίνων σωτηρίαν» και αποκήρυξε τους πιο διάσημους πολίτες διότι έρεπαν προς την ολιγαρχία. Ζήτησε από τους πολίτες στην εκκλησία του δήμου να διαλέξουν για στρατηγούς όχι εκείνους που είχαν μεγάλη επιρροή αλλά αυτούς που θα προασπίζονταν τον δήμο.[60] Εκείνη την στιγμή είχε γεννηθεί ο τύραννος που σε όλη την υπόλοιπη ζωή του θα είχε την πλήρη υποστήριξη των Συρακουσίων, με μοναδικό σκοπό τον έλεγχο της Σικελίας.

Έχει διατυπωθεί η άποψη ότι η επανεμφάνιση της τυραννίας στις Συρακούσες και αργότερα και σε άλλες Πόλεις της Σικελίας ήταν αποτέλεσμα πρώτα των αθηναϊκών εισβολών και κατόπιν των καρχηδονιακών (δες παρακάτω), διότι οι Έλληνες του νησιού ζούσαν σε ένα «ξένο περιβάλλον» –συγκρινόμενο με αυτό των Πόλεων στην κυρίως Ελλάδα–, περιτριγυρισμένοι από εχθρούς όπως οι Καρχηδόνιοι, οι Ετρούσκοι, οι ντόπιοι Σικελοί. Η αποτυχία διατηρήσεως δημοκρατικών πολιτευμάτων οφειλόταν και στις συνεχείς επιβαλλόμενες μετακινήσεις πληθυσμών ανάμεσα στις Πόλεις που αλλοίωναν τους πληθυσμούς των πολιτών ανά Πόλη αλλά και στην παρουσία μεγάλου αριθμού μισθοφόρων. Οι Ελληνικές σικελικές Πόλεις απέτυχαν να διατηρήσουν εντός τους την ισορροπία ανάμεσα στην πλειοψηφία και στην μειοψηφία, ανάμεσα στους πλούσιους και στους φτωχούς. Ίσως χρειάζονταν περισσότερο χρόνο δημοκρατίας και ένα περιβάλλον απαλλαγ-

[60] Δ.Σ., XIII.91.

μένο από τόσους πολλούς εξωτερικούς κινδύνους για να αποφύγουν την αναρρίχηση στην εξουσία τυράννων όπως ο Διονύσιος Α' των Συρακουσών.[61]

Οι πληροφορίες μας για τα νεανικά χρόνια του Διονυσίου είναι ελάχιστες. Γεννήθηκε το 430 π.Χ. ή πολύ κοντά σε αυτό το έτος. Πατέρας του ήταν ο Ερμόκριτος (όχι Ερμοκράτης).[62] Ο Διονύσιος πρέπει να ήταν παρών στην ναυμαχία των Συρακουσών το 413 π.Χ. είτε ως νεαρός οπλίτης είτε ως έφηβος που παρακολούθησε από τα τείχη την νίκη των Συρακουσίων επί των Αθηναίων. Θαυμαστής του Ερμοκράτη, τον ακολούθησε μετά την επιστροφή του στην Σικελία το 409 π.Χ. και το βράδυ που σκοτώθηκε ο στρατηγός ήταν στο πλευρό του και τραυματίστηκε σοβαρά. Την ίδια χρονιά, έλαβε μέρος στις μάχες εναντίον του Ιμίλκωνος στον Ακράγαντα και διακρίθηκε για την ανδρεία του. Όταν επέστρεψε λοιπόν στις Συρακούσες πρέπει να είχε σχηματίσει την αντίληψη ότι η δημοκρατία ήταν ένα αποτυχημένο πολίτευμα, όπως το είχε δει μέσα από την πολιτεία των Συρακουσίων και την αποτυχία των Αθηναίων. Πρέπει να είχε πιστέψει ότι ο μόνος τρόπος για να επιβληθεί μια Πόλη –και στην περίπτωση της Σικελίας να εκδιώξει τους Καρχηδόνιους και να επιβάλει την εξουσία των Ελλήνων στο νησί– ήταν να διαθέτει έναν ισχυρό ηγέτη, έναν τύραννο, κατά την συνήθεια και το μέτρο της Εποχής.

Στο τέλος της ομιλίας του, οι Συρακούσιοι πείσθηκαν από τα λόγια του νεαρού πολεμιστή, έδιωξαν τους στρατηγούς και στην θέση τους εξέλεξαν άλλους, μεταξύ των οποίων και τον ίδιο τον Διονύσιο. Ο νέος στρατηγός, όμως, δεν είχε σκοπό να συνεργασθεί με τους άλλους αλλά στόχος του ήταν να καταλάβει την εξουσία. Για να συμβεί αυτό έπρεπε να συνυπάρξουν ορισμένες συνθήκες που θα προετοίμαζαν το έδαφος για μια τέτοια εξέλιξη. Πρώτον, η Πόλη έπρεπε να βρίσκεται σε πολιτική αστάθεια («στάσις»). Δεύτερον, έπρεπε να είχε ξεχωρίσει ένας άνδρας έτοιμος να εκμεταλλευθεί την κατάσταση, ένας άνδρας που διέθετε ηγετικές ικανότητες και είχε πάθος (όπως αυτό του Αλεξάνδρου Γ' του Μεγάλου της Μακεδονίας) για να επιτύχει τον σκοπό του. Επίσης, να ήταν σε θέση να πείσει τους συμπολίτες του για τις ικανότητές του, αλλά και το δικαίωμά του στην ανάληψη και διατήρηση της εξουσίας. Τρίτον, έπρεπε να διαθέτει ανά πάσα στιγμή την απαραίτητη ορμή για να λυγίσει οποιαδήποτε κοινωνική αντίσταση. Η αντιπαράθεση δήμου και αριστοκρατίας δεν επέτρεπε στους στρατηγούς που εκλέγονταν να αφοσιωθούν στο έργο τους όταν πολύ εύκολα μπορούσαν να κατηγορηθούν για ανικανότητα ή και προδοσία. Από την άλλη πλευρά, βέβαια, η Πόλη αντιστάθηκε στην προσπάθεια επιστροφής του Ερμοκράτη και φυσικά δεν θα δεχόταν τώρα τον Διονύσιο ως τύραννο.

Ο Διονύσιος είχε μεν ξεχωρίσει ως ηγετική φυσιογνωμία αλλά έπρεπε να βρεθεί και ο καταλύτης που θα τον έφερνε και θα τον διατηρούσε στην εξουσία, δηλαδή μία «στάση» του δήμου εναντίον της αριστοκρατίας ή η χρησιμοποίηση προσωπικής φρουράς ή μισθοφόρων ή εξωτερική βοήθεια. Επί σκοπού, λοιπόν, δεν συνταυτίσθηκε με τους άλλους στρατηγούς, αλλά άφησε να εννοηθεί ότι εκείνοι ερχόντουσαν σε επικοινωνία με τους εχθρούς –όπως γινόταν με τον Νικία–, με την ελπίδα ότι οι Συρακούσιοι θα τον διόριζαν τον μόνο στρατηγό. Οι πιο έμπειροι πολιτικά Συρακούσιοι αντελήφθησαν τις προθέσεις του και τον κατήγγειλαν κατά τις συνεδριάσεις της εκκλησίας. Έτσι, όμως, η Πόλη χωρίστηκε σε δύο στρατόπεδα, στον δήμο που ήταν με το μέρος του και στην αριστοκρατία που ήταν εναντίον του, με αποτέλεσμα να δημιουργηθεί ένα κλίμα «δυσπιστίας

[61] Finley, *Ancient Sicily*, pp. 72-73.
[62] Beloch, GG, 3.2:102.

και φόβου». Μάλιστα, η απειλή νέας πιθανής επεμβάσεως των Καρχηδονίων επέτεινε την βαριά ατμόσφαιρα. Αυτή την κατάσταση εκμεταλλεύθηκε ο Διονύσιος για να ζητήσει από την εκκλησία να επιτρέψει την επιστροφή των εξορίστων, οι οποίοι υποστήριξε ότι ευγνωμονούντες θα μάχονταν με περισσή προθυμία. Φυσικά, με αυτόν τον τρόπο, ο στρατηγός θα αποκτούσε και πιστούς οπαδούς, διότι αυτοί οι εξόριστοι δεν ήταν άλλοι από τους υποστηρικτές του Ερμοκράτη και δικοί του παλαιοί συμπολεμιστές. Μετά από πολλά επιχειρήματα και την επιμονή που έδειξε, η εκκλησία έκανε την πρότασή του δεκτή.[63]

Η τύχη χαμογέλασε στον Διονύσιο αμέσως. Η Γέλα περνούσε μία περίοδο αναταραχής, μια «στάση», μάλλον εξαιτίας της μακρόχρονης πολιτικής διαμάχης μεταξύ του δήμου και της ολιγαρχίας. Ο δήμος ήταν τώρα ισχυρός. Η πτώση του Ακράγαντα και ο φόβος ότι οι Καρχηδόνιοι θα επιτίθεντο στην Γέλα είχε δημιουργήσει πανικό. Οι κυβερνώντες, λοιπόν, ζήτησαν από τις Συρακούσες να στείλει περισσότερο στρατό για να ανακτηθεί η εμπιστοσύνη στα πρόσωπά τους αλλά και το αίσθημα ασφάλειας ανάμεσα στους πολίτες. Στην πόλη βρισκόταν ήδη ο Δέξιππος με Συρακούσιους στρατιώτες. Αυτή την ευκαιρία ζητούσε ο Διονύσιος για να τεθεί επικεφαλής στρατιωτικού σώματος και να λάβει νέο ενεργό μέρος στα σικελικά πράγματα. Με 2000 πεζούς και 400 ιππείς έφθασε στην Γέλα. Στην εκκλησία επανέλαβε την προσφιλή του μέθοδο να εκτοξεύει κατηγορίες εναντίον των πλουσίων, με αποτέλεσμα να καταφέρει να πείσει την πλειοψηφία και να επιτύχει την θανάτωσή τους και την δήμευση της περιουσίας τους. Κατόπιν, η Πόλη πλήρωσε τα οφειλόμενα στους μισθοφόρους του Δεξίππου, ενώ ο Συρακούσιος υποσχέθηκε στους δικούς του διπλασιασμό του μισθού τους. Ο δήμος στην Γέλα ήταν κατενθουσιασμένος με τον νεαρό στρατηγό που υποστήριζε τα δίκαια του, αυτά που είχαν καταπατηθεί από την μέχρι τότε κυβερνώσα ολιγαρχία. Ο Διονύσιος προσπάθησε να πείσει τον Δέξιππο ότι χρειαζόταν η επιβολή ενός ισχυρού ανδρός στις Συρακούσες, αλλά ο Λακεδαιμόνιος δεν συμμεριζόταν τις απόψεις του. Συνεπώς, αποφάσισε να επιστρέψει με τον στρατό του στην Πόλη του υποσχόμενος στους πολίτες της Γέλας ότι θα επανέλθει με περισσότερους στρατιώτες για να τους προστατεύσει.[64]

Καθώς έμπαινε με τον στρατό του στις Συρακούσες, οι πολίτες που έφευγαν από το θέατρο μετά το τέλος μιας παραστάσεως τον περιτριγύρισαν και ζητούσαν να μάθουν νέα για τους Καρχηδόνιους. Ο Διονύσιος φρόντισε να διαβάλει τους κυβερνώντες και τους στρατηγούς. Τους είπε, λοιπόν, ότι ενώ εκείνοι διασκέδαζαν ανέμελα πιστεύοντας ότι οι στρατηγοί φρόντιζαν για την Πόλη και τον πιθανό πόλεμο, ο στρατός που είχαν στείλει στον Γέλα ήταν απλήρωτος. Εξήγησε μάλιστα ότι ο Ιμίλκων του είχε διαμηνύσει ότι είχε εξαγοράσει τους άλλους στρατηγούς για να μην δείξουν καμία φροντίδα για ό,τι συνέβαινε στο μέλλον και παρακαλούσε τον ίδιο, που ήταν αδιάφθορος, τουλάχιστον να μην φέρει εμπόδια. Αγανακτισμένος, συνεπώς, ο Διονύσιος, τους διαμήνυσε ότι ήταν έτοιμος να παραιτηθεί από το αξίωμά του, διότι δεν ήθελε να κατηγορηθεί αργότερα ως προδότης παρότι θα μαχόταν στο πλευρό των πολιτών. Ο τρόπος με τον οποίον παρουσίαζε τα πράγματα ο στρατηγός για να εκμεταλλευθεί τον φόβο του δήμου και να τον πείσει να πράξει αυτά που ο ίδιος επιθυμούσε ήταν αριστοτεχνικός. Εκείνο το βράδυ, οι πολίτες πήγαν στα σπίτια τους πολύ προβληματισμένοι.

---

[63] Δ.Σ., XIII.92 και Caven, pp. 50-54.

[64] Δ.Σ., XIII.93.

Την επομένη, στην εκκλησία του δήμου, ο Διονύσιος, για μια φορά ακόμη, κατηγόρησε τους άρχοντες και τους στρατηγούς μέχρι που κάποιοι φώναξαν ότι έπρεπε να διορισθεί ο ίδιος «στρατηγός αυτοκράτωρ», πριν οι εχθροί φθάσουν στα τείχη. Μόνο έτσι θα μπορούσε να σωθεί η Πόλη, όπως είχε γίνει τότε που ο Γέλων επικεφαλής του στρατού είχε νικήσει στην Ιμέρα τους Καρχηδόνιους (480 π.Χ.). Σιγά-σιγά οι φωνές έγιναν πολλές και η Πόλη τελικά διόρισε τον Διονύσιο μόνο στρατηγό με όλες τις εξουσίες. Όπως συμβαίνει πολύ συχνά σε παρόμοιες περιπτώσεις ακόμη και σήμερα, μετά την ψηφοφορία, πολλοί Συρακούσιοι που είχαν ψηφίσει υπέρ κατηγορούσαν τον τρόπο εκλογής του Διονυσίου διότι διέκριναν την τυραννία να πλησιάζει, αλλά υποστήριζαν ότι όλα έγιναν για να μπορέσουν να μείνουν ελεύθεροι. Με άλλα λόγια, δικαιολογούσαν την επικίνδυνη θετική τους ψήφο με την ανάγκη διασώσεως της Πόλεως.[65] Αναμφισβήτητα, αρκετοί από αυτούς πίστευαν ότι ο διορισμός του Διονυσίου ως στρατηγού ενδεδυμένου με κάθε εξουσία, δεν ήταν παρά προσωρινός.

Ο Διονύσιος, τώρα που πλέον είχε τον πλήρη έλεγχο του στρατού, αποφάσισε να χρησιμοποιήσει ως επιχειρησιακή του βάση τους Λεοντίνους, βορειοδυτικά και υπό τον έλεγχο των Συρακουσών. Την περίοδο εκείνη, η Πόλη αυτή είχε πολλά πλεονεκτήματα. Οι Λεοντίνοι ήταν γεμάτοι από Ακραγαντίνους που πίστευαν ότι οι ολιγαρχικοί στρατηγοί ήταν υπεύθυνοι για την καταστροφή τους και ευχαρίστως θα υποστήριζαν όποιον τους υποσχόταν ότι θα τους έδινε πίσω την Πόλη τους. Από στρατηγικής απόψεως, οι Λεοντίνοι ήταν κοντύτερα σε ένα μελλοντικό πεδίο μάχης στην κεντρική Σικελία αλλά και κοντύτερα στην πεδιάδα της Κατάνης για την τροφοδοσία του στρατού. Εκεί, πίστευε ο στρατηγός ότι θα είχε τον πλήρη έλεγχο του σώματος που θα βρισκόταν υπό τις διαταγές του. Διέταξε, λοιπόν, όλους τους μάχιμους άνδρες μέχρι σαράντα ετών να λάβουν μαζί τους τροφή για τριάντα ημέρες και τον οπλισμό τους και να παρουσιασθούν στους Λεοντίνους. Επίσης, κάλεσε τον Δέξιππο και τους μισθοφόρους να πάνε από την Γέλα στους Λεοντίνους αλλά και όλους τους φυγάδες να επιστρέψουν. Όταν εκείνος έφθασε στην πόλη, προφασιζόμενος ότι κάποιοι τον επιβουλεύονταν, ζήτησε στην εκκλησία των Συρακουσίων οπλιτών που συνήλθε στους Λεοντίνους και έλαβε προσωπική φρουρά της δικής του επιλογής. Επέλεξε 600 άνδρες χωρίς περιουσία αλλά πολύ θαρραλέους, τους εξόπλισε και τους συμπεριφερόταν πολύ φιλικά για να είναι πιστοί σ' αυτόν. Στο στράτευμα διόρισε αξιωματικούς της δικής του εμπιστοσύνης και απέλυσε τον Δέξιππο, ο οποίος αναγκάσθηκε να γυρίσει στην Σπάρτη. Μετά από όλα αυτά επανήλθε στις Συρακούσες και στρατοπέδευσε κοντά στον Μικρό Λιμένα. Η προσωπική του φρουρά και οι μισθοφόροι αποτελούσαν μια δύναμη κρούσεως που μπορούσε να τον προστατεύσει και να οδηγήσει σε εμφύλιο πόλεμο, εάν υπήρχε αντίπαλος στρατός εντός της πόλεως. Πάντως, μέχρι εκείνη την στιγμή ενεργούσε με βάση τις αποφάσεις συνελεύσεων και όχι αυθαίρετα. Δεν ήταν η περίπτωσή του ίδια με αυτές του Πεισίστρατου στην Αθήνα (ΣΤ' αιώνας π.Χ.) και

[65] Δ.Σ., XIII.94-95.2. Δεν είναι απαραίτητο τα γεγονότα και οι συνθήκες που οδήγησαν στην εκλογή του Διονυσίου ως μόνου αρχηγού να προϋποθέτουν την ύπαρξη μιας *εταιρίας*, μιας οργάνωσης, με σκοπό την αναρρίχηση στην εξουσία του Διονυσίου, όπως υποστηρίζει ο Caven, pp. 50-56 διάσπαρτα, παρότι οι αρχαίοι ιστοριογράφοι σιγούν. Πρβλ. Berger, p. 42. Ας μην παραβλέπουμε το θάρρος, το θράσος, και τις ικανότητες του ανδρός αλλά και τον παράγοντα τύχη που παίζουν πάρα πολλές φορές τον ρόλο τους στην Ιστορία [δες σχετικά σε Δημήτρης Ι. Λοΐζος, *Ιστορία και Αρχαιολογία. Imaginaire και Réalité. What is History? The Historian in the 21st Century* (Αθήνα: Anistoriton Freeware Editions, 2024)].

του Γέλωνα στην Σικελία (αρχές Ε' αιώνα π.Χ.), κατά τις οποίες αριστοκράτες τέθηκαν επικεφαλής του στρατού και ανέλαβαν την εξουσία. Εκείνος ήταν ο εκλεγμένος στρατηγός για να οδηγήσει τον στρατό στην μάχη και ο προσωπικός του στρατός ήταν πέντε φορές μικρότερος από τους πολίτες, οπλίτες και ιππείς. Δεν ήταν ακόμη τύραννος.[66]

Το επόμενο βήμα προς την πλήρη ανάληψη της εξουσίας ήταν οι γάμοι. Ο Διονύσιος ήθελε να δεθεί συγγενικά με την οικογένεια του Ερμοκράτη, του μεγάλου νικητή στον πόλεμο εναντίον των Αθηναίων. Η πρόσκλησή του για επιστροφή των εξορίστων πρέπει να έφερε πίσω και την οικογένεια του Ερμοκράτη. Με αυτόν τον τρόπο, κανονίστηκε ώστε η αδελφή του Διονυσίου να παντρευτεί τον Πολύξενο, αδελφό του Ερμοκράτη, και η κόρη του Ερμοκράτη τον Διονύσιο. Με αυτή την συνηθισμένη στην Αρχαιότητα χρησιμοποίηση των γυναικών για την σφράγιση συμφωνιών μεταξύ ανδρών, ο Διονύσιος πρόσθεσε στην πολιτική του εικόνα την αίγλη του Ερμοκράτη αλλά και η άλλη οικογένεια συγγένεψε με ένα ισχυρό άνδρα. Επίσης, έφερε στο πλευρό του όλους τους πολίτες που αναπολούσαν τις δοξασμένες μέρες του μεγάλου Συρακούσιου στρατηγού και απομάκρυνε τους εχθρούς του. Συγκεκριμένα, στην πρώτη εκκλησία του δήμου, ο Διονύσιος επέτυχε την αποπομπή και καταδίκη σε θάνατο των δύο ισχυρών του εχθρών, του Δαφναίου και του Δημάρχου. Ο Δήμαρχος πρέπει να ήταν ένας από τους στρατηγούς που είχαν σταλεί από τις δημοκρατικές Συρακούσες στο Αιγαίο για να αντικαταστήσουν τον Ερμοκράτη. Αυτή ήταν η πρώτη μετά τους γάμους ενέργεια παγιώσεως του νέου τυραννικού καθεστώτος.[67]

Πράξη Πρώτη: Διονύσιος και Καρχηδόνιοι (405 π.Χ.)

Αφού πέρασε ο χειμώνας και η άνοιξη, το καλοκαίρι του 405 π.Χ. ο Ιμίλκων «κατέσκαψεν» τον Ακράγαντα και κατέστρεψε ό,τι έργο τέχνης είχε απομείνει στην πόλη. Με αυτόν τον τρόπο, υπενθύμισε σε όλους ότι η πόλη ανήκε πια ολοκληρωτικά στους Καρχηδόνιους αλλά προετοίμασε και τους στρατιώτες του για νέες νίκες και νέα λάφυρα στην εκστρατεία που ξεκινούσε εναντίον της Γέλας. Όπως υπαγόρευε η στρατιωτική τακτική της εποχής, το στρατηγικό του σχέδιο ήταν η κατάκτηση των Σικελικών Πόλεων μίας-μίας. Όσο βάδιζε, άφηνε τους στρατιώτες του να παίρνουν μαζί τους οποιασδήποτε μορφής λάφυρα έβρισκαν καθ' οδόν και κυρίως τρόφιμα από την «χώρα» της Γέλας και της Καμάρινας. Ο Ιμίλκων ξεκίνησε την εκστρατεία μόνο με στρατό ξηράς, διότι η βραχώδης ακτογραμμή στην Γέλα δεν επέτρεπε την χρήση στόλου, και γι' αυτόν τον λόγο ο Καρχηδόνιος δεν χρησιμοποίησε πολεμικά πλοία. Τελικά, στρατοπέδευσε έξω από την πόλη. Το τεράστιο ορειχάλκινο άγαλμα του Απόλλωνα που ήταν έξω από τα τείχη, το έστειλε στην Τύρο, την μητρόπολη των Καρχηδονίων.[68] Χρησιμοποιώντας την αναγκαία προστασία του στρατού στην ύπαιθρο, έσκαψε γύρω από το στρατόπεδο τάφρο και το προφύλαξε με πασσάλους. Οι Γελώοι έστελναν αποσπάσματα στην γύρω περιοχή και κάθε τόσο συναντούσαν χαμένους στρατιώτες του Ιμίλκωνα, που άλλους τους σκότωναν επί τόπου και άλλους τους έφερναν ζωντανούς πίσω στην πόλη. Οι Καρχηδόνιοι επιτίθεντο και προσπα-

[66] Αν και ο Διόδωρος (Δ.Σ., XIII.96.1) αναφέρει 1000 άνδρες, άλλη αναφορά του (Δ.Σ., XIII.113.1) τους περιορίζει σε 600, που θεωρείται πιο ασφαλής αριθμός (Caven, p. 57 και ΙΕΕ, 3β:107). Δ.Σ., XIII.95.3-96.2 και Caven, p. 58.

[67] Δ.Σ., XIII.96.3 και Ξεν., *Ελληνικά*, I.1.29.

[68] Οι Φοίνικες λάτρευαν τον θεό Ρεσέφ (Resheph) του φωτός και των αστραπών, που μπορεί να παρομοιάσει με τον Απόλλωνα (Harden, p. 78).

θούσαν να ρίξουν μέρος του τείχους, το οποίο όμως πολύ γρήγορα επισκεύαζαν οι κάτοικοι με την βοήθεια των γυναικών και των παιδιών. Το ηθικό τους ήταν υψηλό, διότι ήξεραν πως οι Συρακούσιοι θα τους βοηθούσαν.[69]

Όντως, ο Διονύσιος συγκέντρωσε όσο στρατό είχε διαθέσιμο και βάδισε προς την Γέλα (δες χάρτη σε ΙΕΕ, 3β:101). Πρέπει να είχε συγκεντρώσει 30.000 πεζούς, που μαζί με τους ελαφρά οπλισμένους μπορεί να έφθαναν και τις 50.000 πεζικάριους, 1000 ιππείς[70] και 50 πολεμικά πλοία.[71] Έστησε το στρατόπεδό του δίπλα στην θάλασσα για να είναι ταυτοχρόνως και ναυτική βάση. Τις πρώτες είκοσι ημέρες, ο Διονύσιος προσπάθησε να αποκόψει τους Καρχηδόνιους από τις οδούς τροφοδοσίας τους στην γύρω περιοχή για να αποδυναμώσει την μαχητικότητα των αντιπάλων πολεμιστών. Μετά, εφήρμοσε σχέδιο πολλαπλών επιθέσεων εναντίον των Καρχηδονίων. Το ένα τρίτο του στρατού του βάδισε προς τον εχθρό έχοντας την πόλη στην αριστερή του πλευρά, το δεύτερο τρίτο, των Ελλήνων Σικελιωτών συμμάχων, βάδισε κατά μήκος της ακτής και έχοντας την πόλη στο δεξιό του πλευρό και το τελευταίο τρίτο, αυτό των μισθοφόρων, με επικεφαλής τον Διονύσιο τον ίδιο βάδισε μέσω της πόλεως προς τα εκεί που ήταν οι πολιορκητικές μηχανές των Καρχηδονίων. Οι ιππείς είχαν διαταγές να εμπλακούν ανάλογα με το τι γινόταν κατά την μάχη και το ναυτικό να πλεύσει προς την κατεύθυνση του εχθρικού στρατοπέδου μόλις άρχιζε η επίθεση. Όταν συνέβη αυτό το τελευταίο, οι Καρχηδόνιοι έσπευσαν προς την ακτή για να εμποδίσουν την αποβίβαση των Ελλήνων ενώ εκείνη την στιγμή έφθασε και το ελληνικό τμήμα που βάδισε παράλληλα με την ακτή και επιτέθηκε στο στρατόπεδο των αντιπάλων. Αλλά οι Καρχηδόνιοι κατάφεραν να απωθήσουν τους εχθρούς τους, διότι τα άλλα δύο ελληνικά τμήματα δεν είχαν προλάβει να φθάσουν. Οι Σικελιώτες σύμμαχοι οπισθοχώρησαν προς την πόλη ενώ τους ακολούθησαν οι ιππείς αλλά και το πρώτο τμήμα που δεν μπόρεσε να αντέξει την πίεση των Καρχηδονίων. Μετά από αυτές τις κινήσεις, ο Διονύσιος, που μαζί με το δικό του τμήμα βρισκόταν ακόμη μέσα στις στενωπούς της πόλεως, βρέθηκε να έχει ηττηθεί χωρίς καν να έχει ο ίδιος συμμετάσχει στην μάχη. Τότε κατάλαβε ότι δεν μπορούσε να πολεμήσει εκεί. Δεν μπορούσε να δώσει μάχη σε ανοικτό πεδίο ενώ ο χειμώνας με τα προβλήματα επισιτισμού για στρατιώτες και κατοίκους πλησίαζε. Στο στρατιωτικό συμβούλιο που ακολούθησε ελήφθη η απόφαση της αποχωρήσεως. Οι κάτοικοι έφυγαν μόλις νύχτωσε, το κυρίως σώμα του στρατού περί τα μεσάνυχτα και οι τελευταίοι ελαφρά οπλισμένοι το ξημέρωμα. Την ίδια ημέρα οι Καρχηδόνιοι κατέλαβαν την έρημη πόλη.[72]

Ο Διονύσιος επέλεξε μια τακτική μάχης που δεν έχει καμία λογική σε σχέση με τους τρόπους που μάχονταν στον ελληνικό κόσμο. Από πρώτης όψεως μοιάζει να είναι σχέδιο ενός ριψοκίνδυνου νέου στρατηγού που δεν ήξερε πώς να παρατάξει τον στρατό του ή τι μέθοδο να ακολουθήσει για να νικήσει. Όμως όλα αυτά δεν συνάδουν με την μέχρι τότε εμπειρία που είχε αποκτήσει ο νέος στρατηγός, αν και ήταν η πρώτη φορά που

[69] Δ.Σ., XIII.108.

[70] Δεν υπάρχει ικανοποιητική απάντηση για τον πολύ μικρό αριθμό ιππέων σε σχέση με αυτόν που διέθετε ο Δαφναίος (5000 ιππείς). Η άποψη (Caven, p. 62) ότι είναι λάθος του αντιγραφέα του παπύρου του Διόδωρου από πιθανό ͵ε (5000) ή ͵δ (4000) ή άλλον αριθμό σε ͵α (1000) είναι πιθανή ή απίθανη εξήγηση για όλες τις αριθμητικές αναφορές των αρχαίων ιστοριογράφων και παρά την ρήση του Πολυβίου (XII.4a) και άρα δύσκολο να γίνει αποδεκτή.

[71] Τίμαιος/Timaeus Tauromenitanus, FGrH, 566, Fr. 107 = Δ.Σ., XIII.109.2.

[72] Δ.Σ., XIII.109-111.2.

έπρεπε να αναλάβει την πλήρη ευθύνη μιας μάχης. Βέβαια, είχε και αξιωματικούς που συνεδρίαζαν μαζί του σε στρατιωτικό συμβούλιο και ελάμβαναν αποφάσεις από κοινού. Εάν όμως ξεχάσουμε πώς σχεδιαζόταν μια μάχη οπλιτών μέχρι τότε και θεωρήσουμε ότι ο Διονύσιος και οι αξιωματικοί του είχαν μια ιδιοφυή σκέψη για μια νέα τακτική μάχης, προσαρμοσμένη στην γεωμορφολογία και στις ειδικές συνθήκες της συγκεκριμένης αντιπαραθέσεως, ίσως μπορούμε να δώσουμε μια απάντηση για την μάχη της Γέλας. Βέβαια, από τα λίγα στοιχεία που διαθέτουμε δεν θα μάθουμε ποτέ εάν η υπόθεσή μας υπήρξε όντως μια πραγματικότητα. Μια πιθανή περιγραφή, όμως, του στρατηγικού σχεδιασμού του Διονυσίου για την συγκεκριμένη μάχη μπορεί ίσως να ρίξει κάποιο φως στο στρατηγικό μυαλό του νεαρού στρατηγού.

Ο Διονύσιος λοιπόν γνώριζε ότι δεν θα κέρδιζε μία μάχη εκ παρατάξεως, διότι υστερούσε σε στρατιωτική δύναμη σε σύγκριση με τον Ιμίλκωνα. Συνεπώς, έπρεπε να μηχανευθεί ένα νέο σχέδιο μάχης που βασιζόταν στην διάσπαση των δυνάμεών του, στην επίθεση στο ασθενέστερο σημείο του εχθρού και στον απόλυτο συντονισμό των νέων μικρότερων τμημάτων κατά την εμπλοκή τους στην μάχη. Οι πολεμιστές στα πλοία και το τμήμα από την παραλία θα επιτίθεντο πρώτοι στο αφύλακτο κατά μήκος της παραλίας τμήμα του καρχηδονιακού στρατοπέδου (σχεδ. σε Caven, p. 64) και θα πίεζαν το σύνολο του στρατού. Ενώ οι εχθροί του ελληνικού στρατού θα νόμιζαν ότι η επίθεση γινόταν από την θάλασσα και την παραλία, θα έφθαναν τα άλλα δύο τμήματα και θα επιτίθεντο στους Καρχηδόνιους ταυτοχρόνως από την επάνω πλευρά του στρατοπέδου. Ο αιφνιδιασμός των αντιπάλων θα ήταν απόλυτος, διότι οι Έλληνες θα επιτίθεντο σε όλα τα καρχηδονιακά τμήματα και θα τους έτρεπαν σε φυγή. Η τακτική αυτή έχει κοινά στοιχεία με την σύγχρονη μας τακτική των μικρών ευέλικτων στρατιωτικών μονάδων που κινούνται με συγκεκριμένο σχέδιο για να επιτύχουν συγκεκριμένο στόχο. Με άλλα λόγια, εάν η ανάλυση παραπάνω ανταποκρίνεται στην πραγματικότητα, το σχέδιο του Διονυσίου ήταν ιδιοφυούς συλλήψεως και πάρα πολλούς αιώνες μπροστά. Ο κρίσιμος παράγων, βέβαια, ήταν αυτός του απόλυτου συντονισμού των στρατιωτικών ενεργειών σε ό,τι αφορά στην άφιξη των τμημάτων στο σωστό σημείο, στον κατάλληλο χρόνο αλλά και στην παρουσία του Διονυσίου στο πεδίο της μάχης.[73]

Όταν τα νέα για την αποχώρηση του Διονυσίου από την Γέλα έγιναν γνωστά σε άλλες ελληνικές Πόλεις, ο τρόμος και η οργή επικράτησαν παντού. Στην Καμάρινα, όπου έφτασε πρώτα ο Διονύσιος, όσοι κάτοικοι δεν ήταν ηλικιωμένοι ή ανήμποροι πήραν τα πολύτιμά τους υπάρχοντα ή μερικοί από τον πανικό τους και τίποτα και έφυγαν μαζί με τον στρατό προς τις Συρακούσες, γιατί περίμεναν τους Καρχηδόνιους από στιγμή σε στιγμή. Το θέαμα παιδιών, νεανίδων σε ηλικία γάμου, γυναικών και ηλικιωμένων να έχουν πάρει αλλόφρονες τον δρόμο προς την σωτηρία προξένησε μεγάλη λύπη και οργή ανάμεσα στους στρατιώτες, οι οποίοι θεωρούσαν τον Διονύσιο υπεύθυνο και γιατί άργησε να δράσει και γιατί έφυγε από την Γέλα πριν δώσει μια αποφασιστική μάχη και γιατί άφησε άταφους τους νεκρούς. Οι σύμμαχοι Έλληνες από την Κάτω Ιταλία πήραν τον σύντομο δρόμο προς το Στενό της Μεσσήνης για να επιστρέψουν στις πόλεις τους, ενώ ο Διονύσιος με τον υπόλοιπο στρατό και τους μισθοφόρους κατευθύνθηκε προς τις Συρακούσες.

Κατά την επιστροφή, οι Συρακούσιοι ιππείς, οι ολιγαρχικοί πολιτικοί αντίπαλοι του Διονυσίου, ξέφυγαν μπροστά και έφθασαν πρώτοι στην πόλη. Η οργή τους εναντίον

[73] Πρβλ. Caven, pp. 66-72.

του στρατηγού ήταν τέτοια ώστε μόλις μπήκαν στις Συρακούσες πήγαν κατευθείαν στο σπίτι του Διονυσίου, άρπαξαν ό,τι πολύτιμο βρήκαν μαζί με ασήμι και χρυσό και κακοποίησαν την σύζυγό του, η οποία αργότερα αυτοκτόνησε. Αν και οι αντίπαλοί του περίμεναν ότι ο στρατηγός δεν θα τολμούσε να επιστρέψει στην πόλη, εκείνος τους αιφνιδίασε. Με τους πιστότερους των στρατιωτών του βάδισε γοργά, έφτασε στις Συρακούσες την νύχτα και άρχισε να σκοτώνει όποιον πολίτη θεωρούσε αντίπαλό του ή όποιον του αντιστεκόταν. Το πρωί κατέφθασε και ο υπόλοιπος στρατός. Εξαιτίας του τρόμου που επικράτησε, πολλοί Συρακούσιοι ολιγαρχικοί αριστοκράτες κατέφυγαν στην γειτονική Πόλη Αίτνα, ενώ οι πρόσφυγες από την Γέλα και την Καμάρινα εγκατέλειψαν την πόλη για τους Λεοντίνους.[74] Με αυτόν τον αποφασιστικό τρόπο, ο τύραννος κατέστειλε την «στάση» εναντίον του και απαλλάχθηκε από όλους όσοι αμφισβητούσαν την εξουσία του επί των Συρακουσίων και των Συρακουσών.

Την ιστορική αυτή στιγμή, που ο Διονύσιος έφυγε βιαστικά για τις Συρακούσες και ο Ιμίλκων βάδιζε προς την πόλη χωρίς αντίσταση, θα πίστευε κανείς πως οι Καρχηδόνιοι ήταν οι αδιαμφισβήτητοι νικητές. Ό,τι συνέβη όμως αμέσως μετά την Γέλα οδήγησε σε αμοιβαία συμφωνία για ειρήνη, απαραίτητη και στις δύο πλευρές. Ο Ιμίλκων προχώρησε γρήγορα και κατέλαβε την Καμάρινα, αλλά τότε λοιμός έπεσε στον στρατό του. Η ασθένεια ήταν τόσο κολλητική ώστε πολύ σύντομα οδήγησε στον θάνατο το μισό στράτευμα. Η ξαφνική αυτή αρρώστια μπορεί να εξηγηθεί από το γεγονός ότι η περιοχή της Καμάρινας ήταν ελώδης και ότι οι στρατιώτες του Ιμίλκωνα δεν εφήρμοζαν στοιχειώδεις κανόνες υγιεινής, σε αντίθεση με τους ντόπιους Έλληνες. Από την άλλη πλευρά, ο Ιμίλκων μπορούσε να συμπεριφερθεί σαν νικητής, μια που είχε απωθήσει τους Έλληνες χωρίς ουσιαστική αντίσταση, και να ζητήσει προσωρινή ειρήνη ενώ για τον Διονύσιο αυτό ήταν δώρο εξ ουρανού, διότι θα είχε χρόνο να αναδιοργανώσει τις δυνάμεις του και να αναθεωρήσει την στρατηγική του για την αντιμετώπιση των Καρχηδονίων.

Οι δύο στρατηγοί κατέληξαν τελικά σε συμφωνία (405 π.Χ.) με επωφελείς και για τις δύο πλευρές όρους. Οι Καρχηδόνιοι θα διατηρούσαν τις αρχικές αποικίες τους (τις φοινικικές πόλεις της δυτικής Σικελίας) και θα είχαν πλήρη έλεγχο στις περιοχές των Ελύμων και Σικανών. Οι κάτοικοι του Σελινούντα, του Ακράγαντα, της Ιμέρας, της Γέλας και της Καμάρινας μπορούσαν να επιστρέψουν στις πόλεις τους χωρίς να τις τειχίσουν, αλλά θα πλήρωναν φόρο στους Καρχηδόνιους. Οι Λεοντίνοι, η Μεσσήνη αλλά και οι ντόπιοι Σικελοί θα ήταν αυτόνομοι, ενώ οι Συρακούσες θα διοικούνταν από τον Διονύσιο. Επίσης, προβλεπόταν αμοιβαία ανταλλαγή αιχμαλώτων και πλοίων ανάμεσα στις δύο πλευρές. Ενδιαφέρουσα παράλειψη της συμφωνίας ήταν οποιαδήποτε αναφορά στην Κατάνη και στην Νάξο, γεγονός που θα χρησιμοποιήσει λίγο αργότερα ο Διονύσιος προς όφελός του. Μετά την σύναψη της συμφωνίας, ο στρατός αποχώρησε μεταφέροντας την αρρώστια στην Αφρική, όπου πολλοί Καρχηδόνιοι και άλλοι σύμμαχοί τους πέθαναν. Οι μόνοι που έμειναν στο νησί από τον καρχηδονιακό στρατό ήταν οι Καμπανοί μισθοφόροι.[75]

Παρά την θλίψη τους για τον χαμό τόσων ανδρών από την αρρώστια, ο Ιμίλκων και η Καρχηδόνα ολόκληρη μπορούσαν τώρα να πανηγυρίζουν. Είχαν επιτύχει αυτό

[74] Δ.Σ., XIII.111.2-113 και Πλούταρχος, *Βίοι Παράλληλοι*, «Δίων», III και Orosius, IV.6.
[75] Δ.Σ., XIII.114.

ακριβώς που επεδίωκαν από το 409 π.Χ., κατά την πρώτη τους εκστρατεία στην Σικελία. Είχαν αναγκάσει τους Έλληνες να αναγνωρίσουν την δυτική Σικελία ως την Επικράτεια των Καρχηδονίων και τους είχαν στριμώξει στην ανατολική Σικελία, αλλά δεν είχαν καταλάβει ολόκληρο το νησί. Ήταν φανερό από το τέλος του Ε' αιώνα π.Χ., από την αρχή της πολεμικής συγκρούσεως με τους Έλληνες, ότι πρωταρχικός σκοπός των Καρχηδονίων δεν ήταν να κατακτήσουν την Σικελία αλλά να διαφυλάξουν τον φοινικικό/καρχηδονιακό έλεγχο στην δυτική ακτή και κυρίως το δικό τους εμπόριο της δυτικής Μεσογείου. Πίστευαν, λοιπόν, ότι η καταστροφή ή κατάκτηση σημαντικών ελληνικών Πόλεων της Σικελίας θα έδινε ένα τέλος στις προσπάθειες των Ελλήνων να καταλάβουν όλο το νησί. Δεν μπορούσαν ίσως να αντιληφθούν ότι σε αντίθεση με τους λαούς και την παράδοση στην Αρχαία Εγγύς Ανατολή η φόρου υποτέλεια για τους Έλληνες ισοδυναμούσε με σκλαβιά, γεγονός μη αποδεκτό από πολίτες αυτοδιοικούμενων Πόλεων.[76]

Πράξη Δεύτερη: Διονύσιος, Συρακούσιοι και Καρχηδόνιοι (405-395 π.Χ.)

Ο Διονύσιος, λοιπόν, αλλά και οι Έλληνες των σικελικών Πόλεων δεν επρόκειτο ούτε να παραμείνουν αδρανείς αποδεχόμενοι την μοίρα τους, αλλά ούτε να τηρήσουν και την συμφωνία. Μεθοδικά και με σχέδιο, ο Συρακούσιος στρατηγός προετοίμαζε την αντεπίθεσή του. Μετά όμως από αυτά που είχαν συμβεί με τους συμμάχους Έλληνες και την σύζυγό του πριν φθάσει εκείνος από την Γέλα, αποφάσισε να εξασφαλίσει τον εαυτό του και τους πιστούς του πολίτες των Συρακουσών από ενδεχόμενη επιβουλή. Δηλαδή οχύρωσε πολύ καλά την Ορτυγία, το νησί της αρχικής ελληνικής εγκαταστάσεως στις Συρακούσες. Έκτισε τείχος με πύργους κατά πλάτος του ισθμού που ένωνε το νησί με την απέναντι ξηρά και εμπορικούς κτιριακούς χώρους που μπορούσαν σε ώρα ανάγκης (π.χ. πολιορκία) να φιλοξενήσουν πολλούς κατοίκους.[77] Στην Ορτυγία κατασκεύασε οχυρωμένη ακρόπολη για άμεση προστασία σε περίπτωση κινδύνου και μάλιστα το τείχος περιέκλειε και τον ναύσταθμο στον Μικρό Λιμένα. Ο ναύσταθμος μπορούσε να φιλοξενήσει μέχρι 60 τριήρεις και μάλιστα ήταν έτσι κατασκευασμένος ώστε από την πύλη του, η οποία έκλεινε, μόνο ένα πλοίο μπορούσε να περάσει κάθε φορά, είτε μπαίνοντας είτε βγαίνοντας. Δεν γνωρίζουμε, βέβαια, με ποιο τρόπο ο Διονύσιος εξοικονόμησε τους πόρους για τις ακριβές αυτές κατασκευές αλλά και για άλλα μεγάλα έξοδα κατά την διάρκεια της διακυβερνήσεώς του.

Ο στρατηγός φρόντισε όμως να στερεώσει την εξουσία του στις Συρακούσες μοιράζοντας περιουσία στους «φίλους» του. Εικάζεται ότι όταν μεγάλο μέρος της αριστοκρατίας της Πόλεως έφυγε μετά την αποτυχημένη «στάση» εναντίον του στρατηγού-αυτοκράτορα, άφησε πίσω του γη και οικήματα. Ο Διονύσιος μοίρασε την καλύτερη από την εγκαταλελειμμένη γη στους φίλους του και στους αξιωματούχους της Πόλεως ενώ έδωσε και περιουσία σε ξένους αλλά και σε πολίτες. Οι απελευθερωμένοι «δούλοι», οι πρώην Κυλλύριοι, εντάχθηκαν στις Συρακούσες ως νέοι πολίτες («νεοπολίτες»). Επίσης, έδωσε στους απλούς πολίτες σπίτια στην πόλη και αυτά που είχαν εγκαταλειφθεί στην

[76] Για την ελληνική αυτή αντίληψη δες Θουκ., I.141.1 και Caven, pp. 77-78.

[77] Η γραμματική σύνταξη του Διόδωρου αφήνει την φράση «προ αυτής» να κάνει αμφιλεγόμενη την θέση των νέων κτιρίων, αλλά μάλλον πρέπει να βρίσκονταν στο προφυλαγμένο τμήμα εντός της Ορτυγίας. Δες αντίθετη γνώμη σε Caven, p. 78.

Ορτυγία τα μοίρασε στους φίλους του και στους μισθοφόρους. Με αυτόν τον τρόπο ο Διονύσιος προσπάθησε να προσελκύσει αυτούς οι οποίοι θα του ήταν απόλυτα πιστοί αλλά ταυτοχρόνως να δημιουργήσει και μία νέα αριστοκρατία, βασισμένη στον πλούτο που διένειμε εκείνος. Αυτά τα γεγονότα έμοιαζαν να οδηγούν όλο και πιο κοντά σε μια τυραννία. Ο στρατηγός, όμως, είχε υποτιμήσει τις απόψεις των συμπολιτών του σχετικά με τα δικαιώματα που του είχαν εκχωρήσει.[78]

Παρά τις αποχωρήσεις που προαναφέραμε, η παλαιά αριστοκρατία των Συρακουσών ήταν ακόμη στην πόλη και δεν είχε δει με καθόλου καλό μάτι τις κινήσεις του στρατηγού που είχαν οι πολίτες διορίσει. Η προσωπική φρουρά των μισθοφόρων και η δημιουργία μίας νέας ομάδας πολιτών μετά την διανομή περιουσίας είχαν αποξενώσει τους παλαιούς πολίτες ενώ είχαν γεννηθεί και ερωτήματα ως προς το εάν ο Διονύσιος επιδίωκε τελικά να γίνει τύραννος, πράγμα που ήταν εντελώς αντίθετο με τους λόγους για τους οποίους οι Συρακούσιοι είχαν δώσει επαυξημένες εξουσίες στο στρατηγό που είχαν οι ίδιοι εκλέξει για συγκεκριμένο σκοπό: την ασφάλεια της Πόλεως αλλά κατ' επέκταση και της Σικελίας από τους Καρχηδόνιους. Ακόμη και η απονομή πολιτικών δικαιωμάτων σε πρώην σκλάβους και μισθοφόρους και η διανομή περιουσίας αριστοκρατών είχαν ιδιαίτερα ξενίσει και πικράνει τους παλαιούς Συρακούσιους αριστοκράτες. Αντικειμενικά, λοιπόν, θεωρώντας τα μέχρι τότε γεγονότα, ο Διονύσιος είχε αποτύχει παταγωδώς στην αποστολή που του είχε ανατεθεί από την Πόλη.

Ο ίδιος όμως ο στρατηγός θεωρούσε ότι τώρα μπορούσε να βασισθεί στους πολίτες των Συρακουσών και στους μισθοφόρους του για να αντιμετωπίσει τον συνήθη κίνδυνο, τους ντόπιους Σικελούς. Το καλοκαίρι του 404 π.Χ., ο Διονύσιος εξεστράτευσε σε απόσταση 110 χλμ. δυτικά των Συρακουσών εναντίον της Ἑρβησσού (Herbessos, BAGROW, 47:E4, πιθανόν στο σημερινό βουνό Montagna di Marzo, νότια της κωμοπόλεως Enna), στην οποία κατοικούσαν οι Ἑρβησσίνοι/Ἑρβησίνοι Σικελοί και ετοιμάσθηκε να πολιορκήσει την πόλη. Οι Συρακούσιοι στρατιώτες, όμως, άρχισαν τώρα να συζητούν μεταξύ τους και να λένε ότι διαφωνούσαν με την πολιτική του Διονυσίου και ότι έπρεπε να είχαν φύγει και εκείνοι μαζί με τους αριστοκράτες και να είχαν πάει στην Αίτνα, τότε που υπήρξε αντίδραση για την εκλογή και τις επιλογές του Διονυσίου. Όταν ο επικεφαλής αξιωματικός προσπάθησε να τους τιμωρήσει, εκείνοι του επιτέθηκαν, τον σκότωσαν και ζήτησαν βοήθεια από τους ιππείς στην Αίτνα. Όταν ο Διονύσιος έμαθε το συμβάν, τρομοκρατήθηκε. Κατάλαβε ότι υπήρχε ακόμη εσωτερική αντιπολίτευση προς εκείνον και μάλιστα τώρα ήταν οπλισμένη. Φοβήθηκε, ακόμη, ότι οι ιππείς αριστοκράτες μπορεί να επέστρεφαν στις Συρακούσες. Εγκατέλειψε λοιπόν την πολιορκία και έσπευσε πίσω στην πόλη του. Οι οπλίτες που είχαν επαναστατήσει εξέλεξαν τους δικούς τους στρατηγούς και αφού ενώθηκαν με τους ιππείς από την Αίτνα κατέλαβαν τις Επιπολές στις Συρακούσες και έφραξαν την έξοδο του Διονυσίου προς την ύπαιθρο. Ταυτοχρόνως, ζήτησαν από τους Μεσσηνίους και τους Ρηγίνους να στείλουν τις 80 τριήρεις που διέθεταν για να αποκλείσουν τις Συρακούσες από την θάλασσα. Επίσης, υποσχέθηκαν μεγάλη ανταμοιβή σε όποιον θα σκότωνε τον Διονύσιο, αλλά και δικαιώματα πολιτών σε όσους μισθοφόρους θα πήγαιναν με το μέρος τους.

Οι στασιάσαντες επιτίθεντο με πολιορκητικές μηχανές στο εσωτερικό παλαιότερο τείχος των Συρακουσών (δες 5. Χάρτης Συρακουσών, στο τέλος του τόμου) και έκαναν

[78] Δ.Σ., XIV.7.1-5 και Caven, pp. 78-79 και Berger, pp. 42-43.

τον πολιορκημένο στρατηγό να τρέμει σε κάθε επίθεσή τους. Οι μισθοφόροι του είχαν ήδη αρχίσει να λιποτακτούν. Μετά από συμβούλιο με τους έμπιστούς του, ο στρατηγός, αποφάσισε να ζητήσει από τους πολιορκητές να τον αφήσουν να φύγει. Έστειλε μάλιστα κρυφά απεσταλμένους στους Καμπανούς μισθοφόρους που είχε αφήσει ο Ιμίλκων στην Σικελία ζητώντας τους να τον βοηθήσουν και θα τους πλήρωνε όσο και εάν ζητούσαν. Οι Συρακούσιοι επαναστάτες νομίζοντας ότι ο Διονύσιος είχε ηττηθεί εγκατέλειψαν τον αγώνα χωρίς να γνωρίζουν ότι οι Καμπανοί πλησίαζαν προς την πόλη. Τελικά, οι Καμπανοί τους αιφνιδίασαν και έφτασαν στον Διονύσιο, ο οποίος με την βοήθειά τους έδιωξε τους Συρακούσιους επαναστάτες από την πόλη. Οι ηττημένοι έφθασαν στην Αίτνα, αν και αργότερα μερικοί γύρισαν πίσω μετά από πρόσκληση του στρατηγού. Εκείνος, αφού πλήρωσε τους Καμπανούς, τους αποδέσμευσε και έγινε πάλι ο κυρίαρχος των Συρακουσών.

Το πρώτο του μέλημα ήταν τώρα να αφοπλίσει τους πολίτες για να μην αντιμετωπίσει μια νέα «στάση» στο μέλλον. Με τέχνασμα πήρε τα όπλα από τα σπίτια τους. Όταν οι Συρακούσιοι απομακρύνθηκαν από την πόλη και πήγαν στα χωράφια τους για να φέρουν την σοδειά, εκείνος έστειλε τους μισθοφόρους του στα σπίτια τους και τους αφαίρεσε τον οπλισμό. Στο μέλλον, όταν ήταν ανάγκη να πολεμήσουν, τους έδινε πίσω τα όπλα, τα οποία συνέλεγε πάλι πριν μπει ο στρατός στην πόλη. Επίσης, για να βελτιώσει την στρατιωτική του θέση ενίσχυσε την άμυνα της ακροπόλεως με δεύτερο τείχος, ναυπήγησε πολεμικά πλοία και συγκέντρωσε νέα δύναμη μισθοφόρων.[79] Στο τέλος, παρουσίασε τον εαυτό του ως τύραννο των Συρακουσών, αν και αργότερα οι Αθηναίοι τον ονόμαζαν στα επίσημα κείμενα ως «τὸν Σικελίας ἄρχοντα».[80]

Το 403 π.Χ., άμεση προτεραιότητα του Διονυσίου ήταν ο έλεγχος της ανατολικής Σικελίας, η οποία σε γενικές γραμμές είχε μείνει έξω από την συμφωνία του με τους Καρχηδόνιους. Συγκεκριμένα, θεώρησε ότι έπρεπε να έχει υπό την κυριαρχία του πρώτα τους ντόπιους Σικελούς και μετά την Κατάνη, τους Λεοντίνους και την Νάξο, γεγονός που πίστευε ότι μπορούσε να επιτευχθεί χωρίς να προκαλέσει τους Αφρικανούς. Βέβαια, η αυτονομία των Σικελών και των Λεοντίνων ήταν μέρος της συμφωνίας με τους Καρχηδόνιους. Πάντως, με αυτόν τον τρόπο θα εξουδετέρωνε οποιαδήποτε εστία αντιδράσεως εναντίον του στον ελληνικό χώρο του νησιού. Η ήττα της Αθήνας από την Σπάρτη (404 π.Χ.) στον Πελοποννησιακό Πόλεμο απέκλειε οποιαδήποτε πιθανότητα βοήθειας στις Πόλεις της Σικελίας και έτσι η ευκαιρία για να επέμβει ο Διονύσιος ήταν μεγάλη. Η Αίτνα, η πόλη που είχαν καταφύγει οι διαφωνούντες Συρακούσιοι παραδόθηκε αμέσως στον νέο του στρατό. Με ευκολία εξουδετέρωσε την αντίδραση στην πόλη των Σικελών Έννα (Enna ή Henna, BAGROW, 47:E3, σημερ. Enna) και μετά στράφηκε προς την Κατάνη, η οποία του παραδόθηκε από τον στρατηγό της. Το ίδιο συνέβη και με την Νάξο, στην οποία έφθασε με 7000 στρατιώτες.[81] Χωρίς δισταγμό, εξανδραπόδισε τους κατοίκους της πόλεως, πρόσφερε τις περιουσίες τους στους στρατιώτες του ως λάφυρα, γκρέμισε τα τείχη και τα κτήρια και άφησε την «χώρα» (την εύφορη περιοχή γύρω από την προηγουμένως τειχισμένη πόλη) στα χέρια των ντόπιων Σικελών. Παρόμοια τύχη είχαν και οι Κα-

[79] Δ.Σ., XIV.7.1.5-10 και Πολύαινος, V.2.14.

[80] Για παράδειγμα, δες PHI Greek Inscriptions, # PH2236, IG II² 18 = SIG, no 128 = Tod, GHI, no 108 και Ιστορική Πηγή 1. Ίσως η λέξη «άρχων» ήταν δική του επιλογή (δες Finley, *Ancient Sicily*, p. 80).

[81] Πολύαινος, V.2.5. Λανθασμένα ο Caven, pp. 86-88 συζητάει για 17.000 στρατιώτες.

ταναίοι, οι οποίοι πουλήθηκαν ως σκλάβοι στις Συρακούσες και η πόλη τους παραδόθηκε στους Καμπανούς μισθοφόρους. Κατόπιν, πολιόρκησε τους Λεοντίνους, οι οποίοι παραδόθηκαν αμέσως και οι κάτοικοί τους μεταφέρθηκαν στις Συρακούσες.[82] Πολύ σύντομα, λοιπόν, ο Συρακούσιος έγινε κύριος της περιοχής αφού πήρε με το μέρος του και τους ντόπιους Σικελούς. Πραγματοποίησε τελικά την επιδίωξη των Συρακουσίων να κυριαρχήσουν στην ανατολική σικελική ακτή, νότια της Μεσσήνης.

Η επίτευξη του στόχου των Συρακουσίων να κυριαρχήσουν στην ανατολική Σικελία δεν μπορούσε παρά να σημάνει συναγερμό στο Ρήγιο, όπου είχαν καταφύγει και πολλοί εξόριστοι της μεγάλης σικελικής Πόλεως. Ο εξανδραποδισμός των ομοφύλων πολιτών της Νάξου και της Κατάνης και ο φόβος ότι η επεκτατική πολιτική του Διονυσίου μπορεί να άγγιζε και τις Πόλεις βόρεια του Στενού της Μεσσήνης στην Κάτω Ιταλία οδήγησε τους Ρηγίνους στην απόφαση να αντιδράσουν δυναμικά. Το 399 π.Χ., με 6000 πεζούς, 600 ιππείς και 50 τριήρεις πέρασαν το Στενό και παρότρυναν τους Μεσσήνιους να τους ακολουθήσουν εναντίον του Διονυσίου. Οι Μεσσήνιοι στρατηγοί με δική τους απόφαση και χωρίς να προηγηθεί ψήφισμα του δήμου ακολούθησαν τους Ρηγίνους με 4000 πεζούς, 400 ιππείς, και 30 τριήρεις. Λίγο έξω από την Μεσσήνη, όμως, υπό την καθοδήγηση του Λαομέδοντος –ίσως υποστηρικτή του Διονυσίου– οι στρατιώτες στασίασαν και με την αιτιολογία ότι η απόφαση για εκστρατεία δεν είχε την έγκριση του δήμου, γύρισαν πίσω στην πόλη τους. Το ίδιο έπραξαν και οι Ρηγίνοι φοβούμενοι ότι δεν θα μπορούσαν να αντιμετωπίσουν τον τύραννο μόνοι τους. Ο Διονύσιος, που είχε ήδη κινητοποιήσει τις δυνάμεις του και είχε φθάσει στα όρια της περιοχής που ήλεγχε περιμένοντας τους συμμάχους, όταν έμαθε τα γεγονότα γύρισε και αυτός στις Συρακούσες και δέχθηκε την πρόταση ειρήνης που έστειλαν οι δύο Πόλεις.[83] Η επιχείρηση των Ρηγίνων και Μεσσηνίων αποδείχθηκε παρωδία. Έτσι, ο τύραννος των Συρακουσών, με ανώδυνο τρόπο, είχε εξασφαλίσει τα βόρεια σύνορα της επικράτειάς του και ήταν βέβαιος ότι δεν επρόκειτο να απειληθεί από τους Ιταλιώτες Έλληνες.

Ως Έλλην στρατηγός της ισχυρότερης Πόλεως της Σικελίας, ο Διονύσιος είχε πάντα στο μυαλό του την απαλλαγή από τους Καρχηδόνιους και την κατάληψη ολόκληρου του νησιού. Λόγω της ιστορικής του πορείας, της στρατιωτικής του εμπειρίας, και της ελληνικής του καταγωγής, του ήταν αδιανόητο να επιτρέψει την κυριαρχία των «βαρβάρων» στο νησί. Από την ημέρα που δέχθηκε την ειρήνη που πρότεινε ο Ιμίλκων, σχεδίαζε την αντεπίθεσή του. Πρώτα όμως έπρεπε να εξασφαλίσει την πόλη των Συρακουσών και μετά να βρει την κατάλληλη ευκαιρία για να επιτεθεί στους Καρχηδόνιους. Είχε ήδη κατανοήσει ότι όσο υπήρχε ειρήνη, Έλληνες που διαφωνούσαν με την διακυβέρνησή του θα έβρισκαν καταφύγιο στην Επικράτεια των Καρχηδονίων, ενώ εάν γινόταν πόλεμος θα μπορούσε να ξεσηκώσει τους εκεί Έλληνες και να τους κάνει συμμάχους του. Με άλλα λόγια, πίστευε ότι ο πόλεμος εναντίον εχθρών έστρεφε το μυαλό των πολιτών μακριά από τις «στάσεις», διότι ο κοινός κίνδυνος ανάγκαζε τους Έλληνες να συνταχθούν μαζί του. Όταν ενημερώθηκε ότι κάποια αρρώστια είχε αποδεκατίσει τους Καρχηδόνιους στην Αφρική και είχε αδυνατίσει την πολεμική τους μηχανή και τους στρατηγούς τους, απο-

[82] Δ.Σ., XIV.14-15.
[83] Δ.Σ., XIV.40.

φάσισε πως τότε ήταν η κατάλληλη στιγμή για να αρχίσει τις προετοιμασίες για την κήρυξη του πολέμου.[84]

Το πρώτο και κύριο μέλημα του στρατηγού ήταν η προστασία των Συρακουσών. Την εποχή που ήταν νέος, οι Αθηναίοι είχαν κτίσει τείχη παράλληλα με τα τείχη της πόλεως για να αποκλείσουν την έξοδο των Συρακουσίων και να τους αναγκάσουν να παραδοθούν. Σκέφθηκε, λοιπόν, ότι έπρεπε με κάθε τρόπο να μην επιτρέψει την κατάληψη των Επιπολών από εχθρούς και να διασφαλίσει την πρόσβαση των Συρακουσίων στην ύπαιθρο. Για τον λόγο αυτό, αποφάσισε να κτίσει τείχος μήκους 30 σταδίων (περ. 5500 μέτρων, AMCD) στον συντομότερο δυνατό χρόνο. Όντως, προσφέροντας δώρα σε όσους εργάτες προχωρούσαν το έργο με ταχύ ρυθμό,[85] επέτυχε την ολοκλήρωσή του σε είκοσι ημέρες. Μάλιστα, για να δώσει το καλό παράδειγμα εργαζόταν και ο ίδιος στο πλάι των εργατών υπό τις ίδιες συνθήκες εργασίας.[86] Το τείχος ήταν ενισχυμένο με υψηλούς πύργους και προστάτευε όλη την περιοχή των Επιπολών. Το υπερυψωμένο έδαφος που είχε αποκλεισθεί αποτελούσε εξαιρετικό χώρο προστασίας για τον πληθυσμό σε ώρα ανάγκης αλλά και θέσεις από τις οποίες μπορούσαν οι στρατιώτες να επιτεθούν σε εχθρούς έξω από τα τείχη.

Όμως πριν ξεκινήσει ο πόλεμος, ο τύραννος έπρεπε να είναι βέβαιος ότι διέθετε τα καλύτερα όπλα και σύνεργα του πολέμου σε μεγάλο αριθμό και μαζί με ισχυρό ναυτικό. Πολύ σύντομα, ο Διονύσιος έγινε ένα είδος βιομηχάνου που εφήρμοσε μεθόδους κατανομής εργασίας για να επιτύχει μεγάλη παραγωγή σε περιορισμένο χρόνο. Προσφέροντας υψηλούς μισθούς συγκέντρωσε τους καλύτερους τεχνίτες από την Σικελία, την Ιταλία και την Ελλάδα. Τους μοίρασε σε ομάδες ανάλογα με την ειδικότητά τους, τοποθέτησε επικεφαλής διακεκριμένους πολίτες και υποσχέθηκε «δωρεάς μεγάλας» (μπόνους) σε όσους κατασκεύαζαν όπλα. Όρισε να κατασκευασθούν όπλα με τα οποία ήταν εξοικειωμένη η κάθε μισθοφορική ομάδα, έτσι ώστε να επιτυγχάνεται στην μάχη η μέγιστη απόδοση των στρατιωτών. Η πόλη έγινε ένα απέραντο οπλουργείο.[87]

Την περίοδο αυτή, πρέπει να τελειοποιήθηκε στις Συρακούσες η πρώτη ισχυρή βλητική μηχανή, ο καταπέλτης υπό την μορφήν του γαστραφέτη. Έχει υποστηριχθεί ότι εκτός από την σφενδόνη, είχαν εφευρεθεί και χρησιμοποιηθεί βλητικές μηχανές ήδη από την εποχή του Ομήρου. Υπάρχουν επίσης κάποιες σχετικές αναφορές και στην «Παλαιά

[84] Δ.Σ., XIV.41.1.

[85] Θα μπορούσαμε να πούμε ότι ο Διονύσιος εφήρμοσε ένα είδος αρχαίου σταχανοφισμού. Ο σταχανοφισμός υπήρξε μέθοδος οργανώσεως της εργασίας στις κομμουνιστικές χώρες από το δεύτερο τέταρτο του 20ου αιώνα και στόχευε στην εργατική άμιλλα αλλά κυρίως στην επίτευξη εξαιρετικών επιδόσεων από τους εργάτες, χάριν σε τρόπους και μεθόδους που εφήρμοζαν με δική τους πρωτοβουλία. Η μέθοδος αυτή οφείλει το όνομά της στο σοβιετικό ανθρακωρύχο Αλεξέι Σταχάνοφ (Aleksei Stakhanov, 1905-1977), ο οποίος το 1935 εξόρυξε μέσα σε έξι ώρες δεκατέσσερις φορές περισσότερο άνθρακα απ' ό,τι ο μέσος ανθρακωρύχος της εποχής, εφαρμόζοντας δικής του επινοήσεως πρωτοπόρες τεχνικές εργασίας. Δες τα προπαγανδιστικά φιλμ της εποχής: <https://www.youtube.com/watch?v=l5Wtf8M7Pw0> και <https://www.youtube.com/watch?v=LkShXsmaYLM>.

[86] Παρόμοια μέθοδο χρησιμοποίησε και ο Μπενίτο Μουσολίνι στην Ιταλία για να εμψυχώσει τους αγρότες στην «μάχη για το στάρι», δηλαδή να επιτύχει την αυτάρκεια σίτου για περισσότερο ψωμί για τον λαό και τον στρατό. Δες απόσπασμα επικαίρων του 1935 σε <http://www.criticalpast.com/video/65675042761_wheat-stalks_piling-up-stalks_bag-of-wheat_bumper-production>.

[87] Δ.Σ., XIV.18 & XIV.41.2-6.

Διαθήκη», ενώ ο ισχυρισμός ότι οι Φοίνικες υπήρξαν οι εφευρέτες του πρώτου καταπέλτη δεν φαίνεται ότι ανταποκρίνεται στην πραγματικότητα.[88] Συνεπώς, ψήγματα της ιδέας μιας ισχυρής βλητικής μηχανής ή και κάποια πρότυπα πρέπει να υπήρχαν στον αρχαίο κόσμο πριν από τον Δ' αιώνα π.Χ. Είναι βέβαιο όμως ότι ο γαστραφέτης εφευρέθηκε από Έλληνες μηχανικούς στην Σικελία το 399 π.Χ., κατά τις πολεμικές προετοιμασίες του Διονυσίου. Στην άποψη αυτή συνηγορεί η παρουσία στην Ιταλία του πυθαγόρειου φιλόσοφου Αρχύτα του Ταραντίνου (428-347 π.Χ.),[89] του πρώτου που εφήρμοσε μαθηματικά στην επιστήμη της μηχανικής[90] και που κατασκεύασε αεριωθούμενο ξύλινο περιστέρι που πετούσε.[91]

Ο γαστραφέτης είναι ουσιαστικά ένα μηχανικό τόξο.[92] Αποτελείται από ξύλινο στέλεχος (διώστρα), κάθετα στο οποίο είναι στηριγμένοι οι δύο βραχίονες του ξύλινου ευλύγιστου τόξου (αγκών), οι δύο άκρες του οποίου ενώνονται με χορδή. Ο μηχανισμός (σύριγξ) εντάσεως της χορδής βρίσκεται πίσω από την διώστρα, η οποία καταλήγει σε καμπύλο σταθερό άκρο. Ο χειριστής στήριζε το πίσω καμπύλο άκρο στην κοιλιά του –εξ ου και γαστραφέτης–, τέντωνε και εγκλώβιζε την χορδή στον μηχανισμό της σκανδάλης, στήριζε το βέλος και μετά σημάδευε προσεκτικά πριν αφήσει το βέλος να φύγει προς τον στόχο του. Ο γαστραφέτης διακρινόταν για την ευχέρεια σκοπεύσεως, την ακρίβεια βολής και την εμβέλειά του που έφθανε τουλάχιστον τα 250 μ. Ο μηχανικός Ζώπυρος από τον Τάραντα (Ε' αιώνας π.Χ.)[93] είχε κατασκευάσει στην Μίλητο γαστραφέτη επί κιλλίβαντος που έβαλε δύο βέλη ταυτοχρόνως και στην Κύμη της Ιταλίας έναν ορεινόν («ορινοβάτην») γαστραφέτη για χρήση σε δύσβατα εδάφη.[94] Αυτές οι δύο πολεμικές μηχανές πρέπει να υπήρξαν τα πρότυπα για τους γαστραφέτες που κατασκευάσθηκαν με εντολή του Διονύσιου.[95]

Σε αντίθεση με τον γαστραφέτη, η εφεύρεση και εξέλιξη των αρχαίων πολεμικών πλοίων της Κλασσικής και Ελληνιστικής Εποχής αποτελεί θέμα διχογνωμίας. Η τριήρης υπήρξε το κύριο πολεμικό πλοίο των Αρχαίων Ελλήνων και η ελληνική επινόησή της και αρχική κατασκευή της έγιναν στην Κόρινθο ή στην Μικρά Ασία. Η τριήρης πρέπει να προήλθε από ένα πρωιμότερο πλοίο, την διήρη, με δύο σειρές κωπηλατών ανά πλευρά. Διήρεις φαίνεται ότι είχαν κατασκευασθεί και από Έλληνες αλλά και από Φοίνικες κατά

---

[88] Πρβλ. Plinius, VII.201 και Harden, p. 119.

[89] Δ.Λ., «Αρχύτας», VIII.79-83 και «Archytas», *Stanford Encyclopedia of Philosophy* <http://plato.stanford.edu/archives/fall2011/entries/archytas/> (επίσκεψη: Ιανουάριος 2016).

[90] Τα σωζόμενα αποσπάσματα σε DK, no 47.

[91] Aulus Gellius, *Noctes Atticae*, X.12.9-10.

[92] Peter Connolly, *Greece and Rome at War* (London: Greenhill Books, 1998), p. 281, fig. 1 (above). Δες και σχέδια σε ΙΕΕ, 3β:204-205.

[93] Για τον Ζώπυρο τον Ταραντίνο δες «Pythagoreanism», section 3.4., *Stanford Encyclopedia of Philosophy* <http://plato.stanford.edu/archives/spr2015/entries/pythagoreanism/> (επίσκεψη: Ιανουάριος 2016).

[94] Βίτων, *Κατασκευαί πολεμικών οργάνων και καταπαλτικών*, στο Wescher, pp. 61-67 και Ήρων Αλεξανδρεύς, *Κτησιβίου Βελοποιϊκά*, στο Wescher, pp. 75-81.

[95] Γιώργος Ηλιόπουλος, *Καταπέλτες* (Αθήνα: Επικοινωνίες, 2002), σ. 3-29. Είναι πιθανόν, δώρο των Συρακουσίων προς τους Αθηναίους να ήταν και καταπέλτες, διότι κατά το πρώτο μισό του Δ' αιώνα π.Χ. αναφέρεται ότι υπήρχαν κιβώτια με βλήματα καταπελτών («σώρακοι καταπαλτών») στις αποθήκες της Αθήνας (PHI Greek Inscriptions, # PH3638, IG II² 1422 και PHI Greek Inscriptions, # PH3657, IG II² 1440 και PHI Greek Inscriptions, # PH291168, Attica (IG I-III) Attica, SEG 19:129).

τον Η’ αιώνα π.Χ.[96] Δύο όστρακα (θραύσματα αγγείων) από την Ακρόπολη, χρονολογημένα στο τέλος του Η’ αιώνα π.Χ., φέρουν ζωγραφισμένα πλοία που είναι φανερό ότι διέθεταν δύο σειρές κωπηλατών ανά πλευρά και σε δύο επίπεδα.[97] Την ίδια εποχή, ανάγλυφο από το ανάκτορο του Σενναχερίβ (704-681 π.Χ.) των Ασσυρίων στην Νινευί αναπαριστά την φυγή από την Τύρο δια θαλάσσης του βασιλιά Ελουλαίου (Luli, 729-694 π.Χ.), όταν το 701 π.Χ. οι Ασσύριοι εκδίωξαν τους Φοίνικες από την πόλη.[98] Στην αναπαράσταση είναι φανερό ότι τα πλοία των Φοινίκων φέρουν δύο σειρές κουπιά στην μία πλευρά[99] και προφανώς και στην άλλη. Συνεπώς, η διήρης εφευρέθηκε και κατασκευάσθηκε την ίδια περίπου εποχή από δύο διαφορετικά έθνη. Μια πρώιμη μορφή της τριήρους, όμως, υποστηρίζεται ότι κατασκευάσθηκε πρώτα από τους Φοίνικες,[100] ενώ η εξελιγμένη αθηναϊκή τριήρης βρισκόταν σε πλήρη επιχειρησιακή χρήση αρκετά χρόνια αργότερα. Βέβαια, η φοινικική τριήρης παρέμεινε ένα υποδεέστερο πολεμικό πλοίο σε σύγκριση με την κατοπινή ελληνική τριήρη, εξαιτίας των βελτιώσεων που επέφεραν οι Έλληνες μετατρέποντάς το ελληνικό σκάφος σε αποτελεσματικό ναυτικό όπλο. Οι Έλληνες εφηύραν και χρησιμοποίησαν την «παρεξειρεσίαν»[101] ή τον «απώστην»,[102] το εξέχον τμήμα στο άνω μέρος της τριήρους, επάνω στον οποίο στήριζαν τα κουπιά οι «θρανίτες» (η άνω σειρά κωπηλατών). Ο απώστης έδινε πρόσθετη δύναμη μοχλού στα κουπιά και άρα μπορούσε να επιτευχθεί μεγαλύτερη ταχύτητα με λιγότερη άσκηση δυνάμεως και λιγότερη κόπωση των κωπηλατών.[103]

Κατά τον Ε’ και Δ’ αιώνα π.Χ., συνεπώς, μάλλον υφίσταντο δύο διαφορετικά είδη τριήρων, η φοινικική και η ελληνική. Η φοινικική τριήρης πρέπει να εφευρέθηκε κατά το πρώτο τέταρτο του Ζ’ αιώνα π.Χ., εάν βασισθούμε σε ορισμένα στοιχεία,[104] ενώ οι Κορίνθιοι ήταν μάλλον αυτοί που πρώτοι κατασκεύασαν τριήρεις στην Ελλάδα,[105] αλλά στο δεύτερο μισό του ΣΤ’ αιώνα π.Χ.[106] Η τριήρης με το ελληνικού τύπου έμβολο, την ελληνική τακτική μάχης στην θάλασσα, και την επάνδρωσή της με πολίτες και όχι σκλάβους, υπήρξε ένα ολοκληρωμένο πολεμικό πλοίο που νίκησε παρόμοια σκάφη σε ναυμαχίες. Η

---

[96] Για τα πλοία των Φοινίκων δες Lucien Basch, «Phoenician Oared Ships [Part I],» *Mariner's Mirror* 55, no 2 (1969) : 139-157.

[97] Morrison and Williams, *Greek Oared Ships,* pp. 37-40 & plate 7e and f.

[98] Daniel David Luckenbill, ed. *Ancient Records of Assyria and Babylonia* 2 vols., rpt of 1926 ed. (London: Histories & Mysteries of Man, 1989), 2:118 par. 239 & 2:142 par. 309 & 2:147 par. 326 και Ιώσηπος, Ι.Α., ΙΧ.283.

[99] Δες σχέδιο σε Harden, plate 51 και Markoe, plate 6.

[100] Lucien Basch, «Phoenician Oared Ships [Part I],» *Mariner's Mirror* 55, no 2 (1969) : 157-162.

[101] Δες Liddell & Scott, λμ. «παρεξειρεσία».

[102] Δες Liddell & Scott, λμ. «απώστης».

[103] Harden, p. 160. Δες και σχέδιο σε Connolly, p. 264, fig. 10.

[104] Κλήμης Αλεξανδρεύς, *Στρωματείς*, Ι.76 (κεφ. 16). Δες πλήρη ανάλυση σε Lucien Basch, «Phoenician Oared Ships. Part II,» *Mariner's Mirror* 55, no 3 (1969) : 230-234. Δες αντίθετη άποψη, με την ελληνική τριήρη να χρονολογείται στον Ζ’ αιώνα σε J. S. Morrison and J. F. Coates, *The Athenian Trireme* (Cambridge: Cambridge Univ. Press, 1986), p. 38-45 & n. 10.

[105] Πιθανόν η κατασκευή έγινε στην Μικρά Ασία για λογαριασμό του τυράννου Πολυκράτη της Σάμου.

[106] Θουκ., Ι.13 και Plinius, VII.207. Δες πλήρη ανάλυση σε J. A. Davison, «The First Greek Triremes,» *Classical Quarterly* 41 (January - April 1947) : 18-24. Πρβλ. Morrison and Williams, *Greek Oared Ships*, pp. 129-131.

φύση της κατασκευής της δεν επιδεχόταν περαιτέρω βελτιώσεις. Στο τέλος του Ε’ αιώνα π.Χ., όμως, οι Καρχηδόνιοι, μηχανεύθηκαν έναν τρόπο να ναυπηγήσουν τετρήρεις.[107] Η αποτελεσματικότητα της φοινικικής τετρήρους βασιζόταν στο γεγονός ότι μετέφερε μεγάλο αριθμό πολεμιστών στο άνω κατάστρωμα και άρα ένα μεγαλύτερο πλοίο με περισσότερους κωπηλάτες θα μπορούσε να μεταφέρει αυξημένο αριθμό μαχητών. Για να λυθεί το πρόβλημα πρέπει να χρησιμοποιήθηκαν περισσότεροι κωπηλάτες ανά κουπί, καθισμένοι δίπλα δίπλα, αντί ο κάθε κωπηλάτης να χειρίζεται μόνος του το δικό του κουπί.

Φαίνεται ότι τελικά η τετρήρης δεν είχε την αναμενόμενη επιτυχία ως πολεμικό πλοίο ακόμη και από τους Καρχηδόνιους, αλλά ο Διονύσιος χρησιμοποίησε την ιδέα των περισσότερων κωπηλατών ανά κουπί για να κατασκευάσει πιθανόν εξελιγμένες τετρήρεις αλλά και πεντήρεις.[108] Ο Διονύσιος επιθυμούσε να κατασκευάσει στόλο που κάθε πλοίο θα υπερτερούσε κατά πολύ των αντιπάλων και φαίνεται ότι η απάντηση σε αυτή του την επιθυμία ήταν οι πεντήρεις, τα πολεμικά πλοία που κυριάρχησαν στην Μεσόγειο κατά τους ελληνιστικούς και ρωμαϊκούς χρόνους. Πιθανοί λόγοι για τους οποίους ο Διονύσιος χρειαζόταν μεγαλύτερα πλοία, τετρήρεις και πεντήρεις, να ήταν η ανάγκη να μεταφέρει πολλούς πολεμιστές αλλά και τους νέους του καταπέλτες. Βέβαια, οι τετρήρεις (quadriremis)[109] και οι πεντήρεις (quinqeremis)[110] πρέπει να ήταν λίγες σε αριθμό στο σύνολο του στόλου που κατασκευάσθηκε, γιατί απαιτούσαν πολύ περισσότερους κωπηλάτες από ό,τι οι τριήρεις (triremis).[111]

Μέσα σε τρία χρόνια τελικά, ο Διονύσιος κατασκεύασε μεγάλο αριθμό πλοίων και όπλων. Συγκεκριμένα, μέχρι το καλοκαίρι του 397 π.Χ. που άρχισε η εκστρατεία, ναυπηγήθηκαν περισσότερα από 200 νέα πολεμικά πλοία, επισκευάσθηκαν τα 110 υπάρχοντα, κατασκευάσθηκαν 140.000 ασπίδες, εγχειρίδια και περικεφαλαίες αλλά και 14.000 θώρακες για τους ιππείς, τους αξιωματικούς του πεζικού και τους σωματοφύλακες μισθοφόρους του. Στα μισά πλοία υπηρετούσαν Συρακούσιοι πολίτες και στα άλλα μισά μισθοφόροι.[112] Υπολογίζεται ότι χρειαζόταν 40.000 άνδρες για τα πολεμικά αλλά και τις εκατοντάδες των φορτηγών πλοίων που έπρεπε να χρησιμοποιήσει για μετακίνηση στρατιωτών και εφοδίων.[113] Οι οικονομικοί πόροι για την κατασκευή όλων αυτών των πλοίων και των όπλων μπορεί να προέρχονταν από τα λάφυρα των ελληνικών πόλεων που μόλις είχε καταλάβει. Στόχος του ήταν μια ογκώδης πολεμική μηχανή, καλά εξοπλισμένη, που θα τρομοκρατούσε την καρχηδονιακή Επικράτεια της Σικελίας, θα ανάγκαζε αργά ή γρήγορα

---

[107] Κλήμης Αλεξανδρεύς, *Στρωματείς*, I.75 (κεφ. 16) και Plinius, VII.207 και Harden, p. 115.

[108] Δ.Σ., XIV.42. Για τις αρχές της φυσικής που χρησιμοποιήθηκαν για την κατασκευή των τριήρων και των υπολοίπων αρχαιοελληνικών πολεμικών πλοίων αλλά και για σχέδια σχετικά με την θέση των κωπηλατών δες Vernard Foley and Werner Soedel, «Ancient Oared Warships,» *Scientific American* 244, no 4 (April 1981) : 116-125.

[109] Η τετρήρης διέθετε τέσσερις κωπηλάτες ανά πλευρά. Δες J. S. Morrison and J. F. Coates, *Greek and Roman Oared Warships* (Oxford: Oxbow Books, 1996), pp. 267-269 και Foley and Soedel, p. 125.

[110] Η πεντήρης διέθετε πέντε σειρές κωπηλατών ανά πλευρά. Δες Morrison, *Greek and Roman Oared Warships,* pp. 270-271 και Foley and Soedel, p. 125.

[111] Morrison and Coates, *The Athenian Trireme,* p. 48 και Basch, «Phoenician Oared Ships. Part II,» pp. 240-241 και Caven, pp. 95-96.

[112] Δ.Σ., XIV.43.1-4.

[113] Caven, pp. 96-97.

τις πόλεις να υποκύψουν στις πολιορκητικές του μηχανές και να παραδοθούν και που θα έδιωχνε μια για πάντα τους Αφρικανούς Καρχηδόνιους από το νησί.

Πριν αρχίσει η εκστρατεία, ο Διονύσιος έπρεπε να βεβαιωθεί ότι οι Έλληνες της νοτιοδυτικής Κάτω Ιταλίας είτε θα ήταν με το μέρος του είτε θα έμεναν ουδέτεροι στον πόλεμο που ετοίμαζε. Πρώτα-πρώτα, λοιπόν, δώρισε στους Μεσσήνιους ένα μεγάλο τμήμα γης στα σύνορά τους για να είναι φιλικοί μαζί του. Αφού ζήτησε από τους Ρηγίνους να παντρευτεί μια δέσποινά τους και εκείνοι αρνήθηκαν,[114] στράφηκε προς τους Λοκρούς από όπου ζήτησε την Δωρίδα, κόρη του πιο σημαντικού τους πολίτη. Όταν η πρόταση έγινε δεκτή, έστειλε την πρώτη του πεντήρη διακοσμημένη με χρυσά και ασημένια στολίδια να φέρει την νύφη στις Συρακούσες. Ταυτοχρόνως, για να μην προσβάλει τους Συρακούσιους, ζήτησε το χέρι της Αριστομάχης, της πιο διάσημης κόρης των Συρακουσών. Παντρεύθηκε και τις δύο γυναίκες ταυτοχρόνως και έμενε πότε με την μία και πότε με την άλλη.[115] Ο φόβος του, όμως, μήπως τον σκοτώσουν την ώρα της συνευρέσεως ήταν τόσο μεγάλος που έπαιρνε ιδιαίτερες προφυλάξεις.

> [...] Έτσι, την νύχτα, όταν τις επισκεπτόταν, έβαζε να ελέγξουν και να ψάξουν τα πάντα από πριν και βαθύ χαντάκι να σκάψουν γύρω από τον κοιτώνα και το πέρασμα επάνω από το χαντάκι ήταν ξύλινο γεφυράκι, το οποίο, λένε, το τραβούσε προς εκείνον όταν ήταν να κλείσει την πόρτα του δωματίου.[116]

Αφού παρέθεσε γεύμα στους στρατιώτες και στους πολίτες, λίγες μέρες μετά τους γάμους του, κάλεσε την εκκλησία του δήμου και ζήτησε από τους Συρακούσιους πολίτες να συγκατατεθούν στην κήρυξη πολέμου εναντίον των Καρχηδονίων, διότι επιβουλεύονταν τους Έλληνες της Σικελίας. Τους είπε ότι τώρα ήταν η μεγάλη ευκαιρία που οι Καρχηδόνιοι ήταν αδύναμοι στρατιωτικά εξαιτίας της ασθένειας που είχε πέσει ανάμεσά τους ενώ δεν ήταν πρέπον ελληνικές Πόλεις να είναι σκλαβωμένες. Η κήρυξη αυτού του πολέμου θα ένωνε μαζί τους και τους Έλληνες που είχαν υποταγεί εναντίον των Καρχηδονίων. Οι Συρακούσιοι ενέδωσαν, διότι αντιλαμβάνονταν τον κίνδυνο που αποτελούσαν οι Καρχηδόνιοι για το εμπόριο, είχαν το αίσθημα της υπεροχής επειδή είχαν υπάρξει μάρτυρες της κατασκευής της τεράστιας πολεμικής μηχανής του Διονυσίου και είχαν πεισθεί ότι θα μπορούσαν εύκολα να απαλλάξουν το νησί από τον καρχηδονιακό κίνδυνο.[117] Δηλαδή, η πλειοψηφία στήριζε το πολεμικό σχέδιο του Διονυσίου. Μόλις το αποτέλεσμα της ψηφοφορίας έγινε γνωστό, οι κάτοικοι λεηλάτησαν τα σπίτια πλουσίων Φοινίκων εμπόρων που έμεναν στην πόλη και κατάσχεσαν όσα φοινικικά πλοία μαζί με τα εμπορεύματά τους βρίσκονταν στον Μεγάλο Λιμένα. Ο τύραννος έστειλε πρέσβεις στην Καρχηδόνα ανακοινώνοντας ότι «Συρακόσιοι καταγγέλουσι πόλεμον Καρχηδονίοις»,[118] οι Συ-

[114] Του έδιναν μόνο για σύζυγο την κόρη του δήμιου της Πόλεως («ὡς μόνην [...] γαμεῖν τὴν τοῦ δημίου θυγατέρα», Δ.Σ., XIV.107.3).

[115] Αιλιανός, Π.Ι., XIII.10.

[116] Cicero, *Tusculanae Disputationes*, V.59 (XX), εάν δεν πρόκειται για υπερβολή λόγω της φήμης του Διονυσίου.

[117] Δεν πιστεύουμε ως κύριους λόγους υποστηρίξεως του Διονυσίου ούτε τα πανελλήνια αισθήματα των Συρακουσίων που ισχυρίζεται ο Caven, p. 99, αλλά ούτε και τις συνωμοτικές τους σκέψεις να οπλιστούν για να απαλλαγούν αργότερα από τον τύραννο Διονύσιο (Δ.Σ., XIV.45.5).

[118] Δ.Σ., XIV.46.5.

ρακούσιοι κηρύσσουν πόλεμο εναντίον των Καρχηδονίων εάν δεν ελευθερώσουν αμέσως τις ελληνικές Πόλεις που έχουν υπό την κατοχή τους. Η τυπική αυτή κήρυξη πολέμου έχει από τότε επαναληφθεί πολλές φορές στην Ιστορία και είναι φυσικά η αφορμή που ζητάει ο επιτιθέμενος για να επιτεθεί στον αντίπαλό του.

Ο Διονύσιος δεν περίμενε την επίσημη απάντηση των Καρχηδονίων. Κίνησε με τον στρατό του προς την δυτική Σικελία. Πέρασε πρώτα από την Καμάρινα, την Γέλα, τον Ακράγαντα, και τον Σελινούντα, όπου σε όλες τις Πόλεις οι Έλληνες συστρατεύθηκαν μαζί του σε μια πανσικελική εκστρατεία εναντίον των Καρχηδονίων. Τελικά, έφθασε στην Μοτύη στην δυτική Σικελία με ένα σύνολο 80.000 ανδρών (στρατιωτών και ναυτών), εκ των οποίων μπορούμε να υπολογίσουμε περί τους 40.000 πεζούς,[119] περισσότερους από 3000 ιππείς και πολλές χιλιάδες βοηθητικούς και ναύτες. Επίσης, διέθετε σχεδόν 200 πολεμικά πλοία και 500 μεταγωγικά που μετέφεραν πολεμικές μηχανές και προμήθειες. Ο Έρυκας που κατοικούνταν από Ελύμους έσπευσε να δηλώσει ότι είναι με το μέρος του Διονυσίου, τρομοκρατημένος από το ελληνικό στράτευμα αλλά ίσως και εξαιτίας εδαφικών και εμπορικών διαφορών με την γειτονική Μοτύη. Η Μοτύη η ίδια αποφάσισε να υπομείνει την πολιορκία βασιζόμενη και στην βοήθεια των Καρχηδονίων. Εν τω μεταξύ, μετά την απόρριψη του ελληνικού τελεσιγράφου, η Γερουσία στην Καρχηδόνα έδωσε εντολή να αρχίσει η στρατολόγηση μισθοφόρων στην Ιβηρική Χερσόνησο και όρισε επικεφαλής της εκστρατείας τον γηραιό αλλά έμπειρο Ιμίλκωνα. Στην Μοτύη, οι κάτοικοι είχαν καταστρέψει σε ένα σημείο τον διάδρομο που ένωνε την πόλη-νησί τους με την στεριά, αλλά ο Διονύσιος διέταξε να κατασκευάσουν άλλον διάδρομο προς την πόλη. Άφησε υπεύθυνο των έργων τον αδελφό του και επικεφαλής του στόλου Λεπτίνη και εξεστράτευσε στην γύρω περιοχή για να απασχολήσει τον στρατό του αλλά και να τους προσφέρει λάφυρα. Οι ντόπιοι Σικανοί αμέσως δήλωσαν την υποστήριξή τους, αλλά οι φοινικικές πόλεις θέλησαν να μείνουν πιστές στην Καρχηδόνα. Οι πόλεις που αντιστάθηκαν στον Διονύσιο ήταν οι Ἁλικύες (Ἁλικύαι, Halicyae, BAGROW, 47:B3, σημερ. Salemi, 40 χλμ. ανατολικά της Marsala, κοντά στη ακτή της Mozia), ο Σολούς, η Έγεστα (ή Αίγεστα) και η Έντελλα [Entella, BAGROW, 47:C3, στην σημερ. περιοχή Rocca d'Entella, στην Lago Garcia (λίμνη)]. Ο τύραννος λεηλάτησε την ύπαιθρο γύρω από την Πάνορμο (Παλέρμο), τον Σολόεντα (Σολούντα) και τις Ἁλικύες και πολιόρκησε την Έγεστα και την Έντελλα, αλλά χωρίς αποτέλεσμα.[120]

Ο Ιμίλκων αποφάσισε να χρησιμοποιήσει «αντιπερισπασμόν» στα μετόπισθεν του Διονυσίου. Έστειλε με άκρα μυστικότητα 10 τριήρεις στις Συρακούσες. Ο καρχηδονιακός στολίσκος μπήκε την νύχτα στο λιμάνι, εμβόλισε τα αγκυροβολημένα πλοία που είχαν μείνει πίσω, τα βύθισε σχεδόν όλα και γύρισε ανενόχλητος στην Καρχηδόνα. Σκοπός του στρατηγού ήταν να νομίσει ο Διονύσιος ότι οι Καρχηδόνιοι θα επιτίθεντο στις Συρακούσες και να στείλει μέρος του στρατού και του στόλου του πίσω στην ελληνική πόλη. Με αυτή του την ενέργεια, ο Ιμίλκων θα αποδυνάμωνε την πίεση στην φοινικική Σικελία και θα ήταν πιο εύκολο να αντιμετωπίσει τον τύραννο που θα είχε τις δυνάμεις του διασπασμένες. Επίσης τώρα, είχε μπορέσει να εξουδετερώσει το μέρος του στόλου που είχε μείνει για την προστασία των Συρακουσών. Ο Διονύσιος, όμως, αντί να πέσει στην παγίδα

[119] Για τον υπολογισμό δες Caven, p. 100. Ο αριθμός των πεζών πρέπει να περιλάμβανε και περισσότερους από 10.000 μισθοφόρους (Griffith, pp. 195-196).

[120] Δ.Σ., XIV.47-48.

αποφάσισε να εντείνει την πολιορκία της Μοτύης, διότι η πτώση της θα σήμαινε το τέλος της φοινικικής και καρχηδονιακής κυριαρχίας στην δυτική Σικελία. Τελικά, ο Ιμίλκων έστειλε τον στόλο του για να βοηθήσει την Μοτύη.[121]

Στην δυτική Σικελία και βόρεια του Λιλύβαιου (σημερ. Marsala), βρίσκεται σήμερα το Μεγανήσι (σημερ. Isola Grande), που σε σχήμα κεφαλαίου Γ προστατεύει τον σχηματιζόμενο κόλπο και δημιουργεί ένα πολύ μεγάλο φυσικό λιμάνι. Στην νότια πλευρά του κόλπου βρίσκεται η νήσος Μοτύη (σημερ. San Pantaleo) και στην βόρεια η Αγία Μαρία (σημερ. Isola di Santa Maria). Η νότια είσοδος του λιμανιού είναι αρκετά ευρύχωρη ενώ η βόρεια πολύ στενή. Στην Αρχαιότητα, το Μεγανήσι ενωνόταν με την απέναντι ξηρά και η μοναδική είσοδος βρισκόταν στα νότια του κόλπου. Το ξημέρωμα μιας μέρας προς το τέλος του καλοκαιριού του 397 π.Χ. 100 καρχηδονιακές τριήρεις του Ιμίλκωνα έκαναν την εμφάνισή τους στην είσοδο του κόλπου. Αιφνιδιάζοντας τους ναύτες του Διονυσίου επιτέθηκαν και εμβόλισαν ή έκαψαν μεταγωγικά πλοία που ήταν αγκυροβολημένα στην ακτή, χάνοντας όμως πολύτιμο χρόνο από τον αιφνιδιασμό τους. Κατόπιν, ο καρχηδονιακός στόλος εισήλθε στο λιμάνι και ήταν έτοιμος να επιτεθεί στα πλοία που είχαν τραβηχθεί στην ξηρά, μόλις εκείνα έμπαιναν πάλι στο νερό. Ο Διονύσιος, όμως, είχε προλάβει να φέρει τον στρατό του δίπλα στα πλοία και τότε έδειξε την αξία του ως στρατηγός. Ζήτησε από ολόκληρο το στράτευμα να βοηθήσει. Τράβηξαν τα πλοία από τον κόλπο και μέσω της ξηράς, με πρόχειρο ξύλινο δίολκο, τα έριξαν πάλι στην θάλασσα αποφεύγοντας τον καρχηδονιακό στόλο.[122] Όταν ο Ιμίλκων προσπάθησε να επιτεθεί στον μεταφερόμενο στόλο, τον υποδέχθηκε βροχή βελών από τους τοξότες και σφενδονήτες που ήταν επάνω στα ελληνικά πλοία αλλά και από τους καταπέλτες που έβαλαν από την ξηρά. Τα νέα αυτά όπλα σκότωσαν πολλούς και κατατρόμαξαν τους Καρχηδόνιους και τον Ιμίλκωνα. Ο Καρχηδόνιος στρατηγός επέστρεψε στην Αφρική, διότι αντελήφθη ότι ο στόλος του υπολειπόταν πολύ του ελληνικού για να έχει πιθανότητα να νικήσει σε μια ναυμαχία στην ανοιχτή θάλασσα.[123]

Όταν τελείωσε η κατασκευή της προσχώσεως (ο διάδρομος προς την πόλη) και ο στρατός του Διονυσίου μπορούσε να πλησιάσει τα τείχη, άρχισε η τελική φάση της πολιορκίας της Μοτύης. Με τις πολιορκητικές μηχανές κτυπούσε τα τείχη, με τους καταπέλτες έβαλε κατά των υπερασπιστών που μάχονταν στην κορυφή των τειχών, και με τους υψηλούς πολιορκητικούς πύργους σκότωνε τους εχθρούς από ψηλά. Οι πολιορκούμενοι έβαζαν άνδρες μέσα σε προφυλαγμένες φωλιές και τους ύψωναν σε υψηλούς ξύλινους ιστούς για να ρίξουν αναμμένα δαδιά και στουπιά κατά των πολεμικών μηχανών και να τις κάψουν, αλλά οι στρατιώτες του Διονυσίου προλάβαιναν να σβήσουν τις φωτιές. Τελικά, οι πολιορκητικές μηχανές γκρέμισαν ένα τμήμα του τείχους και οι στρατιώτες μπήκαν στην πόλη. Οι Φοίνικες ήξεραν πως δεν είχαν τρόπο να ξεφύγουν από το νησί, ούτε από την ξηρά ούτε από την θάλασσα, και έτσι οχύρωσαν τα δρομάκια ανάμεσα στους οικίσκους και μαζί με τα πίσω σπίτια δημιούργησαν ένα συμπαγές και αδιαπέραστο τείχος. Ο Διονύσιος, όμως, έσπρωξε τους πολεμικούς του πύργους κοντά στα σπίτια. Με τις σκάλες

[121] Δ.Σ., XIV.49.

[122] Πολύαινος, V.2.6. Για την θέση των πλοίων του Διονυσίου δες Caven, p. 102 και Whitaker, *Motya*, pp. 77-83 και χάρτη σε ΙΕΕ, 3β:112. Ο δίολκος θα μπορούσε να ήταν και νοτιοδυτικότερα.

[123] Δ.Σ., XIV.50.

που έριξαν, οι πολεμιστές πέρασαν μέσα στις οικοδομές και έτσι η μάχη πλέον γινόταν χέρι με χέρι και σώμα με σώμα.

Οι κάτοικοι της Μοτύης δεν είχαν άλλη επιλογή από το να πολεμήσουν με πολύ θάρρος για να υπερασπισθούν τους εαυτούς τους, τις συζύγους και τα παιδιά τους. Αυτή η περίεργη μάχη επάνω στις απλωμένες σκάλες και επάνω στα σπίτια της πόλεως κράτησε για λίγες ημέρες. Κάθε απόγευμα, ο Διονύσιος διέταζε να ηχήσει η σάλπιγγα για να αποχωρήσουν οι μαχητές του μέχρι το επόμενο πρωί, οπότε η μάχη συνεχιζόταν. Μετά από μερικές ημέρες, οι πολιορκούμενοι θεώρησαν πως έτσι θα διεξαγόταν ο πόλεμος και αποχωρούσαν και εκείνοι από τα σημεία των συγκρούσεων για να ξεκουραστούν. Μια νύχτα, όμως, ο Διονύσιος έστειλε ένα επίλεκτο τμήμα πολεμιστών που κατάφερε να καταλάβει στρατηγικό σημείο στα χαλασμένα σπίτια. Αν και τελικά έγινε αντιληπτό από τους Φοίνικες, όλο και περισσότεροι Σικελιώτες Έλληνες συγκεντρώθηκαν εκεί μέχρι που υπερτερούσαν των Φοινίκων αριθμητικά. Τότε, δόθηκε το σύνθημα και ολόκληρος ο στρατός του Διονυσίου μπήκε από την επιχωμάτωση μέσα στην πόλη. Οι Έλληνες ήθελαν να εκδικηθούν για ό,τι είχαν υποφέρει από τους αντιπάλους τους και δεν λυπήθηκαν ούτε παιδιά ούτε γυναίκες ούτε ηλικιωμένους. Τους έσφαζαν όλους αδιακρίτως. Ο Διονύσιος για να τους σταματήσει, επειδή ήθελε να πουλήσει τους Φοίνικες ως σκλάβους, έβαλε να φωνάζουν στους καταδιωκόμενους να πάνε στα ιερά για να προφυλαχθούν. Ως εκ τούτου, οι στρατιώτες του τυράννου άφησαν τους κατοίκους και επιδόθηκαν στην λεηλασία και αρπαγή των περιουσιών τους. Βρήκαν ασήμι και χρυσάφι και πολύτιμα αντικείμενα και ο Διονύσιος αντάμειψε ορισμένους μαχητές για την γενναιότητά τους. Όσοι κάτοικοι της Μοτύης είχαν επιζήσει, τους πούλησε ως σκλάβους, ενώ θανάτωσε όσους ντόπιους Έλληνες είχαν πολεμήσει στο πλευρό των Φοινίκων. Συνήθως αυτοί οι σκλάβοι πωλούνταν σε τοπικές αγορές και φαίνεται ότι και στην περίπτωση αυτή αγοράστηκαν από άλλους Φοίνικες της Σικελίας (τους Εγεσταίους;),[124] οι οποίοι πλήρωσαν ουσιαστικά λύτρα για τους ομόφυλούς τους.

Αφού ο Διονύσιος άφησε φρουρά και 120 πολεμικά πλοία υπό τον Λεπτίνη να φυλάνε την κατακτημένη Μοτύη επέστρεψε μαζί με τον υπόλοιπο στρατό του στις Συρακούσες για να ξεχειμωνιάσει.[125] Εκείνο τον χειμώνα, ο Διονύσιος ήταν ουσιαστικά κύριος ολόκληρης της Σικελίας. Είχε καταλάβει την σπουδαιότερη πόλη της φοινικικής Επικράτειας, είχε εξουδετερώσει οποιαδήποτε αντίδραση από τις άλλες φοινικικές Πόλεις, και είχε ανακαταλάβει τις ελληνικές που είχαν προηγουμένως βρεθεί κάτω από την καρχηδονιακή κυριαρχία. Στις Συρακούσες πρέπει να επικρατούσε ενθουσιασμός για το αποτέλεσμα της εκστρατείας και κανείς δεν αμφισβητούσε πλέον τον τύραννο. Ο έμπειρος στρατηγός Διονύσιος, όμως, αναμφίβολα γνώριζε ότι οι μάχες με την Καρχηδόνα δεν είχαν τελειώσει. Από την στιγμή που οι Καρχηδόνιοι δεν είχαν συντριβεί, θα επανέρχονταν στην Σικελία. Ο Διονύσιος περίμενε να περάσει ο χειμώνας.

Μετά από αυτά τα γεγονότα, οι Καρχηδόνιοι βέβαια δεν επρόκειτο να μείνουν άπραγοι. Η στρατηγική σημασία της Σικελίας για το εμπόριο τους και ο φόβος ότι οι εχθροί μπορεί να έφθαναν μέχρι την πόρτα τους, τους οδήγησε στην αντεπίθεση. Όταν ο Ιμίλκων επέστρεψε στις Συρακούσες και ενημέρωσε την Γερουσία για τον στρατό και τον στόλο του Διονυσίου, αποφασίσθηκε ότι οι Καρχηδόνιοι έπρεπε να κινητοποιήσουν κάθε

[124] Caven, p. 106.

[125] Δ.Σ., XIV.51-53. Για την μάχη δες ASB, ch, 2.9.1.

διαθέσιμη στρατιωτική δύναμη για να αντιμετωπίσουν τους αντιπάλους τους. Υπολογίζεται ότι αρχικά συγκεντρώθηκαν περισσότεροι από 50.000 άνδρες,[126] αλλά μαζί με τις ενισχύσεις που έλαβαν αργότερα οι Καρχηδόνιοι από τους Φοίνικες της Σικελίας ο συνολικός στρατός πρέπει να ήταν της τάξεως των 65.000 ανδρών. Δηλαδή, σημαντικά μεγαλύτερος από αυτόν που διέθετε ο Διονύσιος. Πριν από τον νυκτερινό απόπλου, προς το τέλος του καλοκαιριού του 396 π.Χ., σκεπάστηκαν τα φώτα των πλοίων για να μην προδοθεί η πορεία τους. Ακόμη, δόθηκαν στους κυβερνήτες σφραγισμένες διαταγές με την εντολή να ανοιχθούν όταν βρίσκονταν στο πέλαγος, έτσι ώστε να μην διαρρεύσει προς τον Διονύσιο η τοποθεσία αφίξεως του καρχηδονιακού στόλου στην ιταλική μεγαλόνησο. Από κατοπινά γεγονότα, εικάζεται ότι ελληνικής καταγωγής ή Έλληνες ή απλώς συμπαθούντες τους Έλληνες πολίτες της Καρχηδόνας έδιναν πληροφορίες στους Συρακούσιους.

Εν τω μεταξύ, μέσα στο καλοκαίρι του 396 π.Χ., ο Διονύσιος επέστρεψε στην δυτική Σικελία και με τον στρατό του άρχισε να λεηλατεί και να καταστρέφει την ύπαιθρο. Οι κάτοικοι των ῾Αλικυών ζήτησαν με πρεσβεία τους ειρήνη αλλά οι Εγεσταίοι κατάφεραν να βάλουν φωτιά στις σκηνές των πολιορκητών τους και να τους προκαλέσουν ορισμένες απώλειες και σύγχυση. Φαίνεται πως ο τύραννος δεν είχε στην διάθεσή του όλες τις πολιορκητικές μηχανές που είχε χρησιμοποιήσει στην Μοτύη αλλά ίσως και να μην ήθελε να αφοσιωθεί στην πολιορκία μιας ακόμη φοινικικής πόλεως ενώ προφανώς περίμενε την επανεμφάνιση των Καρχηδονίων. Ο στρατός του έπρεπε να είναι συγκεντρωμένος και έτοιμος να αντιμετωπίσει πολυάριθμους εχθρούς που ίσως να ξεπερνούσαν το σύνολο των δυνάμεων που διέθετε εκείνος. Και δεν είχε άδικο.

Ο Ιμίλκων έστειλε πρώτα τα φορτηγά πλοία στο ανοικτό πέλαγος με εντολή να πλεύσουν προς την Πάνορμο, ενώ στα πολεμικά δόθηκε διαταγή να παραπλεύσουν την ακτή στα ανοικτά της Μοτύης.[127] Πιθανός σκοπός της στρατηγικής αυτής ήταν να προφυλαχθούν τα μεταγωγικά από τα πολεμικά σε περίπτωση εμφανίσεως του ελληνικού στόλου. Ο ούριος άνεμος, όμως, έσπρωξε τα μεταγωγικά πιο γρήγορα και έτσι τα πρώτα έγιναν ορατά από τους παρατηρητές του Διονυσίου. Ο Λεπτίνης επιτέθηκε με 30 τριήρεις και κατάφερε να βυθίσει 50 πλοία με 5000 πολεμιστές και 200 ῾άρματα.[128] Τα υπόλοιπα κατάφεραν να διαφύγουν και μαζί με τα πολεμικά έφθασαν τελικά στην Πάνορμο.[129]

Η απόφαση του Ιμίλκωνα να φθάσει στην βόρεια σικελική ακτή και να επιχειρήσει από εκεί στην δυτική Σικελία αποτελούσε την αρχή του μεθοδικού στρατηγικού σχεδίου ανακαταλήψεως της δυτικής ακτής και των χαμένων καρχηδονιακών εδαφών στο νησί. Μετά την ανασυγκρότηση των δυνάμεών του, ο Ιμίλκων βάδισε δυτικά προς τον Έρυκα, ο οποίος του παραδόθηκε, μέχρι που έφθασε στην Μοτύη, την οποία κατέλαβε

---

[126] Caven, p. 107. Ο Έφορος Κυμαίος/Ephorus Cumaeus, FGrH, 70, Fr. 204 = Δ.Σ., XIV.54.5 αναφέρει ότι οι Καρχηδόνιοι συγκέντρωσαν 300.000 πεζούς, 4000 ιππείς, 400 ῾άρματα, 400 πολεμικά πλοία και 600 μεταγωγικά, ενώ ο Τίμαιος/Timaeus Tauromenitanus, FGrH, 566, Fr. 108 = Δ.Σ., XIV.54.6 έγραψε για 100.000 στρατιώτες από την Αφρική και 30.000 επιπλέον από την Σικελία. Όλοι αυτοί οι αριθμοί θεωρούνται υπερβολικοί ή οι αριθμοί του Τιμαίου περιλαμβάνουν και όλους τους μη μάχιμους.

[127] Ο προορισμός των πολεμικών πλοίων δεν είναι βέβαιος. Δες συζήτηση σε Caven, pp. 107-108.

[128] Δεν ξαναγίνεται λόγος για ῾άρματα των Καρχηδονίων μέχρι το τέλος της συγκρούσεώς τους με τον Διονύσιο, αν και οι Αφρικανοί τα χρησιμοποιούσαν στους πολέμους τους (Harden, p. 118).

[129] Δ.Σ., XIV.54-55.3 και Πολύαινος, V.10.2.

μετά από σύντομη πολιορκία. Ο στόλος του τον ακολούθησε χωρίς να συναντήσει πουθενά τα πλοία του Λεπτίνη. Ο Διονύσιος αιφνιδιάσθηκε, αλλά δεν επρόκειτο να διακινδυνεύσει. Βρισκόταν στην Έγεστα, μακριά από συμμαχικές του Πόλεις, χωρίς εξασφαλισμένη την γραμμή τροφοδοσίας, με δυνάμεις υπολειπόμενες του αντιπάλου του και με τους Καρχηδόνιους να ελέγχουν τις θάλασσες. Ζήτησε από τους Σικανούς να τον ενισχύσουν αλλά οι περισσότεροι αρνήθηκαν και μάλιστα οι ʿΑλικύες συμμάχησαν με τους Καρχηδόνιους. Συνεπώς, δεν του έμενε παρά να γυρίσει στις Συρακούσες και στην περιοχή της Σικελίας που είχε υπό τον έλεγχό του.[130] Μαζί του πρέπει να επέστρεψε και ο στόλος υπό τον Λεπτίνη. Ο Ιμίλκων, βέβαια, δεν βιάστηκε να ακολουθήσει τους Έλληνες και τους συμμάχους τους. Πρέπει να ήταν τότε ακριβώς που αποφάσισε να ιδρύσει την πόλη Λιλύβαιο (Lilybaeum, BAGROW, 47:A3, σημερ. Marsala), στο ακρωτήριο νότια της Μοτύης. Μετά την καταστροφή της Μοτύης ήταν εύκολο να πείσει τους κατοίκους της να μετεγκατασταθούν σε κοντινό χώρο, αλλά μακριά από την πόλη-νησί και το λιμάνι μέσα στον κλειστό κόλπο. Ένα ανοικτό λιμάνι που θα χωρούσε μεγάλα πλοία αποδείχθηκε αργότερα πολύ μεγάλο προτέρημα για τους Καρχηδόνιους που ήλεγχαν τις θάλασσες της κεντρικής και δυτικής Μεσογείου.[131]

Την δεδομένη στιγμή, όμως, προτεραιότητά του ήταν η νίκη επί του Διονυσίου. Ο Ιμίλκων γνώριζε ότι για να απομονώσει τους Έλληνες της Σικελίας από κάθε πιθανή βοήθεια από την Κάτω Ιταλία και την Ελλάδα έπρεπε να έχει υπό τον έλεγχό του τα στενά της Μεσσήνης και συνεπώς την πόλη της Μεσσήνης την ίδια. Έχοντας στην κατοχή του το καλό λιμάνι της Μεσσήνης θα ήλεγχε την ανατολική και βόρεια Σικελία και με το Λιλύβαιο την δυτική και νότια πλευρά του νησιού. Κίνησε, λοιπόν, κατά μήκος της βόρειας ακτής του νησιού προς την Μεσσήνη για να αποφύγει τις ελληνικές πόλεις της νότιας ακτογραμμής. Συμμάχησε με την Ιμέρα και τους κατοίκους στο Κεφαλοίδιον[132] φρούριο (Cephaloedium, BAGROW, 47:E2, σημερ. Cefalù, 70 χλμ. ανατολικά του Παλέρμο) και κατέλαβε την Λιπάρα, η οποία από τότε αποτέλεσε σημαντική ναυτική βάση των Καρχηδονίων. Κατόπιν, στρατός και στόλος προχώρησαν προς την Μεσσήνη.

Ακολουθώντας την βόρεια ακτογραμμή, ο Ιμίλκων και ο στρατός του έφθασαν στο ακρωτήριο της Πελωρίδος (Pelorus, BAGROW, 47:H2 σημερ. Capo Peloro, 19 χλμ. βόρεια της Μεσσήνης) και στρατοπέδευσαν. Οι Μεσσήνιοι τρομοκρατήθηκαν και έστειλαν αμέσως τα γυναικόπαιδα και τα πολύτιμα από τις κινητές περιουσίες τους σε γειτονικές πόλεις. Βρίσκονταν σε δεινή θέση διότι σε πολλά σημεία τα τείχη τους είχαν καταστραφεί και δεν προλάβαιναν να τα επιδιορθώσουν, το ιππικό τους ήταν στις Συρακούσες με τον Διονύσιο και δεν είχαν συμμάχους από τους οποίους μπορούσαν να ζητήσουν άμεση βοήθεια. Επιπλέον, στην εκκλησία του δήμου δεν μπορούσαν να συμφωνήσουν εάν έπρεπε να πολεμήσουν ή όχι. Σε αυτή την περίπτωση, όπως και στο «ξύλινο τείχος» των Αθηνών,[133] ένας χρησμός και η ερμηνεία του μπορούσαν να γίνουν οδηγός για να ληφθούν αποφάσεις επωφελείς ή επιβλαβείς για το μέλλον μιας Πόλεως. Όπως και στην ση-

---

[130] Δ.Σ., XIV.55.4-7.

[131] Caven, pp. 109-110.

[132] Το Κεφαλοίδιον δεν αναφέρεται από καμία αρχαία πηγή ως Πόλη αλλά φαίνεται ότι είχε «χώρα» (Δ.Σ., XX.77.3) και έκοψε νομίσματα. Για το Κεφαλοίδιον δες Hansen & Nielsen, no 32, «Kephaloidion», pp. 208-209 και για τα νομίσματα του σε GCTV, nos 775-776 & 1086-1090, 1:81 & 114.

[133] Δημήτρης Ι. Λοΐζος, *Η Αρχαία Ελλάδα και οι Ανατολικοί Λαοί*, $3^{η}$ έκδ., σ. 217.

μερινή Ελλάδα με τις διδαχές και προφητείες μοναχών[134] έτσι και στον αρχαίο ελληνικό κόσμο ορισμένοι άνθρωποι ήταν βαθιά θρησκόληπτοι. Δεν πρέπει να μας φαίνεται παράξενο, λοιπόν, ότι οι περισσότεροι Μεσσήνιοι πίστεψαν ότι ο αρχαίος χρησμός «Καρχηδόνιους ὑδροφορῆσαι κατὰ τὴν πόλιν»[135] σήμαινε πως θα νικούσαν και θα υποδούλωναν τους Καρχηδόνιους. Δια τούτο, συγκρότησαν στρατό από νέους και τους έστειλαν να εμποδίσουν την προέλαση του εχθρού προς την πόλη. Ο Ιμίλκων, όμως, εκμεταλλευόμενος το ευάλωτο της πόλεως έστειλε 200 πολεμικά πλοία και κατέλαβε την ανυπεράσπιστη πόλη από θαλάσσης, πριν προλάβουν οι στρατιώτες της να επιστρέψουν δια ξηράς. Εν τούτοις, οι περισσότεροι κάτοικοι είχαν καταφέρει να διαφύγουν, ενώ όσοι έμειναν σκοτώθηκαν.[136] Με αυτή του την επιτυχία ο Ιμίλκων ήλεγχε πλέον το στενό της Μεσσήνης, είχε αποκόψει την ελληνική νοτιοδυτική Ιταλία από την Σικελία του Διονυσίου και απειλούσε τις Συρακούσες.

Η μάχη που επρόκειτο να δοθεί μεταξύ Ιμίλκωνος και Διονυσίου διακύβευε όχι μόνο την τύχη των Συρακουσών, αλλά την ελευθερία και τα πολιτεύματα των ελληνικών Πόλεων της Σικελίας και ίσως της Μεγάλης Ελλάδος ολόκληρης και κατ' επέκτασιν την ίδια την υπόσταση του ελληνισμού στην Δύση. Σε αυτή την σύγκρουση ρόλο είχαν και οι ντόπιοι Σικελοί, τους οποίους ο Διονύσιος είχε νικήσει και υποτάξει και οι οποίοι στο μεγαλύτερο μέρος τους συντάχθηκαν τώρα με τους Καρχηδόνιους. Ο Διονύσιος, παρά τον αιφνιδιασμό που είχε υποστεί, ως έμπειρος στρατηγός που ήταν, έθεσε αμέσως σε εφαρμογή ένα σχέδιο προστασίας των Συρακουσών και της γύρω περιοχής αλλά και προετοιμασίας για την επερχόμενη μεγάλη μάχη. Πρώτα-πρώτα, απελευθέρωσε τους σκλάβους και τους χρησιμοποίησε ως κωπηλάτες ή και ως πολεμιστές σε 60 πολεμικά[137] ενώ ενισχύθηκε και με 1000 μισθοφόρους από τους Λακεδαιμόνιους. Εικάζεται ότι η ανάγκη για περισσότερους κωπηλάτες προερχόταν από την χρήση τετρήρων και πεντήρων από τον τύραννο.[138] Το κύριο μέλημά του, όμως, υπήρξε η καλή οχύρωση των ακροπόλεων στους Λεοντίνους, για να αποθηκεύσει τον σίτο που είχε θερισθεί στις πεδιάδες, Επιπλέον, έπεισε τους Καμπανούς να προασπίσουν την οχυρή πόλη Αίτνα. Τέλος, με 30.000 πεζούς, 3000 ιππείς και 180 πολεμικά πλοία[139] στρατοπέδευσε στην περιοχή του Ταύρου,[140] βόρεια των Μεγάρων Υβλαίων. Ο στρατός του ήταν μειωμένος γιατί είχε χάσει τους ντόπιους Σικελούς, τους Ιμεραίους αλλά και άνδρες από λιποταξίες.

Εν τω μεταξύ, ο Ιμίλκων, κατά την συνήθεια των Καρχηδονίων, γκρέμισε τα τείχη και τις οικίες της Μεσσήνης αλλά και έκαψε ή κατέστρεψε οτιδήποτε μπορούσε να θυμί-

[134] Δες για παράδειγμα Άγιος Παΐσιος (Γέρων Αγιορείτης), *Διδαχές και Αλληλογραφία* (Αθήνα: Ι. Μ. Μεταμορφώσεως Σωτήρος, 2007) αλλά και τα άπαντά του σε 10 τόμους από το Ι. Ησυχ. Ευαγ. Ιωάννης Ο Θεολόγος, Σουρωτή Θεσσαλονίκης, 1995-2013.

[135] «οι Καρχηδόνιοι πρέπει να φέρουν νερό [κατά το «γην και ύδωρ» = να γίνουν υποτελείς ή σκλάβοι] στην πόλη [Μεσσήνη]».

[136] Δ.Σ., XIV.56-57.

[137] Υπολογίζεται ότι στην επάνδρωση των πλοίων μπορεί να χρησιμοποιήθηκαν μέχρι και 12.000 άνδρες (Caven, p. 258, ch. 7 & n. 25).

[138] Caven, p. 96.

[139] Ο Διόδωρος αναφέρει ότι λίγα από τα πολεμικά του Διονυσίου ήταν τριήρεις, υπονοώντας ότι τα περισσότερα ήταν τετρήρεις και πεντήρεις. Αυτό όμως δεν πρέπει να ήταν εφικτό, διότι έτσι θα χρειαζόταν πολύ μεγάλο αριθμό κωπηλατών που δεν θα μπορούσε να βρει (Caven, pp. 96 & 112).

[140] BAGROW, 47:G4. Η περιοχή σήμερα εντοπίζεται στην χερσόνησο που καταλήγει στο ακρωτήριο Capo Sta Croce, όπου υπάρχει και το βουνό Tauro.

ζει την ύπαρξη της πόλεως. Κατόπιν, άρχισε την εκστρατεία του εναντίον των Συρακουσών με τον στρατό του να βαδίζει κατά μήκος της ακτής και τον στόλο να παραπλέει. Στρατός και στόλος έφθασαν σχεδόν ταυτόχρονα στο Ταυρομένιον (Tauromenium, BAGROW, 47:G3, σημερ. Taormina), πολύ κοντά στην σικελική Νάξο. Το Ταυρομένιον ήταν στα χέρια των ντόπιων Σικελών, οι οποίοι μόλις τότε εγκαταστάθηκαν εκεί και δημιούργησαν την νέα τους πόλη. Όταν ο στρατός έφθασε σε εκείνη την περιοχή, ο Ιμίλκων ενημερώθηκε ότι δεν μπορούσε να συνεχίσει την πορεία του κατά μήκος της ακτής. Εξαιτίας του «ῥύακος» (της λάβας) που είχε τρέξει από την Αίτνα μέχρι την ακτή μετά από πρόσφατη έκρηξή της, ο Ιμίλκων αναγκάσθηκε να παρακάμψει το ηφαίστειο και να ζητήσει από τον ναύαρχό του Μάγωνα να συναντηθούν πάλι στην Κατάνη.

Ο Διονύσιος φρόντισε να εκμεταλλευθεί αυτή την πληροφορία και να φθάσει πρώτος στην Κατάνη για να επιτεθεί στον στόλο των Καρχηδονίων. Ο Λεπτίνης πλησίασε γρήγορα με τα τριάντα καλύτερα πολεμικά πλοία, αλλά γρήγορα τα μεγαλύτερα σε αριθμό καρχηδονιακά πλοία τον περικύκλωσαν. Η ναυμαχία δόθηκε με τα πολεμικά πλευρισμένα το ένα δίπλα στο άλλο και τους ναύτες να μάχονται σώμα με σώμα ακόμη και επάνω σε αντίπαλα καταστρώματα, πηδώντας από το ένα πλοίο στο άλλο. Τελικά, ο Μάγων ανάγκασε τον Λεπτίνη να φύγει προς το πέλαγος με τα πλοία του διασκορπισμένα. Οι Καρχηδόνιοι κυνήγησαν τον ελληνικό στόλο και βύθισαν ή αιχμαλώτισαν πάνω από 100 πλοία. Χάθηκαν συνολικά περισσότεροι από 20.000 άνδρες από τον σικελικό στρατό αλλά και πολλοί –τον συγκεκριμένο αριθμό των οποίων δεν γνωρίζουμε– από τον καρχηδονιακό στρατό. «Πᾶς ὁ τόπος ἔγεμε νεκρῶν καὶ ναυαγίων».[141] Οι ναυτικές απώλειες των Ελλήνων ήταν μεγάλες, αλλά ο Διονύσιος δεν εγκατέλειψε την προσπάθειά του να αντιμετωπίσει τους Καρχηδόνιους.

Την στιγμή αυτή της ήττας, ο τύραννος τέθηκε μπροστά στο δίλημμα να επιτεθεί αμέσως στον Ιμίλκωνα με την ελπίδα ότι θα τον αιφνιδίαζε και ίσως έτσι τον νικούσε ή να επιστρέψει και να υπερασπισθεί τις Συρακούσες. Η πρώτη επιλογή ενείχε τον κίνδυνο να επιτρέψει στον Μάγωνα να επιτεθεί με τον στόλο στην πόλη όσο ο Διονύσιος θα αντιμετώπιζε τους Καρχηδόνιους στην ξηρά. Συνεπώς, ο Συρακούσιος επέλεξε την δεύτερη. Αυτή η απόφαση, βέβαια, του στοίχισε την υποστήριξη των συμμάχων του, οι οποίοι αποχώρησαν, διότι δεν ήθελαν να βρεθούν στην θέση των πολιορκημένων μέσα στις Συρακούσες.

Ο τύραννος έστειλε αμέσως πρέσβεις στους Έλληνες της Ιταλίας, στους Λακεδαιμόνιους και στους Κορίνθιους ζητώντας τους να μην αφήσουν τις ελληνικές Πόλεις της Σικελίας να καταστραφούν. Έστειλε όμως και άνδρες με πολλά χρήματα στην Πελοπόννησο για να στρατολογήσουν μισθοφόρους. Οι Έλληνες στους οποίους είχε απευθυνθεί ο Διονύσιος έστειλαν 30 πολεμικά πλοία υπό τον Σπαρτιάτη ναύαρχο Φαρακίδα, τα οποία φθάνοντας στην Σικελία συνέλαβαν 9 καρχηδονιακά.[142]

Εν τω μεταξύ, ο Ιμίλκων έκανε επίδειξη λαφύρων και αριθμού πλοίων για να τρομάξει τους Συρακούσιους. Φόρτωσε στα καταστρώματα πλοίων τα λάφυρα που είχε συλλέξει και τα έστειλε να παραταχθούν στον Μεγάλο Λιμένα των Συρακουσών ενώ σιγά-σιγά 2000 πλεούμενα γέμισαν ασφυκτικά το λιμάνι. Ταυτοχρόνως, ο Ιμίλκων με τον στρατό έφθασε στην πόλη από ξηράς. Εγκατέστησε το στρατηγείο του στο Ολυμπιείον και πα-

[141] Δ.Σ., XIV.58-60.
[142] Πολύαινος, II.11.

ρέταξε τον στρατό μπροστά από τα τείχη ενώ έστειλε τα πολεμικά του πλοία και στα δύο λιμάνια των Συρακουσών. Ήλπιζε πως οι Συρακούσιοι θα παραδίδονταν, αλλά εκείνοι ετοιμάζονταν για την πολιορκία. Τότε, ο Ιμίλκων άρχισε την λεηλασία και αποψίλωση της υπαίθρου γύρω από την πόλη. Κατόπιν, έκτισε τρία φρούρια κοντά στην ακτή (δες χάρτη σε ΙΕΕ, 3β:115) και αποθήκευσε προμήθειες προετοιμαζόμενος για μακρά πολιορκία ενώ έφερε και άλλα τρόφιμα από την Σαρδηνία και την βορειοαφρικανική ακτή. Οι Καρχηδόνιοι προσπάθησαν να εφαρμόσουν τον αποκλεισμό των Συρακουσών, αλλά μέχρι το καλοκαίρι του 395 π.Χ. δεν έλειψαν και οι σποραδικές συγκρούσεις. Η όλη κατάσταση μπορεί να έφερε στην εκκλησία του δήμου την συζήτηση για την ανάγκη συνεχίσεως της τυραννίας, αλλά ο Διονύσιος έμεινε ακλόνητος στην θέση του. Ίσως διότι και οι Σπαρτιάτες μέσω του ναυάρχου τους Φαρακίδα υπενθύμισαν ότι προτιμούσαν τον υποστηρικτή του φίλου τους Ερμοκράτη από μια ασταθή δημοκρατία.[143]

Ό,τι δεν μπόρεσε να καταφέρει ο Διονύσιος κατά την έναρξη της καρχηδονιακής πολιορκίας των Συρακουσών, δηλαδή την αποδυνάμωση του εχθρού, το κατάφερε σύντομα η αρρώστια. Το καλοκαίρι του 395 π.Χ. ήταν πολύ ζεστό και οι συνθήκες υγιεινής του κατασκηνωμένου καρχηδονιακού στρατού ήταν πολύ κακές. Η «νόσος» προερχόταν από την μεγάλη συνάθροιση στρατιωτών σε πολύ στενό χώρο, από την κατασκήνωση επί του συγκεκριμένου ελώδους και «κοίλου» τόπου, από την υγρασία και την πολύ ζέστη που ευνόησε την εύκολη εξάπλωσή της. Το πρωί οι στρατιώτες κρύωναν από τον δροσερό αέρα που φύσαγε από την θάλασσα, ενώ το μεσημέρι καίγονταν από τον δυνατό ήλιο. Στον ίδιο τόπο είχαν προσβληθεί και οι Αθηναίοι στρατιώτες κατά την Β' Σικελική Εκστρατεία (415-413 π.Χ.)[144] ενώ το ίδιο συνέβη και το 212 π.Χ., όταν προσβλήθηκαν πάλι στρατιώτες στην ίδια περιοχή από ασθένεια.[145] Είναι σχεδόν βέβαιο ότι επρόκειτο για τύφο.[146] «Πρῶτον μὲν ἤρχετο τῆς νόσου κατάρρους, μετὰ δὲ ταῦτ' ἐγίνετο περὶ τὸν τράχηλον οἰδήματα· ἐκ δὲ τοῦ κατ' ὀλίγον ἠκολούθουν πυρετοὶ καὶ περὶ τὴν ῥάχιν νεύρων πόνοι καὶ τῶν σκελῶν βαρύτητες· εἶτ' ἐπεγίνοντο δυσεντερία καὶ φλύκταιναι περὶ τὴν ἐπιφάνειαν ὅλην τοῦ σώματος».[147] Η αρρώστια ήταν πολύ κολλητική και πολλοί παραφρονούσαν ενώ οι γιατροί δεν μπορούσαν να βοηθήσουν καθόλου. Ο θάνατος επερχόταν σε πέντε ή έξι ημέρες με φρικτό τρόπο και οι άνδρες πέθαιναν συνέχεια ο ένας μετά τον άλλον.

Οι κατάσκοποι του Διονυσίου και οι αυτόμολοι τον ενημέρωσαν για το θανατικό που είχε πέσει στο αντίπαλο στρατόπεδο και εκείνος κατάλαβε πως η τύχη τού είχε χαμογελάσει. Αυτή ήταν η ευκαιρία που περίμενε για να αντεπιτεθεί στον στρατό του Ιμίλκωνα. Έστειλε 80 πολεμικά υπό τους Φαρακίδα και Λεπτίνη να επιτεθούν στα εχθρικά πλοία το ξημέρωμα, ενώ εκείνος εκμεταλλευόμενος την ασέληνη νύχτα οδήγησε τον στρατό

[143] Δ.Σ., XIV.61-70.3.

[144] Θουκ., VII.47.2 και Δ.Σ., XIII.12.1 και XIV.70.5.

[145] Livius, XXV.26.

[146] Mossé, *Οι τύραννοι στην Αρχαία Ελλάδα,* σ. 123.

[147] «Η ασθένεια ξεκίναγε πρώτα με υγρά που έτρεχαν από την μύτη, μετά πρηζόταν ο λαιμός και λίγο μετά από αυτό εμφανιζόταν πυρετός, πόνοι στην πλάτη και βάρος στα πόδια. Κατόπιν, εμφανιζόταν διάρροια με αίμα και σπυράκια με πύον που γέμιζαν όλο το σώμα», Δ.Σ., XIV.71.2. Τα συμπτώματα, ο υγρός και ζεστός καιρός του καλοκαιριού, τα έλη και οι η κακή υγιεινή των στρατιωτών παραπέμπουν σε διάγνωση τυφοειδούς πυρετού (δες λμ. «τυφοειδής πυρετός», *Υδρία Μεγάλη Γενική Εγκυκλοπαίδεια*, 51:459-460).

στο στρατόπεδο των Καρχηδονίων με σκοπό να τους αιφνιδιάσει. Το ιππικό μαζί με 1000 μισθοφόρους πεζούς επιτέθηκε σε ορισμένο σημείο του στρατοπέδου, αλλά μόλις άρχισε η μάχη οι ιππείς αποχώρησαν και οι πεζοί ήταν πολύ λίγοι για να αντιμετωπίσουν τον εχθρό. Αυτό ήταν μέρος του σχεδίου του Διονυσίου για να εξολοθρεύσει τους συγκεκριμένους μισθοφόρους, οι οποίοι στασίαζαν συχνά και προξενούσαν ταραχές. Ο καρχηδονιακός στρατός και στόλος πανικοβλήθηκε από την συνδυασμένη από ξηράς και θαλάσσης επίθεση του τυράννου. Ο Διονύσιος ο ίδιος με τμήμα του στρατού επιτέθηκε σε σημείο της παραλίας όπου υπήρχαν 40 πεντηκόντοροι τραβηγμένες στην ακτή, μερικές ολκάδες (ρυμουλκούμενες φορτηγίδες) και τριήρεις, στις οποίες οι Συρακούσιοι έβαλαν φωτιά. Η ένταση της φωτιάς και ο άνεμος που φύσηξε πυρπόλησαν τα αγκυροβολημένα καρχηδονιακά μεταγωγικά και, καθώς η φωτιά απλώθηκε αστραπιαία παντού, οι ναύτες πήδαγαν στο νερό για να σωθούν. Οι Συρακούσιοι παρακολουθούσαν από τα τείχη σαν να έβλεπαν να εκτυλίσσεται κάποια θεατρική παράσταση, κατά την οποία οι «βάρβαροι» τιμωρούνταν για την «ασέβειαν» τους κεραυνοβολημένοι από τον ουρανό. Οι Έλληνες θεωρούσαν απόλυτα ασεβείς τους «βάρβαρους» που σκότωναν τους ικέτες και κατέστρεφαν τους ναούς των θεών, οποιονδήποτε θεών. Η μάχη συνεχίσθηκε μέχρι που έπεσε η νύχτα με νικητές τους Συρακούσιους.[148] Την επομένη, η ήττα επί των αντιπάλων θα ήταν ολοκληρωτική.

Οι Καρχηδόνιοι γνώριζαν την κατάσταση και προσπάθησαν να περισώσουν ό,τι μπορούσαν απευθυνόμενοι μυστικά στον Διονύσιο τον ίδιο και μόνο. Ο Ιμίλκων του ζήτησε, λοιπόν, να τους αφήσει να φύγουν με αντάλλαγμα 300 τάλαντα (περ. 7500 κιλά ασήμι, AMCD), αναμφίβολα το πολεμικό του ταμείο, το οποίο θα του παρέδιδε. Ο Διονύσιος βρήκε ότι ήταν καλή ευκαιρία να στερήσει τους Καρχηδόνιους από τον πλούτο τους, αλλά ταυτοχρόνως να μην αποδειχθεί προδότης. Συμφώνησε να αφήσει μόνο τους Καρχηδόνιους να φύγουν μυστικά την νύχτα, αλλά όχι τους υπόλοιπους από τον στρατό του Ιμίλκωνα.[149] Παρότι κατηγορήθηκε από τον ιστοριογράφο Διόδωρο Σικελιώτη ότι ενήργησε προδοτικά, η πράξη του ήταν απολύτως σωστή από στρατηγικής απόψεως. Απέσπασε από τον εχθρό τα χρήματα που εκείνος χρειαζόταν απεγνωσμένα, έδιωξε την διοίκηση και τους πολίτες της Καρχηδόνας και άρα θα νικούσε πολύ εύκολα και με πολύ λιγότερες απώλειες τους εχθρούς που δεν θα είχαν πια στρατηγό. Με αυτόν τον τρόπο, θα απήλλασσε τις Συρακούσες από τον κίνδυνο των Καρχηδονίων, πράγμα που τον έχριζε πάλι κυρίαρχο στην Σικελία. Την συναλλαγή αυτή θα ονομάζαμε σήμερα win-win (επωφελής και για τους δύο) επί το εμπορικότερον. Ο Διονύσιος παραχώρησε στον Ιμίλκωνα τεσσάρων ημερών εκεχειρία, έτσι ώστε ο Καρχηδόνιος να αποχωρήσει, και αφού ο Διονύσιος είχε αποσύρει τον στρατό του στην πόλη. Μετά την παράδοση των ταλάντων στην ακρόπολη των Συρακουσών, ο Ιμίλκων διέφυγε μέσα στην νύχτα και ο Διονύσιος με τον στρατό του διέλυσε τα απομεινάρια του ακέφαλου εχθρικού στρατού, εκτός από ορισμένους Ίβηρες μισθοφόρους που προσχώρησαν στον στρατό του.[150]

---

[148] Δ.Σ., XIV.70.4-74.

[149] Πρβλ. Beloch, GG, 3.1:60 n. 1, όπου υποστηρίζεται ότι δεν υπήρξε συμφωνία και ότι ο Ιμίλκων απλώς διέφυγε. Αντιθέτως όμως, είναι πειστική η εξήγηση για την αυθεντικότητα του γεγονότος της συνδιαλλαγής μεταξύ των δύο αρχηγών από τον Caven, pp. 118-119.

[150] Δ.Σ., XIV.75.

Εάν κρίνουμε από το τι συνέβη αμέσως μετά την νίκη του, ο Διονύσιος υπήρξε εξαιρετικά τυχερός που ουσιαστικά διέλυσε τον εχθρικό στρατό, εν αντιθέσει με τον Ιμίλκωνα που αυτοτιμωρήθηκε. Ο Διονύσιος δεν διέθετε χρήματα για να πληρώσει τους 10.000 μισθοφόρους του και φοβόταν ανταρσία. Τελικά, όμως, κατάφερε να τους πείσει να δεχθούν ως αντάλλαγμα να εγκατασταθούν στους Λεοντίνους και να εκμεταλλευθούν την «χώρα» της πόλεως, η οποία ήταν καλή γη. Εκείνοι δέχθηκαν ευχαρίστως και έτσι ο Διονύσιος απηλλάγη από τον βραχνά της πιθανότητας να στραφούν οι μισθοφόροι εναντίον του. Πραγματοποίησε σύντομες εκστρατείες και κατέλαβε πόλεις των ντόπιων Σικελών και εγκατέστησε στην Μεσσήνη 5000 αποίκους. Επίσης, «δια προδοσίας» κατέλαβε το Κεφαλοίδιον, τον Σολόεντα (Σολούντα) και την Έννα, στην βορειοδυτική Σικελία, ενώ συνομολόγησε ειρήνη με την ῾Ερβησσό. Έτσι έγινε και πάλι ο ισχυρός άνδρας της Σικελίας.

Ο Ιμίλκων, που αρχικά υπήρξε ο νικητής αυτής της εκστρατείας αλλά διέφυγε νύχτα από τις Συρακούσες για να γλυτώσει, θεώρησε τον εαυτό του τον μοναδικό ένοχο για τα χιλιάδες πτώματα που είχαν αφήσει οι Καρχηδόνιοι έξω από τις Συρακούσες και αφού δεν μπορούσε να αντέξει τις τύψεις, καταδίκασε τον εαυτό του σε θάνατο από ηθελημένη ασιτία. Η ήττα της Καρχηδόνας προξένησε επανάσταση των υποτελών της στην Βόρεια Αφρική, την οποία με μεγάλη δυσκολία κατάφερε να καταπνίξει. Οι Καρχηδόνιοι ζήτησαν μάλιστα την βοήθεια της Δήμητρας και της Κόρης (Περσεφόνης), στις οποίες έκαναν θυσίες σύμφωνα με τα ελληνικά έθιμα και όρισαν στην υπηρεσία των δύο θεών τούς πιο σπουδαίους από τους Έλληνες που ζούσαν ανάμεσά τους.[151] Αυτό δείχνει ότι παρά τα όσα είχαν συμβεί στην Σικελία, οι Έλληνες έχαιραν μεγάλης εκτιμήσεως στην Καρχηδόνα.

Πράξη Τρίτη: Η Επέκταση στην Κάτω Ιταλία & στην Αδριατική Θάλασσα (395-383 π.Χ.)

Δέκα περίπου χρόνια μετά την πρώτη φορά που εκλήθη να αντιμετωπίσει τους Καρχηδόνιους, ο Διονύσιος είχε νικήσει τους εχθρούς των Ελλήνων Σικελών και είχε εδραιώσει την φήμη του ως ο ισχυρός τύραννος των Συρακουσών και της Σικελίας ολόκληρης. Είχε ταπεινώσει την Καρχηδόνα, είχε δώσει πάλι την ελευθερία τους στις ελληνικές Πόλεις της Σικελίας, είχε υποτάξει τους ντόπιους Σικελούς, ήταν πάλι ο αναμφισβήτητος κυρίαρχος του νησιού, αν και δεν είχε τελικά καταλάβει την Καρχηδονιακή Επικράτεια. Η φήμη του έφθασε μέχρι την Αθήνα, η οποία μεσούντος του Κορινθιακού Πολέμου (395-387 π.Χ.)[152] τον τίμησε με ψήφισμα. «Ἐπαινέσαι Διονύσιον τον Σικελίας ἄρχοντα»,[153] ψήφισαν στην βουλή οι Αθηναίοι για να κολακέψουν τον τύραννο, μήπως στο άμεσο μέλλον χρειάζονταν την βοήθειά του.

Μετά την εκδίωξη των Καρχηδονίων, ο Διονύσιος ήλεγχε θεωρητικά ολόκληρη την ελληνική Σικελία. Αυτό φυσικά ενοχλούσε πάντα το Ρήγιο, το οποίο είχε παράδοση αντιπαλότητας με τις Συρακούσες για τον έλεγχο της πόλεως και του στενού της Μεσσήνης. Το 394 π.Χ., το Ρήγιο έδωσε άσυλο σε όσους ήταν αντίθετοι με τον Διονύσιο, εγκατέστησε τους επιζήσαντες Ναξίους και Καταναίους στις Μυλές και έστειλε στρατό να πολιορκήσει την Μεσσήνη. Οι Μεσσήνιοι, όμως, μαζί με μισθοφόρους του Διονυσίου τους νίκησαν και μετά εξεστράτευσαν και κατέλαβαν τις Μυλές. Ο τύραννος έπρεπε τώρα να

[151] Δ.Σ., XIV.76-78 και Justinus, XIX.2-3.

[152] Δημήτρης Ι. Λοΐζος, *Η Αρχαία Ελλάδα και οι Ανατολικοί Λαοί*, 3^{η} έκδ., σ. 306-311.

[153] PHI Greek Inscriptions, # PH2236, IG II² 18 = SIG, no 128 = Tod, GHI, no 108 & 2:26.

βάλει ένα τέλος στην επιθετικότητα του Ρηγίου, αφού πρώτα διαφύλαττε τα νώτα του κατά την εκστρατεία του στο βορειοανατολικό άκρο της Σικελίας.

Το άμεσο πρόβλημά του ήταν οι ντόπιοι Σικελοί στο Ταυρομένιον. Πολιόρκησε την πόλη με τον στρατό του, αλλά οι Σικελοί, που θεωρούσαν ότι η περιοχή ήταν προγονική γη που την είχαν καταλάβει οι Έλληνες, πολεμούσαν με λύσσα. Ο Διονύσιος τελικά εκμεταλλεύθηκε τις δυσμενείς καιρικές συνθήκες που επικρατούσαν κατά την πολιορκία και την σχετική αδράνεια και απροσεξία των πολιορκουμένων. Το δριμύ ψύχος και το παχύ χιόνι μιας ασέληνης και θυελλώδους νύχτας και παρά τους γκρεμούς και τα υψηλά τείχη της ακροπόλεως του έδωσαν την ευκαιρία να προσπαθήσει να μπει στην πόλη. Αλλά οι Σικελοί απώθησαν τους μαχητές του, έπληξαν τον ίδιο στον θώρακα της πανοπλίας του και παρ’ ολίγον να τον συλλάβουν ζωντανό και σκότωσαν 600 από τον στρατό του. Προφανώς δεν του έμενε άλλη επιλογή από το να εγκαταλείψει την εκστρατεία και να επιστρέψει στις Συρακούσες.[154] Μόλις η ήττα του αυτή έγινε γνωστή, ο Ακράγας και η Μεσσήνη έδιωξαν τους υποστηρικτές του από την Πόλη και αποκήρυξαν την συμμαχία τους με τον τύραννο.[155]

Η εξέλιξη αυτή προσέλκυσε πάλι τους Καρχηδόνιους στο νησί. Το 393 π.Χ., ο Μάγων, ο οποίος βρισκόταν ήδη στην Σικελία και προστάτευε την Επικράτεια, μάλλον παρακίνησε τον Ακράγαντα να αποστατήσει. Επίσης, η υποταγή στον Διονύσιο των βορειοδυτικών και κοντινών στους Φοίνικες πόλεων της Σικελίας πρέπει να του είχε προξενήσει μεγάλη ανησυχία. Ο Αφρικανός έκλεισε συμφωνίες με τους ντόπιους Σικελούς και επιτέθηκε με τον στρατό του στην περιοχή της Μεσσήνης. Ο Διονύσιος, που είχε έτοιμο στρατό, του επιτέθηκε, τον νίκησε και τον ανάγκασε να επιστρέψει στην Επικράτεια και τελικά στην Καρχηδόνα. Ο τύραννος δεν έχασε πλέον άλλο χρόνο. Με 100 τριήρεις επιτέθηκε στο Ρήγιο (393 π.Χ.) αλλά απέτυχε να καταλάβει την πόλη. Τελικά, έκλεισε ανακωχή για ένα έτος και επέστρεψε στις Συρακούσες.

Οι Καρχηδόνιοι, όμως, δεν επρόκειτο να εγκαταλείψουν την προσπάθεια διότι είχαν αποφασίσει πως θα πολεμούσαν στην Σικελία για τον έλεγχο του νησιού, αν και τα χρήματα που διέθεταν δεν επαρκούσαν για μεγάλης κλίμακος εκστρατεία. Εν τούτοις, είχε γίνει αντιληπτό ότι η αντιμετώπιση του Διονυσίου απαιτούσε σοβαρή στρατιωτική προετοιμασία. Αυτή την φορά οι στρατιώτες προέρχονταν από την Βόρεια Αφρική (αρχαία Λιβύη), από την Σαρδηνία και από την Ιταλία (ίσως Λίγυρες). Ο Μάγων έφθασε στην Σικελία με 80.000 στρατό και λίγα πολεμικά πλοία. Διέσχισε το νησί και έφθασε νότια της «χώρας» της σικελικής πόλεως του Αγυρίου (Agyrium, BAGROW, 47:F3, σημερ. Agira, περ. 30 χλμ. βορειοανατολικά της Enna), στις όχθες του Χρύσα ποταμού (BAGROW, 47:F3, σημερ. Dittaino), όπου και στρατοπέδευσε.

Ο Διονύσιος, με 20.000 Συρακούσιους και μισθοφόρους, έσπευσε στην περιοχή ενώ ταυτοχρόνως έστειλε πρεσβεία στον Σικελό τύραννο Άγυριν του Αγυρίου. Ο Άγυρις είχε υπό τον έλεγχό του όλες τις περί την πόλη οχυρές θέσεις αλλά και 20.000 πολίτες. Επίσης, ο τύραννος είχε συλλέξει στην ακρόπολη του Αγυρίου πολλά χρήματα από τις περιουσίες των πολιτών που είχε σκοτώσει. Όταν ο Διονύσιος προσέφερε στον Άγυριν μεγάλο τμήμα γης που συνόρευε με την «χώρα» που ήδη ήλεγχε, εκείνος έγινε πρόθυμα σύμμαχός του και έθεσε στην διάθεσή του προμήθειες για όλη του την στρατιωτική δύνα-

[154] Caven, p. 127.
[155] Δ.Σ., XIV.87-88.

μη. Η συνεργασία του τυράννου του Αγυρίου ήταν πολύτιμη διότι οι στρατιώτες του γνώριζαν πολύ καλά τον περιβάλλοντα χώρο, εκεί όπου είχε στρατοπεδεύσει ο Μάγων, και έστηναν ενέδρες στις εφοδιοπομπές του Καρχηδόνιου. Παρά την φθορά του αντίπαλου στρατού, ο Διονύσιος δεν αποφάσιζε να επιτεθεί στον Μάγωνα. Οι Συρακούσιοι του ζητούσαν να δώσει μάχη, αλλά ο τύραννος προτιμούσε την αναμονή της εξαντλήσεως του αντίπαλου στρατού. Τότε, οι πολίτες τον εγκατέλειψαν και γύρισαν στις Συρακούσες και εκείνος αναγκάσθηκε να συνομολογήσει ειρήνη με τους Καρχηδόνιους.

Η πράξη των πολιτών είναι πρωτάκουστη από πολλές πλευρές. Οι Συρακούσιοι αντέδρασαν στην απραξία του ηγέτη τους, όχι ως πολιτική πράξη εναντίον του αλλά ως διαμαρτυρία στην πολιτική αδράνειας που επέβαλε. Δεν προσπάθησαν να ανατρέψουν την τυραννία, αλλά να δείξουν την δυσαρέσκιά τους στην στρατιωτική τακτική της. Είναι αμφίβολο εάν θα αντιδρούσαν καθ' αυτόν τον τρόπο υπό την παρουσία πολύ μεγάλης και ισχυρής καρχηδονιακής στρατιωτικής και ναυτικής δυνάμεως. Δηλαδή, φαίνεται ότι έπραξαν εκ του ασφαλούς.

Ο Μάγων, εξαιτίας της συνθέσεως του στρατού του από μεγάλο αριθμό αναξιόπιστων ως προς την στρατιωτική τους πειθαρχία Λιβύων (Βορειοαφρικανών) και την έλλειψη ισχυρού ναυτικού δεν ήταν σε θέση να πολιορκήσει επιτυχώς τις Συρακούσες. Συνεπώς, επιβεβαιώθηκαν οι όροι της ειρήνης του 405 π.Χ., με την διαφορά ότι οι ντόπιοι Σικελοί, συμπεριλαμβανομένου και του Ταυρομένιου, θα ήταν πλέον υποτελείς του Διονυσίου.[156] Όταν ο Μάγων άνοιξε πανιά για την Καρχηδόνα, ο Διονύσιος έδιωξε τους Σικελούς από το Ταυρομένιο και εγκατέστησε όσους επέλεξε από τους μισθοφόρους του.[157] Το 392 π.Χ. επιβεβαιώθηκε ότι ούτε οι Καρχηδόνιοι μπορούσαν να καταλάβουν ολόκληρο το νησί ούτε ο Διονύσιος την δυτική Σικελία. Η καρχηδονιακή και η ελληνική Επικράτεια στο νησί παρέμειναν αδιαμφισβήτητες από την άλλη πλευρά. Επίσης, η κεντρική Σικελία συνέχισε να ελέγχεται από την Καρχηδόνα, παρά το γεγονός ότι οι ελληνικές Πόλεις διατήρησαν την αυτονομία τους. Συγχρόνως όμως παρήκμασαν. Ο Διονύσιος δεν είχε καταφέρει να επεκτείνει την εξουσία του στην Σικελία, αλλά είχε διατηρήσει τον έλεγχο του ανατολικού τμήματος και των Συρακουσών, η οποία ήταν πλέον η ισχυρότερη Πόλη της Σικελίας.

Στο τέλος της πρώτης δεκαετίας του Δ' αιώνα π.Χ., ο Διονύσιος είχε εξασφαλίσει την ειρήνη με τους Καρχηδόνιους, είχε υπό τον έλεγχό του τους ντόπιους Σικελούς και συνεπώς μπορούσε να επιχειρήσει πάλι μια εκστρατεία εναντίον του Ρηγίου. Το Ρήγιο δεν είχε καλές σχέσεις με τις Συρακούσες. Είχε παραμείνει ουδέτερο στην σύγκρουση με τους Αθηναίους και αποτελούσε έναν εν δυνάμει κίνδυνο για τον έλεγχο της Μεσσήνης και των στενών από τον Διονύσιο αλλά και για την διατήρηση της εξουσίας του στις Συρακούσες. Ήδη από το 404 π.Χ., οι εσωτερικοί αντίπαλοι του τυράννου είχαν ζητήσει την βοήθεια της νοτιοϊταλικής Πόλεως για την ανατροπή του από την εξουσία. Το 399 π.Χ., ο στρατός του Ρηγίου μαζί με εκείνον της Μεσσήνης κίνησαν για να αντιμετωπίσουν τον τύραννο, αλλά η εκστρατεία έληξε άδοξα πριν καν ακόμη αρχίσει. Αργότερα, οι Ρηγίνοι είχαν αρνηθεί συμμαχία με τον Διονύσιο όταν εκείνος ζήτησε να νυμφευθεί μία από τις κοπέλες των σημαντικών οικογενειών της Πόλεως, ενώ το 394 π.Χ. παρείχαν άσυλο στους Συρακούσιους που είχαν διαφωνήσει με τον Διονύσιο και είχαν καταφύγει στην

[156] Caven, pp. 128-130.
[157] Δ.Σ., XIV.89 & XIV.95-96.

Πόλη τους. Το ίδιο έτος, οι Ρηγίνοι επιτέθηκαν στην Μεσσήνη, αλλά απεκρούσθησαν με την βοήθεια των μισθοφόρων του Διονυσίου. Στην συνέχεια, την εκστρατεία του τυράννου εναντίον τους είχαν σταματήσει οι ντόπιοι Σικελοί και τελικά η εισβολή των Καρχηδονίων.

Για τον Διονύσιο, η ασφάλεια των Συρακουσών και της Σικελίας επέβαλε όχι μόνο τον έλεγχο των στενών της Μεσσήνης αλλά και του νοτιότερου άκρου του δακτύλου της ιταλικής χερσονήσου. Συνεπώς, έπρεπε να εξουδετερώσει το εχθρικό Ρήγιο και μαζί με τους φιλικούς του Λοκρούς να δημιουργήσει μια ουδέτερη ζώνη (buffer zone, κατά την σημερινή στρατιωτική ορολογία) για την ασφάλεια των βορείων συνόρων του. Εν κατακλείδι, ο Διονύσιος είχε οικονομικούς, πολιτικούς και στρατιωτικούς λόγους για να επιτεθεί στο Ρήγιο.

Το 390 π.Χ., με 20.000 πεζούς, 1000 ιππείς και 120 πολεμικά πλοία άρχισε την εκστρατεία του εναντίον του Ρηγίου. Αφού αποψίλωσε και έκαψε την «χώρα» του Ρηγίου με τον στρατό του και ο στόλος του πλησίασε την ακτή από την θάλασσα, στρατοπέδευσε στην ιταλική πλευρά του πορθμού. Η ενέργεια αυτή του Διονυσίου, όμως, ενεργοποίησε την συμμαχία των Ελλήνων Ιταλιωτών (Συμπολιτεία Ιταλιωτών),[158] δηλαδή των Πόλεων της Κάτω Ιταλίας, οι οποίες δεν ανέχονταν καμία επέμβαση στον ιταλικό γεωγραφικό δάκτυλο. Από τον Κρότωνα, όπου είχαν καταφύγει οι αντίπαλοι του Διονυσίου, απέπλευσαν 60 πολεμικά, τον πλουν προς το Ρήγιο των οποίων ανέκοψε ο Διονύσιος με 50 δικά του πλοία. Κατά την ναυμαχία, τα πλοία κατέληξαν στην ακτή, όπου καταιγίδα που έπληξε την περιοχή απέβη εις βάρος των πληρωμάτων του Διονυσίου. Η ξηρά ήταν γεμάτη Ρηγίνους, οι οποίοι σκότωσαν και αιχμαλώτισαν πολλούς από τους άνδρες του. Επάνω σε μία πεντήρη, ο τύραννος μόλις κατάφερε να ξεφύγει και να φθάσει στην Μεσσήνη, από όπου γύρισε στις Συρακούσες, μια που είχε ήδη έλθει ο χειμώνας.[159]

Παρά μια ακόμη αποτυχία του, ο Διονύσιος προσπάθησε να εξασφαλίσει το βορειοανατολικό άκρο της περιοχής που ήλεγχε συμμαχώντας με τους Λευκανούς. Τα πολιτικο-στρατιωτικά συμφέροντά του, φυσικά, δεν τον εμπόδισαν να συμμαχήσει με «βάρβαρους», πράγμα που είχε γίνει αρκετές φορές στο παρελθόν και θα γινόταν και στο μέλλον.[160] Σκοπός βέβαια της συμμαχίας, από την πλευρά του Διονυσίου, ήταν να χρησιμοποιηθούν οι Λευκανοί ως αντιπερισπασμός, σε περίπτωση που αποφάσιζαν οι ελληνικές Ιταλιώτικες Πόλεις να κινηθούν εναντίον του. Όμως αυτό που συνέβη, ήταν ότι εκείνος χρησιμοποιήθηκε από τους Λευκανούς ως σύμμαχος τους εναντίον των ελληνικών Πόλεων της Κάτω Ιταλίας.

Την άνοιξη του 389 π.Χ. οι Λευκανοί επιχείρησαν εναντίον των Θουρίων. Η συμμαχία (Συμπολιτεία) των Ελλήνων Ιταλιωτών όριζε ότι σε περίπτωση επιθέσεως των Λευκανών σε οποιαδήποτε ελληνική Πόλη, οι υπόλοιπες θα προσέτρεχαν αμέσως σε βοήθειά

[158] Δ.Α., XX.7.2 (XX.19.5). Δες και Walbank on Polybius, II.39.6, όπου εξηγείται ότι δεν γνωρίζουμε πότε ακριβώς ιδρύθηκε η συμμαχία (Συμπολιτεία) αλλά ούτε και τις Πόλεις που την αποτελούσαν και οι οποίες δεν ήταν πάντα οι ίδιες μέσα στα χρόνια. Υποθέτουμε, όμως, ότι ίσως κατά την ίδρυσή της η συμμαχία να αποτελούνταν από τον Τάραντα και άλλες Πόλεις του νοτιοδυτικού άκρου της ιταλικής χερσονήσου. Δες λεπτομέρειες για την Συμπολιτεία των Ιταλιωτών σε Michael P. Fronda, «The Italiote League and southern Italy,» in *Federalism in Greek Antiquity*, eds., Hans Beck and Peter Funke (Cambridge: Cambridge Univ. Press, 2015), ch. 21.

[159] Δ.Σ., XIV.100.

[160] Δες συζήτηση σε Caven, pp. 133-134.

της και στην περίπτωση που οι στρατηγοί μιας Πόλεως αρνούνταν να συμμορφωθούν θα τους εκτελούσαν. Ενώ οι πολίτες των Θουρίων έστειλαν για βοήθεια, αποφάσισαν να αντιμετωπίσουν τους Λευκανούς πριν έρθει ο στρατός από τις άλλες ελληνικές Πόλεις. Με 14.000 πεζούς και 1000 ιππείς πέρασαν στην περιοχή των Λευκανών, οι οποίοι οπισθοχώρησαν και παρέσυραν τον ελληνικό στρατό μέχρι την ενέδρα που είχαν στήσει. Εκεί, με 30.000 πεζούς και 4000 ιππείς έπεσαν επάνω στους Έλληνες Ιταλιώτες, τους οποίους φρόντισαν να σκοτώσουν επίτηδες κατά χιλιάδες διότι είχαν εντολή «μηδένα ζωγρεῖν», δηλαδή να μην πάρουν αιχμαλώτους. Χίλιοι περίπου από αυτούς που σώθηκαν, έπεσαν στην θάλασσα και κολύμπησαν προς πολεμικά πλοία που θεώρησαν ότι ήταν των Ρηγίνων. Ο στόλος, όμως, ανήκε στον Διονύσιο αλλά διοικούνταν από τον αδελφό του Λεπτίνη και είχε πλεύσει εκεί μετά από έκκληση των Λευκανών. Ο Λεπτίνης έπεισε τους Λευκανούς να δεχθούν λύτρα μία μνα (περ. 0,43 κιλά ασήμι, AMCD) για κάθε αιχμάλωτο ενώ μεσολάβησε για την συνομολόγηση ειρήνης μεταξύ Ελλήνων Ιταλιωτών και Λευκανών. Ο Λεπτίνης εξασφάλισε μεγάλη φήμη ανάμεσα στους Έλληνες Ιταλιώτες αλλά κανένα κέρδος για τον Διονύσιο, ο οποίος τον απήλλαξε από τα καθήκοντά του. Ο ναύαρχος έπεσε σε δυσμένεια, ίσως διότι διαφωνούσε με την πολιτική προσεγγίσεως των «βαρβάρων» του αδελφού του και θέλησε να σταματήσει την εξόντωση των ομοφύλων του από τους Θουρίους.[161] Πάντως το άμεσο κέρδος του Διονυσίου ήταν η πλήρης αποδυνάμωση των Θουρίων.

Το ίδιο έτος, το καλοκαίρι του 389 π.Χ., ο Διονύσιος αποφάσισε να επιχειρήσει νέα εκστρατεία εναντίον των Ελλήνων Ιταλιωτών. Συγκέντρωσε 20.000 πεζούς, 3000 ιππείς, 40 πολεμικά[162] και 300 μεταγωγικά με τις προμήθειες. Αγκυροβόλησε στην Μεσσήνη, αλλά έστειλε 30 πολεμικά προς την νήσο Λιπάρα να συλλάβουν 10 πλοία των Ρηγίνων, τα πληρώματα των οποίων δόθηκαν αλυσοδεμένα στους Μεσσήνιους. Στην συνέχεια, προχώρησε και πολιόρκησε την Καυλωνία (BAGROW, 46:D5, περ. 27 χλμ. νότια του Soverato), λίγο βορειότερα των Λοκρών, σείοντας τα τείχη της με τις πολιορκητικές του μηχανές. Η συμμαχία (Συμπολιτεία) των Ελλήνων Ιταλιωτών θορυβήθηκε και ανέθεσε στο Κρότωνα, που είχε τον μεγαλύτερο πληθυσμό και πολλούς Συρακούσιους εξόριστους, να αναλάβει την εκστρατεία για την αντιμετώπιση του τυράννου.

Οι Κροτωνιάτες διάλεξαν για στρατηγό του συμμαχικού στρατού τον Ἕλωριν από τις Συρακούσες. Ο Ἕλωρις υπήρξε στενός φίλος και αξιωματικός του Διονυσίου από το 404 π.Χ. και μάλιστα σε μια κρίση απόγνωσης του δευτέρου, του είχε πει να μείνει τύραννος μέχρι το τέλος της ζωής του.[163] Το 394 π.Χ., όμως, βρίσκουμε τον Ἕλωριν επικεφαλής στρατού από το Ρήγιο να πολιορκεί την Μεσσήνη που υπερασπίζονταν μισθοφόροι του Διονυσίου.[164] Συνεπώς, ήταν ένας από αυτούς που είχε αναγκάσει ο τύραννος σε εξορία. Το 393 π.Χ., όταν ο Διονύσιος πολιόρκησε το Ρήγιο, ο Ἕλωρις με την εφευρετική στρατηγική του έσωσε την πόλη και ανάγκασε τον πρώην φίλο του να γυρίσει άπρακτος στις

---

[161] Δ.Σ., XIV.101-102 και Caven, p. 135.

[162] O Caven, p. 136, πιστεύει ότι τα 40 πολεμικά ήταν οι ενισχύσεις του στόλου που διοικούσε ο Λεπτίνης προηγουμένως και συνεπώς το σύνολο των πολεμικών πρέπει να ήταν 70, διότι δεν θα μπορούσε αλλιώς ο Διονύσιος να αντιμετωπίσει τα 80 (70 αναφέρονται από τον Δ.Σ., XIV.107.4 και μαζί με τα 10 που συνέλαβε ο Διονύσιος = 80) πολεμικά των Ρηγίνων.

[163] Δ.Σ., XIV.8.5, «καλὸν ἐντάφιόν ἐστιν ἡ τυραννὶς».

[164] Δ.Σ., XIV.87.1.

Συρακούσες.[165] Είχε αποδεδειγμένο θάρρος με αποφασιστικότητα («τόλμαν») και μίσος εναντίον του Διονυσίου και, συνεπώς, ήταν η καλύτερη επιλογή για να τεθεί επικεφαλής στρατού εναντίον του εχθρού της συμμαχίας.

Με 25.000 πεζούς και 2000 ιππείς ο Ἕλωρις κίνησε για να απαλλάξει την Καυλωνία από την πολιορκία και να νικήσει τους Συρακούσιους. Αφού διήνυσε το μεγαλύτερο μέρος της αποστάσεως, στρατοπέδευσε στις όχθες του Ελέπορου ποταμού (σημερ. Galliporo,[166] 17 χλμ. βόρεια του σημερινού αρχαιολογικού χώρου της Καυλωνίας και 10 χλμ. νότια της σημερ. Soverato). Ο Διονύσιος έμαθε για την άφιξη του στρατού και έσπευσε να τον συναντήσει. Αλλά εν τω μεταξύ, προπορευόμενος του στρατού του με προφυλακή 500 ανδρών, ο Ἕλωρις βρέθηκε να έχει απέναντί του ολόκληρο τον εχθρικό στρατό. Η μάχη ήταν άνιση και παρά το γεγονός ότι ο Ἕλωρις έστειλε να ειδοποιήσουν τον κυρίως στρατό, εκείνος και το απόσπασμά του έπεσαν πριν έρθουν οι ενισχύσεις. Ο υπόλοιπος στρατός έφθασε και αρχικά νικούσε τον στρατό του Διονυσίου, αλλά όταν έγινε γνωστό ότι ο στρατηγός τους είχε σκοτωθεί, ο συμμαχικός στρατός τράπηκε σε φυγή. Ο Διονύσιος τους περικύκλωσε σε ένα ύψωμα και τους κάλεσε να παραδοθούν. Χωρίς νερό και τροφή, ο συμμαχικός στρατός δεν άντεξε παρά μία μόνο μέρα. Κατόπιν, 10.000 άνδρες παραδόθηκαν στον τύραννο. Σε αντίθεση με ό,τι περίμεναν ότι θα συμβεί, οι αιχμάλωτοι αφέθησαν ελεύθεροι χωρίς λύτρα.

Ας γυρίσουμε όμως λίγο πίσω στον χρόνο, για να εξετάσουμε την μάχη του Ελέπορου ποταμού. Ο Ἕλωρις συμπεριφέρθηκε με απόλυτη αμέλεια ή άγνοια για τον τρόπο με τον οποίο θα μπορούσε να ενεργήσει ο Διονύσιος. Κατ' αρχάς, βρισκόταν σχεδόν μόνιμα στην εμπροσθοφυλακή με αποτέλεσμα να μην μπορεί να αποφύγει ενέδρα ή εμπλοκή με υπέρτερο εχθρικό τμήμα, όπως και συνέβη. Είχε απομακρυνθεί αρκετά από το κυρίως σώμα του στρατού με αποτέλεσμα ο στρατός του να μην προλάβει να τον βοηθήσει. Δεν είχε στείλει αναγνωριστικές περιπόλους για την πρώτη επαφή με τον εχθρό ούτε ανιχνευτές για να τον προειδοποιήσουν. Αντιθέτως, ο Διονύσιος είχε πράξει όλα αυτά που είχε μάθει στις μέχρι τότε εκστρατείες του και γνώριζε όλες τις κινήσεις του αντιπάλου πριν επιτεθεί με τον οργανωμένο του στρατό.[167]

Ο Διονύσιος έκλεισε ειρήνη με τις περισσότερες Πόλεις, τις άφησε αυτόνομες και ως αντάλλαγμα της μεγαλοψυχίας του δέχθηκε χρυσά στεφάνια. Σκοπός του τυράννου δεν ήταν να εξοντώσει τους Ιταλιώτες Έλληνες αλλά να τους κρατήσει μακριά από τα πράγματα στην Σικελία, ενώ έπρεπε με κάθε τρόπο να αδρανοποιήσει την επιθετικότητα του Ρηγίου εναντίον των Συρακουσών. Μετά την νίκη του, ο Διονύσιος φρόντισε να φανεί ευσπλαχνικός προς τους πολίτες των Πόλεων που είχαν συμμετάσχει στην εκστρατεία εναντίον του, για να κερδίσει την συμπάθειά τους και να τους αποδείξει ότι δεν επρόκειτο να στραφεί εναντίον τους. Ο κύριος στόχος του ήταν το Ρήγιο. Οι Ρηγίνοι γνώριζαν πως δεν μπορούσαν να περιμένουν βοήθεια από πουθενά και ότι ο Διονύσιος δεν θα έδειχνε κανένα έλεος προς αυτούς, εάν καταλάμβανε την πόλη τους. Γι' αυτόν τον λόγο, του έστειλαν πρεσβεία ειρήνης. Ο τύραννος τους ζήτησε 300 τάλαντα (περ. 7700 κιλά ασήμι, AMCD), να του παραδώσουν τα 70 πολεμικά τους πλοία και 100 ομήρους. Όταν έλαβε ό,τι ζήτησε, βάδισε προς την Καυλωνία. Μετέφερε τους κατοίκους της στις Συρακούσες,

[165] Δ.Σ., XIV.90.4-7.
[166] Caven, p. 137.
[167] Caven, p. 137.

τους έδωσε πολιτικά δικαιώματα και τους απήλλαξε από φόρους ή στρατιωτική θητεία («ατέλειαν») για πέντε χρόνια. Αφού ισοπέδωσε την πόλη, παρέδωσε την «χώρα» της στους Λοκρούς. Το ίδιο έπραξε αμέσως μετά (388 π.Χ.) και με τον Ιππώνιον (BAGROW, 46:D4, σημερ. Vibo Valentia)[168] ενώ μάλλον ήρθε σε συμφωνία και με το Σκυλλήτιον,[169] (BAGROW, 46:E4, σημερ. Roccelletta, Catanzaro), βορειοανατολικά και στην απέναντι από το Ιππώνιον ιταλική ακτή. Με αυτόν τον τρόπο, είχε δημιουργήσει την ζώνη ασφαλείας που ήθελε ανάμεσα στην Σικελία και στους Έλληνες Ιταλιώτες και είχε απομονώσει το Ρήγιο, αλλά δεν το είχε εξουδετερώσει απολύτως.

Το Ρήγιο είχε μεν αφοπλισθεί, αλλά έπρεπε και να υποταγεί τελείως για να μην αποτελέσει μελλοντικό κίνδυνο. Γι' αυτόν τον λόγο, ο Διονύσιος παρέτεινε την παραμονή του στο νοτιοδυτικό άκρο του ιταλικού γεωγραφικού δακτύλου με διάφορες δικαιολογίες, προφασιζόμενος ακόμη και τον ασθενή, και ζητούσε από τους Ρηγίνους να προμηθεύουν το στράτευμά του με τροφές, τις οποίες τους υποσχέθηκε ότι θα ξεπλήρωνε όταν γύριζε στις Συρακούσες. Οι Ρηγίνοι, από την μια πλευρά δεν μπορούσαν να αρνηθούν, διότι θα το χρησιμοποιούσε αυτό ο τύραννος ως δικαιολογία για να μπει στην πόλη τους, αλλά από την άλλη άρχισαν να μην έχουν αρκετή ποσότητα τροφίμων για την δική τους διαβίωση. Τελικά, όταν η κατάσταση έφθασε στο απροχώρητο, αρνήθηκαν να δώσουν άλλα τρόφιμα στον Διονύσιο. Τότε, εκείνος επέστρεψε τους ομήρους που είχε πάρει και άρχισε την πολιορκία της πόλεως. Οι Ρηγίνοι αντιστάθηκαν σθεναρά, έκαψαν τις πολιορκητικές του μηχανές, τραυμάτισαν σοβαρά τον ίδιο με λόγχη στην κοιλιά, αλλά δεν εμπόδισαν την συνέχιση της πολιορκίας για έντεκα μήνες. Ο σίτος ήταν ανύπαρκτος, τα άλογα και τα άλλα υποζύγια τα έφαγαν, ήπιαν το ζουμί από βρασμένα δέρματα και τέλος σαν να ήταν ζώα έφαγαν τα χορτάρια που φύτρωναν στην άκρη του τείχους και τις ζωοτροφές. Τελικά, παραδόθηκαν. Όταν ο στρατός των Συρακουσίων μπήκε στην πόλη, βρήκε σωρούς νεκρών που είχαν πεθάνει από ασιτία αλλά και ζωντανούς που έμοιαζαν με νεκρούς από την έλλειψη τροφής. Ο επικεφαλής της άμυνας της πόλεως, στρατηγός Φύτων, βασανίσθηκε, εξευτελίσθηκε και τελικά τιμωρήθηκε με πνιγμό στην θάλασσα μαζί με την οικογένειά του. Ο Διονύσιος έστειλε 6000 αιχμαλώτους[170] στις Συρακούσες με την εντολή να πουληθούν ως σκλάβοι, εάν δεν είχαν μία μνα (περ. 0,43 κιλά ασήμι, AMCD) να δώσουν για λύτρα.[171] Μετά την κατάληψη του Ρηγίου, ο τύραννος ήλεγχε πλέον απολύτως την περιοχή και τις Πόλεις της νοτιοδυτικής Ιταλίας, από την νοητή γραμμή Ιππώνιο-Σκυλλήτιο και νοτιώτερα.

Η διατήρηση της τυραννίας του Διονυσίου εξαρτιόταν από την ευημερία των πολιτών στις Συρακούσες. Η μακρόχρονη ευμάρεια μιας ελληνικής Πόλεως μπορούσε να προέλθει μόνο από το εμπόριο και την ανάπτυξή του. Ο Διονύσιος γνώριζε πως το εμπόριο της κεντρικής και δυτικής Μεσογείου ήταν στα χέρια των Καρχηδονίων, ενώ του Τυρρηνικού Πελάγους υπό τον έλεγχο των Ετρούσκων. Έχοντας εξασφαλίσει τον έλεγχο του στενού της Μεσσήνης μπορούσε να δοκιμάσει εμπορικές εγκαταστάσεις στην Αδριατική Θάλασσα με σκοπό το ανταλλακτικό εμπόριο.[172] Οι Έλληνες είχαν πλησιάσει και

[168] Δ.Σ., XIV.103-107.

[169] Στράβων, VI.1.10 (C.261)

[170] Ο Caven, p. 145 θεωρεί ότι ο αριθμός είναι πολύ μικρός και παρά τους θανάτους είναι πιθανό τα γυναικόπαιδα να είχαν διαφύγει κατά την διάρκεια του χειμώνα.

[171] Δ.Σ., XIV.108-112.

[172] Για μια πλήρη ανάλυση του ζητήματος δες Goeffrey Woodhead, «The 'Adriatic empire' of

στις δύο πλευρές της Αδριατικής,[173] με σημαντικότερη εγκατάσταση στην Σπίνα. Ίσως ο Διονύσιος σκεφτόταν εμπόριο με τους Κέλτες,[174] στην βορειοδυτική πλευρά της Θάλασσας, για να φέρει ασήμι, κασσίτερο, ξυλεία, άλογα και μισθοφόρους, αλλά και εμπόριο με τους Ιλλυριούς στην ανατολική Αδριατική.

Λίγα χρόνια πριν το 385 π.Χ. και πιθανότατα αμέσως μετά την πτώση του Ιππωνίου (388 π.Χ.), ο Διονύσιος είχε ιδρύσει την πόλη Λίσσον[175] (Lissus, BAGROW, 49:B2, σημερ. Lezhë, Αλβανία) στην Ιλλυρία, την οποία χρησιμοποιούσε ως βάση για... (ἐκ ταύτης οὖν ὁρμώμενος...). Το κενό στο κείμενο του Διόδωρου Σικελιώτη μας αφήνει στο σκοτάδι για τις πραγματικές προθέσεις αλλά ίσως και πράξεις του Διονυσίου. Η Λίσσος βρισκόταν βορειότερα της Επιδάμνου (κερκυραϊκή και κορινθιακή αποικία του 627 ή 625 π.Χ.). Η αποικία αυτή, όπως και η Επίδαμνος, είχαν σκοπό να εκμεταλλευθούν εμπορικά την ύπαρξη ορυχείων, ιδίως ασημιού, αλλά και τους εμπορικούς δρόμους μέχρι τον Δούναβη. Είναι πιθανό από εκεί να ξεκίνησε η αποστολή ευρέσεως λιμανιών αλλά και εγκαταστάσεως των Συρακουσίων[176] στο νησί Ίσσα[177] (BAGROW, 20:D6, σημερ. Lissa στα ιταλικά ή Vis στα κροατικά) που βρίσκεται κοντά στις Δαλματικές Ακτές της Κροατίας, στην βορειοανατολική Αδριατική, όπου ο Διονύσιος εγκατέστησε και έπαρχο. Το 385 π.Χ., βοήθησε Πάριους να ιδρύσουν αποικία στην κοντινή νήσο Φάρον[178] (Pharus, BAGROW, 20:D6, σημερ. Hvar της Κροατίας). Κατόπιν, πρέπει να εποικίσθηκε το νησί Μέλαινα Κέρκυρα[179] (ή Κόρκυρα, BAGROW, 20:D7, Korkyra Melaina η Πόλις και

Dionysius I of Syracuse,» *Klio* 52 (1970): 503-512.

[173] Boardman, *The Greeks Overseas*, pp. 225-229.

[174] Για τους εμπορικούς δρόμους δια των οποίων οι Κέλτες έφερναν κασσίτερο στις ελληνικές Πόλεις δες HACW, p. 29.

[175] Η Λίσσος ιδρύθηκε σε πλαγιά βουνού και κοντά σε ποτάμι, όπου υπήρχε ήδη εγκατάσταση Ιλλυριών. Το τείχος του Δ' αιώνα π.Χ. περικλείει την ακρόπολη και συνολική έκταση 23.000 τ.μ., ενώ του Γ' και του Β' αιώνα π.Χ. 0,22 τ.χλμ. Διατειχίσματα ίσως όριζαν χώρους διαφορετικών δραστηριοτήτων, ενώ στο ποτάμι ήταν το λιμάνι της πόλεως. Δες Hansen & Nielsen, no 82, «Lissos», pp. 332-333.

[176] Ψευδο-Σκύμνος, 413-414. Δες και Evans in Freeman, 4:220-229.

[177] Ίσσα ονομαζόταν και το νησί (140 τ.χλμ.) και η Πόλις (Ψευδο-Σκύλαξ, 23). Δεν πρέπει να συγχέουμε την Λίσσον με την Ίσσαν στην διήγηση του Διόδωρου Σικελιώτη (πρβλ. Stylianou on Diodorus, XV.13.4-5), διότι πρέπει να είναι άλλη η «Λίσσον» (Δ.Σ., XV.13.4) και άλλη η «Λίσσω» (Δ.Σ., XV.14.2). Οι Έλληνες είχαν φθάσει στην Ίσσαν πριν από τον Διονύσιο, όπως μαρτυρούν τα αρχαιολογικά ευρήματα. Η Ίσσα αποτέλεσε ναυτική βάση του Διονυσίου. Στην αρχή του Γ' αιώνα π.Χ. οι αποφάσεις λαμβάνονταν από τον δήμο ενώ υπάρχει αναφορά σε επώνυμο άρχοντα («ιερομνάμονος»), όπως φαίνεται από επιγραφή (SIG, no 141, η χρονολόγηση έχει αναθεωρηθεί στο 300-250 π.Χ., αν και η αρχική, περί το 385 π.Χ., δεν μπορεί να αποκλεισθεί). Το τείχος του Δ' αιώνα π.Χ. περιέκλειε έκταση 100.000 τ.μ. και στην πόλη υπάρχουν ίχνη κατοικιών σε ορθογώνια πολεοδομική διάταξη. Δες Hansen & Nielsen, no 81, «Issa», pp. 331-332. Για νομίσματα δες GCTV, no 1919, no 1920, no 1921, 1:188.

[178] Φάρος ονομαζόταν και η Πόλις και το νησί (Ψευδο-Σκύλαξ, 23). Ήταν κυρίως αποικία των Παρίων, πιθανότατα επί ελληνικής προ-αποικιακής εγκαταστάσεως. Οι άποικοι πολέμησαν με τους ντόπιους Ιλλυριούς και τους νίκησαν με στρατιωτική βοήθεια από τον Διονύσιο (Δ.Σ., XV.14.1-2). Το μέγεθος της πόλεως δεν ήταν μεγαλύτερο από 60.000 τ.μ. και υπάρχουν ίχνη τειχίσεως ενώ στην «χώρα» υπάρχουν ενδείξεις διανομής γης (αγροτεμάχια με διαστάσεις 1000 επί 200 μ.). Δες Hansen & Nielsen, no 84, «Pharus», pp. 333-334. Για νομίσματα δες GCTV, no 1922, no 1923, no 1924, no 1925, 1:188-189.

[179] Δεν είναι διευκρινισμένο εάν η Μέλαινα Κέρκυρα ήταν αποικία των Κνιδίων (Κνίδος, στην Μικρά Ασία, Cnidus, BAGROW, 61:E4), όπως αναφέρουν ορισμένες πηγές [Ψευδο-Σκύμνος, 428 και

Corcyra Nigra το νησί, σημερ. Korčula της Κροατίας), απέναντι από την Ίσσα. Η αποίκηση ίσως έγινε περί το 385 π.Χ.[180]

Παρά την ίδρυση αποικιών για εμπορικούς σκοπούς, δεν πρέπει να αποκλείεται και σχέδιο του Διονυσίου να επιτεθεί στους Δελφούς δια μέσου της Ηπείρου για να οικειοποιηθεί στο απώτερο μέλλον τους θησαυρούς του Μαντείου, θεωρία που δικαιολογεί την συμμαχία του με τους Ιλλυριούς. Εκτός εάν η άποψη αυτή εντάσσεται στην αντι-τυραννική προπαγάνδα των αρχαίων ιστοριογράφων εναντίον του Διονυσίου. Πάντως, εφαρμόζοντας ένα από τα άμεσα σχέδιά του, βοήθησε στρατιωτικά τους Ιλλυριούς εναντίον των Μολοσσών της Ηπείρου, με σκοπό να ενθρονίσει κάποιον Αλκέτα Μολοσσό και να θέσει πόδι στην περιοχή, αλλά η όλη επιχείρηση απέτυχε. Πρέπει να ήθελε υπό τον έλεγχό του το στενό του Οτράντο (Otranto), ανάμεσα στην Κέρκυρα (ή στην σημερ. Αλβανία) και στην Ιταλία, για να διευθύνει το εμπόριο στην Αδριατική Θάλασσα.

Υπάρχουν ενδείξεις ότι ιδρύθηκαν ή επανιδρύθηκαν αποικίες και στην δυτική ακτή της Αδριατικής, όπως η Αγκών[181] (Αγκώνα ή Ancona, BAGROW, 42:F1, σημερ. Ancona), η οποία μάλλον ιδρύθηκε από τον Διονύσιο περί το 387 π.Χ., αλλά τελικά φιλοξένησε και αυτούς που εκείνος κατεδίωξε, όπως τον Φίλιστο. Η Αδρία ή Ατρία[182] (ή Hatria, BAGROW, 40:C2, σημερ. Adria, 40 χλμ. βορειοανατολικά της Ferara), που επανιδρύθηκε από τον Διονύσιο, μάλλον χρησιμοποιούνταν ως εμπορικός σταθμός από όπου έπαιρνε τους επιβήτορες για να εκθρέψει τα άλογα που έστελνε να συμμετάσχουν στους Ολυμπιακούς αγώνες στην Ελλάδα.[183] Ο Διονύσιος διαφύλαξε τις αποικίες του στην δυτική Αδριατική, όταν σύναψε συμμαχία με τους Κέλτες ή Γαλάτες που είχαν εισβάλει στην Ιταλία και είχαν φθάσει μέχρι την Ρώμη. Με αυτόν τον τρόπο, κράτησε μακριά τους

Στράβων, VII.5.5 (C315) και Plinius, III.152], ή των Συρακουσίων αποίκων από την Ίσσαν (SIG, no 141). Είναι πιθανό να ιδρύθηκε μια αποικία από τους Κνιδίους τον ΣΤ' αιώνα π.Χ. και μετά την εγκατάλειψή της, το νησί να εποικίστηκε πάλι από τους Συρακούσιους. Κατά την αποίκηση έγινε διανομή γαιών με συγκεκριμένους όρους (SIG, no 141). Δες Hansen & Nielsen, no 83, «Melaina Korkyra», p. 333.

[180] SIG, no 141. Για το ζήτημα της χρονολογήσεως δες Stylianou on Diodorus, XV.13.4-5 και Hansen & Nielsen, p. 333.

[181] Η Αγκών [Στράβων, V.4.2 (C241) και Plinius, III.111 και Iuvenalis, *Satura*, IV.40] υπήρξε εμπορικός σταθμός και όχι κανονική αποικία. Εν τούτοις, υπήρχε ακρόπολη που την περιέκλειε τείχος του Δ' αιώνα π.Χ. Η κατοίκηση ανάγεται στην Ρωμαϊκή Εποχή αλλά υπάρχουν σποραδικά ελληνικά (αττικά) όστρακα του ΣΤ' και Ε' αιώνα π.Χ. Ο ελληνικός ναός στην ακρόπολη που μάλλον ανήκε στην Αφροδίτη έχει χρονολογηθεί στον Δ' αιώνα π.Χ. Δες Hansen & Nielsen, no 76, «Ankon», pp. 327-328. Για νομίσματα δες GCTV, no 532, 1:58.

[182] Η Αδρία πιθανόν να ιδρύθηκε στο τέλος του ΣΤ' αιώνα π.Χ. από την Αίγινα [Στράβων, VIII.6.16 (C376) & V.2.10 (C227)] αλλά επανιδρύθηκε κατά τον Δ' αιώνα π.Χ. από τον Διονύσιο (Θεόπομπος Χίος/Theopompus Chius, FGrH 115, Fr. 128. Δες και Justinus, XX.1). Ορισμένοι ιστοριογράφοι την θεωρούσαν ετρουσκική πόλη (Πλούταρχος, *Βίοι Παράλληλοι*, «Κάμιλλος», XVI και Plinius, III.120 και Livius, V.33.8). Η πόλη βρισκόταν στις όχθες παραποτάμου του Πάδου. Έχουν βρεθεί αττικά όστρακα που χρονολογούνται από τον ΣΤ' μέχρι τον Δ' αιώνα π.Χ. και απομεινάρια από ξύλινες κατασκευές οικιών. Δεν υπάρχουν αρχαιολογικά ίχνη οικοδομών της εποχής του Διονυσίου (385 π.Χ.) ενώ γνωρίζουμε ότι στα μέσα του Δ' αιώνα π.Χ. οι Κέλτες έφθασαν στην περιοχή. Υπάρχουν ενδείξεις για ελληνικό ιερό του Απόλλωνα, αν και τα νεκροταφεία είναι ρωμαϊκά. Την εποχή του Διονυσίου, όλα δείχνουν ότι επρόκειτο για ελληνικό εμπορικό σταθμό και μόνο. Δες Hansen & Nielsen, no 75, «Adria», pp. 326-327. Για νομίσματα δες GCTV, no 533, no 534, 1:58.

[183] Στράβων, V.1.4 (C212) και Δ.Σ., XIV.109.

Ετρούσκους από τους ελληνικούς εμπορικούς σταθμούς, αλλά άφησε και τους εισβολείς να καταλάβουν νέες γαίες ανενόχλητοι.[184]

Πράξη Τέταρτη: Διονύσιος, Έλληνες Ιταλιώτες και Καρχηδόνιοι (383-375 π.Χ.)

Η ειρήνη που είχε επικρατήσει ανάμεσα στους Καρχηδόνιους και στον Διονύσιο από το 395 π.Χ. δεν ήταν παρά ένα διάλειμμα μέχρι την επόμενη σύγκρουση. Ο τύραννος είχε επεκτείνει την κυριαρχία του στην Κάτω Ιταλία υποτάσσοντας ελληνικές Πόλεις, αλλά εκ των πραγμάτων είχε δημιουργήσει και εχθρούς ανάμεσα στις Πόλεις της συμμαχίας (Συμπολιτείας) των Ελλήνων Ιταλιωτών. Όμως, είχε πλέον εξασφαλίσει τα βόρεια «σύνορα» του νησιού και μπορούσε τώρα να ολοκληρώσει την κατάκτηση της Σικελίας με την κατάληψη της καρχηδονιακής Επικράτειας. Για την επίτευξη του σκοπού του χρειαζόταν πολλούς μισθοφόρους και πολλά χρήματα, τα οποία αποφάσισε να τα υφαρπάσει από τους Ετρούσκους. Οι Ετρούσκοι ήταν εμπορικοί σύμμαχοι της Καρχηδόνας αλλά οι Έλληνες τους θεωρούσαν πειρατές, ίσως διότι οι τελευταίοι εμποδίζονταν όταν επιχειρούσαν να εισαγάγουν τα εμπορεύματά τους απευθείας στις δυτικές ακτές της Ιταλίας.[185] Το 474 π.Χ., ο Ιέρων των Συρακουσών μαζί με τους Κυμαίους είχαν καταναυμαχήσει τον ετρουσκικό στόλο και οι Έλληνες της Σικελίας συνέχιζαν να έχουν εχθρικές σχέσεις με τους Ετρούσκους του Δ’ αιώνα π.Χ.

Στο στόχαστρο του Διονυσίου μπήκε το σημαντικό λιμάνι των Πύργων (Pyrgi, BAGROW, 44:A1, σημερ. Santa Severa) που ανήκε στην ετρουσκική Καίρε (Caere ή Άγυλλα των Ελλήνων, BAGROW, 43:A1, σημερινό Τσερβέτερι/Cerveteri) και τα πλούσια αναθήματα στην θεά Ούνι/Αστάρτη/Ιούνο/Λευκοθέα (Uni/Astarte/Juno), τα οποία πρέπει να είχαν γίνει θρύλος στις Συρακούσες. Ο Διονύσιος έπλευσε με στόλο 60 τριήρων και σύνολο 100 πλοίων προς τους Πύργους.[186] Έφθασε την νύχτα, επιτέθηκε την αυγή, αιφνιδίασε τους κατοίκους, τους νίκησε, αιχμαλώτισε πολλούς και γύρισε στις Συρακούσες με 1000 τάλαντα και λάφυρα αξίας 500 ταλάντων, σύνολο 1500 τάλαντα (περ. 38.000 κιλά ασήμι, AMCD).

Αφού διέθετε πλέον τον πλούτο που χρειαζόταν για μια νέα εκστρατεία ήρθε σε συνεννόηση με τον Σελινούντα, τον Ακράγαντα, την Γέλα, την Καμάρινα, και την Ιμέρα,[187] που ήταν υποτελείς των Καρχηδονίων, και συνήψε μαζί τους συμμαχία. Ενώ οι Καρχηδόνιοι προσπαθούσαν να διαπραγματευθούν με τον Διονύσιο, κάποιες Πόλεις της συμμαχίας (Συμπολιτείας) των Ελλήνων Ιταλιωτών της Κάτω Ιταλίας προσπάθησαν να αντισταθούν στην επεκτατική πολιτική του και ανάγκασαν τον τύραννο να τους επιτεθεί. Από το κουβάρι των σύντομων αναφορών στα έργα των αρχαίων ιστοριογράφων[188] συμπεραίνουμε ότι είναι πιθανό να είχαν επαναστατήσει οι Λοκροί, τους

---

[184] Δ.Σ., XV.13 και Justinus, XX.5 και πρβλ. Caven, pp. 148-153 (με διαφωνία μας σε ορισμένα σημεία, όπως διαφαίνεται από την αφήγησή μας).

[185] Caven, p. 190 και Harden, pp. 154-155.

[186] Δ.Σ., XV.14.3 και Αριστοτέλης, *Οικονομικών*, 1349b (II.2) και Πολύαινος, V.2.21. Ο Θουκυδίδης (II.56) αναφέρει ότι στόλος 100 πλοίων μπορούσε να μεταφέρει 4000 οπλίτες και 300 ιππείς. Υπολογίζεται ότι την ίδια περίπου δύναμη μπορεί να είχε και ο Διονύσιος (Caven, p. 191).

[187] Caven, p. 192.

[188] Πρβλ Caven, p. 193 με διαφωνία μας για το θέμα του εγκάρσιου τείχους του Διονυσίου στην γραμμή Ιππώνιο-Σκυλλήτιο, για το οποίο δεν βλέπουμε την σημασία που του αποδίδεται να αντανακλάται στους αρχαίους ιστοριογράφους.

οποίους ο Διονύσιος ανακατέλαβε εύκολα. Κατόπιν, προχώρησε προς τον Κρότωνα, ο οποίος ήταν το στρατιωτικό και πολιτικό κέντρο των Ελλήνων Ιταλιωτών εναντίον του. Παρότι η πόλη αντιστάθηκε σθεναρά, πρέπει τελικά να έπεσε.[189] Τότε, ο Διονύσιος αποφάσισε να πλεύσει πιο βόρεια, στους Θουρίους, αλλά ο βόρειος άνεμος κατέστρεψε τον στόλο του από 300 πλοία, γεμάτα με 20.000 οπλίτες.[190]

Όλα αυτά τα γεγονότα έδωσαν το τελικό έναυσμα στους Καρχηδόνιους για να επέμβουν στην Κάτω Ιταλία και στην Σικελία το 383 π.Χ.[191] Έστειλαν ναυτική μοίρα και αφού αφαίρεσαν το Ιππώνιον από την δικαιοδοσία του Διονυσίου, το παρέδωσαν πάλι στους πολίτες του. Κατόπιν, οι Καρχηδόνιοι προσπάθησαν να συμπράξουν με Έλληνες Ιταλιώτες εναντίον του Διονυσίου. Η προσπάθεια όμως αυτή δεν είχε άμεση συνέχεια, διότι εξαιτίας «λοιμικής νόσου» (κάποιας αρρώστιας) που έπεσε το 379 π.Χ. στην Καρχηδόνα, πέθαναν πολλοί πολίτες. Αυτό είχε ως αποτέλεσμα εξέγερση των Λίβυων γειτόνων τους αλλά και των Σαρδηνίων, στο νησί των οποίων βρισκόταν ο σιτοβολώνας της Καρχηδόνας, εναντίον τους. Το γεγονός αυτό δημιούργησε μεγάλο πανικό ανάμεσα στους πολίτες, σε σημείο που πολλοί άνδρες έπαιρναν τα όπλα τους και έτρεχαν να υπερασπισθούν την πόλη νομίζοντας ότι γινόταν εισβολή. Σε αυτές τις ώρες της αλλοφροσύνης, άνδρες οπλισμένοι τραυματίζονταν ή σκοτώνονταν μεταξύ τους. Τελικά, το 378 π.Χ., οι Καρχηδόνιοι κατάφεραν να υποτάξουν πάλι τους Λίβυους και να θέσουν υπό τον έλεγχό τους την Σαρδηνία.

Το επόμενο έτος, το 377 π.Χ., οι Καρχηδόνιοι μπορούσαν ανενόχλητοι πια να μεταφέρουν τον στρατό τους στην Σικελία. Ναύαρχος ήταν ο Μάγων, σουφέτης εκείνης της χρονιάς. Μόλις το γεγονός αυτό έγινε γνωστό, ο Διονύσιος επέστρεψε αμέσως στην Σικελία και κινήθηκε γρήγορα για να συναντήσει τους Καρχηδόνιους. Η αποφασιστική μάχη δόθηκε στα Κάβαλα, σε μια τοποθεσία που βρισκόταν λίγο μακρά από την ακτή («άνυδρον» μέρος),[192] αλλά δεν έχει ακόμη ταυτοποιηθεί. Ο Διονύσιος επέτυχε εντυπωσιακή νίκη, αφού σκότωσε 10.000 και αιχμαλώτισε 5000 από τον αντίπαλο στρατό ενώ στο πεδίο της μάχης σκοτώθηκε και ο Μάγων. Πρέπει, όμως, και οι δικές του απώλειες να ήταν επίσης σημαντικές.

Κατά τις διαπραγματεύσεις για ειρήνη, ο Διονύσιος ζήτησε να του παραδώσουν ολόκληρη την Σικελία και να του πληρώσουν αποζημίωση για το κόστος του πολέμου. Οι Καρχηδόνιοι διεμήνυσαν αρχικά ότι δεν θα είχαν αντίρρηση να δεχθούν τους όρους, αλλά έπρεπε την τελική απόφαση να την λάβει η επίσημη αρχή τους, δηλαδή ο αντικαταστάτης του σκοτωμένου ναυάρχου (ο γιος του, ο Ιμίλκων), και συνεπώς ζητούσαν ανακωχή για λίγες ημέρες. Ο Διονύσιος δέχθηκε την πρόταση και περίμενε. Φαίνεται όμως ότι εν τω μεταξύ οι Καρχηδόνιοι κατάφεραν να πλησιάσουν κοντύτερα στην ακτή, όπου ήταν τα πλοία τους, να ανασυνταχθούν και να ετοιμασθούν για νέα μάχη.[193]

---

[189] Livius, XXIV.3.

[190] Caven, p. 193.

[191] Για τις περιληπτικές πληροφορίες του Διόδωρου Σικελιώτη και τα ιστορικά ζητήματα που εγείρουν σχετικά με αυτόν τον πόλεμο, δες Caven, ch.10.

[192] Πολύαινος, VI.16.1. Υπολογίζουμε ότι η θέση πρέπει να ήταν στην ορεινή περιοχή βόρεια της Sciacca (Terme Selinunte), 45 χλμ. δυτικά του Ακράγαντα.

[193] Σε αυτή την ελληνο-καρχηδονιακή σύγκρουση δεν θα ακολουθήσουμε την αχαλίνωτη φαντασία του Caven, pp. 197-199, ο οποίος κάνει μακρινές υποθέσεις επάνω στο σύντομο κείμενο του Διόδωρου Σικελιώτη.

Η σύγκρουση διεξήχθη κοντά στον λόφο Κρόνιον[194] [BAGROW, 47:C3, πιθανόν κοντύτερα στην ακτή, στην περιοχή της Sciacca (Terme Selinunte), 45 χλμ. δυτικά του Ακράγαντα]. Στην μάχη εκ παρατάξεως με ισχυρές δυνάμεις και από τις δύο πλευρές, όπου ίσως οι Καρχηδόνιοι χρησιμοποίησαν και εφεδρείες από τα πλοία τους, όλα κρίθηκαν όταν έπεσε ο Λεπτίνης. Οι Καρχηδόνιοι πίεσαν πολύ το πλευρό εκείνο της παρατάξεως του αντίπαλου στρατού, το οποίο τράπηκε σε φυγή και παρέσυρε μαζί του και το επίλεκτο τμήμα το οποίο διοικούσε ο Διονύσιος. Οι Καρχηδόνιοι τους κυνήγησαν και σκότωσαν πάρα πολλούς, διότι δεν έπαιρναν αιχμαλώτους, με αποτέλεσμα μέχρι να έρθει η νύχτα να πέσουν 14.000 από τον στρατό του Διονυσίου. Κατόπιν, οι Καρχηδόνιοι έπλευσαν για την Πάνορμο (Palermo).

Σύμφωνα με τους όρους της ειρήνης (376/5 π.Χ.)[195] που συνομολογήθηκε, οι Καρχηδόνιοι θα είχαν υπό την κατοχή τους τον Σελινούντα και τον Ακράγαντα και όλη την περιοχή μέχρι τον Ἅλυκο ποταμό, ανατολικά του σημερινού Agrigento, ενώ ο τύραννος υποχρεώθηκε να επιστρέψει τους 5000 αιχμαλώτους και να πληρώσει 1000 τάλαντα σε δόσεις (περ. 25.000 κιλά ασήμι, AMCD), πιθανότατα υπό μορφήν φόρου.[196] Είναι πολύ πιθανό, ο καρχηδονιακός έλεγχος της Σικελίας να περιλάμβανε και την Ιμέρα, πράγμα που σημαίνει ότι η Σικελία είχε χωρισθεί πλέον στα δύο κατά μήκος του νοητού άξονα Ιμέρα-Ακράγας και η δυτική ανήκε στους Καρχηδόνιους και η ανατολική στον Διονύσιο. Συνεπώς, για πρώτη φορά αναγνωριζόταν επισήμως η κυριαρχία των Καρχηδονίων επί των ελληνικών Πόλεων της δυτικής Σικελίας αλλά και η επικυριαρχία του Διονυσίου επί των ντόπιων Σικελών.

Οι Καρχηδόνιοι είχαν ήδη ξοδέψει πάρα πολλά σε ανθρώπινες ζωές και χρήμα για να διατηρήσουν το άκρο της δυτικής Σικελίας και τώρα ήταν πάρα πολύ ευχαριστημένοι διότι είχαν εξασφαλίσει μία ουδέτερη (buffer) ζώνη με ελληνικές ή σχεδόν εξελληνισμένες Πόλεις ανάμεσα στην καρχηδονιακή Επικράτεια και στους Έλληνες της ανατολικής Σικελίας. Μάλλον πίστευαν ότι επιτέλους είχαν βρει το modus vivendi, έναν τρόπο συμβιώσεως, με τον Διονύσιο και τους Έλληνες στο νησί.

Πράξη Τελευταία: Διονύσιος, Έλληνες Ιταλιώτες και Καρχηδόνιοι (375-367 π.Χ.)

Η ειρήνη του 375 π.Χ. με τους Καρχηδόνιους έδωσε την ευκαιρία στον Διονύσιο να ανασυνταχθεί, έτσι ώστε όταν του ζητήθηκε η βοήθεια από την Σπάρτη ήταν έτοιμος να συνδράμει τους συμμάχους του στην Ελλάδα. Την περίοδο 374-372 π.Χ., Αθηναίοι και Σπαρτιάτες συναγωνίζονταν στο Ιόνιο για να προσελκύσουν νησιά με το μέρος τους. Τότε, το 373 π.Χ., ο Διονύσιος ανταποκρίθηκε σε έκλυση των Σπαρτιατών για βοήθεια και έστειλε 9 ή 11 πολεμικά πλοία, αλλά χωρίς τελικά η μοίρα να παίξει κάποιον αποφασιστικό ρόλο.[197] Λίγα χρόνια μετά, το 369 π.Χ., όταν Αθηναίοι και Σπαρτιάτες συμμάχησαν εναντίον των Βοιωτών, ο Διονύσιος έστειλε 2.000 Κέλτες και Ίβηρες μισθοφόρους για να βοηθήσουν την συμμαχία.[198] Τα δύο περιστατικά δείχνουν ότι ο τύραννος είχε ανακάμψει μετά την τελευταία του συντριπτική ήττα από τους Καρχηδόνιους. Μάλιστα,

[194] Μπορεί να υπήρχε και πόλη με το ίδιο όνομα (Πολύαινος, V.10.5).

[195] Για την χρονολόγηση δες Stylianou on Diodorus, XV.15.1.

[196] Δ.Σ., XV.14.3-17 & XV.24 και Justinus, XX.5 και Αιλιανός, Π.Ι., XII.61 και Caven, pp. 200-201.

[197] Πρβλ. Δ.Σ., XV.47 και Πολύαινος, III.9.55.

[198] Δημήτρης Ι. Λοΐζος, *Η Αρχαία Ελλάδα και οι Ανατολικοί Λαοί*, 3η έκδ., σ. 326.

ανταμείφθηκαν ο ίδιος και οι γιοί του για τις υπηρεσίες που προσέφεραν στους Αθηναίους και στους συμμάχους με ψήφισμα και χρυσό στεφάνι. Συγκεκριμένα, το 368 π.Χ.,

> [...] αποφασίζει η βουλή να επαινέσει τον Διονύσιο, τον άρχοντα της Σικελίας, και τους υιούς του Διονυσίου, Διονύσιο και Ἑρμόκριτον, διότι είναι καλοί [διάγονται ευμενώς] προς τον δήμο των Αθηναίων και τους συμμάχους [Β' Αθηναϊκή Συμμαχία] και βοηθούν στην βασίλειο ειρήνη [μάλλον αυτή του 371 π.Χ., πριν την μάχη στα Λεύκτρα], την οποίαν συνομολόγησαν οι Αθηναίοι και οι Σπαρτιάτες και οι άλλοι Έλληνες. Στον Διονύσιο να σταλεί το στεφάνι για το οποίο έχει ήδη υπάρξει ψήφισμα από τον δήμο, να στεφανωθούν και οι υιοί του Διονυσίου με χρυσό στεφάνι ο καθένας, αξίας χιλίων δραχμών,[199] για τις γενναίες τους πράξεις και ως ένδειξη φιλίας. Θα μπορούν ο Διονύσιος και οι υιοί του και οι απόγονοί τους να ενταχθούν σε όποια φυλή, σε όποιο δήμο, και σε όποια φρατρία των Αθηναίων επιθυμούν. [...].[200]

Με άλλα λόγια, οι Αθηναίοι έχρησαν την οικογένεια του Διονυσίου επίτιμους Αθηναίους πολίτες και τους απένειμαν διακρίσεις με σκοπό φυσικά να τους έχουν συμμάχους. Ανεξαρτήτως της καταστάσεως στην Σικελία, μόνο το γεγονός ότι ο Διονύσιος είχε σταματήσει (παρά του ότι είχε ηττηθεί) τους Καρχηδόνιους αλλά και η φήμη για τον πλούτο των Συρακουσών αποτελούσαν σημαντικά στοιχεία για να θέλουν οι Αθηναίοι να συνταυτιστούν με τον «άρχοντα» της Σικελίας. Από την πλευρά του Διονυσίου, βέβαια, δεν φαίνεται να υπήρχε συγκεκριμένο πολιτικό ή στρατιωτικό κίνητρο. Ίσως ήταν απλώς μια εκδήλωση της μεγαλομανίας του. Του άρεσε να τον τιμούν αλλά και να επιδεικνύει την ισχύ του στην Ελλάδα, χωρίς συγκεκριμένο όφελος για εκείνον.[201]

Το 368 π.Χ., ο Διονύσιος ήταν πάλι σε θέση να προσπαθήσει άλλη μία φορά να πετάξει τους Καρχηδόνιους στην θάλασσα και να κυριαρχήσει σε ολόκληρη την Σικελία. Νόμιζε ότι ο τελευταίος λοιμός στην Καρχηδόνα και η εξέγερση των Λίβυων είχαν αποδυναμώσει τους αντιπάλους του σε τέτοιο βαθμό που δεν θα μπορούσαν να τον αντιμετωπίσουν αποτελεσματικά. Αφορμή για να κηρύξει τον πόλεμο βρήκε ότι οι Φοίνικες της Επικράτειας είχαν παραβιάσει έδαφος που ανήκε σε εκείνον και άρα υπήρχε casus belli (αφορμή πολέμου) για να επιτεθεί στην δυτική Σικελία. Με 30.000 πεζούς, 3000 ιππείς, 300 τριήρεις και με προμήθειες για την συντήρησή τους κατέλαβε τον Σελινούντα, την Έντελλα και τον Έρυκα για να έχει δικό του λιμάνι στην βορειοδυτική Σικελία και τέλος έφθασε στο Λιλύβαιο. Εκεί, όμως, πρέπει να πληροφορήθηκε ότι καρχηδονιακός στόλος 200 τριήρων υπό τον Άννωνα είχε φθάσει στην Σικελία, ενώ εκείνος πίστευε ότι ο αντίπαλος στόλος είχε ολοσχερώς καεί μαζί με τα νεώρια. Φαίνεται ότι κάποιος με το όνομα Συνιάτης (Suniatus), ισχυρός ανήρ της Καρχηδόνας, ελληνομαθής Καρχηδόνιος ή από τους Έλληνες που είχαν εγκατασταθεί στην πόλη, και εχθρός του Άννωνος, προσπάθησε με επιστολή γραμμένη στα ελληνικά να ειδοποιήσει τον Διονύσιο για τον ερχομό του στόλου, αλλά η επιστολή έγινε αντιληπτή και κατασχέθηκε. Συνεπώς, όταν ο Διονύσιος έφθασε στο Λιλύβαιο βρήκε ισχυρό αντίπαλο στρατό που είχε φθάσει από την Καρχη-

[199] Περίπου 4,3 κιλά ασήμι, AMCD.

[200] PHI Greek Inscriptions, # PH2321, IG II² 103 = Tod, GHI, no 133. Δες και Caven, p. 205.

[201] Finley, *Ancient Sicily*, p. 85.

δόνα και έτσι αποφάσισε να εγκαταλείψει την πολιορκία της πόλεως. Έστειλε τμήμα του στόλου από 130 τριήρεις στο λιμάνι του Έρυκα για να προσέχουν την περιοχή και να είναι η μοίρα έτοιμη για την επανάληψη των επιχειρήσεων την επόμενη χρονιά, αλλά εκεί βρήκε και συνέλαβε τα πλοία ο Άννων. Τελικά, συμφωνήθηκε ανακωχή και οι δύο στρατοί επέστρεψαν στις βάσεις τους.[202]

Το επόμενο έτος, 367 π.Χ., οι Αθηναίοι συμμάχησαν με τον Διονύσιο (Ιστορική Πηγή 1) για να εξασφαλίσουν έναν πολύ ισχυρό φίλο στην Δύση. Όμως τα δεδομένα αυτής της συμμαχίας ανετράπησαν πολύ γρήγορα με τον θάνατο του τυράννου. Η προσέγγιση των δύο πλευρών είχε ήδη επιτευχθεί από το 393 π.Χ. με το πρώτο ψήφισμα των Αθηναίων υπέρ του Διονυσίου, είχε σμιλευθεί το 368 π.Χ. με την απονομή του χρυσού στεφανιού και είχε εδραιωθεί το 367 π.Χ. με την συνομολόγηση της συμμαχίας. Με την συμφωνία αυτή οι Αθηναίοι αναγνώριζαν την επικυριαρχία του Διονυσίου στην Σικελία, στην Κάτω Ιταλία και στην Αδριατική, πράγμα εξαιρετικά σημαντικό, διότι στο παρελθόν οι ίδιοι είχαν πολεμήσει για τα συμφέροντά τους στην Δύση. Τώρα, όμως, ήταν έτοιμοι να τον βοηθήσουν να καταπνίξει κάθε εχθρική απειλή, αλλά παράλληλα να τον κρατήσουν μακριά από την Ελλάδα, εκτός εάν τον χρειάζονταν. Η συμφωνία ευνοούσε τον Διονύσιο διότι εδραίωνε την εξουσία του στην Δύση, υπενθύμιζε στους εχθρούς του (Έλληνες και μη Έλληνες) ότι είχε ισχυρούς συμμάχους και τον δόξαζε στα μάτια του Ελληνικού Κόσμου. Από την άλλη πλευρά, οι Αθηναίοι τον κράταγαν μακριά από τις υποθέσεις τους στην κυρίως Ελλάδα, αλλά προσέβλεπαν και στην βοήθεια του, εάν αυτό κρινόταν αναγκαίο στο μέλλον. Με άλλα λόγια, Αθηναίοι και Διονύσιος χώρισαν τον Κόσμο τους, έστω και προσωρινά, σε σφαίρες επιρροής.

Το κείμενο της συμφωνίας αποκαλύπτει ότι η βουλή των Συρακουσίων μπορούσε ακόμη να αποφασίζει για πόλεμο και για ειρήνη αλλά και ότι στα μάτια της αθηναϊκής εκκλησίας οι Αθηναίοι συνυπέγραφαν συμμαχία περισσότερο με μία Πόλη παρά με έναν τύραννο. Εν τω μεταξύ, καμία πλευρά δεν ήθελε να θυμάται ότι οι Αθηναίοι το 414 π.Χ. είχαν διερευνήσει την θέση των Καρχηδονίων πριν επέμβουν στην Σικελία εναντίον των Συρακουσίων.

ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΠΗΓΗ 1
ΣΥΜΜΑΧΙΑ ΔΙΟΝΥΣΙΟΥ Α’ ΣΥΡΑΚΟΥΣΩΝ ΚΑΙ ΑΘΗΝΑΙΩΝ (367 π.Χ.)

Αρχαίο κείμενο αποκαταστημένο σε PHI Greek Inscriptions, # PH2323, IG II^2 105 = SIG, no 163 = Tod, GHI, no 136. Απόδοση στην νεοελληνική Δ. Ι. Λοΐζος.

Επί άρχοντος Ναυσιγένους, κατά την έβδομη πρυτανεία της Αιαντίδος, με γραμματέα τον Μόσχο Κυδαθηναίο, την τριακοστή δεύτερη ημέρα της πρυτανείας, με ψήφισμα από τους προέδρους (του) ... ς, (υιού του) Δαΐπου από τον Μαραθώνα. Αποφάσισε ο δήμος. Ο Πάνδιος πρότεινε: καλότυχα ο δήμος των Αθηναίων να δεχθεί να επαινέσει τον Διονύσιο, τον άρχοντα της Σικελίας, ότι είναι καλός άνδρας [διάγεται ευμενώς] προς τον δήμο των Αθη-

[202] Δ.Σ., XV.73 και Justinus, XX.5 και Πολύαινος, V.9.

ναίων και τους συμμάχους [Β' Αθηναϊκή Συμμαχία]. Αυτός και οι απόγονοί του θα είναι σύμμαχοι του δήμου των Αθηναίων για πάντα με τους εξής όρους: εάν ο οποιοσδήποτε έρθει με σκοπό τον πόλεμο [επιτεθεί] στους Αθηναίους στην ξηρά ή στην θάλασσα, θα βοηθήσει ο Διονύσιος και οι απόγονοί του σε ό,τι τους ζητήσουν οι Αθηναίοι και στην ξηρά και στην θάλασσα και με όλη τους την δύναμη, όσο αυτό είναι δυνατό. Εάν ο οποιοσδήποτε έρθει με σκοπό τον πόλεμο [επιτεθεί] στον Διονύσιο ή στους απογόνους του ή σε οποιαδήποτε περιοχή είναι υπό την διοίκηση του Διονυσίου, είτε στην ξηρά είτε στην θάλασσα, θα βοηθήσουν οι Αθηναίοι σε ό,τι τους ζητηθεί και στην ξηρά και στην θάλασσα και με όλη τους την δύναμη, όσο αυτό είναι δυνατό. Δεν επιτρέπεται να στείλει όπλα [να επιτεθεί] ο Διονύσιος ή οι απόγονοί του στις περιοχές των Αθηναίων με εχθρικούς σκοπούς ούτε στην ξηρά ούτε στην θάλασσα, ούτε οι Αθηναίοι να στείλουν όπλα [να επιτεθούν] στον Διονύσιο ή στους απογόνους του ή σε οποιαδήποτε περιοχή είναι υπό την διοίκηση του Διονυσίου με εχθρικούς σκοπούς, ούτε στην ξηρά ούτε στην θάλασσα. Οι πρέσβεις που έχει στείλει ο Διονύσιος θα λάβουν τον όρκο για την συμμαχία και θα ορκισθούν και η βουλή και οι στρατηγοί και οι ίππαρχοι και οι ταξίαρχοι. Θα ορκισθούν και ο Διονύσιος και οι άρχοντες και η βουλή των Συρακουσίων και οι στρατηγοί και οι τριήραρχοι. Κάθε πλευρά θα δώσει τον καθορισμένο όρκο. Τους όρκους (προς τους Συρακούσιους) έλαβαν οι πρέσβεις των Αθηναίων που πλέουν προς Σικελία. Ο γραμματέας της βουλής θα φροντίσει ώστε να αναγραφεί αυτό το ψήφισμα σε λίθινη στήλη που θα τοποθετηθεί στην ακρόπολη. Για τα έξοδα της αναγραφής θα δώσει ο ταμίας του δήμου τριάντα δραχμές.[203]

Είναι αμφίβολο εάν η συμμαχία επικυρώθηκε στις Συρακούσες. Μήπως όταν έφθασαν τα πλοία από την Αθήνα ο Διονύσιος είχε ήδη αρρωστήσει ή μήπως είχε κιόλας πεθάνει; Κατά την παράδοση, ο Διονύσιος κέρδισε με μία τραγωδία του πρώτη νίκη στα Λήναια, στην Αθήνα. Ένας από τους χορωδούς σκέφθηκε να φθάσει πρώτος στις Συρακούσες και να ανακοινώσει την νίκη στον τύραννο για να ανταμειφθεί. Έφυγε αμέσως για την Κόρινθο και εκεί βρήκε πλοίο που πήγαινε στις Συρακούσες. Όταν ο Διονύσιος έμαθε για την νίκη του, αντάμειψε τον χορωδό και οργάνωσε μεγάλη οινοποσία και γιορτές. Κατά την διάρκεια της οινοποσίας «εἰς ἀρρωστίαν σφοδροτέραν ἐνέπεσεν» από την μεγάλη κατανάλωση κρασιού και τελικά πέθανε το 367 π.Χ.[204]

Ο Πλάτων, που ήρθε στην Σικελία το 388/7 π.Χ. μετά από πρόσκληση του Διονυσίου, δεν είχε καθόλου καλά λόγια να πει για τον τύραννο και την διακυβέρνησή του.[205] Κατ' αρχάς, είχε αηδιάσει από αυτό που ονόμαζαν οι εκεί Έλληνες «βίος εὐδαίμων» (καλή ζωή), δηλαδή να μην κάνουν τίποτε άλλο από το να τρώνε και να πίνουν δύο φορές την ημέρα σε τραπέζια γεμάτα φαγητά και κρασιά.[206] Μετά, είχε προσπαθήσει να αποδείξει στον τύραννο ότι οι όμοιοί του ήταν δειλοί. Υποστήριξε ότι οι άδικοι άνθρωποι ήταν άθλιοι, πράγμα που εξόργισε τον Διονύσιο και τον οδήγησε στο να διώξει τον φιλόσοφο

[203] Περίπου 129 γρ. ασήμι, AMCD.
[204] Δ.Σ., XV.74.1-4.
[205] Πλάτων, *Πολιτεία*, 577A-B (IX.4) και Nepos, X.2.
[206] Πλάτων, *Επιστολαί*, 326B-C (VII).

από το νησί.[207] Επίσης, ο Συρακούσιος κυνήγησε τον αδελφό του Λεπτίνη και τον ιστοριογράφο Φίλιστο. Πίστευε ότι υπήρχε συνωμοσία εναντίον του, πιθανότατα διότι και οι δύο δέχονταν μεν την τυραννία του αλλά όχι την στρατιωτική τυραννία του, έτσι όπως είχε εξελιχθεί η διακυβέρνηση του στις Συρακούσες.[208] Εάν ο Πλάτων ενημερώθηκε για ό,τι συνέβαινε όσο ήταν στην πόλη χωρίς να έχει μία συνολική αντίληψη της αρχής του τυράννου, τότε δικαίως ίσως ήταν τόσο επικριτικός για τον Διονύσιο και τον τρόπο που κυβερνούσε. Τον κατηγορούσε ότι εξολόθρευε όλους τους χρήσιμους ανθρώπους γύρω του και άφηνε μόνο τους χειρότερους να τον περιστοιχίζουν.[209]

Η τυραννία του Διονυσίου ήταν στρατιωτικής και όχι πολιτικής[210] φύσεως, όπως για παράδειγμα η τυραννία του Πεισίστρατου στην Αθήνα. Χαρακτηριστικό είναι αυτό που έλεγε ο ίδιος, «ἀπολαύειν μάλιστα τῆς ἀρχῆς, ὅταν ταχέως ἃ βούλεται ποιῇ»,[211] δηλαδή ότι απολαμβάνει περισσότερο την εξουσία όταν μπορεί να πράξει πολύ γρήγορα αυτά που αποφάσιζε. Ήταν άνθρωπος που λάβαινε αποφάσεις πολύ γρήγορα. Επίσης, ο Διονύσιος πίστευε ότι είχε ταλέντο στην ποίηση και στο θέατρο και έστελνε έργα του να διαγωνισθούν στην Ελλάδα,[212] από ένα από τα οποία ίσως να προέρχεται και το ανωτέρω ρητό. Ο ίδιος δεν ενδιαφερόταν να δικαιολογήσει την τυραννία του στους άλλους Έλληνες, διότι πίστευε ότι η οικονομική ευμάρεια που θα έφερνε στις Συρακούσες και στην Σικελία θα κάλυπταν οποιεσδήποτε αντιρρήσεις για τον τρόπο διακυβερνήσεώς του. Μάλιστα, παρότι είχε την απόλυτη ευχέρεια της εκτελέσεως των στρατιωτικών του σχεδίων, οι ίδιοι οι Συρακούσιοι αποφάσιζαν για πόλεμο, ειρήνη, φόρους και δικαιοσύνη, ανεξαρτήτως του γεγονότος ότι μπορεί εκείνος να επηρέαζε συνήθως τις αποφάσεις τους. Εκείνοι οι ίδιοι του είχαν αναθέσει την στρατιωτική προστασία της Πόλεως και κατ' επέκτασιν της Σικελίας ολόκληρης για την δική τους ασφάλεια.[213] Όταν υπήρχε ανάγκη, οι Συρακούσιοι στρατεύονταν μαζικά και οι ίδιοι διότι αποσκοπούσαν στα λάφυρα, αλλά συνήθως ο Διονύσιος, εκτός από τους οπλίτες της Πόλεως, χρησιμοποιούσε κυρίως μισθοφόρους και συμμάχους. Σχετικά με τους φόρους, φαίνεται ότι ο Τύραννος ζητούσε από τους Συρακούσιους, όπως συνέβαινε και σε κάθε ελληνική Πόλη σε περίοδο κινδύνου, να συμβάλουν στα έξοδα των εκστρατειών, αλλά εκείνος χρησιμοποιούσε και διάφορα τεχνάσματα για να τους αναγκάσει να δώσουν χρήματα.[214] Παρ' όλα αυτά, δεν υπάρχει καμία ένδειξη ότι ο Διονύσιος παρενέβη στο νομισματοκοπείο της Πόλεως για να κόψει δικά του νομίσματα.[215] Από την εποχή που έγινε στρατηγός για πρώτη φορά, ο Διονύσιος ακολούθησε την δική του πολιτική σωτηρίας των Συρακουσών και της Σικελίας, χωρίς να ενδιαφερθεί για τις πολιτικές επιπλοκές των πράξεών του. Θα μπορούσε να πει κανείς ότι

---

[207] Πλούταρχος, *Βίοι Παράλληλοι*, «Δίων», IV-V.

[208] Δ.Σ., XV.7.

[209] Πλάτων, *Πολιτεία*, 567C (VIII.17). Δες και Mossé, *Οι τύραννοι στην Αρχαία Ελλάδα*, σ. 117-132.

[210] Είναι έντονα προβληματική η άποψη του Finley, *Ancient Sicily*, pp. 85-87, ότι ο Διονύσιος έγινε λίγο πολύ ένας απόλυτος μονάρχης.

[211] Πλούταρχος, *Ηθικά*, «Προς ηγεμόναν απαίδευτον», 6 (782C).

[212] Δ.Σ., XIV.109. Φαίνεται ότι είχε λάβει μία πρώτη νίκη στα Λήναια (Δ.Σ., XV.74.1) και πολλές φορές ήρθε δεύτερος ή τρίτος [Τζέτζης, *Βιβλίον Ιστορικής (Chiliades)*, V.178-181]. Δες τα σωζόμενα αποσπάσματα σε TGF, fr. 1-12, pp. 793-796.

[213] Πλάτων, *Επιστολαί*, 353A-B (VIII).

[214] Αριστοτέλης, *Οικονομικών*, 1349a-1349b (II.2) και Πολύαινος, V.2.19.

[215] Caven, p. 166.

ήταν για τριάντα οκτώ χρόνια ένας τύραννος ελέω δήμου, του οποίου πολλές φορές η ζωή εξαρτιόταν από μία κλωστή («saeta equina»).[216]

[216] Χαρακτηριστική για τους κινδύνους που περνούσε ο Διονύσιος είναι η ιστορία με τον Δαμοκλή. Κατά την παράδοση, ο Δαμοκλής, αξιωματούχος στην αυλή του Διονυσίου, κολάκευε τον τύραννο λέγοντάς του πόσο ευτυχής πρέπει να είναι με όλες τις επιτυχίες του και τον πλούτο που διέθετε. Εκείνος τον προσκάλεσε να δοκιμάσει την ευτυχή ζωή και την καλή τύχη του τυράννου. Του ζήτησε, λοιπόν, να καθίσει σε χρυσό ανάκλιντρο ενώ πανέμορφα αγόρια τον περιτριγύρισαν, έτοιμα να εκτελέσουν κάθε του διαταγή. Το τραπέζι γέμισε με τα εκλεκτότερα φαγητά και την ατμόσφαιρα πλημμύρισαν τα ωραιότερα αρώματα. Ενώ ο Δαμοκλής νόμιζε ότι ήταν ο τυχερότερος άνθρωπος του κόσμου, σε μία στιγμή αντελήφθη ότι ένα σπαθί μόλις συγκρατούμενο από τρίχα αλόγου («saeta equina») κρεμόταν από την οροφή επάνω ακριβώς από τον λαιμό του (εξ ου και Δαμόκλειος σπάθη). Τότε η ευτυχία του εξαφανίσθηκε και άρχισε να παρακαλάει τον Διονύσιο να τον αφήσει να φύγει [Cicero, *Tusculanae Disputationes*, V.61-62 (XXI)].

4. Διονύσιος Β' ο Νεώτερος
(περ. 396-343 π.Χ.)

Ο Διονύσιος Α' ο Πρεσβύτερος (περ. 430-367 π.Χ.), τον βίο του οποίου μόλις εξιστορήσαμε παραπάνω, χρησιμοποίησε έναν απεχθή τρόπο για να αποτρέψει τον γιο του Διονύσιο Β' τον Νεώτερο (περ. 396-343 π.Χ.) να εμπλακεί στα πολιτικά και στρατιωτικά πράγματα των Συρακουσών και της Σικελίας: τον απομόνωσε, τον άφησε πολιτικά και κοινωνικά απαίδευτο και τον έστρεψε «στις κρασοκατανύξεις και στις γυναίκες». Με αυτή την μέθοδο δεν υπήρχε καμία πιθανότητα να στραφεί εναντίον του πατέρα του για να θέσει σε κίνδυνο την τυραννία.[217] Το αποτέλεσμα βέβαια αυτής της παιδαγωγικής και τρόπου ζωής ήταν ένας άνδρας που δεν είχε κανένα ενδιαφέρον για τον πόλεμο και την εξουσία. Είχε όμως την φαντασίωση ότι ήταν καρπός της ενώσεως της μητέρας του Δωρίδος με τον θεό Απόλλωνα[218] ενώ ισχυριζόταν ότι ο πατέρας του τού κληρονόμησε την «τυραννίδα», αλλά όχι την τύχη του.[219] Παρ' όλα αυτά, ο Διονύσιος Β' κατάφερε να μείνει στην εξουσία για δέκα χρόνια, να διατηρήσει ειρήνη με τους Καρχηδόνιους, να πολεμήσει εναντίον των Λευκανών, να βοηθήσει την Σπάρτη και να αντιμετωπίσει την πειρατεία στην Αδριατική.

Το 367 π.Χ., η μεταβίβαση της εξουσίας στον Διονύσιο Β' ήταν ομαλή και παρά την ύπαρξη ανταπαιτητών εξουσίας, εκείνος κατάφερε να επικρατήσει. Ο Διονύσιος Α' υποστήριζε ότι είχε στερεώσει την αρχή του με «αδαμάντινους δεσμούς»,[220] δηλαδή είχε βρει την ισορροπία εξουσίας ανάμεσα στην τυραννία και στον δήμο. Μετά τον θάνατο του πατέρα του, ο Διονύσιος Β' ζήτησε από την εκκλησία του δήμου να υποστηρίξει τον ίδιο στην τυραννία, όπως είχε υποστηρίξει και τον πατέρα του, πράγμα που επέτυχε. Στην πραγματικότητα, βέβαια, υπήρχαν συγγενείς του που έδειχναν μεγάλο ενδιαφέρον για την εξουσία στις Συρακούσες, ιδίως επειδή εκείνος δεν έδειχνε ενδιαφέρον για πόλεμο αλλά μόνο για απολαύσεις. Πρώτα-πρώτα ο Δίων (περ. 408-353 π.Χ.), αδελφός της Αριστομάχης Πίνακας 2), μίας από τις δύο ταυτόχρονες συζύγους του Διονυσίου Α', ο οποίος ήταν ο δεύτερος πλουσιότερος Συρακούσιος (μετά τον Διονύσιο Α') και με μεγάλη επιρροή στις Συρακούσες.

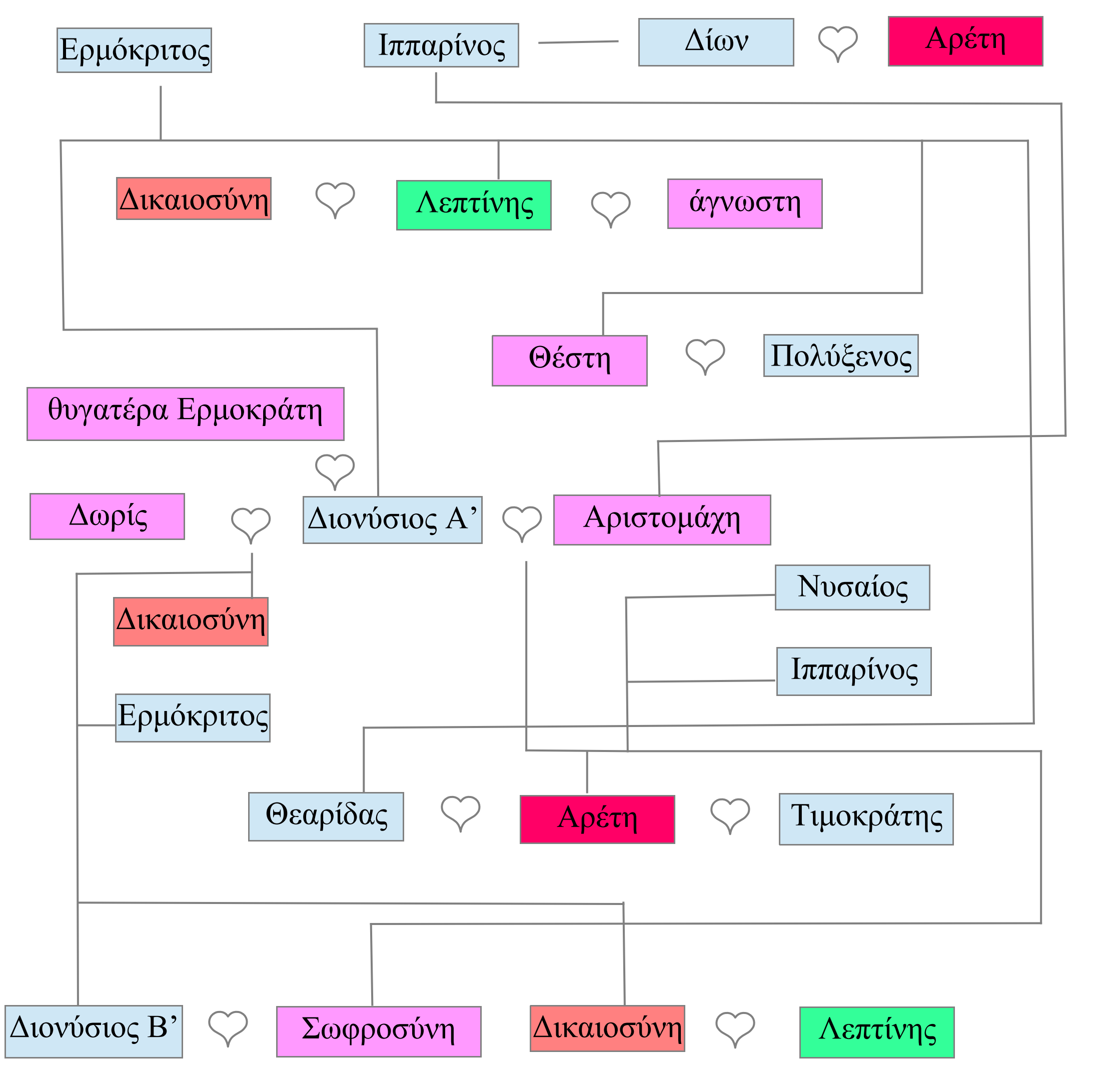
[217] Πλούταρχος, *Βίοι Παράλληλοι*, «Δίων», VII, IX.

[218] Πλούταρχος, *Ηθικά*, «Περί της Αλεξάνδρου τύχης ή αρετής», 338B.

[219] Πλούταρχος, *Ηθικά*, «Αποφθέγματα βασιλέων και στρατηγών», Διονυσίου του Νεωτέρου, 5 (176E) και Αιλιανός, Π.Ι., XII.60.

[220] Πλούταρχος, *Βίοι Παράλληλοι*, «Δίων», X.

ΠΙΝΑΚΑΣ 2
ΟΙΚΟΣ ΔΙΟΝΥΣΙΟΥ Α’ ΣΥΡΑΚΟΥΣΩΝ*

Ο Ερμόκριτος γέννησε τους Διονύσιο Α’, Λεπτίνη, Θεαρίδα, Θέστη.
Ο Ιππαρίνος γέννησε τους Αριστομάχη, Δίωνα.
Η καρδιά στο σχεδιάγραμμα συμβολίζει γάμο.
Ο Διονύσιος Α’ με την Δωρίδα γέννησαν τους Διονύσιο Β’, Ερμόκριτο, Δικαιοσύνη.
Ο Διονύσιος Α’ με την Αριστομάχη γέννησαν τους Αρέτη, Νυσαίο, Ιππαρίνο, Σωφροσύνη.
Η Δικαιοσύνη παντρεύθηκε το θείο της Λεπτίνη.
Ο Διονύσιος Β’ νυμφεύθηκε την ετεροθαλή αδελφή του Σωφροσύνη.

* *Ίδιο όνομα σε πλαίσιο ιδίου χρώματος αναφέρεται στο ίδιο πρόσωπο.*

Ο Δίων ήταν σύμβουλος και διπλωματικός απεσταλμένος του Διονυσίου Α' και γνώριζε πολύ καλά την κατάσταση της Πόλεως των Συρακουσών.[221] Μετά τον θάνατο του Διονυσίου Α' (Πρεσβύτερου), στο συμβούλιο για το τι έπρεπε να πράξουν σε σχέση με τους Καρχηδόνιους ανακοίνωσε πώς ήταν έτοιμος να πράξει ό,τι επιθυμούσε ο Διονύσιος Β': είτε να φροντίσει για την συνομολόγηση ειρήνης με τους Καρχηδόνιους είτε να εξοπλίσει και να συντηρεί πενήντα τριήρης για τον πόλεμο. Φαίνεται ότι τελικά ο Διονύσιος Β' ανανέωσε την ειρήνη με την Καρχηδόνα το 364 π.Χ., χωρίς να εμπλέξει τον Δίωνα. Οι αντίπαλοι του τελευταίου τον κατηγορούσαν ότι είχε μεγάλες πολιτικές φιλοδοξίες για τον εαυτό του και τα παιδιά της Αριστομάχης. Φοβούνταν ότι θα μετέτρεπε την πολιτεία στην φιλοσοφική μοναρχία του Πλάτωνος,[222] γεγονός που θα είχε επιπτώσεις για την πολυτελή τους διαβίωση με την οποία ήταν αντίθετος ο Αθηναίος φιλόσοφος. Ο Δίων είχε υπάρξει ο φιλομαθέστερος μαθητής του Πλάτωνα, όταν εκείνος πέρασε από τις Συρακούσες το 388/7 π.Χ. Ο Δίων επιθυμούσε να φέρει τον Πλάτωνα στις Συρακούσες για να μορφώσει τον νέο τύραννο, με απώτερο σκοπό να απαλύνει την τυραννία αλλά και να διατηρήσει την επιρροή του. Οι αντίπαλοί του, όμως, προσπαθούσαν να επιτύχουν την επιστροφή από την εξορία του αντι-τυραννικού Φιλίστου, ως αντίβαρο σε αυτή την πολιτική.[223]

Ο Φίλιστος έφθασε στις Συρακούσες από την εξορία του στην Αδρία λίγο πριν από τον Πλάτωνα, το 367/6 π.Χ. Ο Πλάτων τελικά πείσθηκε να ξαναπάει στην Σικελία σκεπτόμενος ότι με την διδασκαλία μπορούσε ίσως να πείσει τον Διονύσιο Β' να εφαρμόσει τις φιλοσοφικές του ιδέες της ιδανικής πολιτείας.[224] Ο Δίων πίστευε ότι θα εμφυσούσε την δικαιοσύνη του νόμου στην τυραννία, αλλιώς είχε σκοπό να εγκαθιδρύσει δημοκρατία. Ο Αθηναίος φιλόσοφος είχε απορρίψει την δημοκρατία ως το ιδανικό πολίτευμα, αλλά στην προκειμένη περίπτωση θα ήταν καλύτερη από μια διεφθαρμένη αριστοκρατία. Η άφιξη και η διδασκαλία του Πλάτωνος έκαναν ξαφνικά την φιλοσοφία μόδα. Οι πολίτες έδειξαν μεγάλο ενδιαφέρον για τις νέες ιδέες και απόψεις, αν και πολλοί πίστευαν στην διατήρηση της τυραννίας. Ο Φίλιστος και οι υποστηρικτές του καθεστώτος δεν έβλεπαν με καλό μάτι την επιρροή που ασκούσε ο φιλόσοφος στον Διονύσιο Β'. Τελικά τους δόθηκε μια ευκαιρία για να αποδείξουν τις προδοτικές διαθέσεις του Δίωνος. Παραδόθηκε στον Διονύσιο Β' μια επιστολή του Δίωνος προς τους Καρχηδόνιους, στην οποία τους ζητούσε να μην προχωρήσουν στην ειρήνη με τον τύραννο, εκτός εάν ήταν και εκείνος παρών. Τελικά, ο Δίων έφυγε από τις Συρακούσες, διότι είτε συνελήφθη και δραπέτευσε είτε αυτοεξορίσθηκε στην Κόρινθο και μετά στην Αθήνα. Ο Διονύσιος Β' επέτρεψε στους συγγενείς του Δίωνος να του στείλουν χρήματα και υπηρέτες αλλά και τα έσοδα από την περιουσία του και τους υποσχέθηκε ότι αργότερα θα του επιτρέψει να επιστρέψει στην Σικελία. Εν τω μεταξύ, απομόνωσε τον Πλάτωνα στην ακρόπολη για να ακούει μόνο αυτός τις διδασκαλίες του και γενικά τον έπιασε μια φρενίτιδα να μην επι-

---

[221] Nepos, X.1.

[222] Δημήτρης Ι. Λοΐζος, *Η Αρχαία Ελλάδα και οι Ανατολικοί Λαοί*, 3η έκδ., σ. 383 και Πλάτων, *Επιστολαί*, 328A (VII)

[223] Πλάτων, *Επιστολαί*, 327A-D (VII) και Δ.Σ., XV.74.5 και Πλούταρχος, *Βίοι Παράλληλοι*, «Δίων», VII-XI.

[224] Πλάτων, *Επιστολαί*, 326A-B (VII).

τρέψει σε κανέναν να συναναστρέφεται τον φιλόσοφο. Τελικά, όταν ξέσπασε ο πόλεμος με τους Λευκανούς επέτρεψε στον Πλάτωνα να επιστρέψει στην Αθήνα.[225]

Το 365 π.Χ., ο Διονύσιος Β' πολέμησε τους Λευκανούς στην νοτιοδυτική Ιταλία. Ο Διονύσιος Α' είχε συνάψει συμμαχία με τους Λευκανούς και αυτός ο πόλεμος, που διήρκεσε αρκετό χρόνο, είναι ανεξήγητος στις πηγές μας. Στο τέλος συνήφθη ειρήνη και ο Διονύσιος Β' ίδρυσε δύο πόλεις στην Απουλία για την ασφάλεια του διάπλου ανάμεσα στην Ελλάδα και στην Ιταλία από τις επιθέσεις των πειρατών.[226]

Με το τέλος του πολέμου, ο Διονύσιος Β' αναθέρμανε το ενδιαφέρον του για το τι έκαναν ο Δίων και ο Πλάτων στην Αθήνα. Ο Δίων είχε περιηγηθεί και είχε τιμηθεί από αρκετές ελληνικές Πόλεις της Πελοποννήσου, συμπεριλαμβανομένης και της Σπάρτης όπου ανακηρύχθηκε πολίτης της Πόλεως, ενώ συναναστρεφόταν τον Πλάτωνα στην Ακαδημία του στην Αθήνα. Ο τύραννος αποφάσισε πως ήθελε πάλι τον φιλόσοφο κοντά του, διότι πίστευε ότι δεν είχε ωφεληθεί όσο χρειαζόταν από την διδασκαλία του. Μήνυσε στον Πλάτωνα ότι τον προσκαλούσε να έρθει πάλι στην Σικελία ενώ απαγόρευσε την αποστολή άλλων χρημάτων στον Δίωνα. Για να εκβιάσει τον πρώτο, του έγραψε ότι θα έδειχνε επιείκεια στον δεύτερο μόνο εάν ο Πλάτων πήγαινε στις Συρακούσες. Με βαριά καρδιά, το 361 π.Χ., ο Πλάτων πήγε πάλι στην Σικελία και συνέχισε τις φιλοσοφικές του συζητήσεις με τον τύραννο. Σύντομα, του ζήτησε να αποκαταστήσει τον Δίωνα, αλλά εκείνος αθέτησε την υπόσχεσή του. Δήμευσε και άρχισε να πουλάει την περιουσία του πλούσιου Συρακούσιου ενώ έθεσε τον φιλόσοφο υπό την επιτήρηση των μισθοφόρων του. Τελικά, φίλοι του φιλοσόφου τον έπεισαν ότι έπρεπε να τον αφήσει να επιστρέψει στην Ελλάδα, όπως και έγινε.[227]

Αμέσως μετά την επιστροφή του στην Ελλάδα, ο Πλάτων συναντήθηκε με τον Δίωνα στην Ολυμπία το 360 π.Χ. κατά την διάρκεια των Ολυμπιακών αγώνων. Όταν ο Δίων ενημερώθηκε ότι ο Διονύσιος Β' είχε δημεύσει την περιουσία του, έκρινε ότι δεν υπήρχαν πλέον περιθώρια αναμονής και συνδιαλλαγής με τον τύραννο και ότι έπρεπε να τον απομακρύνει από την εξουσία με πόλεμο. Δια τούτο, αποφάσισε να καταστρώσει σχέδιο για να επιτεθεί στις Συρακούσες. Το εγχείρημα, όμως, δεν ήταν εύκολο διότι καμία Πόλη δεν ήθελε να αναλάβει μια εκστρατεία εναντίον των ισχυρών Συρακουσών. Ο Δίων, όμως, αποφάσισε μυστικά και ιδιωτικά να συγκεντρώσει μισθοφορικό στρατό και να πάει στην Σικελία. Εκεί θα έβρισκε συμμάχους, αλλά και στην Ελλάδα ήταν μαζί του πολλοί πολιτικοί και φιλόσοφοι που πίστευε ότι θα τον βοηθούσαν. Το εγχείρημα, όμως, αποδείχθηκε πολύ δύσκολο. Μετά από τρία χρόνια προσπαθειών, ο Δίων κατάφερε τελικά τον Αύγουστο του 357 π.Χ.[228] να συγκεντρώσει στην Ζάκυνθο 800 καλογυμνασμένους πολεμιστές. Τους εξήγησε ότι όταν έφθαναν στην Σικελία, αυτοί θα ήταν οι επικεφαλής πολλών Συρακουσίων που ήθελαν να απαλλαγούν από την τυραν-

[225] Πλούταρχος, *Βίοι Παράλληλοι*, «Δίων», XII-XVI και Δ.Σ., XVI.6.1-4 και Nepos, X.4 και Πλάτων, *Επιστολαί*, 317A (III).

[226] Δ.Σ., XVI.5.

[227] Πλούταρχος, *Βίοι Παράλληλοι*, «Δίων», XVII-XXI και Πλάτων, *Επιστολαί*, 317-318 (III) & 349C-E to 350A-B (VII).

[228] Χρονολογημένη επακριβώς από την έκλειψη σελήνης. Δες τα αστρονομικά δεδομένα στο <http://eclipse.gsfc.nasa.gov/LEcat5/LE-0399--0300.html> Cat Num 03975. Η έκλειψη συνέβη στις 10 Αυγούστου 357 αλλά η αστρονομική χρονολογία είναι 9 Αυγούστου 356 (στήλη calendar date), λόγω της χρήσεως του αστρονομικού έτους 0 (μηδέν).

νία. Για να τους πείσει για τους πόρους της εκστρατείας, πριν ξεκινήσουν, τους παρέθεσε γεύμα στο στάδιο της Ζακύνθου με ασημένια και χρυσά ποτήρια. Στα πέντε πλοία που άνοιξαν πανιά για την Σικελία, εκτός από τους μισθοφόρους, ο Δίων και ο αδελφός του Μεγακλής είχαν φορτώσει επιπλέον μερικές χιλιάδες ασπίδες και άλλα όπλα αλλά και τρόφιμα, με την ελπίδα ότι θα έβρισκαν συμμάχους στο νησί εναντίον του τυράννου. Ο στολίσκος άραξε στην Ηράκλεια Μινώα, όπου οι Καρχηδόνιοι ήταν φιλικοί προς τον Δίωνα, διότι γνώριζε τον αρχηγό τους. Η όλη επιχείρηση μπορεί να είχε και την πλήρη υποστήριξη της Καρχηδόνας, διότι με έναν ελληνικό εμφύλιο αποδυναμωνόταν ο Διονύσιος Β' στην Σικελία.[229]

Όταν ο Δίων ενημερώθηκε ότι ο Διονύσιος Β' έλειπε από τις Συρακούσες και είχε πλεύσει στην Ιταλία, στα παράλια της Καυλωνίας, με 80 πλοία, αποφάσισε με τους 800 ή 1000 μισθοφόρους που είχε φέρει μαζί του να βαδίσει προς την πόλη. Κατά την πορεία του, ο Ακράγας, η Γέλα, η Καμάρινα, ορισμένοι Σικανοί και Σικελοί ενώθηκαν μαζί του και έτσι συγκεντρώθηκε στρατός 20.000 ανδρών. Η φήμη του στην Σικελία φαίνεται ήταν τέτοια ώστε ενέπνεε εμπιστοσύνη στους Έλληνες του νησιού. Βέβαια, η στρατιωτική δύναμη που διέθετε φαίνεται αμελητέα μπροστά στην πολεμική μηχανή που μπορούσε να παρατάξει ο Διονύσιος Β', δηλαδή 400 πολεμικά πλοία, 100.000 πεζούς, 10.000 ιππείς, άφθονες προμήθειες και χρήματα.[230] Όταν όμως ο Δίων έφθασε έξω από την πόλη, οι Συρακούσιοι εξεγέρθηκαν εναντίον του τυράννου και πάρα πολλοί έτρεξαν να ενωθούν με τον νεοαφιχθέντα. Εκείνος, τους όπλισε μοιράζοντας τα όπλα που είχε φέρει, διότι σύμφωνα με την τακτική των τυράννων ήταν αφοπλισμένοι. Ίσως το σύνολο του στρατού του τώρα να πλησίαζε τις 50.000 άνδρες. Με αυτόν τον τρόπο, ο Δίων και οι επαναστάτες κατάφεραν να διώξουν από την πόλη την φρουρά που είχε αφήσει ο Διονύσιος Β' υπό τον Τιμοκράτη. Οι εξαγριωμένοι Συρακούσιοι επιτέθηκαν στους οπαδούς της τυραννίας και κατέσφαξαν όσους δεν πρόλαβαν να καταφύγουν στην Ορτυγία.

Αναρωτιέται κανείς, βέβαια, γιατί τόσοι πολλοί Συρακούσιοι ήταν εναντίον του Διονυσίου Β', την στιγμή που είχε εξασφαλίσει την ειρήνη για την Σικελία. Αυτό το ίδιο το γεγονός, όμως, μπορεί να ήταν η αιτία, διότι μέχρι τότε τα πολεμικά έξοδα και η συντήρηση των μισθοφόρων μπορούσαν να δικαιολογηθούν με τον καρχηδονιακό κίνδυνο. Από την στιγμή που συνομολογήθηκε ειρήνη, οι Συρακούσιοι δεν είχαν λόγο να διατηρούν τον Διονύσιο Β' στην εξουσία ως στρατηγό-αυτοκράτορα ούτε να ανέχονται τα έξοδα για τους μισθοφόρους, την πολεμική του μηχανή αλλά και την πολυτελή διαβίωσή του. Όταν επήλθε ηρεμία στην πόλη, ο Δίων ανακοίνωσε στους Συρακούσιους ότι ήρθε να τους απελευθερώσει από την τυραννία, πράγμα που έγινε ενθουσιωδώς δεκτό. Μάλιστα, τους ζήτησε να εκλέξουν και άλλους στρατηγούς εκτός από τον εαυτό του και τον αδελφό του, για να δείξει ότι δεν επιδίωκε τυραννία.

Εν τω μεταξύ, ο Διονύσιος Β' δεν είχε λάβει καμία γνώση για τα γεγονότα. Ο αγγελιαφόρος που είχε σταλεί δεν τον συνάντησε είτε διότι στην διαδρομή κάποιος λύκος τού έκλεψε μαζί με το κρέας που είχε μαζί του τα γράμματα που έπρεπε να του παραδώσει είτε είχε δωροδοκηθεί. Τούτου ένεκα, όταν πολλές μέρες μετά ο τύραννος

[229] Beloch, GG, 3.1:258.

[230] Δ.Σ., XVI.9.2 και παραπλήσιους αριθμούς σε Πλούταρχος, *Βίοι Παράλληλοι*, «Δίων», XIV.2 και Αιλιανός, Π.Ι., VI.12 και Nepos, X.5.3.

ενημερώθηκε για αυτά που συνέβαιναν στην Σικελία, ειδοποίησε τον Φίλιστο, που περιπολούσε στην Αδριατική, να επιστρέψει με τον στόλο στις Συρακούσες, όπως θα έπραττε και ο ίδιος. Όταν έφθασε στην ακρόπολη της Ορτυγίας, επτά ημέρες μετά τον Δίωνα, ο τύραννος ειδοποίησε τους Συρακούσιους να στείλουν πρεσβεία για να αρχίσουν οι διαπραγματεύσεις ως προς το πώς θα παρέδιδε την εξουσία. Έτσι, όμως, κέρδισε χρόνο για να δώσει εντολή στους μισθοφόρους του να επιτεθούν στο τείχος που είχαν κατασκευάσει οι Συρακούσιοι ανάμεσα στην ακρόπολη και στην πόλη για να την προστατεύσουν. Στον στενό χώρο ανάμεσα στην πόλη και στην Ορτυγία η μάχη υπήρξε σφοδρή και η σύγχυση μεγάλη, λόγω της ξαφνικής επιθέσεως του Διονυσίου Β'. Εκεί τραυματίσθηκε και ο Δίων που πήγε στο σημείο για να κατευθύνει τους δικούς του. Οι μισθοφόροι του και οι Συρακούσιοι, όμως, κατάφεραν να απωθήσουν τους αντιπάλους τους μέσα στο τείχος της Ορτυγίας (δες 5. Χάρτης Συρακουσών, στο τέλος του τόμου) και να κερδίσουν σημαντική νίκη.[231]

Αμέσως μετά, έφθασαν αγγελιαφόροι του Διονυσίου Β' και έφεραν επιστολές που είχαν έρθει από την Ελλάδα και απευθύνονταν στον Δίωνα και μία επιστολή του ίδιου του Διονυσίου προς τον Συρακούσιο στρατηγό. Ο Δίων διάβασε την επιστολή μπροστά σε όλους τους Συρακούσιους και αποκαλύφθηκε ότι ο Διονύσιος του υπενθύμιζε τις υπηρεσίες του προς την τυραννία στο παρελθόν και τον παρακαλούσε να διατηρήσει την τυραννία και να εξασφαλίσει τους φίλους του για την διατήρησή της. Αντί οι Συρακούσιοι να θαυμάσουν τον Δίωνα για την ειλικρίνειά του, υποψιάσθηκαν ότι πράγματι σκεφτόταν να γλυτώσει τον Διονύσιο Β'. Ταυτοχρόνως, μαθεύτηκε ότι είχε φθάσει ο Συρακούσιος Ηρακλείδης από την Πελοπόννησο με 7 τριήρεις και τρία άλλα πλοία. Παρουσιάσθηκε στους Συρακούσιους και τους έπεισε να τον διορίσουν ναύαρχο, τίτλο στον οποίον συμφώνησε και ο Δίων. Εν τω μεταξύ, ο Δίων μήνυσε στον Διονύσιο Β' στην Ορτυγία ότι περίμενε την παραίτηση του, αλλά ο τελευταίος συγκέντρωσε τους αξιωματικούς του και αποφάσισαν ότι το μόνο που τους έλειπε για να αντέξουν σε πολιορκία και ο ίδιος να κρατήσει την εξουσία στην Ορτυγία ήταν ο σίτος. Αλλά τα εμπορικά πλοία που έστειλε ο Διονύσιος Β' για να μεταφέρουν το αγορασμένο σιτάρι στην ακρόπολη συνελήφθησαν από τον μικρό στόλο των Συρακουσίων.

Την ίδια περίοδο, το 356 π.Χ., οι Βρέττιοι κατέλαβαν την Τέρινα, τους Θουρίους, το Ιππώνιο και ο Φίλιστος, κατ' εντολήν του Διονυσίου Β', μετέφερε από το Ρήγιο τους 500 Συρακούσιους ιππείς. Όταν επαναστάτησαν οι Λεοντίνοι εναντίον του Διονυσίου Β', ο Φίλιστος κατάφερε να καταλάβει μέρος της πόλεως, αλλά εκδιώχθηκε από Συρακούσιους που έσπευσαν να βοηθήσουν τους Λεοντίνους. Κατόπιν, ο στόλος του Φιλίστου από 60 πολεμικά και αντίστοιχος στόλος των Συρακουσίων υπό τον Ηρακλείδη ναυμάχησαν και όταν ο πρώτος περικυκλώθηκε και κατάλαβε ότι θα έπεφτε στα χέρια των Συρακουσίων που τον μισούσαν για την υποστήριξή του στους τυράννους, αυτοκτόνησε. Μετά τον χαμό του Φιλίστου, ο Διονύσιος Β' αποφάσισε να δραπετεύσει από την Ορτυγία. Έβαλε σε πλοία τους δικούς του και τα πολύτιμα πράγματα του και, αφού κατάφερε να αποφύγει τα πλοία του ναυάρχου Ηρακλείδη, ανοίχθηκε στο πέλαγος για τους Λοκρούς. Έτσι, ο Διονύσιος Β' ήλεγχε την νοτιοδυτική Ιταλία, έμπιστοί του την Ορτυγία και ο Δίων τις Συρακούσες και, κατ' επέκταση, μέρος της Σικελίας.[232]

[231] Πλούταρχος, *Βίοι Παράλληλοι*, «Δίων», XXII-XXX και Δ.Σ., XVI.9.4-12.

[232] Πλούταρχος, *Βίοι Παράλληλοι*, «Δίων», XXXI-XXXVII και Δ.Σ., XVI.13 & XVI.15.2-16

Στις Συρακούσες, μετά από νέα «στάση»,[233] επικράτησαν οι ακραίοι δημοκρατικοί, οι οποίοι ζήτησαν και έλαβαν ψήφισμα για αναδασμό της γης, διότι διακήρυσσαν ότι «ὡς ἐλευθερίας ἀρχὴν οὖσαν τὴν ἰσότητα, δουλείας δὲ την πενίαν τοῖς ἀκτήμοσι».[234] Ήθελαν, λοιπόν, περιουσία για όλους, να μειωθεί ο μισθός των μισθοφόρων, να απαλλαγούν από τον Δίωνα και να εκλέξουν άλλους στρατηγούς. Ανάμεσα στους νέους στρατηγούς ήταν και ο Ηρακλείδης. Ο Δίων αποφάσισε να φύγει με τους μισθοφόρους του για τους Λεοντίνους και οι Συρακούσιοι τον κυνήγησαν, χωρίς αποτέλεσμα. Οι πολίτες των Λεοντίνων, οι οποίοι είχαν επαναστατήσει εναντίον των Συρακουσών, δέχθηκαν τον Δίωνα και παραχώρησαν μισθό και πολιτικά δικαιώματα στους μισθοφόρους του.

Εν τω μεταξύ, ενώ οι υπερασπιστές της Ορτυγίας ήταν έτοιμοι να παραδοθούν λόγω ελλείψεως τροφίμων, έφθασαν πλοία που είχαν σταλεί από τον Διονύσιο Β’ με σιτηρά και άλλες προμήθειες. Αυτό το γεγονός αναπτέρωσε το ηθικό των μισθοφόρων στην Ορτυγία, οι οποίοι αποφάσισαν να επιτεθούν στο τείχος των Συρακουσίων που χώριζε την πόλη από την Ορτυγία όταν ανακάλυψαν ότι οι φρουροί ήταν μεθυσμένοι και απρόσεκτοι. Χρησιμοποιώντας σκάλες, κατάφεραν να περάσουν στο εσωτερικό της πόλεως και να ανοίξουν τις πύλες. Οι Συρακούσιοι στρατηγοί αλλά και οι κάτοικοι κατελήφθησαν εξαπίνης. Οι 10.000 μισθοφόροι του Διονυσίου Β’, αφού σκότωσαν όσους βρήκαν στους δρόμους, άρχισαν να μπαίνουν στα σπίτια, να κλέβουν τις περιουσίες και να παίρνουν μαζί τους για σκλάβους τις γυναίκες, τα παιδιά και τους δούλους. Η μάχη μισθοφόρων και Συρακουσίων συνεχίσθηκε όλη την νύχτα στο σκοτάδι, αλλά το πρωί οι Συρακούσιοι έστειλαν αγγελιαφόρους να παρακαλέσουν τον Δίωνα να επιστρέψει. Οι μισθοφόροι είχαν γκρεμίσει το τείχος που είχαν υπερβεί και έτσι πηγαινοερχόντουσαν ανενόχλητοι ανάμεσα στην πόλη και στην Ορτυγία μεταφέροντας ό,τι έκλεβαν.

Την άνοιξη μάλλον του 355 π.Χ., ο Δίων έσπευσε αμέσως στις Συρακούσες, αλλά πριν μπει συνάντησε χιλιάδες γυναίκες, παιδιά και ηλικιωμένους να προσπαθούν να φύγουν από την πόλη ενώ οι μισθοφόροι είχαν βάλει φωτιά στα σπίτια που είχαν λαφυραγωγήσει. Ο Δίων με τους δικούς του μπήκε στην πόλη και άρχισαν να σκοτώνουν τους μισθοφόρους που άρπαζαν τις περιουσίες των κατοίκων και κουβαλούσαν στα χέρια και στους ώμους πολύτιμα αντικείμενα και έπιπλα. Ο Δίων κατάφερε να διώξει τους εχθρούς του από τους δρόμους και να τους αναγκάσει να κλειστούν πάλι στην ακρόπολη της Ορτυγίας. Αφού η πόλη καθαρίσθηκε από τους νεκρούς και σβήστηκαν οι φωτιές, οι Συρακούσιοι στην εκκλησία του δήμου ανακήρυξαν τον Δίωνα στρατηγό-αυτοκράτορα και εκείνος δείχνοντας τον πράο χαρακτήρα του απήλλαξε τον Ηρακλείδη και άλλους εχθρούς του από κάθε κατηγορία και τους πολίτες «εἰς κοινήν ἤγαγεν ὁμόνοιαν».[235]

Ο Δίων έδειξε την ανωτερότητά του και την πραότητα του χαρακτήρα του όταν δεν τιμώρησε τον Ηρακλείδη, αλλά τον άφησε ελεύθερο. Εν τούτοις, ο Ηρακλείδης στράφηκε εναντίον του. Στην εκκλησία του δήμου εξελέγη για μια φορά ακόμη ο Δίων

και Nepos, X.5 και Αιλιανός, Π.Ι., IX.8 και Justinus, XXI.1-2.

[233] Berger, pp. 45-47.

[234] «αρχή της ελευθερίας είναι η ισότητα, της δουλείας η φτώχεια των ακτημόνων», Πλούταρχος, *Βίοι Παράλληλοι*, «Δίων», XXXVII.

[235] Πλούταρχος, *Βίοι Παράλληλοι*, «Δίων», XXXVII-XLVII και Δ.Σ., XVI.16-20.

στρατηγός-αυτοκράτωρ και ναύαρχος ο Ηρακλείδης ενώ ακυρώθηκε το ψήφισμα για τον αναδασμό της γης. Ο Ηρακλείδης πήγε στην Μεσσήνη και από εκεί ξεσήκωνε τους στρατιώτες και ναύτες που είχε μαζί του εναντίον του Δίωνος λέγοντάς τους ότι σκόπευε να γίνει τύραννος. Εκ παραλλήλου, δύναμη υποστηριζόμενη από τον Διονύσιο και υπό την αρχηγία του Σπαρτιάτη Φάρακα αποβιβάσθηκε κοντά στον Ακράγαντα περιμένοντας διαταγές να κινηθεί προς τις Συρακούσες, Εν τω μεταξύ, ο Ηρακλείδης προσπαθούσε να έλθει σε μυστική επικοινωνία με τον Διονύσιο Β'. Όταν ο Δίων έμαθε για την αποβίβαση του στρατού στην νοτιοδυτική Σικελία και κινήθηκε με στρατό προς τον Ακράγαντα για να αντιμετωπίσει τον Φάρακα, ο Ηρακλείδης με τον στόλο κατευθύνθηκε προς τις Συρακούσες. Ο Δίων, όμως, πρόλαβε να επιστρέψει στην πόλη πριν φθάσει ο αντίπαλός του. Τότε, οι Συρακούσιοι αποφάσισαν να μην χρηματοδοτήσουν άλλο το ναυτικό τους, πράγμα που σήμαινε ότι θα απαλλάσσονταν από τον Ηρακλείδη και την απειλητική για την πόλη δύναμή του. Κατόπιν, η πολιορκία της ακροπόλεως έγινε πολύ στενή, τα τρόφιμα των πολιορκημένων μισθοφόρων τελείωσαν και η Ορτυγία παραδόθηκε στον Δίωνα με όλο τον φυλασσόμενο οπλισμό των Συρακουσίων. Οι συγγενείς του Διονυσίου Β' έφυγαν και ο Δίων μπήκε νικητής στην ακρόπολη. Ο νικητής σκεφτόταν να εγκαθιδρύσει ένα πολίτευμα που θα ήταν κράμα δημοκρατίας και μοναρχίας και όπου την αρχή θα είχε η αριστοκρατία. Στα σχέδιά του αυτά φαίνεται ότι ήταν εμπόδιο ο Ηρακλείδης, τον οποίο τελικά ο Δίων διέταξε να δολοφονήσουν. Η δολοφονία αυτή έσπειρε τον φόβο στις Συρακούσες, διότι πολλοί ένοιωθαν ότι θα μπορούσαν να ήταν τα επόμενα θύματα, ιδίως όταν ο Δίων δήμευσε τις περιουσίες των εχθρών του και τις μοίρασε στους μισθοφόρους του. Κατόπιν, η ανάγκη για την εξεύρεση πόρων τον οδήγησε στην δήμευση και περιουσιών ανάμεσα στους υποστηρικτές του. Έτσι, όμως, έχασε την υποστήριξη της αριστοκρατίας και έγινε ο νέος τύραννος των Συρακουσών.[236]

Από την στιγμή εκείνη, οι εχθροί του και οι υποστηρικτές της δημοκρατίας έψαχναν τον άνθρωπο που θα τους απάλλασσε από τον νέο τύραννο. Τον βρήκαν στο πρόσωπο του Καλλίππου, Αθηναίου που είχε ακολουθήσει τον Δίωνα ως μισθοφόρος και είχε λάβει πολιτικά δικαιώματα στις Συρακούσες. Έμπιστος του Δίωνα και πληροφοριοδότης του για τις συζητήσεις ανάμεσα στους μισθοφόρους, αλλά αναγνωρίζοντας ότι το πλήθος των πολιτών (ο δήμος) χρειαζόταν έναν ηγέτη για μια νέα «στάση», δέχθηκε να συμμετάσχει σε συνωμοσία εναντίον του. Έλαβε 20 τάλαντα (περ. 500 κιλά ασήμι, AMCD) για να οργανώσει την δολοφονία με την ελπίδα ότι θα μπορούσε να αναλάβει ο ίδιος την εξουσία. Όταν ο μόλις έφηβος γιος του Δίωνα αυτοκτόνησε ή εξαιτίας ατυχήματος έπεσε από την σκεπή του σπιτιού τους, ο Κάλλιππος άρχισε να διαδίδει ότι ο τύραννος θα καλούσε τον γιο του Διονυσίου Β' να αναλάβει την εξουσία. Οι φήμες αυτές χειροτέρεψαν το κακό κλίμα που υπήρχε στις Συρακούσες εναντίον του τυράννου. Τελικά, οι συνωμότες περικύκλωσαν το σπίτι που ήταν ο Δίων και τον σκότωσαν. Ο Κάλλιππος έγινε ο κυρίαρχος των Συρακουσών.[237]

Ο Κάλλιππος, παρότι ενημέρωσε την Αθήνα για την ανατροπή του Δίωνος, δεν είχε κανένα λόγο να οδηγήσει τις Συρακούσες προς την δημοκρατία. Αντιθέτως, έγινε ένας ακόμη τύραννος. Ο Κάλλιππος ήταν συμμαθητής και φίλος του Δίωνος στην Ακα-

[236] Πλούταρχος, *Βίοι Παράλληλοι*, «Δίων», XLVIII-LIII και Nepos, X.6-7.
[237] Πλούταρχος, *Βίοι Παράλληλοι*, «Δίων», LIV-LVII και Nepos, X.4 & 8-10.

δημία Πλάτωνος στην Αθήνα και συνεπώς μαθητής του Πλάτωνος. Ο Πλάτων ισχυρίζεται ότι ο Αθηναίος συνωμότης δεν ενδιαφερόταν πραγματικά για την φιλοσοφία, αλλά μαζί με τον αδελφό του απλώς έκαναν παρέα στον Δίωνα, τον οποίον μύησαν στα Ελευσίνια μυστήρια, και τελικά ταξίδεψαν μαζί του στις Συρακούσες.[238] Σε όλους τους τυράννους της Πόλεως, η οχυρωμένη Ορτυγία, που ονομαζόταν και Νήσος παρά την ύπαρξη του πορθμού που την ένωνε με την ξηρά, έδινε ένα αίσθημα ασφάλειας, διότι έτσι μπορούσαν να οχυρωθούν και να αντιμετωπίσουν οποιαδήποτε εσωτερική ή εξωτερική απειλή. Ως εκ τούτου, η ανάληψη της εξουσίας από τον Κάλλιππο ανάγκασε τους αριστοκράτες να καταφύγουν στους Λεοντίνους. Εκεί κατέφθασε και ο Ιππαρίνος, γιος του Διονυσίου Α' και της Αριστομάχης (Πίνακας 2). Εν τω μεταξύ, ο Κάλλιππος εξεστράτευσε στην Κατάνη για να την απαλλάξει από μισθοφόρους προσκείμενους στον Διονύσιο Β'. Όταν ο Αθηναίος προσπέρασε τους Λεοντίνους, ο Ιππαρίνος βρήκε την ευκαιρία να φθάσει στις Συρακούσες την νύχτα και να την καταλάβει, πιθανότατα με την υποστήριξη πολιτών από μέσα. Ο Κάλλιππος είχε κυβερνήσει την Πόλη για δέκα τρεις μήνες. Μετά την Κατάνη, ο Κάλλιππος προσπάθησε να καταλάβει άλλες πόλεις για λαφυραγώγηση και επιτέθηκε στην Μεσσήνη, όπου ηττήθηκε και είχε μεγάλες απώλειες. Τελικά, πέρασε στην Κάτω Ιταλία και κατέλαβε το Ρήγιο εκδιώκοντας φρουρά που είχε εγκαταστήσει ο Διονύσιος Β'. Προσκάλεσε τους παλαιούς κατοίκους να επιστρέψουν και τους άφησε να διοικήσουν την Πόλη υπό κάποια μορφή δημοκρατικού πολιτεύματος. Αδυνατώντας να πληρώσει τους μισθοφόρους, το 352 π.Χ., δολοφονήθηκε, συμπτωματικά με το ίδιο ξίφος που χρησιμοποιήθηκε για τον φόνο του Δίωνα.[239] Στις Συρακούσες τύραννος έγινε ο Ιππαρίνος, γιος του Διονυσίου Α' και της Αριστομάχης, αλλά δολοφονήθηκε το 351 π.Χ. Τον αντικατέστησε ο αδελφός του Νυσαίος (Πίνακας 2), ο οποίος ήταν μέθυσος και του άρεσε η ερωτική ακολασία. Πέθανε το 346 π.Χ.

Τα δέκα χρόνια που έλειψε ο Διονύσιος Β' από τις Συρακούσες ήταν περίοδος συνεχούς εσωτερικής πάλης. Τύραννοι διαδέχονταν ο ένας τον άλλον στην εξουσία ενώ η αντιπαλότητα αριστοκρατών και δήμου συνεχίσθηκε αμείωτη, ιδίως εάν λάβουμε υπόψιν την περίοδο διακυβερνήσεως του Καλλίππου σε σχέση με αυτή των άλλων τυράννων. Οι περισσότερες ελληνικές Πόλεις είχαν ερημώσει, ενώ σε πολλές ζούσαν ντόπιοι Σικελοί μαζί με άνεργους μισθοφόρους, οι οποίοι ευχαρίστως συμμετείχαν εναντίον του εκάστοτε τυράννου με αντάλλαγμα λίγα χρήματα και λάφυρα. Ολόκληρη αυτή την περίοδο, ο Διονύσιος Β' βρισκόταν στους Λοκρούς, την πόλη καταγωγής της μητέρας του και παραδοσιακή σύμμαχο των Συρακουσών, τους οποίους κυβερνούσε ως τύραννος. Η τυραννία του εκεί ήταν ακόλαστη και βίαιη. Έμπαινε στα δωμάτια των κοριτσιών που ήταν ντυμένα για να παντρευτούν και κοιμόταν μαζί τους πριν τον γάμο τους («προεγάμει»).[240] Λέγεται ακόμη ότι αφού έστρωσε την μεγαλύτερη αίθουσα της πόλεως με φύλλα ερπύλλου[241] και ροδοπέταλα, κάλεσε τις παρθένες των Λοκρών και

[238] Αθήναιος, XI.119 (508e) και Πλάτων, *Επιστολαί*, 333D-E to 334A (VII).

[239] Πλούταρχος, *Βίοι Παράλληλοι*, «Δίων», LVII και Πολύαινος, V.4.

[240] Στράβων, VI.1.8 (C259-260).

[241] Ο ἕρπυλλος ήταν κληματώδης αειθαλής και αρωματικός θάμνος (Λεξικόν Σούδα, λμ. «ἕρπυλλος» και Δημητράκος, λμ. «ἕρπυλλος»). Πιθανότατα πρόκειται για καλαμίνθη, ειδικά το είδος γνωστό ως πολιά ή αγριοβασιλικός ή αγριοβάλσαμο. Δες λμ. «καλαμίνθη», *Υδρία Μεγάλη Γενική Εγκυκλοπαίδεια*, 30:92.

όλες γυμνές μαζί με εκείνον κυλιούνταν στο στρωμένο πάτωμα κάνοντας ό,τι πιο αισχρό μπορεί να φανταστεί κανείς.[242] Μολαταύτα, είχε ακόμη συμπαθούντες στις Συρακούσες, τους ίδιους που υποστήριζαν τον πατέρα του, δηλαδή πρώην μισθοφόρους και πρόσφυγες που είχαν λάβει πολιτικά δικαιώματα αλλά και φτωχούς που είχαν ωφεληθεί.

Το 346 π.Χ., ο Διονύσιος Β' αποφάσισε να επανέλθει στις Συρακούσες, να εκδιώξει τον Νυσαίο και να εγκαταστήσει πάλι την δική του τυραννία. Οι αριστοκράτες κατέφυγαν στον τύραννο των Λεοντίνων Ικέτη ή Ικέτα (διοίκ. περ. 353-344 π.Χ.), ο οποίος ήταν Συρακούσιος και διέθετε αξιόμαχη στρατιωτική δύναμη, για να αντιμετωπίσουν τον Διονύσιο. Εν τω μεταξύ όταν έφυγε ο Διονύσιος Β' από τους Λοκρούς, οι πολίτες έδιωξαν την φρουρά που είχε αφήσει και ανέλαβαν την εξουσία. Πήραν μάλιστα εκδίκηση για τον τρόπο με τον οποίο διοικούσε και για αυτά που είχε κάνει στις κόρες τους. Έσυραν την γυναίκα και τα παιδιά του στον δρόμο, τους έβρισαν και ασέλγησαν επάνω τους. Όταν βαρέθηκαν, έμπηξαν βελόνες κάτω από τα νύχια των χεριών τους για να τους βασανίσουν και μετά τους σκότωσαν. Κατόπιν, απέσπασαν το κρέας από τα κόκαλα, το μοίρασαν και όλοι υποχρεώθηκαν να φάνε το κομμάτι τους μαζί με το ψωμί τους για να μην μείνει τίποτα. Τα κόκαλα τα πέταξαν στην θάλασσα.[243] Είναι προφανές πως η όλη διαδικασία είχε σχέση με κάποια ιεροτελεστία εξαγνισμού. Ίσως αυτή ακριβώς την περίοδο να ήταν που ο Διονύσιος Β' προέβη σε οικογενειακές εκκαθαρίσεις, έτσι ώστε να απομακρύνει κάθε πιθανό ανταπαιτητή.[244]

Τα τελευταία είκοσι χρόνια, οι Καρχηδόνιοι είχαν μείνει μακριά από τα τεκταινόμενα στην Σικελία και ίσως να μην αποφάσιζαν να επανέλθουν, εάν δεν ενημερώνονταν από τον Ικέτη των Λεοντίνων. Ο τύραννος είχε έλθει σε συνεννόηση με τους Καρχηδόνιους με σκοπό να τον βοηθήσουν να καταλάβει τις Συρακούσες, την ίδια στιγμή που εκείνοι θα ήλεγχαν το υπόλοιπο νησί. Από την πλευρά τους, οι Καρχηδόνιοι είδαν την χρυσή ευκαιρία να χρησιμοποιήσουν έναν ηγέτη μαριονέτα για να έχουν υπό τον έλεγχό τους την ανατολική Σικελία. Ενώ μέχρι τότε το εμπόδιό τους για την κατάληψη του νησιού ήταν οι εκάστοτε τύραννοι των ελληνικών Πόλεων, τώρα ένας Έλληνας τύραννος γινόταν σύμμαχός τους για την επίτευξη του μεγάλου τους στόχου. Κινητοποίησαν μεγάλη δύναμη διοικούμενη από τον στρατηγό Μάγωνα Γ' που αποτελούνταν από 150 πολεμικά πλοία υπό τον ναύαρχο Άννωνα, 50.000 πεζούς, 300 ΄άρματα, 2000 εφεδρικά ζεύγη αλόγων, πολεμοφόδια, πολιορκητικές μηχανές και πολύ μεγάλη ποσότητα τροφίμων.[245] Βάδισαν προς την Έντελλα, στην μέση της δυτικής Σικελίας, η οποία είχε καταληφθεί από τους πρώην Καμπανούς μισθοφόρους. Η εμφάνιση του καρχηδονιακού στρατού θορύβησε τους Έλληνες και οι Συρακούσιοι εξόριστοι μαζί με τους Λεοντίνους αποφάσισαν να ζητήσουν βοήθεια από την Κόρινθο. Σκοπός ήταν η ανατροπή του Διονυσίου Β' στις Συρακούσες και η αντιμετώπιση των εισβολέων.

Η Κόρινθος ήταν μεν μητρόπολη των Συρακουσών, αλλά αντιτίθετο στα τυραννικά καθεστώτα. Βέβαια, ο Ικέτης έπαιζε διπλό ρόλο, διότι από την μία συναινούσε για την έκκληση βοήθειας από την Ελλάδα και από την άλλη προσκαλούσε μυστικά τους Καρχη-

---

[242] Αθήναιος, XII.58 (541d).
[243] Αθήναιος, XII.58 (541d-e). Πρβλ. Αιλιανός, Π.Ι., IX.8 και Στράβων, VI.1.8 (C260).
[244] Πλούταρχος, *Βίοι Παράλληλοι*, «Τιμολέων», I και Justinus, XXI.1.
[245] Δ.Σ., XVI.67.2.

δόνιους για να τον βοηθήσουν να καταλάβει τις Συρακούσες. Το 345 π.Χ., οι Κορίνθιοι δεν είχαν εμπλακεί σε κανέναν πόλεμο αλλά θέλησαν να βοηθήσουν την αποικία τους στην Σικελία και επέλεξαν ως στρατηγό της αποστολής τον Τιμολέοντα (περ. 411-337 π.Χ.). Ο Τιμολέων φαίνεται ότι είχε αξιοσημείωτα προτερήματα και είχε διακριθεί για την ανδρεία του και τις διοικητικές του ικανότητες στην μάχη αλλά και για την αρετή του. Στην διαμάχη με τον αδελφό του «τὴν πατρίδα τῆς οἰκίας καὶ τὸ καλὸν καὶ δίκαιον προετίμησε τοῦ συμφέροντος».[246] Έσωσε τον αδελφό του στην μάχη όταν αγωνίζονταν πλάι-πλάι για την σωτηρία της Κορίνθου, αλλά τελικά τον σκότωσε ή άφησε να τον σκοτώσουν όταν εκείνος αυτοανακηρύχθηκε τύραννος (περ. 365).[247] Ενώ ο Τιμολέων προετοίμαζε το εκστρατευτικό σώμα, ο Ικέτης έστειλε επιστολές στους Κορίνθιους λέγοντάς τους να εγκαταλείψουν το σχέδιο και τα μεγάλα έξοδα για επίθεση στην Σικελία μια που οι Καρχηδόνιοι ήταν ήδη εκεί και θα τους εμπόδιζαν να φθάσουν. Μάλιστα, αποκάλυπτε ότι επειδή οι Κορίνθιοι άργησαν να στείλουν βοήθεια εκείνος είχε συμμαχήσει μαζί τους για να πολεμήσουν τον Διονύσιο Β’. Αντί όμως οι Κορίνθιοι να πτοηθούν από τα γραφόμενα, αποφάσισαν να ενισχύσουν με κάθε τρόπο την εκστρατεία υπό τον Τιμολέοντα.[248] Εν τω μεταξύ, στην Σικελία, ο Ικέτης, χωρίς να χάσει χρόνο, έφθασε έξω από τις Συρακούσες, έδωσε μάχες με τον Διονύσιο Β’ και τελικά κατάφερε να μπει στην πόλη, να την καταλάβει και να τον αποκλείσει στην Ορτυγία.[249]

[246] «προτίμησε την πατρίδα από το σπίτι του [την οικογένεια του] και το καλό και το δίκαιο από το συμφέρον», Πλούταρχος, *Βίοι Παράλληλοι*, «Τιμολέων», V.

[247] Για την χρονολόγηση και τα γεγονότα στην Κόρινθο δες Salmon, *Corinth*, pp. 384-386.

[248] Πλούταρχος, *Βίοι Παράλληλοι*, «Τιμολέων», II-VII. Πρβλ. Δ.Σ., XVI.65 και Nepos, XX.1.

[249] Δ.Σ., XVI.68.1-3.

5. Ο Τιμολέων στην Σικελία
(περ. 411-337 π.Χ.)

Μέσα σε αυτό το κλίμα της πολιτικής αβεβαιότητας και της στρατιωτικής απειλής στην Σικελία, απέπλευσε το 344 π.Χ. ο Τιμολέων από την Κόρινθο με κατεύθυνση την Ιταλία. Είχε υπό την διοίκηση του συμμαχικό στόλο 10 πλοίων, επτά από την Κόρινθο, δύο από τη Κέρκυρα και ένα από την Λευκάδα, και 700 μισθοφόρους. Το εκστρατευτικό αυτό σώμα ήταν πάρα πολύ μικρό για να έχει από μόνο του οποιαδήποτε επιτυχία εναντίον των αντιπάλων. Η αδυναμία του Τιμολέοντα να συγκεντρώσει μισθοφόρους μπορεί να οφειλόταν στο γεγονός ότι προσέφερε πολύ λίγο ή καθόλου μισθό, παρά μόνο την ημερήσια διατροφή του στρατιώτη σε συνδυασμό με την προοπτική για λαφυραγώγηση. Αυτές οι χαμηλές προσδοκίες, η απειρία του στρατηγού, η ηλικία του και η μακρινή εκστρατεία δεν προσέλκυσαν μισθοφόρους.[250]

Όταν πλησίασαν τις ιταλικές ακτές, ενημερώθηκαν για την κατάληψη των Συρακουσών από τον Ικέτη, για τον αποκλεισμό του Διονυσίου Β’ στην ακρόπολη και για την παρουσία των Καρχηδονίων. Φθάνοντας στο Ρήγιο, ο Τιμολέων πληροφορήθηκε ότι έρχονταν 20 καρχηδονιακά πλοία στα οποία επέβαιναν και πρέσβεις σταλμένοι από τον Ικέτη. Ο τύραννος πρότεινε στον Κορίνθιο να τον έχει ως «σύμβουλον» στις Συρακούσες και να μοιρασθούν ό,τι είχε αποκομίσει μέχρι τότε στο νησί. Του ζητούσε επίσης να στείλει πίσω τον στόλο του και να μην τολμήσει να αποβιβασθεί, διότι θα τον εμπόδιζαν αμέσως οι Καρχηδόνιοι. Η αποστολή των καρχηδονιακών πλοίων ήταν και προσπάθεια εκφοβισμού των Ελλήνων, διότι ενώ εκείνοι από την μία πλευρά έβλεπαν ότι εάν έφευγαν θα άφηναν τους Έλληνες Σικελιώτες ουσιαστικά στα χέρια των Καρχηδονίων, ενώ εάν έμεναν δεν ήταν δυνατόν να αντιμετωπίσουν μόνοι τους την υπέρτερη δύναμη των αντιπάλων.

Ο Τιμολέων σκέφτηκε ένα τέχνασμα για να αποβιβάσει την δύναμή του στην Ιταλία. Είπε στους πρέσβεις ότι ήθελε η όλη συζήτηση με τις προτάσεις και την απάντησή του να γίνει μπροστά στους Ρηγίνους, που ήταν ουδέτεροι στην διαμάχη των Συρακουσίων για την εξουσία στις Συρακούσες. Γνώριζε ότι είχε με το μέρος του και Ρηγίνους στρατηγούς, οι οποίοι φοβούνταν την επικράτηση των τυράννων στις Συρακούσες αλλά και την υπεροχή των Καρχηδονίων στην Σικελία. Η συζήτηση στην εκκλησία του δήμου ήταν ατελείωτη και όλοι περίμεναν να μιλήσει ο Τιμολέων. Εκείνος, όμως, είχε ήδη δώσει διαταγή να ανοιχτούν αθόρυβα τα πλοία του στο πέλαγος. Σε

[250] Talbert, *Timoleon*, p. 56.

κάποια στιγμή που διέλαθε της προσοχής των παρευρισκομένων στην συνέλευση, έφθασε στο λιμάνι και επιβιβάσθηκε στο δικό του πλοίο. Κατόπιν, ο στόλος έπλευσε προς το Ταυρομένιο όπου τους περίμενε ο Ανδρόμαχος, που είχε την πόλη υπό την εξουσία του («ηγούμενος»)[251] και ήταν πατέρας του ιστορικού Τίμαιου. Ο Ανδρόμαχος είχε προσκαλέσει τους Κορίνθιους στην πόλη του διότι επιθυμούσε την ανατροπή του Διονυσίου Β' καθώς ήταν γνωστός πολέμιος της τυραννίας. Ο ίδιος διοικούσε εφαρμόζοντας το δίκαιο και τους νόμους της Πόλεως. Όταν οι Καρχηδόνιοι αντελήφθησαν τι είχε συμβεί προσπάθησαν μάταια να προλάβουν τους Κορίνθιους. Τελικά, έστειλαν πρέσβη στο Ταυρομένιο σε μια προσπάθεια να εκφοβίσουν τον Ανδρόμαχο, αλλά εκείνος τον έδιωξε απειλώντας τον με την ζωή του ιδίου και του πληρώματος του πλοίου που τον είχε φέρει. Οι πολίτες του Ταυρομένιου είχαν πεισθεί να αφήσουν τον Τιμολέοντα να χρησιμοποιήσει την πόλη τους ως βάση των επιχειρήσεών του στο νησί.[252]

Οι Συρακούσιοι πολίτες αισθάνονταν τώρα ότι η κατάσταση ήταν απελπιστική: η πόλη ήταν μοιρασμένη ανάμεσα στον Ικέτη και στον Διονύσιο Β', την πρόσβαση στο νησί ήλεγχαν οι Καρχηδόνιοι ενώ ο Τιμολέων με μια ασήμαντη δύναμη σε σχέση με αυτή των αντιπάλων του ήταν παγιδευμένος στο Ταυρομένιο και χωρίς καμία ελπίδα για επιτυχία. Μετά τις αποτυχημένες προσπάθειες του Κάλλιππου του Αθηναίου και του Φάρακα του Σπαρτιάτη να απαλλάξουν τις Συρακούσες από τους τυράννους, καμία ελληνική Πόλη του νησιού δεν εμπιστευόταν πλέον τους σωτήρες από την Ελλάδα. Εν τούτοις, οι πολιτικές μερίδες στην μικρή Πόλη Άδρανον[253] (Adranon/Adranum/ Hadranum, BAGROW, 47:F3, σημερ. Adrano, 33 χλμ. βορειοδυτικά της Κατάνης), διαιρεμένες από το ποιον από τους δύο αρχηγούς να καλέσουν, ζήτησαν από τον Τιμολέοντα αλλά και από τον Ικέτη να σπεύσουν εκεί για να συμμαχήσουν μαζί τους κάνοντας ουσιαστικά έναν αγώνα δρόμου ποιος θα έφθανε πρώτος. Το όλο γεγονός δεν ήταν παρά μια ακόμη πολιτική «στάση» σε Πόλη της Μεγάλης Ελλάδας. Τελικά, ο Ικέτης έφθασε πρώτος στην πόλη και ετοιμαζόταν να στρατοπεδεύσει έξω από τα τείχη. Ο Ικέτης είχε έρθει με 5000 άνδρες, ενώ ο Τιμολέων με 1200 ή 1000 οπλίτες. Παρά την υποπολλαπλάσια δύναμή του, ο δεύτερος αιφνιδίασε τον πρώτο, ο στρατός του οποίου δεν περίμενε επίθεση, με αποτέλεσμα να τον νικήσει και να γίνει δεκτός στο Άδρανον.

Ο αντίκτυπος αυτής της επιτυχίας του Τιμολέοντα με την ανορθόδοξη αυτή τακτική αιφνιδιασμού[254] ήταν πολύ μεγάλος. Ελληνικές Πόλεις της Σικελίας έστειλαν πρέσβεις να του μηνύσουν ότι ήταν με το μέρος του, ο τύραννος της Κατάνης του πρόσφερε την πολεμική και οικονομική του ενίσχυση και την συμμαχία του και ο Διο-

[251] Talbert, *Timoleon*, pp. 114-115.

[252] Πλούταρχος, *Βίοι Παράλληλοι*, «Τιμολέων», VIII-XI.

[253] Η μικρή Πόλις Άδρανον ιδρύθηκε από τον Διονύσιο Α' περί το 400 π.Χ. (Δ.Σ., XIV, 37.5) και πήρε το όνομά της από το ιερό του θεού Αδρανού (DGRBM, λμ. «Adranus») που υπήρχε εκεί, αν και ο θεός ο ίδιος λατρευόταν σε όλη την Σικελία. Στην περιοχή υπάρχουν ελληνικά ευρήματα του τέλους του ΣΤ' αιώνα π.Χ. αλλά είναι αρχαιολογικά αδιευκρίνιστο εάν υπήρχε συνέχεια ή συνύπαρξη με την γειτονική εγκατάσταση των ντόπιων Σικελών στην σημερινή περιοχή Mendolito (8 χλμ. από το Adrano). Τον Δ' και τον Γ' αιώνα π.Χ. φαίνεται ότι υπήρχε τοπική βιοτεχνία ερυθρόμορφων αγγείων. Διπλό τείχος της εποχής του Διονυσίου Α' περιέκλειε έκταση 0,6 τ.χλμ. ενώ βρέθηκε και ιερό της Δήμητρας. Δες Hansen & Nielsen, no 6, «Adranon», p. 183 και για νομίσματα σε GCTV, no 1015, no 1016, 1:107.

[254] Talbert, *Timoleon*, p. 69 n. 2.

νύσιος Β’ του ζήτησε να παραδοθεί σε εκείνον αντί στον Ικέτη. Οι Σικελιώτες Έλληνες είδαν τον Τιμολέοντα ως σανίδα σωτηρίας, την στιγμή που ένας Έλληνας τύραννος σε συνεργασία με τους εχθρούς απειλούσαν να τους θέσουν υπό τον πλήρη έλεγχό τους. Αλλά και ο Κορίνθιος εκμεταλλεύθηκε αμέσως την ευκαιρία που του έδινε η απροσδόκητη νίκη του.[255]

Ο Τιμολέων έστειλε αμέσως απόσπασμα από 400 άνδρες να παραλάβουν από τον Διονύσιο Β’ την ακρόπολη των Συρακουσών, αφού ο τύραννος τού είχε μηνύσει ότι επιθυμούσε να του παραδοθεί. Η είσοδος των στρατιωτών έγινε σταδιακά για να μην κινήσουν υποψίες. Μαζί με το φρούριο παρέλαβαν άλογα, διάφορες πολεμικές μηχανές και βλήματα, πολύ μεγάλο αριθμό αποθηκευμένων όπλων αλλά και τους 2000 μισθοφόρους του Διονυσίου Β’. Δεν υπάρχει ικανοποιητική εξήγηση γιατί ο Διονύσιος Β’ διάλεξε να παραδοθεί στον Τιμολέοντα εκείνη την στιγμή, όταν θα μπορούσε να μείνει στην ασφάλεια της Ορτυγίας και να περιμένει την εξέλιξη των γεγονότων. Μάλιστα, δεν φαίνεται να υπήρχε σημαντική έλλειψη τροφίμων την περίοδο εκείνη στην Ορτυγία.[256] Τέλος πάντων, ο τύραννος πήρε μαζί του λίγα χρήματα και τους πιστούς του φίλους και με πλοίο έφθασε στον Τιμολέοντα, ο οποίος τον έστειλε στην Κόρινθο ως απλό ιδιώτη.

Στην Κόρινθο, ο Διονύσιος έγινε αντικείμενο θετικής αλλά και αρνητικής προσοχής. Άλλοι ήρθαν για να τον δουν και να χαρούν για τον ξεπεσμό του, ενώ άλλοι για να του δείξουν την συμπάθειά τους για όσα του είχαν συμβεί. Έχοντας χάσει κάθε παλιά του αίγλη, ο Διονύσιος πέρναγε πια την ώρα του στην ψαραγορά ή στα μυροπωλεία, έπινε στα καπηλειά, τσακωνόταν με τις γυναίκες του δρόμου και δίδασκε νεαρές κοπέλες αλλά και μάλωνε μαζί τους για ό,τι αφορούσε στην μουσική και στην αρμονία. Εν τούτοις, δεν δίσταζε να απαντάει όταν τον κατηγορούσαν, αλλά και να αντειπεί με θάρρος σε κάποιο συμπόσιο στον Φίλιππο Β’ της Μακεδονίας που κορόιδεψε τον Διονύσιο Α’ για τον χρόνο που έβρισκε για να συνθέτει ποιήματα και τραγωδίες. Ο πατέρας μου ασχολούνταν με τα γράμματα, του είπε, «ἐν ᾧ σὺ κἀγὼ καὶ πάντες οἱ μακάριοι δοκοῦντες εἶναι περὶ κώθωνα διατρίβομεν»,[257] δηλαδή εμείς τώρα απλώς μπεκρουλιάζουμε χαρούμενοι.

Μετά την άφιξη του Διονυσίου Β’ στην Κόρινθο οι Κορίνθιοι έστειλαν ενισχύσεις στον Τιμολέοντα από 2000 οπλίτες και 200 ιππείς μισθοφόρους,[258] αλλά όταν έφθασαν στην Ιταλία παγιδεύθηκαν στους Θουρίους επειδή οι Καρχηδόνιοι ήλεγχαν την πρόσβαση στην Σικελία. Εν τω μεταξύ, ο Ικέτης έστειλε δυο πιστούς του να δολοφονήσουν τον Τιμολέοντα στο Άδρανο αλλά αυτοί αποκαλύφθηκαν και η αποστολή τους απέτυχε. Τότε ο Ικέτης, καταλαβαίνοντας ότι δεν είχε ελπίδες επιτυχίας επιχειρώντας μόνος του, κάλεσε τους Καρχηδόνιους για να τους παραδώσει τις Συρακούσες.[259]

---

[255] Πλούταρχος, *Βίοι Παράλληλοι*, «Τιμολέων», XI-XIII. Πρβλ. Δ.Σ., XVI.66-68.

[256] Talbert, *Timoleon*, pp. 104-108, όπου και συζήτηση διαφόρων απόψεων.

[257] «ενώ εσύ και εγώ και όλοι εμείς οι ευτυχισμένοι, είμαστε γύρω από το κρασοπότηρο», Πλούταρχος, *Βίοι Παράλληλοι*, «Τιμολέων», XV.

[258] Υποθέτουμε ότι πληρώθηκαν καλούς μισθούς από τους Κορίνθιους και ότι η προοπτική για λαφυραγώγηση στην Σικελία ήταν τώρα μεγαλύτερη από όταν ξεκίνησε ο Τιμολέων (Talbert, *Timoleon*, p. 57).

[259] Πλούταρχος, *Βίοι Παράλληλοι*, «Τιμολέων», XIII-XVI. Πρβλ. Δ.Σ., XVI.70.1-3 και Justinus,

Ο στρατηγός των Καρχηδονίων Μάγων Γ' κατέπλευσε στον Μέγα Λιμένα με 150 πολεμικά πλοία υπό τον ναύαρχο Άννωνα και αποβίβασε 50.000 ή 60.000 στρατιώτες. Οι ξένοι απέκλεισαν και τα δύο λιμάνια και προσπάθησαν να διακόψουν κάθε τροφοδοσία των αποκλεισμένων στην Ορτυγία. Ο Τιμολέων, όμως, με την βοήθεια του τυράννου Μάμερκου, τους έστελνε από την Κατάνη μικρές βάρκες φορτωμένες με τρόφιμα. Αυτές περνούσαν την νύχτα κάτω από τα πολεμικά ή ιδίως όταν είχε θαλασσοταραχή και έφθαναν στα τείχη της ακροπόλεως. Όταν αυτό έγινε αντιληπτό, ο Ικέτης και ο Μάγων Γ' αποφάσισαν να καταλάβουν την Κατάνη για να σταματήσουν αυτή την τροφοδοσία. Η αποχώρηση όμως δυνάμεων από τις Συρακούσες άφησε την πόλη ευάλωτη. Οι φρουροί δεν έδειχναν μεγάλη προσοχή και επιμέλεια στην φύλαξη των τειχών προς την Ορτυγία. Όταν αυτό έγινε αντιληπτό από τους πολιορκημένους, άρχισαν να παρακολουθούν τις κινήσεις τους για να τους αιφνιδιάσουν. Την κατάλληλη στιγμή, ο Κορίνθιος Νέων, επικεφαλής του στρατιωτικού σώματος στην Ορτυγία, έδωσε διαταγή στους άνδρες του να βγουν από το τείχος και να επιτεθούν. Ο αιφνιδιασμός ήταν τέτοιος που ο Νέων κατάφερε να κυριεύσει το τμήμα των Συρακουσών που ήταν κοντύτερα στην Ορτυγία και στο οποίο βρήκε αποθηκευμένα δημητριακά και χρήματα. Αντί να επιστρέψει στην ακρόπολη από όπου είχε εξορμήσει, τείχισε αμέσως το κατακτημένο μέρος της πόλεως και το ένωσε με την Ορτυγία και έτσι μεγάλωσε το τμήμα των Συρακουσών που κατείχε κατά πολύ.[260]

Τα νέα της επιτυχίας των Κορινθίων ανάγκασαν τον Ικέτη και τον Μάγωνα Γ' να επιστρέψουν αμέσως πίσω, πριν καν φθάσουν στην Κατάνη. Εν τω μεταξύ, οι Κορίνθιοι που είχαν αποκλεισθεί στους Θουρίους, είτε διότι τους εμπόδιζαν τα πλοία των Καρχηδονίων είτε διότι υπήρχε και συνεχής θαλασσοταραχή, αποφάσισαν να φθάσουν στην Σικελία δια της ξηράς περνώντας μέσα από την περιοχή που ήλεγχαν οι Βρέττιοι. Την ίδια στιγμή, ο Καρχηδόνιος Άννων, χωρίς να γνωρίζει την απόφαση των Κορινθίων αλλά βλέποντας ότι έμενε άπρακτος, θεώρησε καλή ιδέα να στολίσει τα πλοία του με ελληνικές και καρχηδονιακές ασπίδες και να επιστρέψει στις Συρακούσες προφασιζόμενος ότι ναυμάχησε και νίκησε τους Έλληνες. Όταν μετά από μικρές αψιμαχίες με τους Βρέττιους οι ελληνικές ενισχύσεις έφθασαν στο Ρήγιο διαπίστωσαν ότι μπορούσαν να περάσουν ανενόχλητοι στην Σικελία, επειδή ο εχθρός δεν περιπολούσε σε εκείνα τα ύδατα. Ενώθηκαν με τους οπλίτες του Τιμολέοντα και έγιναν μια υπολογίσιμη δύναμη 4000 ανδρών που αμέσως κατέλαβαν χωρίς προσπάθεια την Μεσσήνη. Οι επιτυχίες του Τιμολέοντα και η φήμη του φαίνεται ότι έβαλαν σε σκέψεις τους μισθοφόρους του Ικέτη και ίσως άρχισαν να δελεάζονται από την ιδέα να τον εγκαταλείψουν και να ενταχθούν στον στρατό του Τιμολέοντα. Όσοι ήταν στο πλευρό του Τιμολέοντα τους έλεγαν ότι οι Καρχηδόνιοι θα χρησιμοποιούσαν τον Ικέτη για να καταλάβουν τις Συρακούσες και ότι όσοι μάχονταν στο πλευρό του ουσιαστικά βοηθούσαν στην εκβαρβάρωση των Συρακουσών, δηλαδή στην κατάληψή της από τους Καρχηδόνιους. Όταν αυτό έγινε γνωστό στον Μάγωνα Γ', εκείνος φοβήθηκε προδοσία εκ μέρους των Ελλήνων μισθοφόρων και, βρίσκοντας επιτέλους την πρόφαση που αναζητούσε από καιρό, αποφάσισε να εγκαταλείψει την εκστρατεία και να επιστρέψει στην Αφρική.[261]

XXI.5.

[260] Δες σχηματικά την επέκταση της πόλεως και τα τείχη στον χάρτη σε Morkot, p. 98.

[261] Πλούταρχος, *Βίοι Παράλληλοι*, «Τιμολέων», XVII-XX. Πρβλ. Δ.Σ., XVI.69 – Πρβλ. ΙΕΕ,

Ήταν συνηθισμένο στην Αρχαιότητα, όταν υπήρχε προσωρινή ανακωχή ή αναμονή για την έναρξη των μαχών, οι Έλληνες μισθοφόροι των αντιμαχόμενων πλευρών να συναντώνται. Για να περάσει η ώρα τους, συζητούσαν ή έβρισκαν κοινές ασχολίες, όπως το ψάρεμα. Όταν έφθανε, βέβαια, η ώρα της μάχης, επιτίθεντο ο ένας με μανία επάνω στον άλλον υπακούοντας στις εντολές των εργοδοτών τους. Συνεπώς, δεν ήταν περίεργο που ο Μάγων Γ' δεν έβλεπε με καλό μάτι αυτές τις συναντήσεις και τις συζητήσεις, ιδίως όταν αφορούσαν σε πολεμιστές που έπρεπε να υποστηρίξουν τον στρατό του εναντίον ομοεθνών τους αντιπάλων. Μάταια ο Ικέτης προσπαθούσε να τον πείσει ότι η συμπεριφορά των Ελλήνων ήταν φυσιολογική και ότι είχαν τέτοια υπεροπλία που θα συνέτριβαν τους αντιπάλους στην πρώτη μάχη. Ο Μάγων Γ' μπορεί τελικά να φοβήθηκε την ικανότητα του Τιμολέοντα να νικά και την καλή του τύχη[262] αλλά και να τρομοκρατήθηκε από την ιδέα ότι μπορεί κατά την μάχη να έπεφτε σε παγίδα των Ελλήνων μισθοφόρων και από τις δύο πλευρές. Ο Καρχηδόνιος επέστρεψε στην πατρίδα του και τελικά αυτοκτόνησε υπό το βάρος της ευθύνης αλλά και από ντροπή για την εγκατάλειψη του πολεμικού σχεδίου εναντίον των Συρακουσίων και την υποτιμητική υποχώρηση του από την Σικελία.

Η ανυπομονησία του Καρχηδόνιου στρατηγού να φύγει αλλά και η ξαφνική αποχώρησή του γεννούν πολλά ερωτήματα. Έχει υποστηριχθεί ότι η εσπευσμένη επιστροφή του στην Αφρική σχετιζόταν με στρατιωτική επανάσταση στην Καρχηδόνα. Στα μέσα του Δ' π.Χ. αιώνα και κατά την εποχή της βασιλείας του Φιλίππου Β' της Μακεδονίας, δηλαδή ανάμεσα στο 359 και στο 336 π.Χ., ο Άννων, στρατιωτικός ηγέτης στην Καρχηδόνα, προσπάθησε να αναλάβει την εξουσία σχεδιάζοντας να δηλητηριάσει το Συμβούλιο των Γερόντων στο σπίτι του κατά τους γάμους της κόρης του. Όταν όμως πληροφοριοδότες ενημέρωσαν το Συμβούλιο, ανακοινώθηκε νόμος που απαγόρευε τα μεγάλα έξοδα για γάμους και το σχέδιο εγκαταλείφθηκε. Μετά την αποτυχία του, ο Άννων ξεσήκωσε τους σκλάβους αλλά και πάλι το σχέδιο εξοντώσεως του Συμβουλίου έγινε γνωστό και ο Άννων αναγκάσθηκε να κλεισθεί σε οχυρό με 20.000 οπλισμένους σκλάβους. Ενώ προσπαθούσε να βρει συμμάχους ανάμεσα στους Αφρικανούς, συνελήφθη. Η τιμωρία του ήταν ανατριχιαστική: του έβγαλαν τα μάτια, του έσπασαν τα χέρια και τα πόδια και τέλος τον σταύρωσαν. Όλοι οι συγγενείς του εκτελέσθηκαν.[263] Τα γεγονότα αυτά θα ήταν οπωσδήποτε ικανά να αναγκάσουν τον Μάγωνα Γ' να επιστρέψει στην Καρχηδόνα, αλλά η αυτοκτονία του δεν συνάδει με κάποιον που έσωσε την πατρίδα του από επίδοξο σφετεριστή. Συνεπώς, πρέπει να δεχθούμε ότι η αποχώρησή του από την Σικελία οφειλόταν στην έντονη ανησυχία του ότι μπορεί να έπεφτε σε παγίδα που του είχε στήσει ακόμη και ο ίδιος ο Ικέτης.

Όταν ο Τιμολέων ανακάλυψε την φυγή του Μάγωνα Γ' μπορεί να πίστεψε ότι ο Ικέτης θα υποχωρούσε από τις Συρακούσες και δεν θα ήθελε να αναμετρηθεί μαζί του, λόγω του χαμηλού ηθικού του στρατού του μετά την αποχώρηση των Καρχηδονίων. Οι στρατιώτες του Ικέτη, όμως, παρέμεναν στις θέσεις τους και περίμεναν να πολεμήσουν. Ο Τιμολέων τότε χρησιμοποίησε την τοπογραφία των Συρακουσών προς όφελός του

3β:139 και δες συζήτηση σε Talbert, *Timoleon*, pp. 79-81.

[262] Ο ίδιος ο Τιμολέων πίστευε πολύ στην θεά Τύχη (Αυτοματία), στην οποία και είχε αφιερώσει ιερό στο σπίτι του στις Συρακούσες (Πλούταρχος, *Βίοι Παράλληλοι*, «Τιμολέων», XXXVI).

[263] Justinus, XXI.4 και Orosius, IV.6.

για να οργανώσει τις επιθέσεις εναντίον του αντιπάλου του. Τον Δ’ αιώνα π.Χ., οι Συρακούσες ήταν χωρισμένες σε συνοικίες ή περιοχές:[264] στην Ορτυγία (Νήσος), στην Αχραδινή, στην Τύχη, στην Νεάπολη και στις Επιπολές (δες 5. Χάρτης Συρακουσών, στο τέλος του τόμου). Η Ορτυγία με τον πορθμό της έμπαινε μέσα στην θάλασσα και δημιουργούσε τους δύο λιμένες των Συρακουσών (τον Μεγάλο και τον Μικρό Λιμένα). Η Αχραδινή βρισκόταν κυρίως στα βορειοανατολικά της Ορτυγίας, η Τύχη στα βόρεια, ή Νεάπολις στα βορειοδυτικά και οι Επιπολές, μετά την Νεάπολη, σε υπερυψωμένο επίπεδο, στα βορειοδυτικά. Από τις περιγραφές των αρχαίων συγγραφέων δεν είναι ξεκάθαρο πόσο μακριά ή κοντά στην Ορτυγία εκτεινόταν η Αχραδινή και η Τύχη. Συγκεκριμένα, η Αχραδινή μπορεί να καταλάμβανε ολόκληρη την βορειοανατολική πλευρά των Συρακουσών ή μόνο την περιοχή πλησίον της Ορτυγίας και η Τύχη το βόρειο άκρο των Συρακουσών ή μόνο την κοντινή στην Ορτυγία περιοχή, αμέσως μετά την Αχραδινή.[265]

Όπως και εάν ήταν ακριβώς η αρχαία τοπογραφία, ο Τιμολέων σχεδίασε να επιτεθεί στον στρατό του Ικέτη από τρεις πλευρές ταυτοχρόνως. Είχε δεχθεί ενισχύσεις από τον πλούσιο τύραννο Μάμερκο της Κατάνης, ο οποίος ίσως επιδίωκε μακροπρόθεσμα να ενισχύσει την δική του θέση στην Σικελία κυριαρχώντας στην εύφορη πεδιάδα των Λεοντίνων. Σε αντίθετη περίπτωση, δεν είχε λόγο να συνταχθεί με έναν στρατηγό που την στιγμή εκείνη είχε λίγες ελπίδες επιτυχίας στην Σικελία, εάν ενεργούσε μόνος του. Από την άλλη πλευρά, την ίδια περίοδο, ο Τιμολέων χρειαζόταν ενισχύσεις για να επιτύχει την κατάληψη των Συρακουσών, ακόμη και εάν αυτές προέρχονταν από έναν τύραννο. Όντως, το πρώτο τμήμα του στρατού επιτέθηκε στην πόλη από τις όχθες του Άναπου ποταμού, το δεύτερο επιτέθηκε στις Επιπολές και το τρίτο ξεκίνησε την επίθεση από την Αχραδινή. Προς μεγάλη έκπληξη του Τιμολέοντα, όπως πιθανόν εξήγησε ο ίδιος στους πολίτες αργότερα, μόλις εκδηλώθηκε η επίθεση και από τις τρεις πλευρές, οι μαχητές του Ικέτη τράπηκαν σε φυγή και εγκατέλειψαν τις Συρακούσες στον Κορίνθιο στρατηγό χωρίς να γίνει μάχη. Η κατάληψη της πόλεως από τον Τιμολέοντα έκανε μεγάλη αίσθηση στην Σικελία αλλά και στην Ελλάδα.[266] Η μόνη πιθανή εξήγηση που μπορεί να δοθεί για την εγκατάλειψη του αγώνα από τους μισθοφόρους του Ικέτη είναι ότι αισθάνθηκαν περικυκλωμένοι, εγκαταλελειμμένοι από τους συμμάχους τους Καρχηδόνιους και με τόσο χαμηλό ηθικό που στην πρώτη στρατιωτική πίεση έφυγαν πανικοβλημένοι. Μία άλλη υπόθεση για την ξαφνική υποχώρηση είναι ότι Ικέτης και Τιμολέων ήρθαν σε συμφωνία να φύγει ο πρώτος στους Λεοντίνους ανενόχλητος. Η αποφυγή συγκρούσεως ωφελούσε και τις δύο πλευρές διότι αφενός οι πιθανότητες του Ικέτη να καταλάβει την Πόλη μετά από μάχη ήταν ελάχιστες, ενώ ούτε ο Τιμολέων ήταν βέβαιος πως θα νικούσε. Επιπλέον, σε περίπτωση ανακωχής και ειρήνης, ο Κορίνθιος

---

[264] Για την τοπογραφία της δες χάρτη των αρχαίων Συρακουσών στην <https://commons.wikimedia.org/wiki/File:153_of_%27A_Smaller_History_of_Rome_..._New_and_thoroughly_revised_edition_by_A._H._J._Greenidge,_etc%27_(11297730785).jpg> ή στην <https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Putz97.jpg>.

[265] Πρβλ. χάρτες σε Freeman, IV, opposite p. 56 και H. W. Parke, «Note on the Topography of Syracuse,» *The Journal of Hellenic Studies* 64 (1944): 100-102, όπου και παραπομπές σε άλλες σχετικές μελέτες. Δες και W. E. Heitland, «Topography of Syracuse,» *The Classical Review* vol. 8, no. 3 (March 1894): 123-124.

[266] Πλούταρχος, *Βίοι Παράλληλοι*, «Τιμολέων», XXI και XVI.69.4.

στρατηγός θα φαινόταν ότι είχε συνδιαλλαγεί με έναν τύραννο. Συνεπώς, η υποχώρηση του Ικέτη κατόπιν συμφωνίας φάνταζε η καλύτερη λύση, διότι επιπλέον και οι δύο αρχηγοί θα διατηρούσαν τον στρατό τους ανέπαφο.[267]

Η πόλη πλέον ανήκε ολόκληρη στον Τιμολέοντα και ούτε ο Ικέτης ούτε φυσικά ο Διονύσιος Β’ που βρισκόταν στην Κόρινθο μπορούσαν να την απειλήσουν. Η αντίθεση του με την τυραννία δεν μπορούσε να αποδειχθεί παρά μόνο από την εγκαθίδρυση δημοκρατίας με βάση την ισότητα. Πιστεύουμε ότι η εκκλησία του δήμου ανέδειξε τον Τιμολέοντα στρατηγό-αυτοκράτορα, όπως είχε πράξει και με όλους τους ηγέτες (τυράννους και μη) πριν από αυτόν, με κύριο σκοπό να προστατεύσει τις Συρακούσες και κατ’ επέκταση την Σικελία ολόκληρη από τους Καρχηδόνιους. Πρώτο του μέλημα ήταν η εξαφάνιση από την πόλη όλων αυτών που θύμιζαν το προηγούμενο καθεστώς. Κάλεσε λοιπόν ο στρατηγός όσους Συρακούσιους είχαν μείνει, να φέρουν ό,τι σιδερένια εργαλεία είχαν για να γκρεμίσουν τα τείχη της Ορτυγίας, τα οικήματα αλλά και τους τάφους των τυράννων. Στον ισοπεδωμένο χώρο έκτισαν δικαστήρια για να αποδίδεται η δικαιοσύνη βάσει των αρχών της δημοκρατίας.[268]

Με τον αέρα της φήμης του νικητή που είχε εντυπωσιάσει τους Σικελιώτες και του υποστηρικτή της δημοκρατίας, ο Τιμολέων εξεστράτευσε εναντίον άλλων Πόλεων για να εκδιώξει τους τυράννους.[269] Ανάγκασε τον Ικέτη να αποκηρύξει την συμμαχία του με τους Καρχηδόνιους, να γκρεμίσει τα τείχη όσων θέσεων είχε οχυρώσει και να ζήσει στους Λεοντίνους ως ιδιώτης. Κάποιος Λεπτίνης, που ήταν μάλλον ανιψιός του Διονυσίου Α’ και τύραννος της Απολλωνίας (BAGROW, 47:F2)[270] και άλλων μικρών Πόλεων στην βόρεια σικελική ακτή, παραδόθηκε στον Τιμολέοντα και εκείνος –ίσως τηρώντας την συμφωνία τους–[271] δεν τον σκότωσε αλλά τον έστειλε στην Κόρινθο να ζήσει εξόριστος και ταπεινωμένος. Ο στρατηγός, μη διαθέτοντας πόρους για να πληρώσει τους μισθοφόρους του, τους έστειλε στην δυτική Σικελία για να ξεσηκώσουν Πόλεις εναντίον των Καρχηδονίων, να βρουν απασχόληση μακριά από τις Συρακούσες και την ανατολική Σικελία, να λαφυραγωγήσουν για δικό τους όφελος αλλά και για μελλοντικό πόλεμο. Κατέλαβαν την Έντελλα και, αφού σκότωσαν από τους άρχοντες τους υποστηρικτές των Καρχηδονίων, ανακήρυξαν την πόλη ελεύθερη. Εν τω μεταξύ, ο Τιμολέων γύρισε στις Συρακούσες για να φροντίσει για την θέσπιση νόμων λειτουργίας του δημοκρατικού πολιτεύματος με βάση την αρχή της ισονομίας και με την βοή-

[267] Talbert, *Timoleon*, p. 92.

[268] Πλούταρχος, *Βίοι Παράλληλοι*, «Τιμολέων», XXII και Δ.Σ., XVI.70.4-6 και Nepos, XX.3.

[269] Η σειρά των γεγονότων μέχρι τον θάνατο του Τιμολέοντα παρουσιάζει διαφορές ανάμεσα στις αρχαίες πηγές και συνεπώς στην συνέχεια παρουσιάζεται η δική μας χρονολογική εκτίμηση.

[270] Η Απολλωνία της Σικελίας (πιθανόν το σημερ. San Fratello), μία από τις είκοσι πέντε Απολλωνίες του Αρχαίου Ελληνικού Κόσμου που αναφέρει ο Στέφανος Βυζάντιος, πρέπει να βρισκόταν στην βόρεια Σικελία και ανάμεσα στην Καλή Ακτή και στο Αλόντιον (Haluntium, BAGROW, 47:F2, σημερ. San Marco d’Alunzio). Στο κείμενο του Στέφανου Βυζάντιου αντί για Λεοντίνων η σωστή λέξη και πόλη πρέπει να είναι Αλοντίνων (Στέφανος Βυζάντιος, λμ. «Απολλωνία» ζ΄), όπως συμπεραίνεται και από το ότι αναφέρεται από τον Κικέρωνα [Cicero, *In Verrem*, II.iii.103 (XLIII)] μαζί με άλλες πόλεις της βόρειας Σικελίας. Στο σημερινό San Fratello έχει βρεθεί τείχος και οικίες. Κατά άλλη αρχαιολογική άποψη, η Απολλωνία βρισκόταν στην σημερινή Pollina. Όλες οι προαναφερόμενες σημερινές πόλεις της Σικελίας βρίσκονται ανατολικά του Palermo και συγκεκριμένα ανατολικά της Cefalu. Δες και Hansen & Nielsen, no 13, «Apollonia», p. 191.

[271] Talbert, *Timoleon*, p. 114.

θεια νομοθετών που είχαν έρθει από την Κόρινθο. Αν πιστέψουμε την ρήση του Νέπωτος ότι ο Τιμολέων «maluit se diligi quam metui»,[272] μπορούμε να κατανοήσουμε και τους συναισθηματικούς λόγους για τους οποίους προσπαθούσε να ξεριζώσει τις τυρανικές πρακτικές από την Σικελία.[273]

Η εισβολή των Καρχηδονίων ήταν αναμενόμενη μετά την ταπεινωτική αποχώρηση τους, πριν ο Ικέτης επιτεθεί στον Τιμολέοντα και μετά τις επιθέσεις του στρατηγού των Συρακουσίων στην δυτική Σικελία, στην καρχηδονιακή Επικράτεια. Οι Καρχηδόνιοι, μετά την προδοτική στάση του Άννωνα και την βασανιστική εκτέλεσή του, με στρατηγούς της εκστρατείας τούς Ασδρούβα και Αμίλκα έφθασαν με τον στόλο τους στην ναυτική τους βάση στο Λιλύβαιο. Είχαν έρθει με 200 πολεμικά πλοία και 1000 μεταγωγικά που μετέφεραν πολιορκητικές μηχανές, τέθριππα, πολεμοφόδια και τρόφιμα και είχαν φέρει μαζί τους 70.000 άνδρες, εκ των οποίων οι 10.000 ήταν Καρχηδόνιοι πολίτες με τις λευκές τους ασπίδες.[274] Στόχος τους, για μια ακόμη φορά, ήταν η κατάκτηση της Σικελίας ολόκληρης.

Στο άκουσμα του μεγέθους της εχθρικής δυνάμεως, οι Συρακούσιοι τρομοκρατήθηκαν. Μόνο 3000 πολίτες και 4000 μισθοφόροι τόλμησαν να ακολουθήσουν τον Τιμολέοντα εναντίον των εχθρών. Ήταν μάλιστα τέτοιος ο τρόμος των πολεμιστών ώστε κατά την πορεία προς την δυτική πλευρά του νησιού, 1000 από τους μισθοφόρους γύρισαν πίσω στις Συρακούσες ισχυριζόμενοι «ὡς οὐχ ὑγιαίνοντος τοῦ Τιμολέοντα, ἀλλὰ μαινομένου παρ’ ἡλικίαν». Δεν ήταν στα καλά του, είπαν, ο στρατηγός, τα είχε χαμένα παρά την ηλικία του και ήθελε με 5000 οπλίτες και 1000 ιππείς που βρίσκονταν στις Συρακούσες και άλλους τόσους περίπου συμμάχους να τα βάλει με δεκάδες χιλιάδες εχθρούς, οκτώ ημέρες δρόμο μακριά από την πόλη. Σε τέτοια απόσταση, ούτε όσοι σώνονταν από την μάχη θα είχαν μέρος να καταφύγουν ούτε οι νεκροί θα θάβονταν. Αυτοί οι μισθοφόροι, βέβαια, μπορεί απλά να παραπονούνταν διότι δεν είχαν πληρωθεί τον μισθό τους. Από την άλλη πλευρά, η μια χούφτα αυτοί γενναίοι Έλληνες που πήγαιναν, κατά τους συμπολίτες τους, σε βέβαιο θάνατο είχαν μόνο ένα συγκριτικό πλεονέκτημα έναντι των «βαρβάρων» αντιπάλων τους, την στρατηγική. Σε όσους πολέμους στην Αρχαιότητα αναμετρήθηκαν οι Έλληνες με υπέρτερους αριθμητικά εχθρούς νίκησαν χρησιμοποιώντας περισσότερο το μυαλό τους παρά το σώμα τους.

Τελικά φαίνεται ότι ο Τιμολέων ήρθε σε συμφωνία με τον Ικέτη –χωρίς να γνωρίζουμε τους όρους– και πρόσθεσε τον στρατό του στον δικό του. Επιθυμούσε να εκδικηθεί τους Καρχηδόνιους που τον είχαν εγκαταλείψει στην πιο κρίσιμη στιγμή ενός πολέμου ή συνειδητοποίησε τον καρχηδονιακό κίνδυνο για την Σικελία και τους τυράν-

---

[272] «προτιμούσε να τον αγαπούν παρά να τον φοβούνται», Nepos, XX.3.4. Το θέμα αυτό σε ό,τι αφορά στους ηγεμόνες επανήλθε στο βιβλίο *Il Principe* (*Ο Ηγεμών*) του Νικολό Μακιαβέλι, μετ. Νίκος Καζαντζάκης, Αθήνα: Καζαντζάκης/Εθνος, 2014), κεφ. XVII. Αποτελεί, όμως, διαχρονικά και μέχρι σήμερα το κορυφαίο επιστημονικό ζήτημα στην τεχνική της διοικήσεως ανθρώπων, επιχειρήσεων και οργανισμών αλλά και στην σχέση ενός ζευγαριού, γονέων και παιδιών αλλά και ανθρώπων μεταξύ τους γενικότερα.

[273] Πλούταρχος, *Βίοι Παράλληλοι*, «Τιμολέων», XXII-XXIV. Πρβλ. Δ.Σ., XVI.70.4-6 & XVI.72 to 73.1-2 & XVI.77-79.2 και Nepos, XX.3.

[274] Για τις δυνάμεις των Καρχηδονίων δες Πλούταρχος, *Βίοι Παράλληλοι*, «Τιμολέων», XXV και πρβλ. Δ.Σ., XVI.79.5-81. Για τα ζητήματα που εγείρονται σε σχέση με την αριθμητική δύναμη του καρχηδονιακού στρατού δες Talbert, *Timoleon*, pp. 62-64.

νους της;[275] Πάντως, μετά την αποστασία των 1000 μισθοφόρων, ο Τιμολέων διέθετε 11.000 άνδρες, εκ των οποίων 3000 ήταν Συρακούσιοι, για να πολεμήσει τους Καρχηδόνιους.[276] Διασχίζοντας την Σικελία με κατεύθυνση βορειοδυτική ο στρατηγός έφθασε κοντά στον Κρίμησο/Κρίμισο ποταμό (BAGROW, 47:B3, είτε ο σημερινός Belice ποταμός είτε ο σημερινός Freddo ποταμός), κάπου δυτικά της σημερινής περιοχής Rocca d'Entella, στην Lago Garcia (λίμνη στο κέντρο της δυτικής Σικελίας). Η θέση όπου συνάντησε τους Καρχηδόνιους δεν έχει επακριβώς εντοπισθεί, αλλά ήταν ποτάμι που είχε αρκετό νερό τον Ιούνιο του 339 π.Χ.[277] και γύρω υπήρχαν χαμηλά βουνά. Εάν υποθέσουμε ότι οι Καρχηδόνιοι μετά την αποβίβασή τους κινήθηκαν ανατολικά προς την Έντελλα και ο Τιμολέων περνώντας από την «χώρα» του Ακράγαντα κινήθηκε βορειοδυτικά για να τους συναντήσει, το σημείο επαφής πρέπει να ήταν ένας ποταμός δυτικά της Εντέλλας, δηλαδή είτε ο Freddo είτε κάποιος από τα δύο παρακλάδια του Belice.[278]

Οι Έλληνες έφθασαν το χάραμα στην κορυφή ενός λόφου και παρότι υπήρχε ομίχλη στην πεδιάδα και στο ποτάμι μπορούσαν να ακούσουν ότι στρατός περνούσε το νερό. Με τις πρώτες ακτίνες του ήλιου η ομίχλη ανέβηκε υψηλότερα και τότε φάνηκε ο Κρίμησος ποταμός και τα τέθριππα μαζί με οπλίτες που προσπαθούσαν να τον διασχίσουν. Ο Τιμολέων σκέφθηκε να εκμεταλλευθεί την αταξία που υπήρχε στην εχθρική φάλαγγα κατά την διέλευση του ποταμού και διέταξε το ιππικό του να επιτεθεί, ενώ με τον υπόλοιπο στρατό του κατέβηκε στην πεδιάδα και παρατάχθηκε για μάχη. Στο μέσον της παρατάξεως τοποθέτησε τους Συρακούσιους και τους πιο αξιόμαχους από τους μισθοφόρους ενώ στα δύο άκρα τοποθέτησε τους υπόλοιπους Σικελιώτες και Ιταλιώτες αλλά και λίγους μισθοφόρους. Όταν αντελήφθη ότι οι ιππείς εμποδίζονταν από τα εχθρικά ῾άρματα να επιτεθούν, διέταξε το ιππικό να περάσει μπροστά από τα τέθριππα, να ξεπεράσει την παράταξη τους και να επιτεθεί από τα πλάγια. Ο ίδιος πρόσταξε τους άνδρες της πρώτης γραμμής να συμπυκνώσουν την παράταξη τους μέχρι να ενωθούν οι ασπίδες τους και να επιτεθούν. Οι Καρχηδόνιοι απέκρουσαν την πρώτη επίθεση του Τιμολέοντα με τα δόρατα, γιατί φόραγαν σιδερένιους θώρακες και χάλκινα κράνη ενώ κράταγαν μεγάλες ασπίδες.

Όταν άρχισε η μάχη με τα ξίφη, κατά την οποία έπρεπε ο κάθε αντίπαλος να δείξει την ανώτερη τεχνική του, ξέσπασαν στα βουνά βροντές και αστραπές και το πεδίο της μάχης το έδερναν η βροχή, ο αέρας, και το χαλάζι. Η κακοκαιρία ήταν στα νώτα των Ελλήνων, αλλά κτύπαγε τους Καρχηδόνιους στο πρόσωπο και τους θάμπωνε. Ο θόρυβος ήταν τόσο δυνατός και με τον άνεμο στο πρόσωπο οι εχθροί δεν μπορούσαν να ακούσουν τις διαταγές των αξιωματικών. Το ποτάμι φούσκωσε από την βροχή και

[275] Συζήτηση σε Talbert, *Timoleon*, pp. 93-95.

[276] Δ.Σ., XVI.77.5-78.2. Μόνο με την υπόθεση ότι προστέθηκαν στους 6000 άνδρες από τις Συρακούσες άλλοι 5000 μισθοφόροι που διέθεσε ο Ικέτης μπορεί να εξηγηθεί η διαφορά της αριθμητικής δυνάμεως που αναφέρουν ο Πλούταρχος, *Βίοι Παράλληλοι*, «Τιμολέων» και ο Διόδωρος Σικελιώτης. Δες συζήτηση σε Talbert, *Timoleon*, pp. 59-61.

[277] Για τα ζητήματα χρονολογήσεως της διαμονής του Τιμολέοντα στην Σικελία δες Talbert, *Timoleon*, ch. 3.

[278] Ο Κρίμησος/Κρίμισος ποταμός και η θέση της μάχης μπορούν να ταυτισθούν είτε με τον σημερινό Freddo (Beloch, GG, 3.1:586 n. 1 και BAGROW, 47:B3) στην περιοχή δυτικά του Monte Orsino (όχι βορειότερα όπως υποδεικνύει ο Beloch) είτε με τον σημερινό Belice Destro ή Belice Sinistro στην περιοχή δυτικά της Rocca d'Entella (Talbert, *Timoleon*, pp. 69-75).

γέμισε τις κοιλότητες του εδάφους κοντά στις όχθες του με νερό. Με την πανοπλία που έφεραν και τους χιτώνες τους που βρέχονταν στο κάτω μέρος, οι Καρχηδόνιοι γίνονταν πολύ βαρείς και δυσκίνητοι στην μάχη και βούλιαζαν στην λάσπη. Με συνέπεια, όταν οι Έλληνες τους έριχναν κάτω ήταν πολύ δύσκολο να σηκωθούν. Πολύ γρήγορα, οι Έλληνες νίκησαν την πρώτη γραμμή των εχθρών τους και έτσι οι υπόλοιποι τράπηκαν σε φυγή. Πολλοί πνίγηκαν στο ποτάμι καθώς προσπαθούσαν να γυρίσουν πίσω και συγκρούονταν με αυτούς που ακόμη περνούσαν ή τους παρέσυρε το ρεύμα λόγω της βαριάς τους πανοπλίας. Άλλοι έτρεξαν να γλυτώσουν στην πεδιάδα όπου τους βρήκαν και τους σκότωσαν οι Έλληνες, ενώ όσοι πήγαν να σωθούν στους λόφους σφαγιάσθηκαν από το ιππικό. Το ένα τρίτο περίπου των νεκρών εχθρών μαζί με τον επίλεκτο «ιερόν λόχον» ήταν Καρχηδόνιοι, διότι σε αυτή την εκστρατεία μαζί με τους Αφρικανούς στρατιώτες είχαν στρατολογηθεί και πολλοί πολίτες της Καρχηδόνας.

Οι εχθροί των Ελλήνων είχαν υποστεί ταπεινωτική ήττα. Εκτός από τους 10.000 στρατιώτες, συμπεριλαμβανομένων και 3000 Καρχηδονίων, που σκοτώθηκαν, ο στρατός του Τιμολέοντα συνέλαβε 15.000 αιχμαλώτους, 200 ῾άρματα, πάρα πολλές από τις άμαξες με τα εφόδια καθώς και χιλιάδες θώρακες και ασπίδες. Τα καλύτερα όπλα τα έστειλε ο Τιμολέων στην Κόρινθο μαζί με την είδηση της νίκης να είναι αφιέρωμα στον Ποσειδώνα. Επίσης, τα ασημένια και χρυσά κύπελλα αλλά και διάφορα αντικείμενα αξίας που είχαν μαζί τους οι Καρχηδόνιοι πολίτες έπεσαν στα χέρια των Ελλήνων οπλιτών που τα κράτησαν ως προσωπικά λάφυρα μαζί με τους 10.000 αιχμαλώτους. Μόνο οι 5000 αιχμάλωτοι έμειναν για να πωληθούν και να αποτελέσουν έσοδο στο ταμείο των Συρακουσών.[279] Με αυτόν τον τρόπο, ο στρατηγός αντάμειψε τους μισθοφόρους του αλλά και τους Συρακούσιους που τον είχαν ακολουθήσει.

Ο Τιμολέων είχε επιτύχει μία καταπληκτική νίκη, εάν κανείς λάβει υπόψιν του ότι ο στρατός του ήταν μόνο το ένα έβδομο του στρατού των Καρχηδονίων. Αναμφισβήτητα, τον βοήθησε η τύχη[280] να εντοπίσει τους εχθρούς του όταν βρισκόταν ψηλά στον λόφο και την στιγμή που εκείνοι διέσχιζαν τον Κίρμησο στην πεδιάδα. Από εκείνη την στιγμή και μετά, όμως, την νίκη του έδωσαν η στρατηγική που εφήρμοσε, αφού έλαβε υπόψιν του την κατάσταση στο πεδίο της μάχης. Είχε αντιληφθεί ότι η φορά του ανέμου, όπως τονίζει ο Πολύαινος,[281] ήταν με το μέρος του, γεγονός που θα δυσκόλευε τους αντιπάλους του, αν και δεν γνώριζε ότι θα είχε σύμμαχό του μια καταιγίδα. Είχε παρατηρήσει πόσο δυσκίνητοι ήταν οι Καρχηδόνιοι εξαιτίας της μεταλλικής τους πανοπλίας σε σχέση με την ευκίνητη ελληνική φάλαγγα και αντελήφθη αμέσως ότι η μοναδική ευκαιρία επιτυχίας του ήταν εάν επετίθετο όσο οι εχθροί περνούσαν το ποτάμι. Η ενισχυμένη του παράταξη καθ' όλο το μήκος της την έκανε να ενεργεί ως μεταλλικό συμπαγές εργαλείο εναντίον εχθρών που δεν είχαν προλάβει να λάβουν θέσεις μάχης σε μεγάλους αριθμούς.

Όσοι από τον στρατό των Καρχηδονίων γλύτωσαν, επέστρεψαν στο Λιλύβαιο αλλά πιστεύοντας ότι οι θεοί ήταν εναντίον τους και θα τους έπνιγαν στην θάλασσα δεν

---

[279] Πλούταρχος, *Βίοι Παράλληλοι*, «Τιμολέων», XXV-XXIX. Πρβλ. Δ.Σ., XVI.79.5-81 και Πολύαινος, V.12.3.

[280] Ο Πλούταρχος τονίζει ιδιαιτέρως τον παράγοντα τύχη στην βιογραφία του Τιμολέοντα, όπως παρατηρεί ο Talbert, *Timoleon*, p. 3.

[281] Πολύαινος, V.12.3.

τόλμησαν καν να επιβιβασθούν στα πλοία και να φύγουν για την Καρχηδόνα. Αυτή η δοξασία, όμως, μάλλον τους εμφυσήθηκε από τους αρχηγούς τους, αφενός διότι οι Καρχηδόνιοι έπρεπε να προστατεύσουν την Επικράτειά τους αλλά και αφετέρου διότι η επιστροφή μετά από τέτοια ήττα θα σήμαινε θανάτωση των αρχηγών. Η είδηση της ήττας τρομοκράτησε την Καρχηδόνα και οι κάτοικοι περίμεναν ότι από στιγμή σε στιγμή θα έκανε την εμφάνισή του ο Τιμολέων με τον στρατό του αλλά δεν γνώριζαν ότι ο Κορίνθιος στρατηγός δεν διέθετε στόλο. Έτσι, έστειλαν εσπευσμένα πρέσβεις στην Σικελία να συνομολογήσουν ειρήνη με οποιουσδήποτε όρους.

Εν τω μεταξύ, ο Κορίνθιος στρατηγός άφησε τους μισθοφόρους του να λεηλατήσουν την δυτική Σικελία εντός της καρχηδονιακής Επικράτειας, ενώ εκείνος επέστρεψε στις Συρακούσες. Η πρώτη του ενέργεια ήταν να διώξει τους 1000 μισθοφόρους που τον είχαν εγκαταλείψει πριν την μάχη και οι οποίοι μόλις πέρασαν στην Ιταλία εξολοθρεύθηκαν από τους Βρέττιους. Την ίδια περίοδο, ο Τιμολέων συνέλαβε και θανάτωσε τον Ετρούσκο πειρατή Ποστόμιο που κατέπλευσε στις Συρακούσες. Ο Ποστόμιος με τα δώδεκα πειρατικά του λυμαίνονταν τις θάλασσες γύρω από τη Σικελία. Κατόπιν, ο Συρακούσιος στρατηγός, μετά από πολιορκία της Αίτνας υπό τον Αγαθοκλή,[282] εξολόθρευσε τους Καμπανούς μισθοφόρους που είχαν καταφύγει εκεί, έδιωξε τον τύραννο του Κεντοριπίου (Centuripae, BAGROW, 47:F3, σημερ. Centuripe, περ. 50 χλμ. δυτικά της Catania) και τον τύραννο του Αγυρίου και έδωσε στους κατοίκους πολιτικά δικαιώματα στις Συρακούσες.

Η επικράτηση του Τιμολέοντα στην Σικελία και η αποστροφή του για τα τυραννικά καθεστώτα προξένησε μεγάλη ανησυχία στην Κατάνη και στους Λεοντίνους. Ο τύραννος της Κατάνης, Μάμερκος (διοίκησε περ. 344-338 π.Χ.), αλλά και ο Ικέτης στους Λεοντίνους δεν ήθελαν να έχουν ακριβώς δίπλα τους, στις Συρακούσες, έναν τόσο ισχυρό στρατηγό που πιθανότατα θα επέβαλε δημοκρατικά πολιτεύματα παντού στην Σικελία. Για τον λόγο αυτό, φρόντισαν να παρακινήσουν τους Καρχηδόνιους να δοκιμάσουν μια ακόμη εκστρατεία με συμμάχους τους ίδιους αλλά και με Έλληνες μισθοφόρους. Ήταν η πρώτη φορά που οι Καρχηδόνιοι θα χρησιμοποιούσαν Έλληνες μισθοφόρους αναγνωρίζοντας την πολεμική τους ανωτερότητά στην μάχη έναντι των μέχρι τότε Βορειοαφρικανών που στρατολογούσαν. Πλήρωναν καλά και υπολόγιζαν ότι οι Έλληνες πρόθυμα θα κατατάσσονταν στον στρατό τους. Την άνοιξη του 338 π.Χ., λοιπόν, οι Καρχηδόνιοι έστειλαν τον Γίσκωνα του Άννωνος με 70 πλοία με σκοπό να στρατολογήσει Έλληνες μισθοφόρους στην Σικελία. Ο Καρχηδόνιος, αφού έστησε ενέδρα και νίκησε μισθοφόρους του Τιμολέοντα στην καρχηδονιακή Επικράτεια, έφθασε τελικά έξω από την Μεσσήνη και νίκησε μικρή δύναμη μισθοφόρων του Τιμολέοντα. Ο Κορίνθιος στρατηγός βρισκόταν σε εκστρατεία στην Καλαυρία, περιοχή που δεν έχει ταυτοποιηθεί,[283] όταν ο Ικέτης εισέβαλε και λεηλάτησε την «χώρα» των Συρακουσών. Κατόπιν, βάδισε και αυτός προς την Καλαυρία για να τον συναντήσει, αλλά τελικά και χωρίς να το αντιληφθεί εγκαίρως βρέθηκε να καταδιώκεται από το μικρό εκστρατευτικό σώμα του Τιμολέοντα. Στον Δαμυρίαν ποταμό (Damurius/ Damyrias/Lamyrias, BAGROW, 47:G4, σημερ. Molinello) σταμάτησε ο Ικέτης για να αντιμετωπίσει τους διώκτες του. Θεώρησε ότι η δυσκολία διαβάσεως αλλά και οι

---

[282] Justinus, XXII.1.

[283] Δες συζήτηση σε Talbert, *Timoleon*, pp. 203-204.

απότομες όχθες τού έδιναν το πλεονέκτημα που χρειαζόταν. Οι εχθροί του, όμως, πέρασαν το ποτάμι και τον νίκησαν στην μάχη που ακολούθησε. Τελικά, ο Τιμολέων έφθασε στους Λεοντίνους, όπου συνέλαβε και σκότωσε τον Ικέτη και τον γιο του.

Όταν ο στρατηγός επέστρεψε στις Συρακούσες, έγινε συνέλευση των Συρακουσίων και αποφασίσθηκε να θανατωθούν η γυναίκα και οι κόρες του Ικέτη, διότι εκείνος ήταν που είχε σκοτώσει με πνιγμό την σύζυγο, την αδελφή, και τον γιο του Δίωνα. Με την εξόντωση του πρώην τυράννου και της οικογένειάς του, ο Τιμολέων διατράνωσε στην Σικελία ότι ήταν απόλυτα αποφασισμένος να εξολοθρεύσει την τυραννία για να εγκαταστήσει την δημοκρατία στο νησί. Μετά τον Ικέτη, λοιπόν, ο Κορίνθιος στρατηγός έπρεπε να ασχοληθεί και με τον Μάμερκο της Κατάνης. Τον συνάντησε στον ποταμό Άβολο (Abolla, BAGROW, 47:G5, σημερ. Avola στην πόλη Avola, 28 χλμ. νότια των σημερινών Συρακουσών) και τον νίκησε. Τον Μάμερκο είχαν ενισχύσει μαχητές του Γίσκωνος, πολλοί από τους οποίους σκοτώθηκαν στην μάχη.[284] Μετά τις ήττες που είχαν υποστεί και ο Ικέτης και ο Μάμερκος, οι Καρχηδόνιοι αντελήφθησαν ότι δεν μπορούσαν να αντιμετωπίσουν τον Τιμολέοντα και τον στρατό του. Δεν είχαν λοιπόν άλλη επιλογή παρά να συνθηκολογήσουν.

Το 338 π.Χ. μια ακόμη ειρήνη συνομολογήθηκε ανάμεσα στους Συρακούσιους και στους Καρχηδόνιους. Οι Καρχηδόνιοι είχαν στείλει πρεσβεία για να συζητήσει για ειρήνη, αλλά προφανώς είχαν ταυτοχρόνως στείλει και εκστρατευτικό σώμα, το οποίο συμμετείχε σε σύντομες μάχες στην δυτική Σικελία αλλά και στην Μεσσήνη. Δεν περιγράφεται μάχη με την συμμετοχή Ελλήνων μισθοφόρων, παρά μόνο το επεισόδιο με τον Μάμερκο. Συνεπώς, συμπεραίνουμε ότι πιθανότατα ο Ικέτης ήταν εκείνος που είχε υποσχεθεί τους μισθοφόρους του, που δεν ενώθηκαν ποτέ με τον καρχηδονιακό στρατό. Όταν έγινε αντιληπτό από τους Αφρικανούς ότι ο Τιμολέων ήταν πολύ ισχυρός στην Σικελία και μάλιστα τελικά σκότωσε τον Ικέτη και νίκησε τον Μάμερκο, τότε οι πρέσβεις προχώρησαν στην συμφωνία ειρήνης. Ο Τιμολέων ενδιαφερόταν να έρθει σε στρατιωτική συμφωνία με τους Καρχηδόνιους για να απαλλαγεί από τους τυράννους στην ανατολική Σικελία, στην ελληνική Επικράτεια, και να εδραιώσει την δική του δημοκρατία.

Οι δύο πλευρές συμφώνησαν να είναι όλες οι ελληνικές Πόλεις της Σικελίας ελεύθερες, εάν το επιθυμούσαν οι κάτοικοι τους να μπορούν να μετακομίσουν με τις οικογένειες και τα υπάρχοντά τους στις Συρακούσες, ο ποταμός ῾Άλυκος (δυτικά του άξονα Ιμέρα-Ακράγας) να ορισθεί για μία ακόμη φορά το σύνορο ανάμεσα στις δύο Επικράτειες και οι Καρχηδόνιοι να αρνηθούν οποιαδήποτε βοήθεια σε τυράννους που βρίσκονταν σε πόλεμο με τις Συρακούσες. Η ελευθερία των ελληνικών Πόλεων στα πλαίσια της πολιτικής πρακτικής του αρχαιοελληνικού χώρου δεν απέκλειε την υποταγή της σε μια ηγεμονική δύναμη, ιδίως σε ό,τι αφορούσε ζητήματα εξωτερικής πολιτικής και συμμαχιών. Στην προκειμένη περίπτωση στην Σικελία η δύναμη αυτή μπορεί να ήταν είτε καρχηδονιακή είτε ελληνική. Με άλλα λόγια, δεν απασχολούσε τους πολίτες των ελληνικών Πόλεων εάν ηγεμονεύονταν από Έλληνες ή Καρχηδόνιους σε ό,τι αφορούσε τις σχέσεις τους με άλλες πόλεις ή Πόλεις. Απλώς, ενδιαφέρονταν οπωσδή-

[284] Δ.Σ., XVI.81-82 και Πλούταρχος, *Βίοι Παράλληλοι*, «Τιμολέων», XXX-XXXIV.

ποτε οι ελεύθερες Πόλεις να έχουν το δικαίωμα να διαχειρίζονται μόνες τους την εσωτερική τους πολιτική και να ορίζουν τον τρόπο αυτοδιοικήσεώς τους.[285]

Ο Μάμερκος έπλευσε με τον στόλο του προς την Κάτω Ιταλία για να συμμαχήσει με τους Λευκανούς και να επιτεθεί πάλι στον Τιμολέοντα. Οι αξιωματικοί του, όμως, είχαν άλλη γνώμη και επέστρεψαν πίσω για να παραδώσουν την Κατάνη στον Κορίνθιο στρατηγό. Τότε, ο Μάμερκος δεν είχε άλλη επιλογή παρά να καταφύγει στην Μεσσήνη, όπου την αρχή είχε ο Ίππων (διοίκησε περ. 338 π.Χ.) και για τον οποίο δεν γνωρίζουμε πότε και πώς έγινε τύραννος της Πόλεως. Ο Τιμολέων πολιόρκησε την πόλη και από την στεριά και από την θάλασσα, χωρίς να γνωρίζουμε πώς βρήκε πολεμικά πλοία. Ο Ίππων συνελήφθη επάνω στο πλοίο με το οποίο προσπαθούσε να δραπετεύσει. Οι Μεσσήνιοι βρήκαν και άρπαξαν τα παιδιά του από το σχολείο (διδασκαλείο) και όλους μαζί τους έφεραν στο θέατρο, γιατί νόμισαν ότι ήταν «θέαμα κάλλιστον» η δημόσια τιμωρία του τυράννου και των απογόνων του. Αφού τους βασάνισαν, τους σκότωσαν. Ο Μάμερκος παραδόθηκε αλλά ζήτησε να δικασθεί από την εκκλησία του δήμου στις Συρακούσες, ελπίζοντας σε επιείκεια επειδή είχε βοηθήσει τον Τιμολέοντα εναντίον του Ικέτη όταν έγιναν μάχες μέσα στις Συρακούσες. Όταν τον πήγαν εκεί και άρχισε να βγάζει τον λόγο που είχε προετοιμάσει, δεν τον άκουγε κανείς από τον θόρυβο που γινόταν. Τότε, προσπάθησε να αυτοκτονήσει τρέχοντας μέσα στο θέατρο και πέφτοντας με το κεφάλι του επάνω σε μία από τις βαθμίδες, αλλά τον βρήκαν ζωντανό και τον θανάτωσαν.[286] Ο Τιμολέων είχε εξαλείψει τους τυράννους από την Σικελία και είχε φέρει πάλι την ειρήνη στο νησί, το οποίο όμως είχε πια σχεδόν ερημώσει από τους Έλληνες κατοίκους του.

Όταν ο Τιμολέων έδιωξε τον Ικέτη από τις Συρακούσες διαπίστωσε ότι οι κάτοικοι της πόλεως δεν ήταν πολλοί. Στην πραγματικότητα, ο Τιμολέων είχε τότε καταλάβει μια έρημη πόλη σε σχέση με το τι ήταν οι Συρακούσες λίγο καιρό πριν. Πολλοί κάτοικοι είχαν σκοτωθεί στους πολέμους αλλά και κατά τις εσωτερικές διαμάχες, ενώ άλλοι είχαν εξορισθεί από τους τυράννους. Ήταν τέτοια η ερήμωση που είχε φυτρώσει χορτάρι στην Αγορά και ήταν τόσο πολύ που οι ιπποκόμοι ξάπλωναν επάνω του όση ώρα έβοσκαν τα άλογά τους. Η ίδια κατάσταση επικρατούσε και στις άλλες πόλεις, ώστε ακόμη και ζώα της υπαίθρου, όπως ελάφια και αγριογούρουνα, να έχουν κατακλύσει τις αστικές ζώνες. Ο Τιμολέων και όσοι είχαν μείνει γρήγορα αντελήφθησαν πως υπήρχε μεγάλη ανάγκη νέων αποίκων. Αυτοί θα επιδίδονταν στην καλλιέργεια της γης αλλά και θα ενίσχυαν τις τάξεις των οπλιτών για την αντιμετώπιση των Καρχηδονίων, οι οποίοι οπωσδήποτε θα εμφανίζονταν πάλι. Έστειλε λοιπόν έκκληση στην Κόρινθο να αποικήσει πάλι τις δημοκρατικές πια Συρακούσες. Οι Κορίνθιοι αποφάσισαν να διακηρύξουν πανελλήνια την πρόσκληση για νέα αποίκηση στην Σικελία και άρχισαν με τις Πόλεις της Ελλάδας όπου διεξάγονταν αγώνες και συγκεντρώνονταν Έλληνες από διάφορες περιοχές. Κατόπιν, διαλάλησαν την είδηση και σε τόπους όπου κατοικούσαν εξόριστοι Σικελιώτες.

Οι Κορίνθιοι ήταν πρόθυμοι να στείλουν τους νέους αποίκους στην Σικελία με δικά τους έξοδα και έτσι συγκεντρώθηκαν 10.000 που ταξίδεψαν για την Σικελία. Οι

[285] Πλούταρχος, *Βίοι Παράλληλοι*, «Τιμολέων», XXXIV.1. Πρβλ. Δ.Σ., XVI.82.3. Στο ερώτημα σε ποιες ελληνικές Πόλεις αναφερόταν η συνθήκη δες Talbert, *Timoleon*, pp. 82-85.

[286] Πλούταρχος, *Βίοι Παράλληλοι*, «Τιμολέων», XXXIV.2-4. Πρβλ. Πολύαινος, V.12.2.

Συρακούσες και η Σικελία γενικότερα θεωρούνταν τόπος όπου οι άποικοι μπορούσαν γρήγορα να πλουτίσουν, γιατί η γη ήταν εύφορη και το εμπόριο άνθιζε. Ακόμη και μετά από όλα όσα είχαν συμβεί, η προοπτική του να εγκατασταθεί κάποιος στις Συρακούσες με δική του γη έμοιαζε με το όνειρο μεταναστεύσεως στις ΗΠΑ στις αρχές του 20ου μ.Χ. αιώνα. Έτσι λοιπόν, μαζί με τους Έλληνες από άλλες Πόλεις της Σικελίας και της Ιταλίας που είχαν ανταποκριθεί στην πρόσκληση του Τιμολέοντα, οι νέοι άποικοι της Σικελίας έφθασαν τελικά τις 60.000, εκ των οποίων οι 40.000 εγκαταστάθηκαν στις Συρακούσες.[287] Το ίδιο έγινε και σε άλλες πόλεις του νησιού, όπως η Γέλα και ο Ακράγας, ενώ ο Κορίνθιος στρατηγός μετέφερε τους κατοίκους των Λεοντίνων στις Συρακούσες αλλά έστειλε και νέους αποίκους στην Καμάρινα. Ο Τιμολέων μοίρασε στους αποίκους που έφθασαν στις Συρακούσες την γη αλλά τους πούλησε και τα εγκαταλελειμμένα σπίτια και συγκέντρωσε στο δημόσιο ταμείο 1000 τάλαντα (περ. 25.000 κιλά ασήμι, AMCD). Πούλησε και τους ανδριάντες των τυράννων μετά από απόφαση των πολιτών για να ενισχύσει ακόμη πιο πολύ το πολεμικό του ταμείο, με μόνη εξαίρεση αυτόν του Γέλωνα, διότι είχε νικήσει τους Καρχηδόνιους στην Ιμέρα το 480 π.Χ.[288]

Προς το τέλος του 338 π.Χ., ο στρατηγός Τιμολέων είχε επιτύχει στους στόχους που του είχε αναθέσει η Πόλη του, η Κόρινθος, σε ό,τι αφορούσε στην αποικία της, δηλαδή στις Συρακούσες, αλλά και στους υπόλοιπους Έλληνες κατοίκους της Σικελίας. Είχε πρώτα-πρώτα επανειλημμένως νικήσει τους Καρχηδόνιους, οι οποίοι είχαν αναγκασθεί να υπογράψουν ειρήνη μαζί του, και παρότι κατείχαν ακόμη το ένα τρίτο του νησιού (δυτικά της νοητής γραμμής Ιμέρας-Ακράγαντα) δεν επρόκειτο να επιχειρήσουν πάλι εναντίον των Ελλήνων για πολλά χρόνια. Είχε φέρει, λοιπόν, την ειρήνη και ασφάλεια στο νησί σε ό,τι αφορούσε στις σχέσεις των Ελλήνων με τους Αφρικανούς και είχε φροντίσει για την νέα εποίκηση των ελληνικών του πόλεων. Επίσης, είχε απαλλάξει τις Συρακούσες αλλά και όλες τις ελληνικές Πόλεις της Σικελίας από τυράννους και τυραννίσκους, οι οποίοι χρησιμοποιούσαν την απόλυτη εξουσία τους για να καταδυναστεύσουν τους κατοίκους των Πόλεών τους και παράλληλα είχε καταφέρει να σταματήσει τους πολέμους ανάμεσα στις ελληνικές Πόλεις της Σικελίας και πιθανότατα να δημιουργήσει μια νέα συμμαχία ανάμεσά τους.[289] Δηλαδή, είχε φέρει και την εσωτερική ειρήνη στο νησί. Επίσης, οι ντόπιοι Έλυμοι, Σικανοί και Σικελοί έμεναν πλέον ήσυχα στις πόλεις και περιοχές τους.

Στις Συρακούσες, συγκεκριμένα, είχε επιφέρει την εσωτερική ειρήνη επαναφέροντας «δημοκρατικούς νόμους», αφού «διώρθωσε» την νομοθεσία του Διοκλή ως προς την δημόσια διοίκηση και επανέφερε την ισότητα ανάμεσα στους πολίτες.[290] Οι

[287] Ο Δ.Σ., XVI.82.5 & XVI.833 δίνει συνολικό αριθμό αποίκων 50.000, εκ των οποίων οι 10.000 εγκαταστάθηκαν σε γαίες στο Αγύριον.

[288] Πλούταρχος, *Βίοι Παράλληλοι*, «Τιμολέων», XXII-XXIII & XXXV και Δ.Σ., XVI.82.5-83.1 και Nepos, XX.3.

[289] Δ.Σ., XVI.82.4.

[290] Δ.Σ., XVI.69.5 & XVI.82.6. Δες εκτεταμένη συζήτηση για το δημοκρατικό πολίτευμα του Τιμολέοντα σε Talbert, *Timoleon*, pp. 130-143, ο οποίος καταλήγει πως δεν γνωρίζουμε πώς ο Τιμολέων είχε διαχωρίσει τις εξουσίες ανάμεσα στους επωνύμους άρχοντες, στο συνέδριον και στην εκκλησία του δήμου («[...] between office holders, council and popular assembly»), εάν τα δύο πρώτα υφίσταντο σε κανονική λειτουργία την περίοδο της νομοθετικής διορθώσεως και όχι αργότερα. Ο Finley, *Ancient Sicily*, p. 98, μάλλον κλίνει προς την άποψη ότι οι πολιτικές μεταβολές του Τιμολέοντα είχαν χρώμα ολιγαρχικό.

Συρακούσες ήταν ακόμη «η μεγαλύτερη από τις ελληνικές Πόλεις και η ομορφότερη του κόσμου με την αξιοθαύμαστη ακρόπολη, τα λιμάνια της, που τα νερά τους έφθαναν μέχρι την καρδιά της πόλεως και τα θεμέλια των κτηρίων της, με τις πλατιές της οδούς, τις στοές, τους ναούς και τα τείχη της [...]».[291] Ο Τιμολέων, διαπιστώνοντας την έλλειψη Ελλήνων κατοίκων στην Πόλη αλλά και στην Σικελία γενικότερα, προσκάλεσε νέους Έλληνες αποίκους από την Ελλάδα και την Ιταλία, οι οποίοι εγκαταστάθηκαν σε μεγάλους αριθμούς για να καλλιεργήσουν την εύφορη σικελική γη. Κατά μία έννοια, υπήρξε ο νέος οικιστής της νοτιοϊταλικής μεγαλονήσου. Υπήρξε ένας έξυπνος στρατηγός αφοσιωμένος στο δημοκρατικό του καθήκον, τυχερός στις επιλογές και αποφάσεις του (κατά την δική του κρίση), ταπεινός και βαθιά Σικελιώτης.

Κατά την πολιορκία της Μεσσήνης του Ίππωνα, ο στρατηγός είχε προσβληθεί από γλαύκωμα και μέχρι το τέλος της ζωής του ήταν σχεδόν τυφλός, αλλά δεν εγκατέλειψε την προσπάθεια για να ολοκληρώσει το έργο του. Τους μήνες της οικογενειακής ζωής του μέχρι το 337 π.Χ. (ή λίγο αργότερα) που πέθανε, τους πέρασε ως σεβάσμιος απόμαχος στο σπίτι του στις Συρακούσες μαζί με την γυναίκα του και τα παιδιά του που είχαν έρθει από την Κόρινθο.[292] Η πιο μεγάλη τιμή για έναν δημόσιο άνδρα που επιτέλεσε στο ακέραιο το έργο για το οποίο είχε τάξει την ζωή του αλλά και έζησε να το θαυμάσει –γεγονός σπανιότατο στην Αρχαιότητα– είναι τα λόγια από τον επιτάφιο που διαβάστηκε καθώς το σώμα του καταβροχθιζόταν από την φωτιά. Τον Τιμολέοντα, είπε ο κήρυκας, αποφάσισε να τιμά αιωνίως ο δήμος των Συρακουσίων «ὅτι τοὺς τυράννους καταλύσας καὶ τοὺς βαρβάρους καταπολεμήσας καὶ τὰς μεγίστας τῶν ἀναστάτων πόλεων οἰκίσας ἀπέδωκε τοὺς νόμους τοῖς Σικελιώτες».[293]

[291] Ο Τίμαιος στο Cicero, *De Republica*, III.43 (XXXI).

[292] Για τα τελευταία χρόνια της ζωής του Τιμολέοντα δες Πλούταρχος, *Βίοι Παράλληλοι*, «Τιμολέων», XXIV-XXXIX και Nepos, XX.3-4.

[293] «[...]διότι αφού έδιωξε τους τυράννους, κατανίκησε τους βάρβαρους, εποίκησε και πάλι τις μεγαλύτερες πόλεις που είχαν ερημωθεί, έδωσε στους Σικελιώτες νομοθεσία», Πλούταρχος, *Βίοι Παράλληλοι*, «Τιμολέων», XXXIX.3. Πρβλ. Δ.Σ., XVI.90.1.

6. Η Σικελία του Αγαθοκλή
(διοίκησε 317-289 π.Χ.)

Μετά τον θάνατο του Τιμολέοντα και για είκοσι χρόνια, μέχρι το 317 π.Χ., οι Συρακούσιοι έζησαν μια ήσυχη σχετικά ζωή με ομαλό πολιτικό βίο. Δεν υπήρξαν σημαντικά γεγονότα που θα έκαναν μια αρχαία ελληνική Πόλη της Σικελίας να ξεχωρίσει και τα τεκταινόμενα να καταγραφούν από κάποιον ιστοριογράφο παγκόσμιας Ιστορίας. Η προηγούμενη φράση αντανακλά μια πραγματικότητα στα πλαίσια της καταγραφόμενης από τον Διόδωρο Σικελιώτη *Βιβλιοθήκης Ιστορικής*, δηλαδή αυτής που ονομάζουμε σήμερα Αρχαία Ιστορία. Ο αρχαίος ιστοριογράφος επικεντρώθηκε στον (Μέγα) Αλέξανδρο Γ' της Μακεδονίας και δεν ασχολήθηκε καθόλου με την γενέτειρά του Σικελία,[294] για ό,τι συνέβη ανάμεσα στον θάνατο του Τιμολέοντα και στην εμφάνιση στο πολιτικό και στρατιωτικό προσκήνιο του Αγαθοκλή (361-289 π.Χ.).

Πατέρας του Αγαθοκλή, λοιπόν, ήταν ο Καρκίνος. Είχε εξορισθεί από το Ρήγιο και είχε καταφύγει στην Θέρμα (Θέρμαι Ιμαιραίαι, BAGROW, 47:D3, σημερ. Termini Imerese), όπου εργαζόταν ως κεραμεύς. Η μικρή αυτή πόλη που βρισκόταν υπό καρχηδονιακή κυριαρχία ήταν κοντά στην Ιμέρα και είχε ιδρυθεί το 407 π.Χ., δηλαδή μετά την καταστροφή της Ιμέρας από τους Καρχηδόνιους το 409 π.Χ. Καρπός της σχέσεώς του Καρκίνου με ντόπια γυναίκα υπήρξε ο Αγαθοκλής. Ο πατέρας αρχικά δεν έδειξε κανένα ενδιαφέρον για τον γιο του και το παιδί φαίνεται ότι μεγάλωσε με την οικογένεια της μητέρας του. Όταν ήταν σε ηλικία επτά ετών ο πατέρας του τον συνάντησε και έμαθε τυχαία ότι ήταν το δικό του παιδί. Αποφάσισε να δημιουργήσει οικογένεια με τον Αγαθοκλή και την μητέρα του ενώ είχε ήδη έναν άλλο γιο, τον Άντανδρο.

Εξαιτίας της καρχηδονιακής κυριαρχίας στην Θέρμα, ο Καρκίνος αναζητούσε τρόπο να εγκατασταθεί σε αμιγώς ελληνική Πόλη. Η ευκαιρία του δόθηκε γύρω στο 341 π.Χ.[295] και όταν ο νικητής της μάχης του Κίρμησου ποταμού, ο Τιμολέων, προσκάλεσε αποίκους να εγκατασταθούν στις Συρακούσες προσφέροντάς τους πολιτικά δικαιώματα και γη. Παρ' όλα αυτά και εξαιτίας των συγκεχυμένων πληροφοριών που διαθέτουμε, τελικά είτε λίγο πριν την επίθεση των Καρχηδονίων είτε μετά την νίκη των Ελλήνων, ο Αγαθοκλής σε ηλικία δέκα οκτώ ή είκοσι ετών[296] εγκαταστάθηκε με την οι-

[294] Είχε γεννηθεί στο Αγύριον (Δ.Σ., Ι.4.4).

[295] Οι χρονολογίες που αναφέρονται στην περίοδο του Αγαθοκλή μπορεί να μην είναι απολύτως ακριβείς, διότι ο Διόδωρος Σικελιώτης συμπίεσε όλα τα γεγονότα σε ένα έτος.

[296] Για το χρονολογικό πρόβλημα πρβλ. Δ.Σ., XVI.82.5 και Πλούταρχος, *Βίοι Παράλληλοι*,

κογένειά του στις Συρακούσες. Ο νεαρός εργαζόταν στο εργαστήριο κεραμικής του πατέρα του, ο οποίος σιγά-σιγά εξελίχθηκε σε βιοτέχνη.[297] Πολύ σύντομα, όμως, ο πατέρας του πέθανε και άφησε μόνους μητέρα και δυο γιους. Ο Άντανδρος πρέπει να διατήρησε την περιουσία που τους άφησε ο πατέρας τους, διότι ήταν αρκετά εύπορος ώστε αργότερα να εκλεγεί στρατηγός.

Ο Αγαθοκλής ήταν νέος εξαιρετικής ομορφιάς και αμέσως προσέλκυσε το ενδιαφέρον αξιωματούχου των Συρακουσών που ονομαζόταν Δάμας. Ο τελευταίος τον ερωτεύθηκε και τον γέμισε με δώρα που τον έκαναν πλούσιο. Όταν μάλιστα ο Δάμας διορίσθηκε στρατηγός σε μια εκστρατεία εναντίον του Ακράγαντα και ένας από τους αξιωματικούς του πέθανε, διόρισε τον Αγαθοκλή χιλίαρχο. Ο νέος ήταν γνωστός στις Συρακούσες από την πολύ βαριά πανοπλία που φορούσε στις στρατιωτικές ασκήσεις και αφού διορίσθηκε χιλίαρχος έγινε ακόμη πιο διάσημος επειδή ήταν «φιλοκίνδυνος» και παράτολμος στις μάχες, τολμηρός και ετοιμόλογος όταν απευθυνόταν στους συμπολίτες του. Εδραιώθηκε όμως στις Συρακούσες όταν, αφού αρρώστησε και πέθανε ο Δάμας, εκείνος νυμφεύθηκε την σύζυγό του και έγινε ένας από τους πλουσιότερους πολίτες της Πόλεως.[298] Ο Δάμας «ερωτικώς διετέθη» προς τον Αγαθοκλή με την έννοια του θαυμασμού για την ομορφιά του, την δύναμή του, την κορμοστασιά του και την τόλμη του. Η σχέση τους αποτελεί το κλασσικό αρχαιοελληνικό πρότυπο του εραστή και του ερωμένου, σύμφωνα με το οποίο ο ώριμος πλούσιος αριστοκράτης αναλαμβάνει να προωθήσει στην πολιτεία τον στενό νεαρό του φίλο. Συνήθως σε αυτές τις περιπτώσεις, η σωματική ερωτική επαφή θα μετέτρεπε τον ώριμο άνδρα σε «πόρνο» και την σχέση τους σε κατακριτέα.[299]

Περί το 325 π.Χ., οι Κροτωνιάτες πολιορκούνταν από τους Βρέττιους και ζήτησαν την βοήθεια των Συρακουσίων. Στην εκστρατεία συμμετείχαν ο στρατηγός Άντανδρος (αδελφός του Αγαθοκλή), οι επικεφαλής όλου του εκστρατευτικού σώματος, Ηρακλείδης και Σώστρατος (ή Σωσίστρατος), αλλά και ο χιλίαρχος Αγαθοκλής. Αν και ο χιλίαρχος διακρίθηκε στις μάχες, δεν τιμήθηκε από τον Σώστρατο. Όταν επέστρεψαν στις Συρακούσες, ο Αγαθοκλής κατηγόρησε στην εκκλησία του δήμου τους δύο επικεφαλής ότι προσπαθούσαν να εγκαθιδρύσουν τυραννία, αλλά δεν εισακούσθηκε.

Την περίοδο αυτή την διακυβέρνηση των Συρακουσών επηρέαζε σημαντικότατα η ολιγαρχία των Εξακοσίων. Δεν γνωρίζουμε πότε αυτή η αριστοκρατική μερίδα των πολιτών απέκτησε σημαντική δύναμη, διότι υπάρχει το χάσμα απουσίας κάθε πληροφορίας για την πολιτική κατάσταση στις Συρακούσες ανάμεσα στον θάνατο του Τιμολέοντα και στην άνοδο του Αγαθοκλή. Μολαταύτα, εικάζεται ότι μπορεί να αποτελούσε άτυπο συμβούλιο –αλλά όχι θεσμικό όργανο– που είχε συγκροτηθεί επί Τιμολέοντα από τις οικογένειες που είχαν αναλάβει να ζητήσουν την βοήθεια από την Κόρινθο. Το συμβούλιο αυτό, δυσαρεστημένο από την δημοκρατία που ήλεγχαν οι άποικοι που είχαν κατακλύσει την Πόλη, μπορεί να προσπάθησε να αναλάβει τελικά

«Τιμολέων», XXIII.2 και Πολύβιος, XII.15.6 και δες και Diodorus of Sicily, vol. IX, Loeb ed., p. 232 n. 1.

[297] Finley, *Ancient Sicily*, p. 102.

[298] Δ.Σ., XIX.2-3.2.

[299] K. J. Dover, *Greek Homosexuality* (N. York: Random House, 1978), pp. 52-53. Πρβλ. Justinus, XXII.1, όπου ο Αγαθοκλής κατηγορείται ότι «libidinem a viris ad feminas transtulit» (την ηδυπάθειά του από τους άνδρες στις γυναίκες μετέφερε). Πρβλ. Πολύβιος, XII.15.1-4.

την εξουσία χρησιμοποιώντας την μέθοδο της συμπαγούς ψήφου («electoral caucus»). Την εποχή αυτή, αρχηγοί των Εξακοσίων πρέπει να ήταν ο Ηρακλείδης και ο Σώστρατος.[300] Ο τελευταίος, κατάφερε να πείσει τους Συρακούσιους να εξορίσουν τον Αγαθοκλή και τους υποστηρικτές του. Όταν χίλιοι περίπου μαζί με τους δούλους τους έφυγαν από την πόλη, οι ιππείς και οι οπλίτες που τους συνόδευαν τους επιτέθηκαν για να τους σκοτώσουν. Πολλοί διέφυγαν αλλά επικηρύχθηκαν και οι περιουσίες τους δημεύθηκαν. Φαίνεται ότι αμέσως μετά ο Σώστρατος δημιούργησε ένα μικρό στρατό από Έλληνες και ξένους αλλά και από αιχμαλώτους που απελευθέρωσε από τα λατομεία. Όλοι αυτοί ήταν απόλυτα πιστοί στους Εξακόσιους και προστάτευαν την πολιτική τους κυριαρχία.[301]

Αφού δεν μπόρεσε να δικαιωθεί στις Συρακούσες, ο Αγαθοκλής γύρισε στον Κρότωνα και προσπάθησε μάλλον μαζί με τους εκδιωχθέντες δημοκρατικούς αυτής της Πόλεως να την καταλάβει, αλλά απέτυχε και μαζί με όσους επέζησαν κατέφυγε στον Τάραντα. Εκεί έγινε μισθοφόρος στον στρατό της Πόλεως, πιθανότατα εναντίον των γνωστών εχθρών της Λευκανών, αλλά οι Ταραντίνοι τον υποψιάσθηκαν ότι σχεδίαζε κάτι εναντίον της καθεστηκυίας αρχής στην Πόλη και τον απέλυσαν ή απλώς οι υπηρεσίες του δεν ήταν πλέον αναγκαίες και εκείνος αποχώρησε.[302] Τότε, συγκέντρωσε εξόριστους από διάφορες Πόλεις της Ιταλίας και με τον στρατό του πήγε να βοηθήσει το Ρήγιο και τους δημοκρατικούς του που δέχονταν επίθεση από τους Ηρακλείδη και Σώστρατο. Κατά πάσα πιθανότητα, οι Ρηγίνοι άντεξαν και η ήττα των αρχηγών των Εξακοσίων είχε επιπτώσεις και στην πολιτική ισχύ τους στις Συρακούσες.

Όταν λοιπόν το 322 π.Χ. οι ολιγαρχικοί στις Συρακούσες αποβλήθηκαν από την πόλη, προφανώς μετά από «στάση» δημοκρατικών, ο Αγαθοκλής γύρισε πίσω. Οι εξόριστοι που είχαν κατηγορηθεί ότι ήταν μέλη της φατρίας των Εξακοσίων και οι υποστηρικτές της δημοκρατίας κήρυξαν πόλεμο ο ένας στον άλλον. Οι μάχες μεταξύ τους υπήρξαν σφοδρές, ιδίως όταν Καρχηδόνιοι που προφανώς στάθμευαν στην Σικελία συμμάχησαν με τους εξόριστους υπό τον Σώστρατο. Ο Αγαθοκλής διακρίθηκε για την δράση του και την εφευρετικότητά του είτε ως απλός οπλίτης ή μισθοφόρος είτε ως επικεφαλής τμήματος. Όταν οι Συρακούσιοι δημοκρατικοί εξεστράτευσαν εναντίον της Γέλας όπου είχαν καταφύγει οι ολιγαρχικοί, εκείνος έδειξε τις αρετές του στην μάχη. Ενώ είχαν στρατοπεδεύσει κοντά στην Γέλα, ο Αγαθοκλής μπήκε κρυφά την νύχτα μέσα στην πόλη με 1000 άνδρες, αλλά έγινε αντιληπτός από τον Σώστρατο που ήταν επικεφαλής μεγάλου αριθμού ανδρών. Πολλοί άνδρες του δημοκρατικού αποσπάσματος σώθηκαν οπισθοχωρώντας, αλλά ο ίδιος ο Αγαθοκλής με τριακόσιους άλλους παγιδεύθηκε σε στενό πέρασμα. Είχε επτά τραύματα, ήταν αδύναμος από το αίμα που είχε χάσει και το τέλος για τον ίδιο και τους μαχητές του φαινόταν βέβαιο. Τότε, όμως, η ευφυΐα του έδωσε λύση. Ζήτησε να βγουν αμέσως οι σαλπιγκτές έξω από τα τείχη και να ηχήσουν επίθεση. Οι υπόλοιποι πολεμιστές του που είχαν φύγει και δεν γνώριζαν τι είχε συμβεί, επέστρεψαν και κάλυψαν την υποχώρησή του. Με αυτή του την στρατηγική σώθηκαν πολλοί μαχητές το βράδυ εκείνο και η φήμη του Αγαθοκλή επιβεβαιώθηκε

---

[300] CAH, 6:718 (by H. D. Westlake) και CAH, 7:618 (1928 ed. by M. Cary) και H. J. W. Tillyard, *Agathocles* (Cambridge: Cambridge Univ. Press, 1908), pp. 92-93.

[301] Πολύαινος, V.37.

[302] Tillyard, p. 45.

για μια ακόμη φορά. Η αποτυχία όμως καταλήψεως της πόλεως από το εκστρατευτικό σώμα μάλλον δυσαρέστησε τους δημοκρατικούς στις Συρακούσες.[303]

Στις Συρακούσες, η Πόλη τήρησε τον νόμο που είχε ψηφισθεί μετά τον θάνατο του Τιμολέοντα και ήθελε Κορίνθιο να τους οδηγεί στον πόλεμο εναντίον εχθρών[304] και εξέλεξε στρατηγό τον Ακεστορίδη. Η επιλογή αυτή μπορεί να είχε σχέση και με την καρχηδονιακή απειλή που παραμόνευε στο πλευρό των ολιγαρχικών. Ο Αγαθοκλής, που μετά τα ανδραγαθήματα του περίμενε ότι θα γινόταν στρατηγός, φαίνεται είχε αρχίσει επαφές και διεργασίες για να γίνει τύραννος, αλλά οι προθέσεις του έγιναν γνωστές και εκδιώχθηκε από την πόλη. Ο Ακεστορίδης έστειλε να τον δολοφονήσουν, αλλά εκείνος έντυσε έναν σκλάβο με την πανοπλία του και γλύτωσε. Ο Κορίνθιος στρατηγός προσπάθησε να επαναφέρει την εσωτερική και εξωτερική ειρήνη στις Συρακούσες και μετά την αποπομπή του Αγαθοκλή κάλεσε όσους είχαν διωχθεί με τον Σώστρατο να επιστρέψουν ενώ ταυτοχρόνως έκλεισε ειρήνη με τους Καρχηδόνιους.

Ο Αγαθοκλής κατέφυγε στο εσωτερικό της Σικελίας και βρήκε καταφύγιο στην Μοργκαντίνα, όπου αρχικά εξελέγη αξιωματικός του στρατού και αργότερα στρατηγός.[305] Επιτέθηκε επικεφαλής στρατού εναντίον των Λεοντίνων και κατέλαβε την πόλη,[306] ενώ πιθανότατα μαζί με άλλες μικρές πόλεις απειλούσε να εισβάλει στις Συρακούσες. Τώρα, όμως, οι Καρχηδόνιοι με επικεφαλής τον Αμίλκα Β’ ήταν αυτοί που υπερασπίζονταν την σικελική πόλη και ο Αγαθοκλής αντελήφθη ότι δεν είχε πιθανότητα επιτυχίας με τον στρατό που διέθετε. «Ταυτοχρόνως [λοιπόν], οι Συρακούσες υπερασπίζονταν από τον εχθρό [τον Αμίλκα Β’] σαν να ήταν πολίτης και δέχονταν επίθεση από έναν πολίτη που τις μισούσε σαν εχθρός».[307] Με απεσταλμένους ζήτησε ο Αγαθοκλής από τον Αμίλκα Β’ να διαμεσολαβήσει ανάμεσα σε εκείνον και στους Συρακούσιους υποσχόμενος τις υπηρεσίες του ως αντάλλαγμα. Ο Καρχηδόνιος στρατηγός δέχθηκε αμέσως, φοβούμενος τις δυνατότητες του Αγαθοκλή αλλά παραγγέλλοντας ότι όση βοήθεια του έδινε για να ενισχύσει την θέση του στις Συρακούσες, την ίδια περίμενε και από εκείνον για να ενισχύσει ο Αμίλκας Β’ την δική του θέση στην Καρχηδόνα.

Με αυτόν τον τρόπο, λοιπόν, ο Αγαθοκλής ανακηρύχθηκε στρατηγός στις Συρακούσες το 319/8 π.Χ. και φυσικά έκλεισε ειρήνη με τους Καρχηδόνιους.[308] Με άλλα λόγια, η συμφωνία αυτή αμοιβαίου κέρδους ήταν επωφελής και για τον Καρχηδόνιο και για τον Έλληνα αρχηγό. Η φήμη του Έλληνα για τις στρατιωτικές του ικανότητες και η πιθανότητα αποτυχίας του Καρχηδόνιου στην εκστρατεία που θα τον έκανε πολύ ευάλωτο όταν επέστρεφε στην Καρχηδόνα οδήγησαν τον Αφρικανό στο να δεχθεί την πρόταση. Η μυστική αυτή συμφωνία αναδείκνυε τον Αγαθοκλή ως τον αδιαμφισβήτητο ηγέτη στις Συρακούσες ενώ εξασφάλιζε στον Αμίλκα Β’ την υποστήριξη ισχυρού

[303] Δ.Σ., XIX.3.3-4.4 και Tillyard, pp. 46-48.

[304] Πλούταρχος, *Βίοι Παράλληλοι*, «Τιμολέων», XXXVIII.2.

[305] Ο Ιουστίνος (Justinus, XXII.2.1) χρησιμοποιεί τις λέξεις «praetor» και «dux» που μπορεί στον στρατό των Μοργκαντίνων να μεταφράζονταν σε αξιωματικός (χιλίαρχος;) και στρατηγός (Tillyard, p. 51 n. 2.).

[306] Πολύαινος, V.3.2.

[307] «Ita uno eodemque tempore Syracusae et ab hoste civili amore defensae et a cive hostili odio inpugnatae sunt», Justinus, XXII.2.4.

[308] Δ.Σ., XIX.4.4-5.3 και Justinus, XXII.2 και Πάριον Χρονικόν/Marmor Parium, FGrH, 239, fr. B12 (113) και Tillyard, pp. 95-96.

συμμάχου, εάν ήταν ανάγκη να αντισταθεί στην κρίση του Συμβουλίου των Γερόντων στην Καρχηδόνα ή και να καταλάβει την εξουσία, εάν χρειαζόταν.[309]

Η εξέλιξη αυτή βρήκε τους Συρακούσιους ολιγαρχικούς εντελώς αδύναμους, χωρίς την καρχηδονιακή υποστήριξη, αλλά και τον δήμο αποφασισμένο να εξασφαλίσει την ανεξαρτησία του ως προς τις πολιτικές προθέσεις του Αγαθοκλή. Μόλις ο τελευταίος έφθασε στην πόλη, οδηγήθηκε στο ιερό της Δήμητρας και εκεί αφού ορκίσθηκε ότι δεν θα εναντιωνόταν στην δημοκρατία των Συρακουσίων, «στρατηγὸς κατεστάθη καὶ φύλαξ τῆς εἰρήνης». Αμέσως μετά, ορκίσθηκε στον Αμίλκα Β’ να τηρήσει τους όρους της ειρήνης του Τιμολέοντα με τους Καρχηδόνιους.[310] Το κύριο ζήτημα που απασχολούσε τώρα τον Συρακούσιο πια στρατηγό ήταν οι διαμάχες των αντιπάλων πολιτικών μερίδων που είχαν συστήσει οι διάφορες ομάδες αποίκων και άλλων που είχαν εισρεύσει στην Πόλη. Αλλά ο κύριος αντίπαλος του Αγαθοκλή ήταν το των «εξακοσίων συνέδριον» που είχε διοικήσει την Πόλη την εποχή της επικρατήσεως των ολιγαρχικών και αποτελούνταν από τους πιο γνωστούς και πλούσιους πολίτες. Ο Αμίλκας Β’ άφησε 5000 Αφρικανούς στρατιώτες του για την προστασία του στρατηγού τους πρώτους μήνες και έφυγε.[311] Οι χθεσινοί εχθροί είχαν γίνει σημερινοί φίλοι και σύμμαχοι και μάλιστα, για ειρωνεία της τύχης, οι Καρχηδόνιοι είχαν εγκαταστήσει στρατεύματα μέσα στις Συρακούσες. Γρήγορα, όμως, όλοι θα διαπιστώσουν ότι «ο Αμίλκας [Β’] είχε δώσει στις Συρακούσες έναν δεσπότη και στην Καρχηδόνα έναν αντίπαλο».[312]

Την πρώτη περίοδο της στρατηγίας του ο Αγαθοκλής έμεινε πιστός στον όρκο του, αλλά το 316 π.Χ., όταν μαθεύτηκε ότι ο Σώστρατος και οι υποστηρικτές του είχαν καταφύγει στην πόλη Ερβίτα που ήταν κοντά στο Αγύριον,[313] αποφάσισε να εκμεταλλευθεί την ευκαιρία που του δινόταν για να αναλάβει την πλήρη εξουσία στις Συρακούσες. Με την πρόφαση της επιθέσεως στην Ερβίτα, έλαβε την άδεια να συγκεντρώσει τους στρατιώτες που ήθελε εκείνος και έτσι κάλεσε τους ενόπλους της Μοργαντίνας και τους άλλους άνδρες από το εσωτερικό του νησιού που είχαν πάει μαζί του όταν ήταν να επιτεθεί στους Καρχηδόνιους. Σύντομα, λοιπόν, διέθετε ένα στρατιωτικό σώμα 3000 ανδρών που του ήταν απόλυτα πιστό, διότι τα μέλη του είχαν ωφεληθεί πολύ από την προηγούμενη εκστρατεία μαζί του, ενώ σε αυτό προστέθηκαν και φτωχοί πολίτες που εναντιώνονταν στην αριστοκρατία.

Με τον στρατό του μέσα στις Συρακούσες, ο στρατηγός ήλεγχε ουσιαστικά την πόλη, αλλά βέβαια έπρεπε να απομονώσει και τους αντιπάλους του. Προσποιήθηκε ότι χρειαζόταν την συμβουλή αυτών που θεωρούνταν οι νέοι επικεφαλής των Εξακοσίων και τους ζήτησε να τον συναντήσουν στο γυμναστήριο. Εκείνοι ήρθαν συνοδευόμενοι από σαράντα άνδρες[314] και τότε ο Αγαθοκλής διέταξε να τους συλλάβουν και είπε

[309] Tillyard, pp. 51-53.

[310] Η φράση του Ιουστίνου «in obsequia Poenorum iurat» («να υπηρετεί τους καρχηδονιακούς νόμους», Justinus, XXII.2.8) δεν μπορεί να σημαίνει υποταγή στην Καρχηδόνα, διότι σε αυτή την περίπτωση ο Αγαθοκλής θα έπρεπε να παραδώσει στον Αμίλκα ομήρους και τον στρατό του (Tillyard, p. 53 n. 1).

[311] Δ.Σ., XIX.5.4-6 και Justinus, XXII.2.

[312] «[...] Hamilcar had given Syracuse a master and Carthage a rival [...]», Tillyard, p. 53.

[313] Herbita, η πόλη δεν έχει εντοπισθεί επακριβώς (BAGROW, «Map-by-Map Directory,» Map 47 Sicilia, p. 724). Δες και Hansen & Nielsen, no 23, «Herbita», p. 198.

[314] Ίσως είχαν έρθει 200 από τους Εξακοσίους, διότι τόσους αναφέρει ότι σκοτώθηκαν πρώτοι ο

στους στρατιώτες του ότι οι Εξακόσιοι τον επιβουλεύονταν διότι υποστήριζε τα δίκαια του δήμου (λαού). Από την φασαρία μαζεύτηκε κόσμος που του φώναζε να τιμωρήσει όσους είχαν πράξει αδικίες. Τότε, εκείνος διέταξε να σαλπίσουν για μάχη και τους στρατιώτες να σκοτώσουν τους ενόχους και να αρπάξουν την περιουσία των Εξακοσίων και των υποστηρικτών τους. Αφού πρώτα σκότωσαν τους παρόντες ολιγαρχικούς, οι στρατιώτες του Αγαθοκλή ξεχύθηκαν στις οδούς για να συνεχίσουν την σφαγή. Δημιουργήθηκε μεγάλη αναστάτωση και οι αριστοκράτες βγήκαν στον δρόμο από τα σπίτια τους άοπλοι προσπαθώντας να μάθουν τι συνέβαινε, διότι δεν γνώριζαν την διαταγή που είχε δοθεί. Οι στρατιώτες αλλά και οι πολίτες που δεν ανήκαν στην αριστοκρατία τούς σκότωσαν και τους άρπαξαν την περιουσία, ενώ το βράδυ ατίμασαν τις συζύγους και τις κόρες τους. Σε πολλές περιπτώσεις ο όχλος «οὐ διέκρινε φίλον ἢ πολέμιον», σκότωνε αυτόν από τον οποίον θα έπαιρνε τα περισσότερα χρήματα και ακριβότερα αντικείμενα. Ολόκληρη η πόλη έγινε χώρος «ιεροσυλίας, φόνων και κάθε παράνομης πράξης» και στο τέλος της ημέρας μετρήθηκαν 4000 σκοτωμένοι.[315] Οι περισσότεροι από τους 5000-6000 που διέφυγαν πήγαν στον Ακράγαντα. Μετά από δύο ημέρες ανομίας, ο Αγαθοκλής συνέλαβε όσους είχαν επιζήσει από αυτούς που θεωρούσε ενόχους και όσους τους πίστευε εχθρούς του τους σκότωσε και τους υπόλοιπους τους εξόρισε.[316]

Όταν συνεκλήθη η εκκλησία του δήμου, ο Αγαθοκλής κατηγόρησε τους Εξακόσιους για τα δεινά του δήμου και είπε ότι το μόνο που έκανε ήταν να καθαρίσει την Πόλη από αυτούς που την καταδυνάστευαν. Μετά, ανακοίνωσε ότι το έργο του είχε ολοκληρωθεί και ότι επιθυμούσε να αποτραβηχτεί από τον δημόσιο βίο και να γίνει ένας απλός πολίτης, και έκανε να φύγει από την συνέλευση. Όσοι όμως είχαν ωφεληθεί από την σφαγή των άλλων πολιτών και φοβούνταν ότι μια νέα αρχή δεν θα τις δικαιολογούσε άρχισαν να φωνάζουν ότι ήθελαν να έχει εκείνος «τὴν τῶν ὅλων ἐπιμέλειαν». Τότε σταμάτησε και είπε ότι θα δεχόταν να είναι ο μόνος στρατηγός για να έχει να δώσει λόγο στον δήμο μόνο για τις δικές του πράξεις. Έτσι εξελέγη από το πλήθος «στρατηγός αυτοκράτωρ».

Ορισμένοι πρωταγωνιστές της Ιστορίας την μετατρέπουν κάποιες φορές σε θέατρο όπου εκείνοι σκηνοθετούν και πρωταγωνιστούν, ενώ το πλήθος ερμηνεύει τον ρόλο που εκείνοι του διδάσκουν. Ο Αγαθοκλής γνώριζε να μεταχειρίζεται το πλήθος προς όφελός του και με τις πράξεις του και με τα λόγια του και με την στάση του προς τους στρατιώτες του και τους συμπολίτες του. Μόλις εξελέγη, ο Αγαθοκλής υποσχέθηκε στην εκκλησία του δήμου ότι θα απαλλάξει όλους τους πολίτες από τα χρέη τους και θα μοιράσει γη στους φτωχούς, αλλά δεν γνωρίζουμε εάν ποτέ αυτό συνέβη. Από την στιγμή αυτή, το 316 π.Χ. και μετά, ο Αγαθοκλής υπήρξε ο των «Συρακοσίων δυνάστης», παρά ένας τυπικός τύραννος. Φρόντιζε πάντα για τα συμφέροντα των φτωχών πολιτών, έδινε πολλές υποσχέσεις και έκανε πολλές χάρες. Αντιθέτως με ορισμένους προκατόχους του τυράννους, δεν υπήρξε προκλητικός ως προς την δημόσια συμπεριφορά του. Αν και δεν συνοδευόταν από αποκλειστικά προσωπική σωματοφυλακή,

---

Πολύαινος, V.3.8.

[315] Ο Πολύαινος, V.3.8, αναφέρει πρώτα 200 και μετά 600, δηλαδή ένα σύνολο 800 σκοτωμένων μόνο.

[316] Δ.Σ., XIX.6-8. Ο Πολύαινος, V.3.7, αναφέρει 5000 εξορισμένους.

πρέπει οπωσδήποτε να είχε μαζί του στρατιώτες να τον φυλάνε μέσα στην πόλη. Η συμπεριφορά του παρομοίαζε περισσότερο με αυτή ενός «άξεστου στρατιώτη», παρά ενός βίαιου τυράννου. Κύριο μέλημά του ήταν ο στρατός και γι' αυτόν τον λόγο έδινε μεγάλη προσοχή στα δημόσια οικονομικά και στον στρατιωτικό εξοπλισμό καθώς και στην ναυπήγηση νέων πολεμικών πλοίων μαζί με την συντήρηση των υφισταμένων. Η εκκλησία του δήμου δεν λειτουργούσε όπως στο παρελθόν ή όπως σε μια δημοκρατία ελληνικής Πόλεως του Δ' αιώνα π.Χ., αλλά ο δήμος συγκαλούνταν όταν έπρεπε ο στρατηγός-αυτοκράτωρ να κάνει ανακοινώσεις στους πολίτες. Ο Αγαθοκλής φαίνεται ότι ορισμένες φορές διασκέδαζε την εκκλησία του δήμου σαν να ήταν «γελωτοποιός και μίμος», κοροϊδεύοντας ορισμένους από τους παρισταμένους και προκαλώντας τα ακράτητα γέλια του πλήθους.[317]

Στο στρατιωτικό πεδίο φαίνεται ότι γρήγορα έθεσε υπό την κυριαρχία του πολλές μικρές πόλεις του εσωτερικού της Σικελίας, ενώ ο Αμίλκας Β' που πρέπει να βρισκόταν ακόμη στο νησί δεν αντέδρασε στις επιχειρήσεις του συμμάχου του. Υπήρχαν όμως τρεις μεγάλες Πόλεις, η Μεσσήνη, ο Ακράγας και η Γέλα που είχαν δεχθεί τους εκδιωχθέντες αριστοκράτες και δεν επρόκειτο να υποκύψουν στις πιέσεις του Αγαθοκλή. Πρώτος του στόχος υπήρξε η Μεσσήνη. Κατείχε κάποιο φρούριο των Μεσσηνίων και τους ενημέρωσε ότι θα το αντήλλασσε με τριάντα τάλαντα (περ. 775 κιλά ασήμι, AMCD), αλλά όταν εκείνοι πλήρωσαν το αντίτιμο ο Συρακούσιος στρατηγός αθέτησε την υπόσχεσή του. Επίσης, μαθαίνοντας ότι ένα μέρος του τείχους της Μεσσήνης είχε καταρρεύσει, την άνοιξη του 316 π.Χ. έστειλε το ιππικό του από την ξηρά και εκείνος με ελαφρά πολεμικά πλοία («ημιολίας»)[318] έπλευσε την νύχτα κοντά στην πόλη. Αλλά ο αιφνιδιασμός απέτυχε και έτσι συνέχισε με τον στόλο του προς τις Μυλές. Πολιόρκησε το φρούριο το οποίο του παραδόθηκε, αλλά το καλοκαίρι[319] επέστρεψε στην Μεσσήνη. Προσπάθησε με αλλεπάλληλες επιθέσεις να υπονομεύσει το ηθικό των αμυνομένων, αλλά οι εξόριστοι Συρακούσιοι που είχαν βρει καταφύγιο εκεί αγωνίζονταν λυσσαλέα για την δική τους ασφάλεια αλλά παροτρυνόμενοι και από το μίσος που έτρεφαν για τον Αγαθοκλή. Λύση στο αδιέξοδο των πολιορκημένων έδωσαν πρέσβεις από την Καρχηδόνα, οι οποίοι του δήλωσαν ότι είχε παραβεί την συνθήκη που είχε υπογραφεί από τον Τιμολέοντα και είχε ο ίδιος ορκισθεί να τηρήσει, δηλαδή ότι οι ελληνικές Πόλεις θα ήταν ανεξάρτητες. Μην έχοντας την στρατιωτική ικανότητα να ανταποκριθεί σε πόλεμο μεγάλης κλίμακος με τους Καρχηδόνιους, ο Συρακούσιος στρατηγός αναγκάσθηκε να συνάψει ειρήνη με τους Μεσσήνιους και να τους επιστρέψει τις Μυλές. Η αποτυχία του αυτή αντί να τον πτοήσει τον πείσμωσε και πήγε

[317] Δ.Σ., XIX.9 & XIX.65.1 & XX.63.2 και Tillyard, pp. 58-60. Πρβλ. ΙΕΕ, 4:328, όπου θεωρείται ότι η εκκλησία του δήμου λειτουργούσε κανονικά, όπως και στην εποχή του Τιμολέοντα.

[318] Η ημιολία ναυς ήταν ελαφρύ πολεμικό ή εμπορικό πλοίο με μία και μισή σειρά κουπιών. Δες Morrison and Williams, *Greek Oared Ships*, p. 109 & plates 19 and 20a και σε Morrison, *Greek and Roman Oared Warships*, pp. 1 & 91 & fig. 73 & 76.

[319] «τῶν καρπῶν συγκομιδὰς», δηλαδή την εποχή του θερισμού, γράφει ο Δ.Σ., XIX.65.3, και εννοεί μάλλον Ιούνιο ή αρχές Ιουλίου διότι ο θερισμός στην Σικελία γινόταν ανάμεσα στον Μάιο και στον Ιούνιο [D. Alex Walthall, «Agriculture in Magna Graecia (Iron Age to Hellenistic Period),» in *A Companion to Ancient Agriculture*, eds David Hollander and Timothy Howe (Hobeken, NJ: Wiley, 2021), pp. 317-342].

στην σύμμαχό του πόλη Αβάκαινον[320] [Abakainon/Abacaenon, BAGROW, 47:G2, σημερ. Tripi (Casale di Tripi), περ. 7 χλμ. στην ενδοχώρα του Golfo di Patti της βορειοανατολικής Σικελίας], όπου θανάτωσε σαράντα πολίτες που θεώρησε ότι ήταν εναντίον του.[321] Προσπαθούσε με κάθε τρόπο να αποδείξει ότι είχε τον στρατιωτικό έλεγχο περιοχών της Σικελίας.

Το 314 π.Χ. οι εξόριστοι Συρακούσιοι και αντίπαλοι του Αγαθοκλή στον Ακράγαντα παρακίνησαν την εκκλησία του δήμου στην Πόλη να συμμαχήσει με την Γέλα και την Μεσσήνη και να κηρύξει τον πόλεμο στις Συρακούσες. Ταυτοχρόνως, έστειλαν εξόριστους απεσταλμένους στην Πελοπόννησο για να φέρουν πίσω ένα στρατηγό ικανό να αντιμετωπίσει με επιτυχία τον Αγαθοκλή. Πίστευαν ότι οι δικοί τους μπορεί να μιμούνταν τον Συρακούσιο και να επιθυμούσαν την τυραννία αλλά και ότι ένας στρατηγός από την Ελλάδα, όπως ο Τιμολέων στο παρελθόν, θα αποδεικνυόταν πιο ικανός από τους Σικελιώτες. Στην Σπάρτη βρήκαν πρόθυμο τον Ακρότατο (;-305 π.Χ.), γιο του βασιλιά Κλεομένη Β' (370-320; π.Χ.), να αναλάβει επικεφαλής δυνάμεως στην Σικελία, διότι στην Πόλη του κινδύνευε η ζωή του. Οι Σπαρτιάτες είχαν ηττηθεί το 331 π.Χ. στην μάχη της Μεγαλουπόλεως από τον Αντίπατρο της Μακεδονίας. Όσοι επέστρεψαν πίσω κατηγορήθηκαν για δειλία,[322] αλλά οι Έφοροι με ψήφισμα τούς απάλλαξαν. Ο Ακρότατος ήταν ο μόνος που ήταν αντίθετος στο ψήφισμα, με αποτέλεσμα να συγκεντρώσει όλο το μίσος των Σπαρτιατών στο πρόσωπό του. Για τον λόγο αυτό, χωρίς να λάβει την άδεια των Εφόρων, αποφάσισε να φύγει με λίγα πλοία για την Σικελία.

Όταν ο Ακρότατος έφθασε στον Τάραντα, χρησιμοποίησε ως επιχείρημα την βασιλική καταγωγή του και έπεισε τον δήμο να του δώσει 20 πλοία για να «απελευθερώσει τις Συρακούσες». Πριν τελειώσουν οι προετοιμασίες, όμως, έφυγε για τον Ακράγαντα για να αναλάβει την γενική στρατηγεία. Στην αρχή, με τους λόγους του ανέβασε το ηθικό και τις προσδοκίες του πλήθους με υποσχέσεις για γρήγορη νίκη επί του Αγαθοκλή. Μετά, όμως, βυθίσθηκε στις διασκεδάσεις και στην κατασπατάληση των πόρων που είχαν συγκεντρωθεί. Ξόδεψε τα χρήματα είτε για προσωπικούς πολιτικούς σκοπούς είτε δια ίδιον όφελος. Στο τέλος, κάλεσε σε γεύμα τον Σώστρατο, ο οποίος φαίνεται είχε αρχίσει να τον κατηγορεί για την απραξία του, και τον δολοφόνησε. Αυτό το γεγονός, βέβαια, ξεσήκωσε τους εξόριστους εναντίον του και αφού τον καθαίρεσαν, προσπάθησαν να τον λιθοβολήσουν. Εκείνος, μόλις μπόρεσε να φύγει για να γυρίσει πίσω στην Σπάρτη.

---

[320] Η ελληνική κατοίκηση στο Αβάκαινον χρονολογείται από τον ΣΤ' αιώνα π.Χ. επί τη βάσει των αρχαιολογικών καταλοίπων. Το 396 π.Χ. ο Διονύσιος Α' έδωσε τμήμα της «χώρας» του Αβακαίνου στην νεοϊδρυθείσα πόλη Τυνδαρίδα (Δ.Σ., XIV.78.5-6). Η σύγχρονη πόλη Tripi έχει πλήρως καλύψει το αρχαίο Αβάκαινον. Η πληροφορία (Δ.Σ., XIV.90.3-4) ότι Καρχηδόνιοι που ηττήθηκαν από τον Διονύσιο Α' το 393 π.Χ. βρήκαν καταφύγιο στην πόλη προϋποθέτει την ύπαρξη τείχους. Hansen & Nielsen, no 5, «Abakainon», pp. 182-183. Για νομίσματα δες GCTV, nos 739-740, 1:78 & nos 1012-1013, 1:107.

[321] Δ.Σ., XIX.65.

[322] Όσοι Σπαρτιάτες δεν πολεμούσαν μέχρι θανάτου και υποχωρούσαν ηττημένοι μπορούσαν να χάσουν τα πολιτικά τους δικαιώματα (Θουκ., V.34.2), να περιφρονούνται καθημερινά από τους συμπολίτες τους (Ξεν. Λ.Π., IX.4-5), να υποβιβασθούν σε «υπομείονες» (Ξεν. *Ελληνικά*, III.4-6) και πολλοί να γίνουν μισθοφόροι. Δες ανάλυση σε Larisa Pechatnova, «Die Hypomeiones in Sparta,» *Studia Antiqua et Archaeologica* XXV/2 (December 2019): 415–428.

Μετά από αυτά τα γεγονότα, οι Ταραντίνοι ανακάλεσαν τον στόλο τους και ο Ακράγας, η Γέλα και η Μεσσήνη σταμάτησαν τον πόλεμο εναντίον του Αγαθοκλή. Τότε, εμφανίσθηκε ο Καρχηδόνιος στρατηγός Αμίλκας Β' και μεσολάβησε για την συνομολόγηση της ειρήνης. Σύμφωνα με τους όρους, η Ηράκλεια Μινώα, ο Σελινούς και η Ιμέρα παρέμειναν υπό καρχηδονιακό έλεγχο, ενώ όλες οι άλλες ελληνικές Πόλεις διατήρησαν την αυτονομία τους υπό την «ηγεμονίαν» των Συρακουσίων.[323] Ενώ τυπικά επιβεβαιωνόταν η ειρήνη του 338 π.Χ. και εξασφαλιζόταν για μια ακόμη φορά η κυριαρχία των Καρχηδονίων στην δυτική Σικελία, οι όροι αυτής της ειρήνης υπαγορεύθηκαν από την προηγούμενη συμφωνία Αμίλκα Β' και Αγαθοκλή. Οι κύριοι αντίπαλοι του Συρακούσιου στρατηγού, δηλαδή ο Ακράγας, η Γέλα και η Μεσσήνη, του προσφέρθηκαν τώρα ως δώρο. Εφόσον οι Καρχηδόνιοι δεν θα είχαν δικαίωμα επεμβάσεως σε αυτές τις Πόλεις, ο Αγαθοκλής είχε πλέον την ελευθερία να ασχοληθεί μαζί τους χωρίς να φοβάται εξωτερική επέμβαση. Βέβαια, το γεγονός ότι Πόλεις όπως ο Ακράγας, η Γέλα και η Μεσσήνη, που θα μπορούσαν να γίνουν οι κυριότερες σύμμαχοι των Καρχηδονίων στον αγώνα τους εναντίον των Συρακουσίων, παραδίνονταν τόσο εύκολα στον Έλληνα αντίπαλό τους, θεωρήθηκε στην Καρχηδόνα κίνηση προδοσίας από μέρους του Αμίλκα Β' και η Γερουσία αποφάσισε μυστικά να τον τιμωρήσει μόλις θα επέστρεφε. Όμως ο Αμίλκας Β' πέθανε πριν γυρίσει πίσω, αλλά εν τω μεταξύ είχε προσφέρει στον Αγαθοκλή την πλήρη ηγεμονία στην ελληνική Επικράτεια.[324]

Ο Αγαθοκλής φρόντισε αμέσως να εκμεταλλευθεί την ελευθερία που του είχε απλόχερα προσφερθεί από τους αντιπάλους του και μέχρι το τέλος του 313 π.Χ. να υποτάξει πόλεις και φρούρια της ελληνικής Σικελίας. Εκτός από τον στρατό των συμμάχων και τους Συρακούσιους που είχαν στρατολογηθεί, συγκρότησε ένα επίλεκτο σώμα από 10.000 μισθοφόρους πεζούς και 3500 ιππείς. Επιπλέον, κατασκεύασε όπλα και βέλη όλων των ειδών, διότι υποψιαζόταν ότι η ευνοϊκή για εκείνον διευθέτηση του τελευταίου πολέμου στην Σικελία από τον Αμίλκα θα προξενούσε τελικά την επέμβαση νέου καρχηδονιακού στρατού. Άλλωστε, σαν καλός στρατηγός, γνώριζε ότι η ετοιμότητα για επίθεση αλλά και η επίθεση η ίδια αποτελούν την καλύτερη άμυνα, και έτσι συνέχισε τις επιθέσεις του στις ελληνικές πόλεις.

Το 312 π.Χ. χρειάσθηκε να πολεμήσει με την Μεσσήνη. Παρότι η Μεσσήνη ήταν μέρος της συμφωνίας ειρήνης, ο Αγαθοκλής ήθελε να εξουδετερώσει τους εξόριστους Συρακούσιους αντιπάλους του που είχαν συγκεντρωθεί εκεί. Έστειλε, λοιπόν, εκστρατευτικό σώμα υπό τον στρατηγό Πασίφιλο με συγκεκριμένες μυστικές οδηγίες. Ο Πασίφιλος, αφού εισέβαλε αιφνιδιαστικά στην «χώρα» της Μεσσήνης και συνέλαβε αιχμαλώτους και λάφυρα, μήνυσε στους Μεσσήνιους να διώξουν τους εξόριστους Συρακούσιους και να έρθουν σε συμφωνία μαζί του. Όντως, για να τελειώσει αυτός ο πόλεμος που δεν ήταν δικός τους, οι Μεσσήνιοι τους έδιωξαν και δέχθηκαν τον Αγαθοκλή και τον στρατό του που είχε σιγά-σιγά πλησιάσει. Αρχικά, εκείνος τους ανάγκασε να δεχθούν όσους ήταν στον στρατό του και είχαν νόμιμα εξορισθεί από την Μεσσήνη, έτσι ώστε να έχει τους δικούς του ανθρώπους στην Πόλη. Κατόπιν, σκότωσε 600 από το Ταυρομένιο και την Μεσσήνη, τους οποίους θεωρούσε ότι του εναντιώνονταν. Κάποιους φαίνεται ότι τους εξόρισε, όπως τον ιστορικό Τίμαιο από το Ταυρομένιο, ο

323 Δ.Σ., XIX.70-71.
324 Justinus, XXII.3.

οποίος όμως μπορεί και να αυτοεξορίσθηκε στην Αθήνα.[325] Σκοπός του Αγαθοκλή ήταν να εξουδετερώσει όλους τους αντιπάλους του στην Σικελία, πριν δεχθεί επίθεση από τους Καρχηδόνιους.[326]

Την επίθεση όμως εναντίον του την προκάλεσε όταν βάδισε προς τον Ακράγαντα και, παρότι παρεμποδίσθηκε από 60 καρχηδονιακά πλοία, πέρασε στην καρχηδονιακή Επικράτεια, την λεηλάτησε και κατέλαβε ορισμένα φρούρια.[327] Οι εχθροί του Αγαθοκλή, οι εξόριστοι Συρακούσιοι, ζήτησαν αμέσως βοήθεια από τους Καρχηδόνιους, οι οποίοι έστειλαν 50 ελαφρά πολεμικά στον Μέγα Λιμένα των Συρακουσών όπου βρήκαν δύο εμπορικά από την Αθήνα και τα βύθισαν. Όταν ανοίχτηκαν όμως προς τα παράλια της Σικελίας, κάποια συνελήφθησαν από τον στόλο του Αγαθοκλή. Ο Συρακούσιος στρατηγός, αφού διευθέτησε υπέρ του τα πράγματα σε μερικές μικρές Πόλεις της κεντρικής Σικελίας χωρίς καμία αντίδραση από τους Καρχηδόνιους, επέστρεψε στις Συρακούσες. Γνώριζε πολύ καλά ότι η στιγμή που θα αντιμετώπιζε μεγάλη στρατιωτική και ναυτική δύναμη των Καρχηδονίων πλησίαζε. Καρχηδονιακή δύναμη ήταν σταθμευμένη πολύ κοντά στην Γέλα, αλλά δεν είχε αντιδράσει στις προκλήσεις του Συρακούσιου στρατηγού. Ήταν φανερό πως περίμεναν ενισχύσεις.[328]

Το καλοκαίρι του 311 π.Χ. μεγάλη καρχηδονιακή δύναμη έπλευσε προς την Σικελία: 130 πολεμικά πλοία με 2000 Καρχηδόνιους πολίτες και ευγενείς, 10.000 Αφρικανούς, 1000 μισθοφόρους, 200 «ζευγίππας» από την Ετρουρία,[329] 1000 σφενδονήτες, πολλά χρήματα και πολεμοφόδια υπό την στρατηγία του Αμίλκα του Γίσκωνος. Κατά τον πλουν έπεσαν σε καταιγίδα και έχασαν 60 πολεμικά και 200 μεταγωγικά πλοία αλλά και πολεμιστές που πνίγηκαν. Στην Σικελία, όμως, ο Αμίλκας συμπλήρωσε τον στρατό του με γηγενείς Σικελούς και μισθοφόρους και ενώθηκε με το στρατιωτικό σώμα που ήδη βρισκόταν στο νησί. Έτσι, είχε στην διάθεσή του 40.000 πεζούς και 5000 ιππείς.

Όταν ο Αγαθοκλής ενημερώθηκε ότι οι δυνάμεις του ήταν υποδεέστερες[330] των καρχηδονιακών αντελήφθη ότι τα φρούρια και οι Πόλεις που ήταν εχθρικές προς εκείνον θα συμμαχούσαν με τον εχθρό. Έπρεπε λοιπόν να ελέγξει τις πιθανές αποστασίες πριν συμβούν. Πριν κινηθεί προς αυτή την κατεύθυνση, όμως, είχε ήδη υποστεί μια ναυτική ήττα όταν 20 πολεμικά του μαζί με όλο τους το πλήρωμα αιχμαλωτίσθηκαν στα στενά της Μεσσήνης από τον καρχηδονιακό στόλο. Ο μεγάλος του φόβος ήταν ότι οι πρώτοι που θα συντάσσονταν με τους Καρχηδόνιους ήταν οι Γελώοι, διότι καρχηδο-

---

[325] Λεξικόν Σούδα, λμ. «Τίμαιος» και Πολύβιος, XII.25h.1.

[326] Για την δραστηριότητα του Αγαθοκλή στην Σικελία και τις επαφές του με τους Καρχηδόνιους μέχρι την έναρξη του πολέμου δες ανάλυση σε Christopher de Lisle, *Agathokles of Syracuse. Sicilian Tyrant and Hellenistic King* (Oxford: Oxford Univ. Press, 2021), ch. 6 & ch. 7.

[327] Δες σχόλια σε Gaetano De Sanctis, «Agatocle,» *Rivista di filologia d' istruzione classica* 22 (1895): 303.

[328] Δ.Σ., XIX.72 & XIX.102-104.

[329] Εάν η σωστή λέξη είναι «ζευγίππας», τότε πρόκειται για ιππικό ή ΄άρματα, αλλά εάν η λέξη είναι «ζευγίτας», τότε πρόκειται για βαριά εξοπλισμένο πεζικό, προφανώς προερχόμενο από την τάξη των πλουσίων «ζευγιτών (;)». Δες Diodorus of Sicily, vol. X, Loeb ed., p. 120 n. 1 αρχαίου κειμένου & p. 121 n. 3 αλλά και Δημητράκος, λμ. «ζευγίππης» και λμ. «ζευγίτης» αρ. 4 και ΙΕΕ, 4:330.

[330] Μία εκτίμηση είναι ότι διέθετε 30.000 πεζούς και 3500 ιππείς (Tillyard, p. 76 και ΙΕΕ, 4:330), εκ των οποίων όλοι οι ιππείς και περίπου 10.000 πεζοί πρέπει να ήταν μισθοφόροι (Griffith, pp. 198-199).

νιακός στρατός στάθμευε ήδη στην «χώρα» τους. Έπρεπε λοιπόν αμέσως να θέσει υπό τον πλήρη έλεγχο του την Γέλα για να μπορέσει να διευθύνει την άμυνά της και να μπορεί να λαμβάνει από εκεί προμήθειες. Όμως δεν ήθελε φανερά να επέμβει στρατιωτικά στην Γέλα, διότι αυτή η κίνηση θα σήμαινε παραβίαση της τελευταίας ειρήνης με τους Καρχηδόνιους, κατά την οποία η Γέλα ήταν αυτόνομη Πόλη, ενώ θα προκαλούσε και τους πολίτες της. Έστελνε λοιπόν στην Γέλα λίγους-λίγους στρατιώτες, πάντα με κάποια πρόφαση, μέχρι που ο αριθμός τους ξεπέρασε αυτούς της Πόλεως. Τότε, εμφανίσθηκε ο ίδιος και κατηγόρησε τους Γελώους ότι ετοίμαζαν αποστασία και προδοσία, συνέλαβε και σκότωσε 4000 και δήμευσε τις περιουσίες τους. Μετά, ζήτησε από τους υπολοίπους να του παραδώσουν τα χρήματά τους αλλά και όσο ασήμι είχαν και χρυσό και τους φοβέρισε ότι θα τιμωρηθούν όσοι δεν το πράξουν. Για να απαλύνει την ιδέα ότι είχε φερθεί στους πολίτες της Γέλας πολύ σκληρότερα από ό,τι έπρεπε, διέταξε να θάψουν πρόχειρα τους νεκρούς στις τάφρους, στην εξωτερική πλευρά των τειχών.[331] Ο Αγαθοκλής φέρθηκε στους Γελώους ατιμωτικά από την ανθρωπιστική πλευρά του Δ' αιώνα π.Χ. αλλά και πολύ πονηρά και έξυπνα από πλευράς στρατιωτικής στρατηγικής. Τους φόβισε πολύ για να μην σκεφθούν καν να συνταχθούν με τους εχθρούς του ενώ τους στέρησε όλους τούς οικονομικούς τους πόρους για να χρηματοδοτήσει τον επερχόμενο πόλεμο με τους Καρχηδόνιους.

Άφησε φρουρά στην Γέλα και προχώρησε να συναντήσει τους Καρχηδόνιους, οι οποίοι είχαν ήδη καταλάβει –πριν έρθει ο στρατός από την Καρχηδόνα– τον λόφο Έκνομον (Eknomos/Ecnomus, BAGROW, 47:D4, πιθανόν στο Monte Sole, επάνω από την σημερ. Licata, 40 χλμ. ανατολικά του Agrigento). Εκείνος κατέλαβε τον απέναντι λόφο Φαλάριον (Phalarion/Phalarium, BAGROW, 47:E4, πιθανόν στο Monte Desusino), 10 χλμ. ανατολικότερα (χάρτης σε ΙΕΕ, 4:331). Ανάμεσα στους δύο στρατούς έρεε ο ποταμός Ιμέρας (Himeras, BAGROW, 47:D4, σημερ. Salso).[332] Κανένας από τους δύο αντιπάλους δεν έκανε την κίνηση να περάσει το ποτάμι για να αρχίσει η μάχη. Εν τω μεταξύ, οι Αφρικανοί στρατιώτες λεηλατούσαν την ύπαιθρο κλέβοντας ό,τι έβρισκαν. Ο Αγαθοκλής τότε διέταξε να κλέβουν και οι Έλληνες τους Καρχηδόνιους. Όταν εκείνοι προσπάθησαν να κλέψουν κάποια ζώα από το καρχηδονιακό στρατόπεδο, οι στρατιώτες του Αμίλκα άρχισαν να τους κυνηγούν. Οι Έλληνες, όμως, κατόπιν εντολής του Αγαθοκλή, είχαν στήσει ενέδρα και, αφού άφησαν τους αντιπάλους στρατιώτες να διασχίσουν το ποτάμι προς το μέρος τους, έπεσαν επάνω τους και άρχισαν να τους σκοτώνουν. Όσοι σώθηκαν άρχισαν να τρέχουν πίσω προς το καρχηδονιακό στρατόπεδο.

Ήταν τότε ακριβώς, εκείνη την στιγμή, που ο Αγαθοκλής αποφάσισε ότι είχε έρθει η ώρα για αιφνιδιαστική επίθεση. Αυτό συνάγεται από το γεγονός ότι δεν υπήρξε σχέδιο που περιλάμβανε την εμπλοκή του ιππικού.[333] Οι Έλληνες μαχητές πέρασαν το ποτάμι, διέσχισαν τρέχοντας τα λίγα χιλιόμετρα μέχρι το αντίπαλο στρατόπεδο και γέμισαν με χώμα μικρό τμήμα της τάφρου, και, αφού άνοιξαν δρόμο ρίχνοντας τους πασσάλους της περιφράξεως του στρατοπέδου, έπεσαν επάνω στους εχθρούς τους. Ο

[331] Δ.Σ., ΧΙΧ.106-107.

[332] Δεν πρέπει να συγχέεται ο ποταμός Ιμέρας, σημερ. Salso στην νότια Σικελία, με τον ποταμό Ιμέρα (Ιμέρας, Himeras, BAGROW, 47:D3), σημερ. Grande στην βόρεια Σικελία.

[333] Το ελληνικό ιππικό σώθηκε χωρίς σχεδόν απώλειες, Δ.Σ., ΧΧ.4.2.

καρχηδονιακός στρατός αιφνιδιάσθηκε και η πρώτη μάχη έγινε με άτακτους σχηματισμούς κοντά στην τάφρο. Ο Αμίλκας, για να σταματήσει την επίθεση των Ελλήνων, έβαλε τους σφενδονήτες να ρίχνουν πέτρες στους επιτιθέμενους και όντως με τις βάρους μισού κιλού βολίδες τούς τραυμάτισαν ή σκότωσαν πολλούς και έδιωξαν τους Έλληνες από εκείνο το σημείο του καρχηδονιακού στρατοπέδου. Ο Αγαθοκλής νικούσε σε άλλα σημεία και σχεδόν είχε καταλάβει το στρατόπεδο όταν ξαφνικά εμφανίσθηκαν ενισχύσεις των εχθρών από την θάλασσα (προερχόμενες μάλλον από το Λιλύβαιο) και άρχισαν να περικυκλώνουν τις δυνάμεις του.[334] Οι άνδρες του άρχισαν να οπισθοχωρούν προς τον Ιμέρα ποταμό ακολουθούμενοι από τον καρχηδονιακό στρατό. Για μια απόσταση 40 σταδίων (περ. 7,4 χλμ, AMCD), ο καρχηδονιακός στρατός σκότωνε και άφηνε πτώματα Ελλήνων που οπισθοχωρούσαν. Η οπισθοχώρηση έγινε το μεσημέρι μιας πολύ ζεστής μέρας μάλλον του Ιουλίου.[335] Όσοι έφθαναν ζωντανοί στο ποτάμι, από την δίψα που τους είχε κυριεύσει, έπιναν απότομα πολύ νερό και μάλιστα υφάλμυρο νερό[336] και πέθαιναν χωρίς να έχουν τραυματισθεί.

Γιατί όμως αυτή η μάχη που φάνηκε ότι θα κερδιζόταν εύκολα από τους Έλληνες εξελίχθηκε σε καταστροφή και πανωλεθρία για τον Αγαθοκλή; Ο Αμίλκας φοβόταν να αντιμετωπίσει σε ανοικτό πεδίο τους έμπειρους Έλληνες μαχητές πριν έρθουν οι ενισχύσεις του, μετά από ό,τι είχε συμβεί στον Κρίμησο ποταμό. Προφυλαγμένος πίσω από την τάφρο, τους ξύλινους πασσάλους του στρατοπέδου του και το επικλινές έδαφος του λόφου δεν περίμενε ότι οι Έλληνες θα επιτίθεντο πρώτοι. Γι’ αυτό και δεν μπορούσε να καταλάβει τι προσπαθούσαν να επιτύχουν οι χιλιάδες πολεμιστές που έτρεχαν στο ανοικτό πεδίο ανάμεσα στον ποταμό και στο στρατόπεδό του. Ο Αγαθοκλής, όμως, που είχε βαρεθεί να περιμένει, αποφάσισε σε μια στιγμή και παρορμητικά να αρχίσει την μάχη. Όταν οι Έλληνες μπήκαν στο στρατόπεδό του Καρχηδόνιου στρατηγού και φαινόταν ότι θα νικούσαν, ο Αμίλκας του Γίσκωνος πρέπει να ένοιωσε πολύ τυχερός όταν είδε ότι οι ενισχύσεις που περίμενε ήρθαν την πιο κατάλληλη στιγμή της μάχης. Οι Έλληνες ήταν τώρα αυτοί που αιφνιδιάσθηκαν, διότι εχθροί εμφανίσθηκαν εκτός του στρατοπέδου και άρχισαν να τους πολεμούν από τα νώτα. Έτσι επήλθε ή ήττα του στρατού του Αγαθοκλή. Στην μάχη του Ιμέρα ποταμού, οι Έλληνες έχασαν 7000 άνδρες αλλά οι Καρχηδόνιοι μόνο 500, γεγονός που δείχνει πόσο στιγμιαία ήταν η νίκη που νόμιζε ότι θα πετύχαινε ο στρατός των Συρακουσίων.[337]

---

[334] Ο Tillyard, pp. 81-83, πιστεύει ότι ο Αγαθοκλής με το σχέδιο της ενέδρας προσπάθησε να αναγκάσει τους Καρχηδόνιους να βγουν από το στρατόπεδό τους και να πολεμήσουν πριν έρθουν οι ενισχύσεις που περίμεναν. Οι Καρχηδόνιοι δεν αιφνιδιάσθηκαν διότι έβλεπαν τον ελληνικό στρατό να τρέχει προς το μέρος τους και περίμεναν να τον κτυπήσουν με τις ενισχύσεις τους. Δεν νομίζουμε ότι η περιγραφή του Διόδωρου Σικελιώτη ανταποκρίνεται στις υποθέσεις του Tillyard.

[335] «ὑπὸ κύνα γὰρ οὔσης τῆς ὥρας» γράφει ο Δ.Σ., XIX.109.5 και εννοεί την σχέση του αστεριού Σείριου με την εποχή και την ζέστη. Δες J. B. Holberg, *Sirius: Brightest Diamond in the Night Sky* (Chichester, UK: Praxis, 2007), ch. 2. Στην ΙΕΕ, 4:331 υποστηρίζεται ότι ήταν Ιούνιος αλλά ο Tillyard, p. 84 n. 1, νομίζει ότι ήταν τέλος Ιουνίου ή αρχές Ιουλίου, διότι η συγκομιδή των καρπών (θερισμός, δες Δημητράκος, λμ. «συγκομίζω» αρ. 2) γινόταν νωρίτερα από τον Αύγουστο στην Σικελία (δες Δ.Σ., XIX.65.3 & XIX.110.2-5), συνήθως Μάιο με Ιούνιο [D. Alex Walthall, «Agriculture in Magna Graecia (Iron Age to Hellenistic Period),» in *A Companion to Ancient Agriculture*, eds David Hollander and Timothy Howe (Hobeken, NJ: Wiley, 2021), pp. 317-342].

[336] Δες και Vitruvius, VIII.3.7.

[337] Δ.Σ., XIX.108-109.

Μετά την ήττα του, ο Αγαθοκλής και τα υπολείμματα του στρατού του κατέφυγαν στην Γέλα. Ο στρατηγός δεν έφυγε αμέσως για τις Συρακούσες διότι ήθελε να δημιουργήσει αντιπερισπασμό, έτσι ώστε οι Συρακούσιοι να προλάβουν να θερίσουν και να αποθηκεύσουν τα δημητριακά στην πόλη. Εντέχνως, λοιπόν, τράβηξε την προσοχή του Αμίλκα προς την πόλη της Γέλας, την οποία ο δεύτερος πολιόρκησε αντί να σπεύσει στις Συρακούσες. Γρήγορα όμως κατάλαβε ότι την πόλη υπεράσπιζε στρατός και ότι υπήρχαν αρκετές προμήθειες για να αντέξει μακρά πολιορκία και έτσι την εγκατέλειψε. Κατέλαβε διάφορα φρούρια και μικρές πόλεις χωρίς να πειράξει τους κατοίκους για να τους έχει με το μέρος του. Αυτή η πρακτική είχε άμεσο αποτέλεσμα και η Καμάρινα, οι Λεοντίνοι, η Κατάνη, το Ταυρομένιο, η Μεσσήνη και το Αβάκαιον συμμάχησαν με τους Καρχηδόνιους. Μετά την μακρόχρονη εμπειρία που είχαν με τους τυράννους, οι Έλληνες είχαν δίκιο να πιστεύουν ότι ήταν καλύτερο να βρίσκονταν υπό καρχηδονιακή ηγεμονία. Θα πλήρωναν μεν φόρο στους Αφρικανούς, αλλά την διοίκηση της Πόλεως θα την είχαν οι πολίτες αντί ένας τύραννος που τους έκλεβε τις περιουσίες, βασάνιζε και σκότωνε.[338]

Εν τω μεταξύ, ο Αγαθοκλής έφθασε στις Συρακούσες, επισκεύασε τα τείχη και φρόντισε για την μεταφορά των δημητριακών που μόλις είχαν θερισθεί και αλωνιστεί στην πόλη, έτσι ώστε να αντέξει μακρά πολιορκία.[339] Μετά την επιστροφή του στις Συρακούσες, μπορούμε να υποθέσουμε ότι τους μήνες που ακολούθησαν έγιναν τουλάχιστον κάποιες αψιμαχίες. Πάντως, δεν πρέπει να αποκλείσουμε και μια δεύτερη μάχη με τους Καρχηδόνιους, διότι δεν μπορεί ο Συρακούσιος στρατηγός να εγκατέλειψε όλη την ελληνική Επικράτεια χωρίς μια δεύτερη προσπάθεια να την υπερασπισθεί.[340] Υπάρχουν κάποιες θολές ενδείξεις για μια προσπάθεια του να καταλάβει οχυρά στην περιοχή του Ταυρομένιου[341] αλλά και για μια ναυμαχία στην οποία ηττήθηκε.[342] Όπως και εάν έχουν τα πράγματα, όμως, ο Αγαθοκλής τελικά έφθασε να ορίζει μόνο τις Συρακούσες. Παγιδευμένος στην πόλη του –αν και θα μπορούσε να περιμένει μήπως συμβεί κάτι και φύγουν οι Καρχηδόνιοι–, χωρίς να μπορεί να ζητήσει βοήθεια από την Ελλάδα λόγω της πολιτικής και στρατιωτικής καταστάσεως που επικρατούσε την εποχή των Διαδόχων του Μεγάλου Αλεξάνδρου Γ' της Μακεδονίας και μην αντέχοντας την απραξία και την αίσθηση της στρατιωτικής ασφυξίας που ένοιωθε, σκέφθηκε το αδιανόητο: τον απόλυτο αντιπερισπασμό, μια εκστρατεία στην Καρχηδόνα. Μπορεί στην απόφασή του να τον ενέπνευσαν οι κατακτήσεις του Μεγάλου Αλεξάνδρου στην Περσία, αλλά σκοπός του δεν ήταν η κατάκτηση. Στόχευε στην απόσπαση της στρατιωτικής προσοχής των Αφρικανών εχθρών του και ίσως στην εξάσκηση πιέσεως για ειρήνη, μια που το εμπόριο το ωφελεί πάντα η ειρήνη και όχι ο πόλεμος.[343]

Από την εποχή των εκστρατειών των Αθηναίων, στο δεύτερο μισό του Ε' αιώνα π.Χ., αλλά και αργότερα με τους τυράννους των Συρακουσών, οι Καρχηδόνιοι φοβού-

[338] Δ.Σ., XIX.110.

[339] Δ.Σ., XIX.110.

[340] Ο Justinus, XXII.3.10, αναφέρει και δεύτερη αναμέτρηση με τον στρατό του Αμίλκα στην Σικελία: «Sed secundi certaminis eadem fortuna quae et prioris fuit». Δες και σχόλια σε Tillyard, p. 85 n. 3.

[341] Πολύαινος, V.3.6 και Tillyard, pp. 86-87.

[342] Πολύαινος, VI.41 και Tillyard, pp. 87-88.

[343] De Sanctis, «Agatocle,» 22 (1895): 305.

νταν ότι θα τους επιτίθεντο οι Έλληνες. Ποτέ όμως μέχρι τότε, οι Έλληνες δεν είχαν αποφασίσει να επέμβουν στην Καρχηδόνα, πόσω δε μάλλον, χρησιμοποιώντας την ως αντιπερισπασμό. Ο Αγαθοκλής σχεδίαζε να αφήσει την απαιτούμενη φρουρά στις Συρακούσες, να πλεύσει με αρκετή στρατιωτική δύναμη προς την Καρχηδόνα και να αιφνιδιάσει τους Καρχηδόνιους που μετά την επιτυχία του στρατού τους στην Σικελία δεν θα περίμεναν τέτοια επίθεση. Επίσης, υπολόγιζε ότι η στρατιωτική εμπειρία των Ελλήνων θα νικούσε τους Καρχηδόνιους που για πολύ μεγάλο διάστημα ζούσαν μέσα στην πολυτέλεια, σε κατάσταση ειρήνης. Υπολόγιζε, ακόμη, σε επανάσταση των ντόπιων Αφρικανών εναντίον των Καρχηδονίων αλλά κυρίως στην λεηλασία της πλούσιας καρχηδονιακής γης. Ο απώτερος σκοπός, φυσικά, ήταν να αναγκάσει τους Καρχηδόνιους να τραβήξουν το στράτευμά τους από την Σικελία για να πάψουν να απειλούν τις Συρακούσες και έτσι να μεταφερθεί ο πόλεμος στην Αφρική.[344] Το σχέδιο ήταν παράτολμο, ριψοκίνδυνο, αλλά μεγαλοφυές.

Η εφαρμογή του, βέβαια, απαιτούσε προετοιμασία, συγκεκριμένη στρατηγική, μυστικό και ακριβή σχεδιασμό, μια άλλη διάσταση θεωρήσεως των τεκταινόμενων, που το έκαναν εξαιρετικά αμφιβόλου επιτυχίας.[345] Ο Αγαθοκλής όρισε τον αδελφό του Άντανδρο ως επικεφαλής («επιμελητήν»)[346] της φρουράς[347] της πόλεως και ζήτησε από τους πεζούς και τους ιππείς που θα τον ακολουθούσαν να ετοιμασθούν. Οι ιππείς θα έπρεπε να πάρουν μαζί τους τις εξαρτήσεις των αλόγων, τις οποίες θα τις χρησιμοποιούσαν όταν έφθαναν στην Αφρική και έβρισκαν τα άλογα που χρειάζονταν. Χώρισε τους συγγενείς μεταξύ τους, δηλαδή πήρε κάποιους μαζί του και άλλους άφησε πίσω, για να ελαχιστοποιήσει την πιθανότητα «στάσεως». Τον ακολούθησαν οι δύο γιοι του, Αρχάγαθος και Ηρακλείδης. Για να χρηματοδοτήσει την εκστρατεία ζήτησε την περιουσία των ορφανών από τους κηδεμόνες τους για να την επιστρέψει όταν θα ενηλικιώνονταν, δηλαδή έλαβε από αυτούς τους πολίτες μακροχρόνιο αναγκαστικό δάνειο. Επιπλέον, πήρε τα κοσμήματα των γυναικών, ορισμένα αναθήματα από τους ναούς και δανείσθηκε από τους εμπόρους. Στην εκκλησία του δήμου παρότρυνε τους πλούσιους κατοίκους που ήταν εχθρικοί μαζί του να πάρουν τα υπάρχοντά τους και να φύγουν, λέγοντάς τους ότι δεν θα μπορούσαν να υπομείνουν μια μακρά πολιορκία των Συρακουσών. Όσοι τον πίστεψαν, ίσως 1600,[348] και έφυγαν, έπεσαν στην παγίδα που τους είχε στήσει όταν έστειλε τους μισθοφόρους του να τους σκοτώσουν και να του φέρουν τις περιουσίες τους. Εν τω μεταξύ, απελευθέρωσε τους σκλάβους που μπορούσαν να υπηρετήσουν στον στρατό του. Με αυτές τις ενέργειες, απηλλάγη από τους εχθρούς του και απέκτησε τους απαραίτητους οικονομικούς πόρους και τους στρατιώτες που χρειαζόταν.

---

[344] Δ.Σ., XX.3.

[345] Δες ανάλυση σε de Lisle, *Agathokles of Syracuse*, ch. 7.

[346] Για τις πιθανές δικαιοδοσίες του «επιμελητή της πόλεως» (Δ.Σ., XX.4.1) δες ΙΕΕ, 4:328.

[347] Πιθανότατα μισθοφόροι, διότι λόγω της καταστάσεως δεν είχε εμπιστοσύνη στους Συρακούσιους οπλίτες (Griffith, p. 199).

[348] Justinus, XXII.4.

Πρέπει τελικά να συγκέντρωσε 14.000 στρατιώτες,[349] αλλά ελάχιστοι έμπιστοί του γνώριζαν τον πραγματικό λόγο όλων αυτών των ενεργειών. Ετοιμάσθηκαν 60 πλοία, τα οποία όμως δεν μπορούσαν να αποπλεύσουν, διότι το λιμάνι φυλασσόταν από καρχηδονιακά πολεμικά. Ο Αγαθοκλής ήταν απεγνωσμένος όταν στις 14 Αυγούστου 310 π.Χ.[350] εμφανίσθηκαν έξω από το λιμάνι πλοία που έφερναν σιτηρά στις Συρακούσες. Οι Καρχηδόνιοι, που δεν γνώριζαν το σχέδιο του Συρακούσιου στρατηγού, κινητοποίησαν όλο τον στόλο τους στο κυνήγι των μεταγωγικών. Τότε, ο Αγαθοκλής έδωσε διαταγή και τα δικά του πλοία βγήκαν από το λιμάνι με την μέγιστη ταχύτητα. Οι Καρχηδόνιοι εγκατέλειψαν τα μεταγωγικά και στράφηκαν προς τα πολεμικά του Αγαθοκλή για να ναυμαχήσουν. Ενώ τα μεταγωγικά έμπαιναν στις Συρακούσες με τις προμήθειες που είχε ανάγκη η πόλη, ο Αγαθοκλής αγνοούσε τους αντιπάλους του και έπλεε βόρεια.[351] Μέχρι να καταλάβουν τι είχε γίνει οι Καρχηδόνιοι και να ακολουθήσουν τον στόλο του έπεσε το σκοτάδι και οι Έλληνες γλύτωσαν και χάθηκαν μέσα στην νύχτα.[352]

Μετά από πλουν έξι ημερών κατά μήκος της βόρειας ακτής της Σικελίας και μετά προς την Αφρική, οι Σικελιώτες συνάντησαν το ξημέρωμα τον καρχηδονιακό στόλο. Ο Αγαθοκλής είχε καταφέρει να πείσει τους άνδρες του ότι η έκλειψη του ηλίου, που είχε συμβεί στις 15 Αυγούστου 310 π.Χ., ήταν καλός οιωνός και τους είχε αναπτερώσει το ηθικό. Οι Καρχηδόνιοι ήθελαν να βυθίσουν τα ελληνικά πλοία γιατί έτσι νόμιζαν ότι θα ήταν εύκολο να καταλάβουν τις Συρακούσες που δεν θα είχαν προστασία. Από την άλλη πλευρά, για να σωθούν οι Έλληνες έπρεπε να φθάσουν πρώτοι στην αφρικανική ακτή. Έτσι άρχισε ένα κωπηλατικό κυνηγητό των Καρχηδονίων να προλάβουν τον ελληνικό στόλο. Παρότι οι Καρχηδόνιοι έφθασαν σε απόσταση βολής από τα τελευταία ελληνικά πλοία, οι Έλληνες πρόλαβαν να αποβιβασθούν στην περιοχή Λατομίας (BAGROW, 32:H2, πιθανόν στο σημερ. Rhar-el-Kebir στην Τυνησία), δυτικά του ακρωτηρίου Cap Bon (ή Cape Bon ή Ras Adhar). Κατέλαβαν την μύτη του ακρωτηρίου και περιχαράκωσαν το στρατόπεδό τους από την μία ακτή στην άλλη ακτή με υπερυψωμένο χώμα.

Μετά από αρκετή ώρα και αφού δεν εμφανίσθηκαν εχθροί, ο Αγαθοκλής συγκέντρωσε όλους τους άνδρες και τους μίλησε. Είπε ότι όταν τους κυνηγούσαν οι Καρχηδόνιοι είχε ορκισθεί στις προστάτιδες της Σικελίας, Δήμητρα και Κόρη (Περσεφόνη), να προσφέρουν το κάψιμο των πλοίων. Εάν νικούσαν θα έφτιαχναν περισσότερα για να γυρίσουν πίσω. Πρώτος αυτός και αμέσως μετά όλοι οι κυβερνήτες πήραν δάδες και έβαλαν φωτιά στα πλοία. Έτσι, κανείς δεν θα έμπαινε στον πειρασμό να γυρίσει πίσω ούτε θα υπήρχε κίνδυνος καταλήψεώς τους από τον εχθρό. Επιπλέον, ο στρατηγός δεν θα είχε ανάγκη αποσπάσματος να φυλάει τα πλοία και συνεπώς να χωρί-

---

[349] Beloch, GG, 4.1:190. Οι 3500 πρέπει να ήταν όσοι ιππείς διασώθηκαν από την μάχη στον Ιμέρα ποταμό και σε 10.000-10.500 υπολογίζονται οι απελευθερωμένοι σκλάβοι και οι μισθοφόροι (πρβλ. ΙΕΕ, 4:332). Για την ελληνική δύναμη στην πρώτη εκ παρατάξεως μάχη δες Δ.Σ., XX.11.1.

[350] Η ημερομηνία έχει υπολογισθεί από το γεγονός ότι την επόμενη ημέρα (15 Αυγούστου 310) στις 7:36 το πρωί έγινε έκλειψη ηλίου που ήταν ορατή από την Σικελία (Δ.Σ., XX.5.5). Δες NASA, *Five Millennium Catalog of Solar Eclipses* at <http://eclipse.gsfc.nasa.gov/SEcat5/SE-0399--0300.html> Cat Num 04039, αστρονομικό έτος 309 π.Χ.

[351] CAH, 7.1:394 και CAH, 7:625 n. 1 (1928 edition).

[352] Δ.Σ., XX.3-5.

σει τον στρατό του σε δύο τμήματα. Όταν οι ναύτες και οι στρατιώτες κατάλαβαν τι είχαν κάνει με το κάψιμο των πλοίων, μετανόησαν και «αναλογιζόμενοι την απεραντοσύνη του πελάγους που τους χώριζε από την πατρίδα, εγκατέλειπαν κάθε ελπίδα για σωτηρία».[353]

Οι λυπητερές σκέψεις τους, όμως, διαλύθηκαν όταν ο Αγαθοκλής τους οδήγησε νοτιότερα, εναντίον της καρχηδονιακής Μεγάλης πόλεως (Megalopolis, πιθανόν πλησίον του Mennzel-bel-Gassem, BAGROW, 32:H3). Το τοπίο μέχρι εκεί ήταν ειδυλλιακό γεμάτο κήπους και κάθε είδους δέντρα, τα οποία ποτίζονταν από αρδευτικά κανάλια. Πολυτελή αγροτόσπιτα, το ένα μετά το άλλο, με ασβεστωμένους τοίχους και γεμάτα με άφθονα αγαθά και οτιδήποτε χρειαζόταν για την «απόλαυσιν» των ενοίκων, έδειχναν τον πλούτο των κατοίκων. Τα χωράφια ήταν φυτεμένα με αμπέλια, ελιές και καρποφόρα δέντρα. Αγέλες από ζώα, ποίμνια, και φοράδες γέμιζαν τα βοσκοτόπια και τα λιβάδια. Οι Έλληνες αναθάρρησαν με την προοπτική που ανοιγόταν μπροστά τους για πλουτισμό και πρόθυμα επιτέθηκαν στα τείχη της Μεγάλης πόλεως απευθείας. Οι κάτοικοι, που είχαν ζήσει μακρά περίοδο ειρήνης, ήταν ανέτοιμοι για πολιορκία και πόλεμο. Ο αιφνιδιασμός τους αλλά και η άγνοιά τους για το τι ακριβώς συνέβαινε είχε ως αποτέλεσμα την κατάληψη της πόλεως από τον Αγαθοκλή σε πολύ λίγο χρόνο. Οι στρατιώτες του, που αμέσως γέμισαν με πλούτη και αυτοπεποίθηση, ήταν τώρα έτοιμοι για μεγαλύτερες μάχες. Βαδίζοντας προς την Καρχηδόνα κατέλαβαν τον Λευκόν Τύνητα (Tunis/Tunes, BAGROW, 32:F3, μάλλον η σημερ. Τύνις).[354] Τα τείχη και στις δύο πόλεις κατεδαφίσθηκαν για να μην μπορούν στο μέλλον οι Καρχηδόνιοι να τις καταλάβουν και να τις χρησιμοποιήσουν εναντίον των Σικελιωτών.[355]

Εν τω μεταξύ, όταν οι ναυτικοί του καρχηδονιακού στόλου είδαν τα πλοία των Ελλήνων να καίγονται θεώρησαν ότι οι Έλληνες είχαν φοβηθεί. Όταν όμως κατάλαβαν ότι ο στρατός του Αγαθοκλή βάδισε προς το εσωτερικό της ηπειρωτικής χώρας, τρόμαξαν και ειδοποίησαν την Καρχηδόνα. Αμέσως μετά, έφθασαν και οι ειδήσεις για την κατάληψη της Μεγάλης πόλεως και του Τύνητα και οι Καρχηδόνιοι πανικοβλήθηκαν, διότι νόμισαν πως όλος ο στρατός και ο στόλος τους στην Σικελία είχαν χαθεί. Πίστεψαν ότι μόνο εάν ο Αγαθοκλής είχε νικήσει στην ιταλική μεγαλόνησο θα μπορούσε να εκστρατεύσει εναντίον τους. Οι κάτοικοι συγκεντρώθηκαν στην Αγορά και η Γερουσία συνεδρίασε για να δουν τι θα κάνουν, αφού δεν υπήρχε αρκετός στρατός στην Καρχηδόνα για να αντιμετωπίσει τους εισβολείς. Η Γερουσία θεώρησε υπεύθυνους της καταστάσεως τους ναυάρχους, διότι αν και είχαν υπό τον πλήρη έλεγχό τους τις θάλασσες, επέτρεψαν στον εχθρικό στόλο να φθάσει στην Αφρική. Ως εκ τούτου, διόρισε επικεφαλής στρατηγούς της σωτηρίας της πόλεως τους Άννωνα και Βορμίλκα ή Βομίλκα. Φαίνεται ότι υπήρχε μια στρατιωτική και πολιτική πρακτική στην Καρχηδόνα σύμφωνα με την οποία επικεφαλής του στρατού ετίθεντο οι πιο άξιοι στρατιωτικά άνδρες, τους οποίους η πόλη θεωρούσε απόλυτα ικανούς να φέρουν σε πέρας μια εκστρατεία. Σε περίοδο ειρήνης, όμως, αυτοί οι ίδιοι επιτυχημένοι άνδρες συκοφαντούνταν και αδί-

---

[353] Δ.Σ., XX.8.1.

[354] Η πληροφορία του Δ.Σ., XX.8.7, ότι η Τύνις απέχει από την Καρχηδόνα 2000 στάδια (περ. 370 χλμ., AMCD) είναι λανθασμένη (Beloch, GG, 4.1:191 n. 1 και Tillyard, p. 109), μια που η απόσταση δεν είναι παρά περ. 22 χλμ.

[355] Δ.Σ., XX.6-8. Πρβλ. Justinus, XXII.5-6.

κως ίσως κατηγορούνταν εξαιτίας προσωπικής έχθρας και σέρνονταν στα δικαστήρια. Δια τούτο, για να αποφύγουν τις ευθύνες και τις καταδίκες, ορισμένοι, που παρά την θέλησή τους τοποθετούνταν υπεύθυνοι του στρατού, αποστατούσαν, ενώ άλλοι χρησιμοποιούσαν την θέση τους για να αναλάβουν την εξουσία στην πόλη. Τέτοιο παράδειγμα ήταν ο Άννων στα προηγούμενα χρόνια αλλά και ο Βομίλκας στην προκειμένη περίπτωση.[356]

Η Καρχηδόνα κινδύνευε να πέσει και οι στρατηγοί κάλεσαν αμέσως τους πολίτες να την σώσουν. Ο στρατός σωτηρίας ήταν τώρα κυρίως οι Καρχηδόνιοι πολίτες και αποτελούνταν από 40.000 πεζούς,[357] 1000 ιππείς και 2000 ῾άρματα. Κινήθηκαν λοιπόν, προς τον Τύνητα, παράλληλα με το έλος που μεσολαβούσε ανάμεσα στις δύο πόλεις, και αφού έστησαν το στρατόπεδό τους στα υψώματα για να ελέγχουν την περιοχή, αντίκρισαν τους Έλληνες να έρχονται.[358] Αν και δεν γνωρίζουμε τον πληθυσμό της Καρχηδόνας την περίοδο αυτή, μπορούμε να υποθέσουμε ότι αυτοί ήταν οι μόνοι άνδρες που είχαν κάποια στρατιωτική εμπειρία και μπορούσαν να πολεμήσουν. Γνωρίζουμε από προηγούμενες εκστρατείες των Καρχηδονίων ότι χρησιμοποιούσαν κατά κύριο λόγο μισθοφόρους. Συνεπώς, η αριθμητική υπεροχή των Καρχηδονίων δεν φόβισε καθόλου τον Αγαθοκλή, ο οποίος συνεπέρανε σωστά ότι επρόκειτο για στρατό με πολύ μικρή εκπαίδευση. Οι Καρχηδόνιοι παρατάχθηκαν με τον Άννωνα και τον επίλεκτο «ιερόν λόχον» στα δεξιά της πολεμικής γραμμής, ενώ ο Βομίλκας διηύθυνε την φάλαγγα στην δεξιά πλευρά. Το ιππικό και τα ῾άρματα είχαν παραταχθεί μπροστά από τους πεζούς.

Αφού ο Αγαθοκλής μελέτησε την παράταξη των αντιπάλων διέταξε τον γιο του Αρχάγαθο ή Αγάθαρχο με 2500 πεζούς να παραταχθούν δεξιά. Δίπλα τους στάθηκαν οι 3500 Συρακούσιοι, μετά 3000 Έλληνες μισθοφόροι και στο τέλος 3000 Σαυνίτες, Ετρούσκοι και Κέλτες. Ο ίδιος με 1000 επίλεκτους οπλίτες βρέθηκε μπροστά από την παράταξη και απέναντι από τον καρχηδονιακό Ιερό Λόχο ενώ μοίρασε τους 500 τοξότες και σφενδονήτες στα δύο άκρα (χάρτης μάχης σε ΙΕΕ, 4:334-335). Ο Αγαθοκλής πρέπει να πίστευε ότι νίκη επί του Ιερού Λόχου μπορεί να καθόριζε ολόκληρη την έκβαση της μάχης. Παρατήρησε ότι δεν επαρκούσε ο οπλισμός για ορισμένους από τα πληρώματα των πλοίων και διέταξε όσους δεν είχαν κανένα όπλο να πάρουν τα καλύμματα των ασπίδων, να τα τεντώσουν με ξύλα και να τα κρατήσουν έτσι ώστε από μακριά ο στρατός του να φαίνεται περισσότερος από ό,τι ήταν. Επειδή όμως ο ελληνικός στρατός ήταν αριθμητικά πολύ μικρότερος και οι μαχητές ήταν φοβισμένοι, ο Συρακούσιος στρατηγός ή κάποιοι στρατιώτες του άφησαν κουκουβάγιες που τις είχαν αιχμαλωτίσει να πετάξουν. Κατά την παράδοση, οι κουκουβάγιες, το ιερό ζώο της Αθηνάς, φυσικά στραβωμένες από το φως, κάθισαν στις ασπίδες και στα κράνη των πολεμιστών και τους έδωσαν θάρρος, διότι πίστεψαν ότι η θεά θα ήταν μαζί τους στην μάχη.[359]

---

[356] Δ.Σ., XX.9-10.4.

[357] Σύνολο στρατού 30.000 ανδρών αναφέρουν ο Justinus, XXII.6 και ο Orosius, IV.6.

[358] Werner Huss, «Neues zur Zeit des Agathokles: Einige Bemerkungen zu P. Oxy. XXIV 2399,» *Zeitschrift für Papyrologie und Epigraphik* 39 (1980): 63-68.

[359] Οι ιστορίες για τα όπλα που έλειπαν και τις κουκουβάγιες θεωρούνται υπερβολικές (Tillyard, pp. 112-114).

Όταν τα ῾άρματα των Καρχηδονίων επιτέθηκαν, οι Έλληνες σκότωναν τους αναβάτες και κατάφεραν να κάνουν ορισμένα να στρέψουν πίσω προς τις δικές τους γραμμές ή άνοιξαν διάδρομο για να περάσουν άλλα ανάμεσά τους και να χτυπηθούν από τους ελαφρά οπλισμένους στα μετόπισθεν. Την τακτική πυκνώσεως της παρατάξεως του πεζικού ακολούθησαν οι Έλληνες με το αντίπαλο ιππικό,[360] μέχρι που έφθασε το καρχηδονιακό πεζικό και άρχισε η μάχη σώμα με σώμα. Ο Άννων με τον Ιερό Λόχο πολεμούσε με λύσσα εναντίον των επίλεκτων, των τοξοτών και των σφενδονητών του Αγαθοκλή διακινδυνεύοντας την ζωή του, μέχρι που μετά από αρκετούς τραυματισμούς έπεσε νεκρός. Τότε, ο Βομίλκας αποφάσισε να οπισθοχωρήσει συντεταγμένα πίσω στα υψώματα, στα μετόπισθεν της καρχηδονιακής παρατάξεως. Οι στρατιώτες της δεύτερης γραμμής, όμως, θεώρησαν ότι η πτώση του Άννωνα και η εντολή για οπισθοχώρηση σήμαιναν ήττα και άρχισαν να τρέχουν προς τα πίσω παρασύροντας όλο το στράτευμα σε άτακτη φυγή προς την Καρχηδόνα. Η ξαφνική απόφαση του Βομίλκα να διατάξει οπισθοχώρηση στην κρισιμότερη στιγμή της μάχης πρέπει να θεωρηθεί ένδειξη ελλείψεως θάρρους, παρά οργανωμένου σχεδίου για την εξόντωση των αριστοκρατών του Ιερού Λόχου και την ευκολότερη ανάληψη της απόλυτης εξουσίας στην Καρχηδόνα, όπως έχει υποστηριχθεί.[361] Ο Αγαθοκλής τους κυνήγησε για λίγο διάστημα, αλλά μετά έδωσε εντολή να επιστρέψουν και να καταλάβουν το εχθρικό στρατόπεδο. Οι απώλειες των Ελλήνων ήταν μόνο 200 άνδρες ενώ των Καρχηδονίων 1000.[362] Οι Καρχηδόνιοι κλείσθηκαν στην πόλη τους και περίμεναν την μοίρα τους. Ειρωνεία της Ιστορίας είναι, λοιπόν, ότι οι Καρχηδόνιοι πολιορκούσαν τους Συρακούσιους στην Σικελία, ενώ ο Αγαθοκλής είχε αναγκάσει τους Καρχηδόνιους να κλεισθούν πίσω από τα τείχη της Καρχηδόνας στην Αφρική.[363]

Οι Καρχηδόνιοι, τρομοκρατημένοι από την επιτυχία των Ελλήνων, έστειλαν στην μητρόπολή τους Τύρο χρυσά αναθήματα στον ναό του Μελκάρτ (Ηρακλή των Ελλήνων) αλλά θυσίασαν δημόσια και 200 παιδιά ευγενών για να εξευμενίσουν τους θεούς. Άλλα 300 αυτοθυσιάσθηκαν από φόβο προς τους θεούς, διότι αποκαλύφθηκε ότι αντί οι πλούσιοι να θυσιάζουν τα παιδιά τους, όπως όριζαν οι παραδόσεις, αγόραζαν παιδιά σκλάβους και αυτά οδηγούσαν στην πυρά, κρύβοντας τα δικά τους. Τώρα, άφησαν τα δικά τους παιδιά να κυλήσουν επάνω στα προτεταμένα χέρια αγάλματος του Βάαλ ή του Μολώχ (Κρόνου των Ελλήνων) και να πέσουν σε λάκκο με φωτιά για να καούν και να θυσιασθούν.

---

[360] Λίγα χρόνια νωρίτερα, το 321 π.Χ., στην Μάχη του Ελλησπόντου ανάμεσα στον Κρατερό, και στον Νεοπτόλεμο, από την μία πλευρά, και τον Ευμένη, από την άλλη, κατά την επίθεση του αντίπαλου ιππικού, το συμμαχικό πεζικό πύκνωσε την τάξη του ενόσω οι ελαφρά οπλισμένοι έβαλαν κατά του επιτιθέμενου αντίπαλου ιππικού καλυμμένοι πίσω από το πεζικό. Επρόκειτο βέβαια για μακεδονική τακτική μάχης, αλλά παρά την αντίθετη περιγραφή του Διόδωρου είναι πιθανό να συνέβη και στην Αφρική κάτι παρόμοιο. Για την Μάχη στον Ελλήσποντο δες το απόσπασμα στον πάπυρο PSI, XII, 1284, δημοσιευμένο με σχόλια στο A. B. Bosworth, «Eumenes, Neoptolemus and PSI XII 1284,» *Greek, Roman, and Byzantine Studies* 19 no 3 (1978): 227-237.

[361] Πρβλ. Δ.Σ., XX.12.5 και Tillyard, p. 115 n. 1 και De Sanctis, «Agatocle,» 22 (1895): 307-308. Ο Tillyard δεν δείχνει να έχει κατανοήσει την θέση του De Sanctis.

[362] Ο Justinus, XXII.6, γράφει για 2000 νεκρούς του ελληνικού στρατού και 3000 του καρχηδονιακού, ενώ ο Orosius, IV.6, μόνο 2 και 2000 αντίστοιχα.

[363] Δ.Σ., XX.10.5-13.

Όταν οι Καρχηδόνιοι αντελήφθησαν τι ακριβώς είχε συμβεί έστειλαν απεσταλμένους να ζητήσουν βοήθεια από τον Αμίλκα στην Σικελία. Οι απεσταλμένοι είχαν μαζί τους ένα ή κάποια από τα μεταλλικά τμήματα των εμβόλων από τα καμένα ελληνικά πλοία για να αποδείξουν την καταστροφή του αντίπαλου στόλου. Ο Αμίλκας ζήτησε από τους απεσταλμένους να αποκρύψουν την πραγματική κατάσταση στην Αφρική και να διαλαλήσουν στους στρατιώτες του ότι ο Αγαθοκλής είχε χάσει και τον στόλο του και τον στρατό του. Στους Συρακούσιους μήνυσε ότι ο στρατός τους είχε χαθεί και τα πλοία τους είχαν καταστραφεί, δείχνοντας για απόδειξη τα μεταλλικά έμβολα. Πολλοί πίστεψαν αμέσως την συμφορά, αλλά οι έχοντες την εξουσία δεν πείσθηκαν τόσο εύκολα και έδιωξαν αμέσως τους απεσταλμένους του Καρχηδόνιου στρατηγού για να μην σπείρουν τον πανικό. Αυτοί που πίστεψαν μπορεί να ήταν οι ολιγαρχικοί και οι υποστηρικτές τους, που θα έβρισκαν αμέσως μια δικαιολογία για να δημιουργήσουν αναταραχή, «στάση» ίσως, εναντίον των διοικούντων και των υποστηρικτών του Αγαθοκλή.[364] Οι «προεστηκότες» της Πόλεως, λοιπόν, διέταξαν να φύγουν 8000 συγγενείς και φίλοι των χαμένων που διαφώνησαν με την αποπομπή των πρεσβευτών και έτσι η πόλη γέμισε με τα πήγαινε-έλα των ανθρώπων που ετοιμάζονταν να φύγουν και με τα κλάματα των γυναικών. Τους εξοριζόμενους, όμως, περιέθαλψε ο Αμίλκας, ο οποίος έστειλε πια τελευταίο μήνυμα στον Άντανδρο να παραδοθεί. Στο συμβούλιο που συγκλήθηκε, ο Άντανδρος πρότεινε να συνθηκολογήσουν. Όμως ο Ερύμνων ο Αιτωλός, που είχε ορισθεί συγκυβερνήτης από τον Αγαθοκλή, διαφώνησε και έπεισε όλους τους υπόλοιπους να περιμένουν μέχρι να μάθουν την αλήθεια. Τούτου ένεκα, ο Αμίλκας άρχισε να κατασκευάζει πολιορκητικές μηχανές για να επιτεθεί.

Εν τω μεταξύ, ο Αγαθοκλής είχε ναυπηγήσει δύο τριαντακοντόρους μετά την μάχη και έστειλε μία από αυτές με τους δυνατότερους κωπηλάτες και τον έμπιστό του Νέαρχο στις Συρακούσες για να αναγγείλουν την νίκη. Το ξημέρωνα της έκτης ημέρας, οι Έλληνες προσπάθησαν να μπουν στο λιμάνι, αλλά κυνηγήθηκαν από καρχηδονιακά πλοία και γλύτωσαν την τελευταία στιγμή, όταν το εχθρικό πλοίο που τους καταδίωκε μπήκε στην ακτίνα βολής των Συρακουσίων. Κατά την διάρκεια της καταδιώξεως, πολλοί Συρακούσιοι εγκατέλειψαν τις θέσεις τους στα τείχη και κατέβηκαν στην ακτή να ενθαρρύνουν τους κωπηλάτες της τριαντακοντόρου για να γλυτώσουν. Τότε, ο Αμίλκας έστειλε τους καλύτερους στρατιώτες του να σκαρφαλώσουν με σκάλες σε σημεία των τειχών που δεν φυλάσσονταν. Θα είχαν επιτύχει να καταλάβουν μέρος του τείχους μεταξύ δύο πύργων, εάν δεν γίνονταν αντιληπτοί από την περίπολο των τειχών που ειδοποίησε τους υπερασπιστές. Σε λίγη ώρα, οι Συρακούσιοι είχαν καταφέρει να διώξουν από τα τείχη τους εισβολείς και να πετάξουν τις σκάλες τους. Ο Αμίλκας, θυμωμένος με την κατάληξη της προσπάθειας, απέσυρε τον στρατό του από την πολιορκία της πόλεως και έστειλε 5000 στρατιώτες στην Καρχηδόνα για να βοηθήσουν εναντίον του Αγαθοκλή.[365]

Ο Αγαθοκλής είχε τον έλεγχο όλης της περιοχής κοντά στην Καρχηδόνα και κατέλαβε τα χωριά, ενώ κάποιες πόλεις ήρθαν με το μέρος του είτε από φόβο είτε διότι

[364] Σε αυτό το χρονικό σημείο τοποθετεί ο Werner Huss το επεισόδιο με τον Διόγνητο (δες παρακάτω).

[365] Δ.Σ., XX.14-16. Ο Tillyard, pp. 117-122, δίνει μια δική του ερμηνεία στα γεγονότα με αρκετές υποθέσεις που δεν γίνεται πιστευτή σε όλα της τα σημεία.

εναντιώνονταν στους Καρχηδόνιους. Αφού κατασκεύασε μικρό οχυρό κοντά στον Τύνητα και άφησε φρουρά βάδισε με τον υπόλοιπο στρατό του μέχρι την ανατολική ακτή της σημερινής Τυνησίας. Κατέλαβε την Νέαν πόλη (Neapolis, BAGROW, 32:G4, σημερ. Nabeul) και μετά πολιόρκησε νοτιότερα τον Αδρύμητα (Hadrumetum, BAGROW, 33:G1, σημερ. Sousse). Όταν ενημερώθηκε ότι οι Καρχηδόνιοι είχαν καταλάβει το στρατόπεδό του στον Τύνητα και πολιορκούσαν την πόλη, σύμφωνα με την παράδοση, ανέβηκε μυστικά σε κάποιο ύψωμα από όπου φαίνονταν και οι δύο πόλεις και άναψε πολλές φωτιές σε μεγάλη ακτίνα. Εξαιτίας αυτού του στρατηγήματος, οι Καρχηδόνιοι πίστεψαν ότι έρχεται με μεγάλο στρατό και γύρισαν στην Καρχηδόνα, ενώ στον Αδρύμητα πίστεψαν ότι έρχονταν ενισχύσεις του Αγαθοκλή και παρέδωσαν την πόλη. Είναι όμως πολύ πιθανό να πλησίασε τον Τύνητα μέσα στην νύχτα με μέρος του στρατού του και να τρόμαξε τους Καρχηδόνιους και μετά στην επιστροφή του πάλι μέσα στην νύχτα να τρόμαξε τους κατοίκους του Αδρύμητα.[366] Αμέσως μετά, βάδισε νότια κατά μήκος της ακτής και κατέλαβε την Θάψο (Thapsus, BAGROW, 33:H1, σημερ. Ras Dimes). Συνολικά, κατέλαβε 200 πόλεις μέχρι το 309 π.Χ.[367] Κάτω από τον λόφο που ονομάσθηκε Ασπίς (BAGROW, 32:H3, σημερ. Kelibia), στην ανατολική ακτή της Τυνησίας και νοτιότερα του ακρωτηρίου Cape Bono, κατασκεύασε λιμάνι. Από τον λόφο μπορούσε να ελέγχει όλη την ακτή από το ακρωτήριο στον Βορρά μέχρι την Νέαν πόλη στο Νότο.[368] Όταν έφθασε ο στρατός τους από την Σικελία, οι Καρχηδόνιοι πολιόρκησαν πάλι τον Τύνητα, αλλά ο Αγαθοκλής επέστρεψε, τους νίκησε σε μάχη σε ανοικτό πεδίο και σκότωσε 2000. Νίκησε επίσης και τον βασιλιά των ντόπιων Αφρικανών, ο οποίος, αν και αρχικά είχε ταχθεί με το μέρος του, τελικά είχε συμμαχήσει με τους Καρχηδόνιους.[369]

Την περίοδο αυτή σημειώθηκε ανταρσία στον στρατό του Συρακούσιου στρατηγού. Ο Αγαθοκλής προσκάλεσε σε δείπνο τον Λυκίσκο, έναν από τους γενναίους αξιωματικούς του, ο οποίος μέθυσε και προσέβαλε τον στρατηγό. Ο Αγαθοκλής που εκτιμούσε τον Λυκίσκο για τις υπηρεσίας του εξέλαβε την προσβολή ως αστείο και δεν έδωσε συνέχεια, αλλά ο γιος του Αρχάγαθος θύμωσε και απείλησε τον αξιωματικό. Όταν τελείωσε η οινοποσία και έφευγαν οι συνδαιτυμόνες, ο Λυκίσκος προσέβαλε τον Αρχάγαθο κατηγορώντας τον ότι είχε σχέση με την μητριά του, χωρίς να το γνωρίζει ο πατέρας του. Ο εξαγριωμένος Αρχάγαθος άρπαξε ένα ακόντιο από την φρουρά, διαπέρασε τα πλευρά του αξιωματικού και τον σκότωσε. Την άλλη ημέρα το πρωί, στρατιώτες και αξιωματικοί που φοβήθηκαν ότι το ίδιο μπορεί να συνέβαινε και στους ίδιους, ξεσηκώθηκαν και ήθελαν να τιμωρήσουν τον ένοχο. Φώναζαν ότι εάν ο Αγαθοκλής δεν παρέδιδε τον γιο του, έπρεπε να πληρώσει ο ίδιος. Πίσω από την ανταρσία κρυβόταν η μεροληψία του Αγαθοκλή υπέρ του γιου του που προκαλούσε την ζήλια των άλλων αξιωματικών, η καθυστέρηση των μισθών των μισθοφόρων και τα λάφυρα που δεν υπήρχαν για να τους ικανοποιήσουν.[370]

[366] Δ.Σ., XX.17 και Tillyard, pp. 123-124.
[367] Tillyard, p. 125.
[368] Στράβων, XVII.3.16 (C834).
[369] Δ.Σ., XX.18.
[370] Tillyard, pp. 130-131.

Οι στασιαστές κατέλαβαν τα τείχη του Τύνητα και έβαλαν φρουρά για να μην φύγουν ο Αγαθοκλής και ο γιος του. Οι Καρχηδόνιοι, όταν έμαθαν τι συνέβαινε, μήνυσαν στους μισθοφόρους να πάνε με το μέρος τους και θα τους έδιναν μεγαλύτερο μισθό και επιπλέον δώρα. Ο Αγαθοκλής αποφάσισε για μια ακόμη φορά κάτι παράτολμο, με την ελπίδα πως δεν θα κατέληγε στα χέρια των Καρχηδονίων. Πέταξε τον μανδύα του στρατηγού, φόρεσε το ένδυμα απλού πολεμιστή και βγήκε στη μέση του πλήθους για να μιλήσει. Αμέσως, απλώθηκε σιωπή για να τον ακούσουν. Είπε ότι ήταν έτοιμος να πεθάνει εάν αυτό θα ήταν για το καλό του στρατού, διότι ποτέ δεν υπήρξε δειλός. Έβγαλε το ξίφος του και ετοιμάσθηκε να το καρφώσει στο σώμα του, όταν το πλήθος του φώναξε να σταματήσει. Οι παριστάμενοι τον απήλλαξαν από τις κατηγορίες και του ζητούσαν να βάλει τον πορφυρό μανδύα του και να αναλάβει πάλι την στρατηγεία. Τότε, ο Αγαθοκλής διέταξε επίθεση εναντίον των Καρχηδονίων, οι οποίοι δεν γνώριζαν τι είχε συμβεί και νόμιζαν ότι οι Έλληνες έρχονταν να ενωθούν μαζί τους. Στην μάχη σκοτώθηκαν πολλοί Καρχηδόνιοι, ενώ οι υπόλοιποι τράπηκαν σε φυγή και γύρισαν στο στρατόπεδό τους. Οι υπαίτιοι της ανταρσίας στον ελληνικό στρατό και κάποιοι άλλοι, 200 όλοι και όλοι, αυτομόλησαν στους Καρχηδόνιους.[371]

Την ίδια χρονιά, το 309 π.Χ., ο Αμίλκας, αφού συγκέντρωσε νέο στρατό, αποφάσισε να επιτεθεί για μια ακόμη φορά με όλες του τις δυνάμεις και να καταλάβει τις Συρακούσες. Φρόντισε πρώτα να καταστρέψει την σοδειά στην ύπαιθρο αλλά και με τα πλοία του να εμποδίσει την εισαγωγή σιτηρών από τα λιμάνια. Φαίνεται μάλιστα ότι ο Αμίλκας χρησιμοποίησε και έναν υποστηρικτή των εξορίστων Συρακουσίων που τον εξαγόρασε για να πείσει τους ταλαιπωρημένους κατοίκους της πόλεως να παραδοθούν. Κάποιος Διόγνητος, λοιπόν, μίλησε στην εκκλησία του δήμου, που είχε συνέλθει για να λάβει αποφάσεις εξαιτίας της καταστάσεως, με τέτοιο τρόπο που τριχοτόμησε την συνέλευση των πολιτών: μια ομάδα ήταν αυτοί που αρνούνταν κάθε πολιτικό συμβιβασμό, άλλη οι μετριοπαθείς, και τέλος, η ισχυρότερη μερίδα, οι υποστηρικτές του Αγαθοκλή, δηλαδή της αντιστάσεως στους Καρχηδόνιους. Τότε, πήρε τον λόγο ο Άντανδρος και, κατηγορώντας τον Αμίλκα και τον Διόγνητο ότι προσπαθούσαν να δημιουργήσουν αναταραχή, κατάφερε να πείσει τους Συρακούσιους ότι έπρεπε να αμυνθούν[372] και έτσι απέφυγε την «στάση».

Μετά την αποτυχία του πράκτορά του, ο Αμίλκας κίνησε τον στρατό του μέσα στην νύχτα για να καταλάβει την περιοχή του ναού του Ολύμπιου Δία (Ολυμπιείον, δες 5. Χάρτης Συρακουσών, στο τέλος του τόμου) περνώντας κοντά από τις Επιπολές.[373] Στην προσπάθειά τους να διαπιστώσουν τις προθέσεις των εχθρών, οι Συρακούσιοι έστειλαν την ίδια νύχτα 3000 πεζούς και 400 ιππείς για να καταλάβουν το στενό πέρασμα του Ευρύηλου/Ευρύαλου, στο βορειοδυτικό άκρο των Επιπολών (Δες 5. Χάρτης Συρακουσών, στο τέλος του τόμου). Ο στρατός του Αμίλκα προχωρούσε ανυποψίαστος κοντά στις Επιπολές και τον ακολουθούσε το ιππικό με επικεφαλής τον εξόριστο Συρακούσιο Δεινοκράτη. Το 316 π.Χ., όταν ο Αγαθοκλής είχε σκοτώσει 4000 Συρα-

[371] Δ.Σ., ΧΧ.33-34.

[372] Αυτά μπορεί κανείς να συμπεράνει για το επεισόδιο με τον Διόγνητο από τον αποσπασματικό πάπυρο. Werner Huss, «Neues zur Zeit des Agathokles: Einige Bemerkungen zu P. Oxy. XXIV 2399,» *Zeitschrift für Papyrologie und Epigraphik* 39 (1980): 68-71. Δες και ΙΕΕ, 4:335.

[373] Ο Αμίλκας δεν είχε σκοπό να επιτεθεί στις Συρακούσες μέσα στην νύχτα, δες συζήτηση σε Tillyard, pp. 133-135.

κούσιους και είχε εξορίσει 5000-6000, είχε αναγκάσει και τον δικό του φίλο Δεινοκράτη να πάρει τον δρόμο της εξορίας.[374] Ο Δεινοκράτης είχε συμμαχήσει με τον Αμίλκα και ερχόταν τώρα να καταλάβει τις Συρακούσες. Ο στρατός του Αμίλκα, κινούμενος σε στενά περάσματα ανάμεσα στον Άναπο ποταμό και στις Επιπολές,[375] αποτελούνταν από Αφρικανούς και Έλληνες μισθοφόρους αλλά και πολλά οχήματα με εφόδια. Τον ακολουθούσαν και πάρα πολλοί, όχλος, που δεν επρόκειτο να συνεισφέρουν στην μάχη, αλλά ήταν εκεί για να λαφυραγωγήσουν. Αυτοί, βάδιζαν παράλληλα με τον στρατό και εμπόδιζαν τους στρατιώτες που προσπαθούσαν να περάσουν μέσα από τους στενούς δρόμους, με αποτέλεσμα η πορεία των μαχητών να μην είναι συντεταγμένη.

Η επίθεση των Συρακουσίων τους βρήκε ασύντακτους, απροετοίμαστους, και ξαφνιασμένους και τους έτρεψε σε φυγή. Σίγουρα δεν περίμεναν πως λίγοι Συρακούσιοι μαχητές θα τολμούσαν να επιτεθούν σε τέτοιου μεγέθους στρατό εκείνη την ώρα. Μέσα στην νύχτα, πολλοί αντίπαλοι των Συρακουσίων ποδοπατήθηκαν από το δικό τους ιππικό ή σκοτώθηκαν από τους δικούς τους μέσα στην γενική σύγχυση. Ο Αμίλκας προσπάθησε να παροτρύνει όσους ήταν γύρω του να πολεμήσουν, μα εκείνοι έφυγαν και αυτός έμεινε μόνος και συνελήφθη από τους Συρακούσιους ζωντανός. Οι Συρακούσιοι είχαν τρέψει σε φυγή 120.000 πεζούς[376] και 5000 ιππείς έχοντας για συμμάχους τους την νύχτα, το έδαφος και τον αιφνιδιασμό. Ο αιχμάλωτος Αμίλκας, αφού βασανίσθηκε περιφερόμενος στους δρόμους των Συρακουσών, εκτελέσθηκε. Οι «προεστηκότες» της Πόλεως διέταξαν να κοπεί το κεφάλι του Καρχηδόνιου και να σταλεί στον Αγαθοκλή μαζί με το χαρμόσυνο άγγελμα.[377] Τις επόμενες ημέρες, ο καρχηδονιακός στρατός χωρίσθηκε στους Αφρικανούς και στους Έλληνες, οι οποίοι εξέλεξαν αρχηγό τους τον Δεινοκράτη.[378]

Παρά την ήττα και την εκτέλεση του Αμίλκα, οι αντίπαλοι του Αγαθοκλή δεν αποθαρρύνθηκαν. Αντιθέτως, οι Ακραγαντίνοι θεώρησαν ότι τώρα ήταν η μεγάλη ευκαιρία που είχαν οι δημοκρατικοί να απαλλαγούν από τους Καρχηδόνιους και την ηγεμονία των Συρακουσών και να ενώσουν με συμμαχία τις ελληνικές Πόλεις της Σικελίας. Οι Καρχηδόνιοι δύσκολα θα επιχειρούσαν νέα προσπάθεια, ο Δεινοκράτης διοικούσε έναν στρατό εξορίστων, οι Συρακούσιοι, που υπέφεραν από έλλειψη τροφίμων, δύσκολα θα μάχονταν σε ανοικτό πεδίο ενώ οι ελληνικές Πόλεις δίψαγαν για απόλυτη αυτονομία. Οι Ακραγαντίνοι, λοιπόν, εξέλεξαν στρατηγό τον Ξενόδικο, ο οποίος συνεννοήθηκε με δικούς του στην Γέλα και μπήκε στην πόλη ανενόχλητος. Οι πολίτες έθεσαν στην διάθεσή του τον στρατό της Πόλεως και το ταμείο της. Η είδηση ότι ο Ακράγας και η Γέλα μαζί επρόκειτο να απελευθερώσουν τις ελληνικές Πόλεις δημιούργησε κλίμα ευφορίας στους Έλληνες Σικελιώτες αλλά και στους ντόπιους Σικελούς. Η σικελική Έννα ενώθηκε μαζί τους ενώ στην σικελική ῾Ερβησσό έδωσαν μάχη για να την απελευθερώσουν από την καρχηδονιακή φρουρά. Ταυτοχρόνως με αυτές τις

[374] Δ.Σ., XIX.8.6.

[375] Ο Beloch, GG, 4.1:192 υποστηρίζει ότι η μάχη έγινε στην κοιλάδα του Άναπου ποταμού.

[376] Ο αριθμός αυτός μπορεί να είναι υπερβολικός (ΙΕΕ, 4:335).

[377] Πρβλ. Tillyard, pp. 136-137, ο οποίος πιστεύει ότι η αποστολή της κεφαλής στην Αφρική «does not suit what is known of the Greek character», δηλαδή ότι δεν ταιριάζει στον χαρακτήρα των Ελλήνων, αλλά αυτή η άποψη δεν είναι παρά η φιλελληνική στάση των αρχών του 20ου μ.Χ. αιώνα απέναντι στον Αρχαίο Κόσμο.

[378] Δ.Σ., XX.29.2-31.2.

επιχειρήσεις, πολεμιστές από τις Συρακούσες κατέλαβαν την Εχέτλα (Echetla),[379] και λεηλατούσαν την περιοχή του Νεαίτιου[380] (Neaition/Netum, BAGROW, 47:G5, σημερ. Noto Vecchio ή Noto Antica, 10 χλμ. βορειοδυτικά του Noto) και της Καμάρινας. Ο Ξενόδικος, όμως, κατέλαβε την Εχέτλα μετά από πολιορκία, έδιωξε τους Συρακούσιους και έσωσε τις δύο άλλες πόλεις από τις λεηλασίες της υπαίθρου.[381]

Στην Αφρική, οι Καρχηδόνιοι είχαν ξεπεράσει το ψυχολογικό και στρατιωτικό πλήγμα που τους είχε επιφέρει η εισβολή του Αγαθοκλή και το 308 π.Χ. εξεστράτευσαν εναντίον των ντόπιων Νομάδων[382] που είχαν εξεγερθεί. Το αδιέξοδο που είχε επιφέρει η στρατιωτική ισορροπία μεταξύ Καρχηδονίων και Ελλήνων απαιτούσε την προσέλκυση νέων δυνάμεων, οι οποίες μπορούσαν να βρεθούν μόνο ανάμεσα στις ντόπιες αφρικανικές φυλές. Ο Αγαθοκλής, γνωρίζοντας τις προθέσεις των αντιπάλων του, αντέδρασε αμέσως. Αφού άφησε τον γιο του Αρχάγαθο με φρουρά στον Τύνητα, αποφάσισε με τον υπόλοιπο στρατό να τους κυνηγήσει. Με 8000 πεζούς, 800 ιππείς και 50 αφρικανικά ΄άρματα από τους ντόπιους συμμάχους του κινήθηκε δυτικά της Καρχηδόνας. Οι Καρχηδόνιοι, όμως, είχαν προπορευθεί και είχαν υποτάξει μία φυλή των Νομάδων, την οποίαν έστρεψαν κατά του Αγαθοκλή. Εκείνος, άφησε τους τοξότες και τους σφενδονήτες να τους απασχολήσουν και προχώρησε για να συναντήσει τους δικούς του αντιπάλους. Συγκρούστηκαν μάλλον στον Βαγράδα[383] ποταμό (BAGROW, 32E3 & F3, σημερ. Oued Medjerda, που ρέει από την Αλγερία στην Τυνησία). Οι Καρχηδόνιοι υπερείχαν σε αριθμό, αλλά οι Έλληνες στην στρατιωτική τεχνική. Τελικά, ο Συρακούσιος στρατηγός έτρεψε σε φυγή τους Καρχηδόνιους, ενώ οι άνδρες του ελληνικού μισθοφορικού ιππικού που μάχονταν στο πλευρό των Αφρικανών έπεσαν «μαχόμενοι γενναίως». Το μεγαλύτερο μέρος των αιχμαλώτων και των λαφύρων κατάφεραν να κλέψουν και να κρατήσουν οι Νομάδες που επιτέθηκαν στο μόλις φυλασσόμενο στρατόπεδο του Αγαθοκλή. Παρ' όλα αυτά, ο Συρακούσιος στρατηγός αντάμειψε τους στρατιώτες του με αρκετά λάφυρα για τον καθένα.[384]

Το αποτέλεσμα της μάχης απέδειξε για μια φορά ακόμη ότι νικητής στην Αφρική θα ήταν εκείνος που θα διέθετε υπεροπλία. Αλλά εκτός από τους ντόπιους Αφρικανούς, στην ήπειρο υπήρχαν και άλλοι Έλληνες. Στο τέλος του Δ' αιώνα π.Χ. διοικητής της Αιγύπτου ήταν ο Πτολεμαίος Α' Λάγου Σωτήρ (περ. 367-283 π.Χ.), στρατηγός του Αλεξάνδρου Γ' (Μεγάλου) της Μακεδονίας. Αμέσως μετά την ανάληψη της διοικήσεως στην Αίγυπτο προσπάθησε να παγιώσει την εξουσία του στην ανατολική Βόρεια Αφρική. Εξαιτίας αυτής της στρατηγικής, έστειλε το 322 π.Χ. τον αξιωματικό του Οφέλλα να καταλάβει την Κυρήνη (BAGROW, 38:C1, σημερ. Shahhat ή Shahat), δυτικά της Αιγύπτου. Δεν γνωρίζουμε εάν ο Οφέλλας είχε σχέση με την εξέγερση του

---

379 Πόλη που βρισκόταν κάπου στην ανατολική Σικελία (BAGROW, «Map-by-Map Directory,» Map 47 Sicilia, p. 724).

380 Ο Δ.Σ., XX.32.1, γράφει «Λεοντίνην» αλλά κατά τον Tillyard, p. 139, πρόκειται για το Netum. Δες και Beloch, GG, 4.1:193 n. 1.

381 Δ.Σ., XX.31.2-5.

382 Οι αρχαίοι Έλληνες συγγραφείς ονόμαζαν Λιβύη την Βόρεια Αφρική και τους ιθαγενείς κατοίκους της «Νομάδας», ενώ οι Ρωμαίοι την έλεγαν Νουμιδία (Numidia) και τους κατοίκους Numidae.

383 ΙΕΕ, 4:336.

384 Δ.Σ., XX.38-39.

313/2 π.Χ. στην πόλη, που κατεστάλη από τον Πτολεμαίο, αλλά τελικά κατάφερε να ανεξαρτητοποιηθεί.

Στο τέλος του 309 π.Χ., ο Αγαθοκλής αντελήφθη ότι χρειαζόταν σύμμαχο για να αντιμετωπίσει τους Καρχηδόνιους και έτσι σκέφθηκε να απευθυνθεί στον Οφέλλα, ο οποίος φαίνεται ότι είχε υπό τη κυριαρχία του ολόκληρη την περιοχή και τις πόλεις γύρω από την Κυρήνη (BAGROW, 38:C & D). Σύμφωνα με την πρόταση του Συρακούσιου, εάν ο διοικητής της Κυρήνης βοηθούσε τον Αγαθοκλή εναντίον των Καρχηδονίων θα ελάμβανε ως έπαθλο την περιοχή που ήλεγχαν οι Καρχηδόνιοι, δηλαδή μέρος της γεωγραφικής Βόρειας Αφρικής (συγκεκριμένα την Λιβύη των Ελλήνων), διότι ο Συρακούσιος στρατηγός επιθυμούσε να περιορισθεί στην διοίκηση ολόκληρης της Σικελίας και μόνο. Ο Οφέλλας χρειαζόταν Έλληνες μισθοφόρους και έτσι έστειλε απεσταλμένο στην Αθήνα ζητώντας να συνάψει συμμαχία. Η σύζυγός του Ευρυδίκη ήταν Αθηναία και συγγενής του στρατηγού Μιλτιάδη των Αθηναίων που νίκησε τους Πέρσες στον Μαραθώνα το 490 π.Χ. Φαίνεται ότι η ιδέα της επίσημης συμμαχίας δεν προχώρησε, μάλλον διότι οι Καρχηδόνιοι φρόντισαν να στείλουν πρέσβεις στην Αθήνα για να εμποδίσουν μια τέτοια εξέλιξη.[385] Η φήμη όμως της οικογένειας της συζύγου του Ευθυδίκης –κατοπινής συζύγου του Δημητρίου του Πολιορκητή στην Αθήνα– παρότρυνε πολλούς Αθηναίους αλλά και Έλληνες από άλλες Πόλεις να καταταγούν. Το μεγαλύτερο κίνητρο, βέβαια, ήταν η ελπίδα ότι θα γίνονταν ιδιοκτήτες εύφορης γης στην Αφρική αλλά και ότι θα είχαν μερίδιο στον πλούτο της ηττημένης Καρχηδόνας. Οι συγκρούσεις των Διαδόχων του Αλεξάνδρου Γ’ της Μακεδονίας και η κατάρρευση των Πόλεων-κρατών στην κυρίως Ελλάδα οδήγησαν πολλούς Έλληνες να ψάξουν για την τύχη τους στην Αφρική.

Στις αρχές του 308 π.Χ., λοιπόν, ο Οφέλλας είχε συγκεντρώσει 10.000 πεζούς, 600 ιππείς, 100 ῾άρματα και 300 ηνιόχους και βοηθητικούς. Όταν ξεκίνησε ο στρατός τον ακολουθούσαν και δέκα χιλιάδες άμαχοι («ἔξω τάξεως»), άνδρες μαζί με τις γυναίκες, τα παιδιά τους και τα υπάρχοντά τους, λες και ήταν άποικοι που πήγαιναν να εγκατασταθούν σε νέα γη ελπίζοντας σε μια καλύτερη ζωή. Η πορεία όμως προς τον Αγαθοκλή ήταν πάρα πολύ δύσκολη διότι έπρεπε να διανύσουν μια πολύ μεγάλη απόσταση που περιλάμβανε άνυδρη γη και ερπετά κρυμμένα στην άμμο που δάγκωναν και προκαλούσαν στους οδοιπόρους θανατηφόρα τραύματα. Τα γιατρικά δεν είχαν αποτέλεσμα και η έλλειψη «ξηράς τροφής» ήταν τόσο μεγάλη που αναγκάσθηκαν να τρώνε λωτούς.[386] Μετά από δύο μήνες, έφθασαν και κατασκήνωσαν πολύ κοντά στο στρατόπεδο του Συρακούσιου στρατηγού, ο οποίος ερχόταν με τον στρατό του να τους συναντήσει.

Ο Αγαθοκλής επισκέφθηκε τον Οφέλλα στο στρατόπεδό του και συμφώνησε να υιοθετήσει ο δεύτερος τον μικρό του γιο, τον Ηρακλείδη, πράγμα που σήμερα ακούγεται πολύ περίεργο. Ο Συρακούσιος υποσχέθηκε επίσης να του δώσει προμήθειες και του ζήτησε να ξεκουράσει τον στρατό του για λίγες ημέρες πριν αρχίσουν τις επιχειρήσεις μαζί. Μετά, άρχισε να παρατηρεί τους ταλαιπωρημένους νεοφερμένους και να σκέφτεται την στρατηγική που θα ακολουθούσε σε σχέση με αυτούς. Μια μέρα που οι

---

[385] PHI Greek Inscriptions, # PH2636, IG II^2 418 = SIG, no 321 και πιο αναλυτικά σχόλια σε Hicks, no 142 και Tillyard, p. 146 n. 1.

[386] Θεόφραστος, *Περί φυτών ιστορίας*, IV.3.2 και Tillyard, p. 147 n. 4.

στρατιώτες που είχαν έρθει από την Κυρήνη σκορπίστηκαν για να βρουν τροφή για τα ζώα τους και για τους ίδιους, ο Αγαθοκλής κάλεσε συνέλευση του δικού του στρατού και έπεισε τους άνδρες του ότι ο Οφέλλας τον επιβουλευόταν και έπρεπε να εξοντωθεί. Μετά από αυτή την παρότρυνση του στρατηγού τους, οι στρατιώτες του έπεσαν επάνω στον ανυποψίαστο στρατηγό της Κυρήνης και πριν προλάβει εκείνος να καλέσει τους υπόλοιπους άνδρες του πίσω στο στρατόπεδο, τον είχαν σκοτώσει. Αμέσως, ο Αγαθοκλής με υποσχέσεις εύκολου και γρήγορου πλουτισμού που έδωσε στους άνδρες του σκοτωμένου, τους πήρε με το μέρος του και έγινε πλέον στρατηγός ολόκληρου του νέου στρατού.[387]

Η πρόθεση για υιοθεσία του Ηρακλείδη από τον Οφέλλα παραπέμπει σε αμοιβαία δυσπιστία των στρατηγών ως προς τις προθέσεις του καθενός από τους δύο, μια που και οι δύο στρατοί ήταν ισχυροί. Ένας όμηρος, ο γιος του Αγαθοκλή, χωρίς επισήμως να είναι όμηρος, αλλά και η πιθανότητα να διαδεχθεί τον Οφέλλα αφού γινόταν η κατάληψη της Καρχηδόνας, ήταν ισχυρά κίνητρα και για τις δύο πλευρές, για να εξασφαλίσουν η κάθε μία το δικό της μέλλον στην Αφρική και πιθανόν και στην Σικελία. Δηλαδή, μέσω της υιοθεσίας του γιου του από τον Οφέλλα, θα μπορούσε ο Αγαθοκλής στο μέλλον και μετά τον θάνατο του Οφέλλα να διεκδικήσει και την Κυρήνη. Από την άλλη πλευρά και μέσω πάλι της υιοθεσίας, θα μπορούσε ο Οφέλλας στο μέλλον και μετά τον θάνατο του Αγαθοκλή να αποκτήσει δικαιώματα και στην Καρχηδόνα, και στις Συρακούσες, και στην Σικελία. Η εξήγηση αυτή είναι υποθετική αλλά δίνει απάντηση στην συμφωνία για την υιοθεσία, εάν η πράξη αυτή αποδειχθεί ως γεγονός.

Το άλλο ζήτημα, βέβαια, είναι γιατί ο Αγαθοκλής επιτέθηκε στον σύμμαχό του. Μία πιθανότητα είναι να ήθελε εξ αρχής να απαλλαγεί από αυτόν, αφού ο στρατηγός από την Κυρήνη εξασφάλιζε την μεταφορά του στρατού που διοικούσε κοντά στην Καρχηδόνα. Αλλά αυτή η υπόθεση θεωρείται πολύ ακραία. Μια άλλη πιθανότητα είναι ο Οφέλλας να σκόπευε να απαλλαγεί από τον Αγαθοκλή. Ο Οφέλλας είχε διατελέσει αξιωματικός στον στρατό του Αλεξάνδρου Γ’ στην Ασία, είχε ήδη ανεξαρτητοποιηθεί από τον Πτολεμαίο της Αιγύπτου, είχε πλέον τον δικό του στρατό από πολύ έμπειρους Έλληνες μαχητές και προφανώς την επιθυμία να επεκτείνει την εξουσία του στην Βόρεια Αφρική. Δεν θα άφηνε τον Αγαθοκλή τόσο εύκολα να αναλάβει την αρχηγία τέτοιου εγχειρήματος. Το μειονέκτημα αυτής της απόψεως είναι ότι δεν θα ήταν σοφό να διακινδυνεύσει μια μάχη μεταξύ Ελλήνων στην Αφρική. Δεν θα ήταν βέβαιος ότι οι Έλληνες Σικελιώτες, διαφορετικοί στις απόψεις και στις εμπειρίες τους από τους Έλληνες της κυρίως Ελλάδας, θα τον ακολουθούσαν σε περίπτωση ήττας τους χωρίς να αντιδράσουν. Ακόμη, το να του επιτέθηκε ο Αγαθοκλής όταν ίσως ζήτησε την αρχηγία των επιχειρήσεων μοιάζει μάλλον απίθανο από την πλευρά του Συρακούσιου στρατηγού.[388]

Μπορεί όμως τα πράγματα να είναι πιο απλά: ο Αγαθοκλής μπορεί να μην ικανοποιήθηκε από τον αδύναμο ως προς την εκπαίδευση στρατό που του παρουσίασε ο στρατηγός από την Κυρήνη σε σχέση με τους εμπειροπόλεμους Συρακούσιους αλλά και από τους αμάχους που ήταν απρόβλεπτοι σε περίοδο πολέμου. Επιπλέον, μπορεί να ήταν δυσαρεστημένος και από τις απτές εξασφαλίσεις που ίσως του ζήτησε ο Οφέλλας,

---

[387] Δ.Σ., XX.40-42. Πρβλ. Justinus, XII.7 και Orosius, IV.6 και Πολύαινος, V.3.4.

[388] Αυτή την άποψη υποστηρίζει ο Beloch, GG, 4.1:194.

ότι δηλαδή θα ήταν ο κύριος της Βόρειας Αφρικής μετά την ήττα των Καρχηδονίων. Όταν ο Αγαθοκλής τα σκέφθηκε όλα αυτά αποφάσισε πως έπρεπε να τελειώνει με τον σύμμαχό του εκείνη την στιγμή χωρίς καμία καθυστέρηση και του επιτέθηκε.[389]

Στην Καρχηδόνα, ανυποψίαστος για το τι συνέβαινε εκείνη την στιγμή στο αντίπαλο στρατόπεδο, ο Βομίλκας, που από καιρό σχεδίαζε την ανταρσία του, πήρε την απόφαση. Όταν οι αντίπαλοί του για την εξουσία εξεστράτευσαν εναντίον των Νομάδων, οι Καρχηδόνιοι ηττήθηκαν σε μια νέα μάχη από τον Αγαθοκλή,[390] και εκείνος είχε μείνει επικεφαλής της φρουράς της Καρχηδόνας, θεώρησε ότι είχε έρθει η κατάλληλη στιγμή για να δράσει. Ο Βομίλκας ξεκίνησε την προσπάθεια για κατάληψη της εξουσίας από το προάστιο Νέα πόλη της Καρχηδόνας όπου ξεχώρισε 500 Καρχηδόνιους πολίτες που ήταν με το μέρος του και 1000 μισθοφόρους. Αυτοανακηρύχθηκε διοικητής της Καρχηδόνας και διέταξε τον στρατό του να φθάσει στην Αγορά της πόλεως από διάφορες οδούς, σκοτώνοντας όλους όσοι ήταν αντίθετοι στα σχέδιά του. Μετά το πρώτο ξάφνιασμα, όμως, οι νέοι της Καρχηδόνας οργανώθηκαν σε ομάδες, κατέλαβαν τα κτίρια γύρω από την Αγορά και άρχισαν να βάλουν από ψηλά κατά των ανταρτών, μέχρι που με την βοήθεια των υπολοίπων πολιτών που είχαν οπλισθεί τους έσπρωξαν μέσα από τις στενές οδούς πίσω προς την Νέα πόλη. Τότε, η Γερουσία, μετά από διαπραγματεύσεις με τους αντάρτες, συμφώνησε για την αμνήστευση τους. Ο Βομίλκας, όμως, βασανίσθηκε και εκτελέσθηκε με σταύρωση στην Αγορά για την ανταρσία του.[391] Η αποτυχία της ανταρσίας του Βομίλκα το 308 π.Χ. σήμανε το τέλος της εσωτερικής αντιπολιτεύσεως για πολλά χρόνια στην Καρχηδόνα και την ισχυροποίηση της Γερουσίας.

Το 307 π.Χ., όμως, ο άμεσος κίνδυνος ήταν ο Συρακούσιος στρατηγός και οι στρατιώτες του. Ο Αγαθοκλής, με τον ενισχυμένο στρατό του, πήρε την απόφαση να καταλάβει τις δύο πόλεις της Αφρικής που είχαν μείνει πιστές[392] στην Καρχηδόνα. Άρχισε από την παραθαλάσσια Ιτίκη/Ιτύκη (Utica, BAGROW, 32:F2, σημερ. Henchir-bou-Chateur, AAW, p. 104), περ. 32 χλμ. βορειοδυτικά της Καρχηδόνας. Ήταν τόσο ξαφνική η επίθεσή του που συνέλαβε 300 κατοίκους έξω από τα τείχη. Αφού προσπάθησε χωρίς επιτυχία να ανταλλάξει τις ζωές των αιχμαλώτων με την παράδοση της πόλεως, κατασκεύασε πολιορκητικό πύργο, τους κρέμασε ως ασπίδες επάνω του, έβαλε από πίσω τους τούς οξυβελείς[393] καταπέλτες, τους σφενδονήτες και τους τοξότες του και τον έσπρωξε κοντά στα τείχη. Στην αρχή οι πολιορκούμενοι δίσταζαν να αμυνθούν διότι θα σκότωναν τους συμπολίτες τους, αλλά μετά αποφάσισαν να τους θυσιάσουν για την σωτηρία της πόλεως. Ο Αγαθοκλής, όμως, κατάφερε να ρίξει μέρος του τείχους και να εισβάλει. Μετά την σφαγή των κατοίκων που ακολούθησε και την λεηλασία των περιουσιών τους, άφησε φρουρά και βάδισε για την δεύτερη πόλη στην οποία επρόκειτο να επιτεθεί, την Ίππου Άκρα.[394]

---

[389] Δες για το όλο ζήτημα Tillyard, pp. 149-152.

[390] Justinus, XXII.7.

[391] Δ.Σ., XX.43-44.1-7.

[392] Πρβλ. Δ.Σ., XX.54.2 και Πολύβιος, I.82.8. Παρά το σχόλιο του Διόδωρου ότι η Ιτίκη είχε συμμαχήσει με τον Αγαθοκλή και μετά είχε εγκαταλείψει την συμμαχία τους, η πόλη πρέπει να είχε μείνει πιστή στην Καρχηδόνα (δες και Tillyard, p. 155 n. 2).

[393] Εκτόξευαν βέλη.

[394] Για την θέση της Ίππου Άκρας υπάρχουν δύο υποθέσεις: είτε η Ίππου Άκρα/Hippo Akra,

Η Ίππου Άκρα βρισκόταν δυτικά της Ιτίκης. Ο Αγαθοκλής χρειάσθηκε να ναυμαχήσει και να επιτεθεί από ξηράς για να καταλάβει την πόλη. Πρέπει να υποθέσουμε ότι για να αντιμετωπίσει τα πολεμικά των αντιπάλων του είτε χρησιμοποίησε πλοία που βρήκε στην Ιτίκη[395] είτε κατασκεύασε κάποια πλοία στην Ασπίδα ή στον Τύνητα, αν και οι πηγές μας σιωπούν. Πάντως, ο Έλληνας στρατηγός είχε διακρίνει εξ αρχής τα πλεονεκτήματα της οχυρής θέσεως και την στρατηγική σημασία του φυσικού λιμανιού και σκοπός του ήταν να μετατρέψει την Ίππου Άκρα σε ναυτική του βάση, έτσι ώστε με τα πλοία που θα κατασκεύαζε να αποκλείσει την Καρχηδόνα από την θάλασσα. Για αυτόν τον σκοπό φαίνεται ότι ενίσχυσε το οχυρό, βελτίωσε το λιμάνι και κατασκεύασε νεώρια.[396]

Μετά από αυτές τις στρατιωτικές επιχειρήσεις, ο στρατηγός ήλεγχε ή είχε συμμάχους τις περισσότερες πόλεις και περιοχές στα παράλια και στην ενδοχώρα του τμήματος της Βόρειας Αφρικής γύρω από την Καρχηδόνα. Οι Νομάδες, βέβαια, περίμεναν τον τελικό νικητή για να λάβουν θέση. Ο Αγαθοκλής θα μπορούσε να υποτάξει την Καρχηδόνα μόνο εάν επιχειρούσε μια συνδυασμένη επίθεση από ξηρά και θάλασσα και αφού είχε διακόψει την τροφοδοσία της πόλεως με δημητριακά και άλλα τρόφιμα από την δυτική Σικελία και την Σαρδηνία. Τα γεγονότα όμως στην Σικελία ζητούσαν επιμόνως την παρέμβασή του στην μεγαλόνησο. Για τον λόγο αυτό, αποφάσισε να αφήσει τον γιο του Αγάθαρχο επικεφαλής του στρατού στην Αφρική και να επιστρέψει στην Σικελία για να έχει ιδία αντίληψη των πραγμάτων στο νησί. Ναυπήγησε στην Ίππου Άκρα μεταγωγικά και πεντηκοντόρους και μαζί με 2000 στρατιώτες γύρισε στην ιταλική μεγαλόνησο.[397]

Στην Σικελία, ο Ξενόδικος και οι Ακραγαντίνοι, αφού είχαν διώξει τους Συρακούσιους από διάφορες περιοχές του νησιού, τώρα απειλούσαν τις ίδιες τις Συρακούσες με 10.000 πεζούς και 1000 ιππείς. Οι υπερασπιστές στρατηγοί της πόλεως με 8200 πεζούς και 1200 ιππείς τους αντιμετώπισαν με επιτυχία, έτρεψαν τον Ξενόδικο σε φυγή και σκότωσαν 1500 άνδρες του. Μετά από αυτή την μάχη, οι Ακραγαντίνοι εγκατέλειψαν το σχέδιο τους να ηγηθούν των Ελλήνων της Σικελίας. Η φιλοδοξία των Ακραγαντίνων και του Ξενόδικου να δημιουργήσουν μια ελεύθερη ένωση των ελληνικών Πόλεων απέτυχε, μάλλον διότι ο στρατηγός αποδείχθηκε στρατιωτικά κατώτερος των περιστάσεων.

Εν τω μεταξύ, ο Αγαθοκλής, αγνοώντας τα τελευταία γεγονότα, κατέπλευσε κοντά στον Σελινούντα και υπέταξε την Ηράκλεια Μινώα. Διέσχισε το νησί προς τον Βορρά και συμμάχησε με την Θέρμα (Θέρμαι Ιμαιραίαι), την πατρίδα του, αφού πρώτα

BAGROW, 31:H3 & 32:A3 και AAW, p. 104, βρισκόταν ανατολικά του σημερ. ακρωτηρίου Cap de Garde της Αλγερίας, στην περιοχή του αρχαίου Ιππώνος/Ιππών Βασιλικός/Hippo Regius (δες DGRG, λμ. «Hippo Regius»), σημερ. πόλεως Annaba/Annabah/Bone είτε, κατά άλλη άποψη, η Ίππου Άκρα βρισκόταν πολύ κοντά στην Ιτίκη, ανατολικά του ακρωτηρίου Ras al-Abyad (Cap Blanc), στον αρχαίο Ιππώνα/Ιππών Διάρρυτος/Hippo Diarrhytus, BAGROW, 32:E2 και AAW, p. 104, σημερ. Binzart/Bizerte/Bizarta της Τυνησίας (δες DGRG, λμ. «Hippo Diarrhytus»). Η πρώτη άποψη είναι βιβλιογραφικά τεκμηριωμένη στο BAGROW, ενώ για την δεύτερη άποψη δες Beloch, GG, 4.1:195 n. 2 και Tillyard, p. 156 n. 4 & p. 157 n. 1 και CAH, 7.1:398.

[395] IEE, 4:338.

[396] Απ. Λιβ., III.14 & XVI.110.

[397] Δ.Σ., XX.54-55.

άφησε ελεύθερη να φύγει την καρχηδονιακή φρουρά. Κατόπιν, κατέλαβε το Κεφαλοίδιον φρούριο και τελικά έφθασε στην Απολλωνία, όπου αφού κατέλαβε την πόλη λεηλάτησε τις περιουσίες των κατοίκων. Ο Δεινοκράτης, όμως, διακήρυξε ότι ήταν πρόθυμος να τεθεί επικεφαλής στρατού για να διατηρήσει την ελευθερία των ελληνικών Πόλεων και κατάφερε να συγκεντρώσει 20.000 πεζούς και 1500 ιππείς. Μάταια περίμενε να αντιμετωπίσει τον Αγαθοκλή, ο οποίος απέφευγε την σύγκρουση διότι γνώριζε πως δεν είχε την απαιτούμενη στρατιωτική δύναμη και κλείστηκε στις Συρακούσες.[398] Όταν αυτό έγινε αντιληπτό, ο Δεινοκράτης προφανώς εγκαταλείφθηκε από τους στρατιώτες του λόγω απραξίας.

Όσο ο Αγαθοκλής προσπαθούσε να επανακτήσει πόλεις στην Σικελία, ο στρατός του στην Αφρική καταλάμβανε την μία πόλη ντόπιων Αφρικανών μετά την άλλη, έχοντας φέρει τελικά υπό τον έλεγχό του μεγάλο μέρος της σημερινής Τυνησίας και τμήμα της Αλγερίας. Κύριος στόχος ήταν η επέκταση της κυριαρχίας των Ελλήνων στην περιοχή αλλά και η εξεύρεση τροφίμων. Οι Καρχηδόνιοι, όμως, αποφάσισαν να αντιδράσουν δυναμικά, διότι εξαιτίας των επιχειρήσεων των Ελλήνων πολλοί Αφρικανοί είχαν συγκεντρωθεί στην Καρχηδόνα και λόγω της πολιορκίας τα τρόφιμα κινδύνευαν να τελειώσουν. Ο επί πλέον πληθυσμός θα μπορούσε να στελεχώσει τον στρατό των Καρχηδονίων και να δώσει ένα μεγαλύτερο αίσθημα συμμαχίας στους Νομάδες που περίμεναν να συνταχθούν με τον νικητή. Μια μικρή φρουρά αρκούσε για να φυλάξει την Καρχηδόνα, την οποία άλλωστε την προστάτευαν τα τείχη και η θάλασσα. Η απόφαση της Γερουσίας ήταν να χωρίσει τον στρατό των 30.000 ανδρών σε τρία τμήματα. Το πρώτο τμήμα θα επιχειρούσε στις παράκτιες περιοχές, το δεύτερο στο εσωτερικό, νότια της Καρχηδόνας, και το τρίτο ακόμα πιο βαθιά στην Αφρική, ίσως στην σημερινή κεντρική Τυνησία. Έτσι θα μπορούσε η καρχηδονιακή κεντρική διοίκηση να βεβαιωθεί ποιες περιοχές ήλεγχαν οι αντίπαλοι και τι δύναμη κρούσεως είχαν ενώ ο στρατός θα έκανε αισθητή την παρουσία της Καρχηδόνας ανάμεσα στους Νομάδες.

Όταν στο ελληνικό στρατόπεδο έγινε αυτό γνωστό, ο Συρακούσιος Αρχάγαθος ακολούθησε τους Καρχηδόνιους και για να ελέγξει τις κινήσεις τους χώρισε την δύναμή του σε τρία τμήματα. Βέβαια, αυτή η τακτική αποδυνάμωσε τον στρατό του ως σύνολο και αποδείχθηκε καταστροφική. Ο Καρχηδόνιος στρατηγός με το όνομα Άννων που διοικούσε τον στρατό νότια της Καρχηδόνας έστησε ενέδρα στο αντίστοιχο ελληνικό σώμα και σχεδόν το εξόντωσε σκοτώνοντας 4000 πεζούς και 200 ιππείς μαζί με τον επικεφαλής στρατηγό. Ο καρχηδονιακός στρατός που είχε σταλεί νότια υπό στρατηγό με το όνομα Ιμίλκων περίμενε να πλησιάσουν οι Έλληνες για να τους προσβάλει. Ο μισός καρχηδονιακός στρατός επιτέθηκε εναντίον του ελληνικού αλλά καθώς ξαφνικά οπισθοχώρησε και οι Έλληνες άρχισαν να τον κυνηγούν χωρίς σχηματισμούς, ο άλλος μισός έπεσε επάνω τους και τους έτρεψε σε φυγή. Κατέφυγαν σε ένα ύψωμα χωρίς νερό και τελικά σκοτώθηκαν σχεδόν όλοι. Μόνο εβδομήντα πεζοί και ιππείς σώθηκαν από ένα σύνολο 8800 ανδρών.[399]

Μετά από τις δύο ήττες, ο Αρχάγαθος, που είχε κινηθεί προς την ακτή, επέστρεψε στον Τύνητα, αλλά ήταν παγιδευμένος. Μαζί με τους μισθοφόρους του που σκοτώθηκαν έχασε και όλους τους ντόπιους συμμάχους, οι οποίοι θεώρησαν ότι η πλάστιγ-

[398] Δ.Σ., XX.56-57.3
[399] Δ.Σ., XX.57.4-60.

γα της νίκης έγερνε πια προς την πλευρά των Καρχηδονίων. Αφού συγκέντρωσε όλους τους επιζώντες στρατιώτες και αντελήφθη ότι βρισκόταν σε δεινή θέση έστειλε απεσταλμένους στον πατέρα του για να του εξηγήσουν την κατάσταση και να ζητήσει βοήθεια. Την ίδια στιγμή, ο Ιμίλκων στρατοπέδευσε κοντά στον ελληνικό στρατό, απέκλεισε όλες τις οδούς τροφοδοσίας και με τον έλεγχο των θαλασσών οδηγούσε τους Έλληνες στρατιώτες σε λιμοκτονία.

Στην βόρεια πλευρά της Μεσογείου, ο Αγαθοκλής βρισκόταν ήδη σε δύσκολη θέση στην Σικελία, αλλά αποφάσισε να μην αφήσει την Αφρική να χαθεί. Διόρισε τον στρατηγό Λεπτίνη επικεφαλής της φρουράς στις Συρακούσες και περίμενε την ευκαιρία για να αποπλεύσει με τα πολεμικά του από το αποκλεισμένο λιμάνι της πόλεως. Όταν έφθασαν 18 ετρουσκικά πολεμικά για να βοηθήσουν τους Συρακούσιους, ο Αγαθοκλής βγήκε από το λιμάνι με τα δικά του 17 πλοία και με ελιγμό έβαλε τα καρχηδονιακά πολεμικά ανάμεσα στα δικά του και στα ετρουσκικά και τα εμβόλισε. Όσα σώθηκαν έφυγαν, αλλά πέντε κατάφερε να τα συλλάβει ο Αγαθοκλής αύτανδρα. Με την ναυτική αυτή τακτική, ο Έλληνας στρατηγός διέλυσε τον καρχηδονιακό στόλο που είχε αποκλείσει τους λιμένες των Συρακουσών και εμπόδιζε τα εμπορικά πλοία να καταπλέουν.

Παρά τα γεγονότα που έχουν περιγραφεί, η εμπορική δραστηριότητα και η ευμάρεια στις Συρακούσες είχε συνεχισθεί και επί Αγαθοκλή.[400] Βέβαια, δεν είναι γνωστό ούτε πότε συνομολογήθηκε η συμμαχία Ετρούσκων και Αγαθοκλή ούτε και οι λόγοι που οδήγησαν στην συνεννόηση μεταξύ παραδοσιακών εχθρών. Μπορούμε απλώς να υποθέσουμε ότι η συμμετοχή των Ετρούσκων στον Β' Σαυνιτικό Πόλεμο (326-304 π.Χ.) εναντίον των Ρωμαίων και η προσέγγιση Ρωμαίων και Καρχηδονίων (συμφωνία του 348 π.Χ. και αργότερα νέα συμφωνία του 306 π.Χ.) ώθησαν τους Ετρούσκους να αναζητήσουν συμμάχους στην Σικελία, με την ελπίδα πως θα τους βοηθούσαν εναντίον των Ρωμαίων. Εκτός εάν οι Ετρούσκοι αυτοί ήταν μισθοφόροι του Αγαθοκλή.[401]

Ταυτοχρόνως με την αναμονή για την έξοδο από το λιμάνι, ο Αγαθοκλής αποφάσισε ότι έπρεπε να αντιμετωπίσει τον Ξενόδικο. Μετά την ήττα του από τους Συρακούσιους, ο Ξενόδικος βρισκόταν σε διαμάχη με τους αντιπάλους του στον Ακράγαντα. Γι' αυτόν τον λόγο, ο Αγαθοκλής έστειλε τον Λεπτίνη να λεηλατήσει την «χώρα» των Ακραγαντίνων και να προκαλέσει τον αντίπαλο στρατηγό σε μάχη σε ανοικτό πεδίο. Ο Ξενόδικος που κατηγορείτο στον Ακράγαντα για δειλία αναγκάσθηκε να τεθεί επικεφαλής ενός στρατού που αριθμητικά ήταν μόλις λιγότερος από αυτόν του αντιπάλου του, αλλά με πολύ χαμηλότερο ηθικό. Οι Ακραγαντίνοι πολίτες που είχαν στρατευθεί ήταν καλοζωισμένοι και άπειροι μαχητές σε σχέση με τους αντιπάλους τους που ήταν εμπειροπόλεμοι στρατιώτες. Όταν οι δύο στρατοί συναντήθηκαν, οι Συρακούσιοι κυνήγησαν τους αντιπάλους τους μέχρι την πόλη. Για να γλυτώσει την οργή των Ακραγαντίνων, ο Ξενόδικος κατέφυγε στην Γέλα. Έτσι, ταυτοχρόνως με την νίκη του στην ναυμαχία εναντίον των Καρχηδονίων, ο Αγαθοκλής επέτυχε με τον Λεπτίνη και νίκη στην ξηρά. Εκτός από τις στρατιωτικές επιτυχίες, ο Συρακούσιος στρατηγός φρόντισε πριν φύγει για την Αφρική να ξεκαθαρίσει τις Συρακούσες τελείως από όσους ακόμη

[400] Talbert, *Timoleon*, pp. 167-168.

[401] Tillyard, pp. 167-168. Πρβλ. Beloch, GG, 4.1:197 n. 2 και αντίθετη γνώμη σε De Sanctis, «Agatocle,» 22 (1895): 321 n. 1.

τον αντιπολιτεύονταν. Με την προσφιλή μέθοδο της προσκλήσεως σε οινοποσία, ο Αγαθοκλής επέτυχε με την βοήθεια των μισθοφόρων του να σκοτώσει 500 αντιπάλους του. Μετά από αυτά τα γεγονότα, έφυγε από την Σικελία έχοντας ξεκαθαρίσει την Πόλη από προσωπικούς εχθρούς, έχοντας προσωρινά νικήσει τις ελληνικές Πόλεις στην ξηρά και τους Καρχηδόνιους στην θάλασσα. Η θαλάσσια οδός για την Αφρική ήταν πλέον ανοικτή και ασφαλής.[402]

Όταν έφθασε στην Λιβύη των Αρχαίων Ελλήνων (στην περιοχή της Καρχηδόνας στην Βόρεια Αφρική) το φθινόπωρο του 307 π.Χ. βρήκε τον στρατό σε κατάσταση «στάσεως», διότι ο Αρχάγαθος αφού δεν είχε χρήματα να τους πληρώσει τους είχε παρακρατήσει τους μισθούς μέχρι την άφιξη του πατέρα του. Ο Αγαθοκλής κάλεσε αμέσως συνέλευση του στρατού και τους είπε ότι θα πληρώνονταν από τον εχθρό, δηλαδή με τα λάφυρα που θα συνέλεγαν μετά από την νίκη επί των Καρχηδονίων και την κατάληψη της Καρχηδόνας.[403] Οι στρατιωτικές του δυνάμεις μαζί με τις ενισχύσεις που είχε φέρει μαζί του πρέπει να αποτελούνταν τώρα από 8000 Έλληνες πεζούς, 8000 Κέλτες, Ετρούσκους και Σαυνίτες πεζούς,[404] 1500 ιππείς και αφρικανικά ῾άρματα[405] αλλά και 10.000 ντόπιους Αφρικανούς, οι οποίοι δεν συμμετείχαν στην μάχη περιμένοντας να συνταχθούν με τον τελικό νικητή. Παρά το γεγονός ότι οι Καρχηδόνιοι ήθελαν να αποφύγουν τον πόλεμο και να κάμψουν τους Έλληνες με την σταδιακή έλλειψη τροφίμων, μια που είχαν αποκλείσει όλες τις οδούς τροφοδοσίας, άντεξαν στην επίθεση του Συρακούσιου στρατηγού και μάλιστα καταδίωξαν τον ελληνικό στρατό μέχρι το στρατόπεδό του στον Τύνητα. Οι απώλειες στον στρατό του Αγαθοκλή ανήλθαν στους 3000 άνδρες.

Κάποια τυχαία γεγονότα, όμως, άλλαξαν τελικά την στρατιωτική ισορροπία στην Αφρική. Από την φωτιά της θυσίας που γινόταν για τους θεούς, οι καλύβες στο καρχηδονιακό στρατόπεδο έπιασαν φωτιά, με αποτέλεσμα να καούν πολλοί στρατιώτες που προσπαθούσαν να διαφύγουν από τα στενά περάσματα ανάμεσά τους. Πριν προλάβουν να συνέλθουν από την φωτιά, ένα δεύτερο γεγονός αναστάτωσε το καρχηδονιακό στρατόπεδο. Πέντε χιλιάδες (5000) από τους Αφρικανούς που ήταν στον στρατό του Αγαθοκλή λιποτάκτησαν προς τους Καρχηδόνιους. Όταν τους είδαν οι παρατηρητές των Καρχηδονίων να βαδίζουν προς το μέρος τους, νόμισαν ότι είχε αρχίσει επίθεση του ελληνικού στρατού και ειδοποίησαν τους στρατιώτες, οι οποίοι πανικοβλήθηκαν και άρχισαν να τρέχουν προς τα τείχη της Καρχηδόνας. Αλλά μέσα στον πανικό θεώρησαν ότι τους είχε ήδη φθάσει ο ελληνικός στρατός και νομίζοντας τους συστρατιώτες τους για εχθρούς άρχισαν να αλληλοσκοτώνονται. Πέντε χιλιάδες (5000) σκοτώθηκαν μέχρι να φθάσει ο καρχηδονιακός στρατός στις πύλες της Καρχηδόνας. Παρόμοιο ατυχές γεγονός, όμως συνέβη και στο στρατόπεδο του Αγαθοκλή. Οι Αφρικανοί που είχαν ξεκινήσει για να συνταχθούν με τους Καρχηδόνιους, όταν είδαν την φω-

---

[402] Δ.Σ., XX.61-63 και ίσως εδώ ανήκει και η περιγραφή σε Πολύαινος, V3.3.

[403] Justinus, XII.8. Αυτή η μέθοδος πληρωμής μισθοφόρων ήταν προσφιλής στον Αγαθοκλή. Δες Πλούταρχος, *Ηθικά*, «Αποφθέγματα Βασιλέων και Στρατηγών», Αγαθοκλέους, 2 (176E) και Δ.Σ., XX.63.5.

[404] Οι αριθμοί αυτοί περιλαμβάνουν και τις ενισχύσεις που έφερε από την Σικελία, δηλαδή υπολογίζουμε 2000 Έλληνες και 2000 άλλους (Tillyard, p. 173). Στην ΙΕΕ, 4:339, αναφέρονται ενισχύσεις 4000-5000 ανδρών αλλά δεν υπολογίζονται στην παράταξη μάχης.

[405] Ο Διόδωρος αναφέρει 6000 ῾άρματα, αριθμός που θεωρείται λανθασμένος.

τιά έκαναν μεταβολή και άρχισαν να βαδίζουν πίσω προς τους Έλληνες. Οι τελευταίοι, όμως, θεώρησαν ότι επρόκειτο για επίθεση του αντίπαλου στρατού και ενημέρωσαν τον Αγαθοκλή. Εκείνος έδωσε το σύνθημα για γενική επίθεση αλλά τελικά προκλήθηκε σύγχυση και μέσα στο σκοτάδι που έπεσε άρχισε μια νέα σφαγή ανάμεσα στον ελληνικό στρατό και το αφρικανικό απόσπασμα. Τέσσερις χιλιάδες (4000) σκοτώθηκαν εκείνη την νύχτα μέχρι να ξεκαθαρίσει η κατάσταση με το πρώτο φως της ημέρας.[406]

Η επόμενη ημέρα αποκάλυψε στον Αγαθοκλή την πραγματικότητα. Μετά την σφαγή της προηγούμενης νύχτας, όλοι οι Αφρικανοί τον εγκατέλειψαν. Τώρα ο στρατός του ήταν αριθμητικά υποδεέστερος των αντιπάλων του και συνεπώς δεν υπήρχε τρόπος να νικήσει σε μάχη. Αποφάσισε να εγκαταλείψει την προσπάθεια εναντίον της Καρχηδόνας και να επιστρέψει στην Σικελία αλλά τα εμπόδια ενός τέτοιου εγχειρήματος ήταν πολλά. Δεν ήλπιζε σε ανακωχή και ειρήνη διότι οι Καρχηδόνιοι δεν θα συμφωνούσαν σε μια τέτοια πρόταση, επειδή διέθεταν στρατιωτική υπεροπλία, ενώ δεν είχε και αρκετά πλοία για να μεταφέρει όλους τους στρατιώτες στο νησί. Εξ αιτίας αυτών των εμποδίων, αποφάσισε να επιστρέψει πίσω κρυφά με τον νεώτερό του γιο Ηρακλείδη και με ορισμένους μόνο από τους στρατιώτες του αφήνοντας πίσω τον γιο του Αρχάγαθο, που ουσιαστικά ήταν στρατιωτικά καταδικασμένος. Ο Αρχάγαθος, θυμωμένος από την απόφαση του πατέρα του, αποκάλυψε σε ορισμένους το σχέδιο, το οποίο έγινε γρήγορα γνωστό σε όλο τον στρατό προκαλώντας οργή και αγανάκτηση. Ο Αγαθοκλής συνελήφθη και τέθηκε υπό την φρούρηση μικρού αποσπάσματος. Την νύχτα, όμως, προκλήθηκε αναταραχή στο στράτευμα, διότι πολλοί πίστευαν πως θα δέχονταν επίθεση από τους εχθρούς, και μέσα στην σύγχυση οι στρατιώτες απελευθέρωσαν τον στρατηγό. Εκείνος μαζί με μερικούς πιστούς του επιβιβάσθηκαν σε μεταγωγικό πλοίο και απομακρύνθηκαν από την Καρχηδόνα, ενώ οι γιοι του τελικά συνελήφθησαν και εκτελέσθηκαν. Η ημερομηνία ήταν πολύ κοντά στην 1η Νοεμβρίου του 307 π.Χ.

Οι στρατιώτες που έμειναν πίσω φαίνεται ότι εξέλεξαν δικούς τους στρατηγούς για να διαπραγματευθούν με τους Καρχηδόνιους. Σύμφωνα με τους όρους της ειρήνης, οι Έλληνες παρέδωσαν όλες τις πόλεις που είχαν καταλάβει λαμβάνοντας ως αντάλλαγμα 300 τάλαντα (περ. 7750 κιλά ασήμι, AMCD). Όσοι επέλεγαν να καταταγούν στον καρχηδονιακό στρατό θα γίνονταν μισθοφόροι με τον κανονικό μισθό, ενώ εκείνοι που θα γύριζαν στην Σικελία μπορούσαν να κατοικήσουν στον Σολόεντα (Σολούντα), στην βόρεια ακτή της καρχηδονιακής Επικράτειας. Όσοι βρέθηκαν στις κατειλημμένες πόλεις και αρνήθηκαν να συμμορφωθούν συνελήφθησαν και έγιναν σκλάβοι καλλιεργητές γης.[407]

Η αποτυχία της εκστρατείας του Αγαθοκλή στην Αφρική οφείλεται σε μια σειρά ατυχών γεγονότων αλλά και σε λάθη στρατηγικής. Όταν ο Συρακούσιος στρατηγός έκαψε τον στόλο του καταδίκασε το ελληνικό εκστρατευτικό σώμα να μείνει στην αφρικανική ακτή με την ελπίδα ότι θα καταλάμβανε και θα υπέτασσε την πλούσια Καρχηδόνα. Ο στόχος όμως αυτός αποδείχθηκε αδύνατος χωρίς την συνδρομή σημαντικού αριθμού πολεμικών πλοίων. Ενώ κάποια στιγμή μπόρεσε να θέσει υπό τον έλεγχό του την ηπειρωτική χώρα γύρω από την Καρχηδόνα, λόγω ελλείψεως ικανού αριθμού πολεμικών πλοίων δεν στάθηκε δυνατόν να την απομονώσει και από την θάλασσα.

[406] Δ.Σ., ΧΧ.64-67.

[407] Δ.Σ., ΧΧ.68-69 και πρβλ. Justinus, XXII.8.

Στην ναυπήγηση στόλου τον καθυστέρησε και η άμεση ανάγκη να επιστρέψει στις Συρακούσες για να μην καταληφθεί η πόλη από τους εχθρούς του. Μετά την καταστροφή του καρχηδονιακού στόλου που είχε αποκλείσει τους λιμένες των Συρακουσών και την τελευταία απρόσκοπτη επιστροφή του στην Αφρική, δεν μπόρεσε τελικά ο Αγαθοκλής να ναυπηγήσει στόλο για να επιτύχει αυτόν τον αντικειμενικό σκοπό. Βέβαια, κατά την ίδια περίοδο, είναι αμφίβολο κατά πόσο και οι Καρχηδόνιοι είχαν αξιόμαχο στόλο, μια που δεν αναφέρεται άλλη ναυμαχία μετά την τελευταία αποβίβαση των Ελλήνων στην Αφρική. Αλλά και οι στρατηγοί που διόρισε κατά καιρούς ο Αγαθοκλής για να φέρουν σε πέρας συγκεκριμένες σημαντικές αποστολές, απέτυχαν.

Σφάλμα στρατηγικής πρέπει να θεωρηθεί η απόφαση του Αρχάγαθου να διασπάσει τον στρατό του σε τρία μέρη, δίνοντας διαταγή στο κάθε τμήμα να ακολουθήσει το αντίστοιχο καρχηδονιακό. Οι πιθανότητες να νικήσει κάθε ένα εχθρικό τμήμα ξεχωριστά ήταν πολύ λίγες, ενώ στέλνοντας ολόκληρο τον στρατό του εναντίον τού κάθε ενός ήταν πολύ μεγαλύτερες. Άλλη λανθασμένη εκτίμηση ήταν η αδυναμία και του Αρχάγαθου και του Αγαθοκλή να έχουν με το μέρος τους τούς Νομάδες. Οι ντόπιοι Αφρικανοί, αν και ήταν πολύ κατώτεροι σε στρατιωτική εκπαίδευση και αποτελεσματικότητα από τους Έλληνες, ως στρατιωτικός όγκος μπορούσαν και έπαιξαν καταλυτικό ρόλο στην έκβαση του πολέμου. Από στρατηγικής απόψεως, λόγω των εκτάκτων γεγονότων στην Σικελία, ο Αγαθοκλής δεν μπόρεσε να αφοσιωθεί ολοκληρωτικά στο αφρικανικό μέτωπο για να νικήσει. Επίσης, δεν μπόρεσε να βρει τους απαιτούμενους χρηματικούς πόρους για να έχει αφοσιωμένους μισθοφόρους, απλώς τους υποσχόταν τα πλούτη της Καρχηδόνας. Τέλος, δεν ευτύχησε να έχει ικανούς στρατηγούς στην Αφρική, με αποτέλεσμα να πρέπει ο ίδιος να αναλαμβάνει την αρχή για να σώζει τις καταστάσεις. Έτσι, μοίρασε τον πολύτιμο του χρόνο ανάμεσα στα δύο μέτωπα και τελικά υπέστη ήττα στο αφρικανικό. Πάντως, έστω και προσωρινά, κατάφερε να απομακρύνει τον καρχηδονιακό στρατό από την Σικελία.

Κερδισμένοι, βέβαια, από την εισβολή του Αγαθοκλή βγήκαν οι Καρχηδόνιοι, όχι μόνο γιατί στο τέλος νίκησαν αλλά διότι απέκτησαν εμπειρία σχετικά με την εισβολή εχθρών στην ήπειρό τους. Την εποχή του Αγαθοκλή δεν ήταν προετοιμασμένοι για τέτοιο ενδεχόμενο και γι' αυτόν τον λόγο αιφνιδιάσθηκαν. Αντελήφθησαν, όμως, ότι έπρεπε να είναι σε θέση να εξασφαλίσουν την πόλη και την ήπειρό τους όταν ο στρατός τους μαχόταν σε άλλη ήπειρο. Σημαντικό στοιχείο στην ασφάλειά τους αποτελούσε ο ισχυρός πολεμικός στόλος αλλά και η υποταγή των Νομάδων, των ντόπιων Αφρικανών, ή η συμμαχία μαζί τους. Βέβαια, η στρατιωτική τους εμπλοκή στην Αφρική και στην Σικελία την περίοδο αυτή πρέπει να τους έφερε στο χείλος της οικονομικής καταστροφής, όπως αποδεικνύεται από την πολύ μικρότερη ποσότητα χρυσού που περιείχαν τα νομίσματα που έκοψαν (νομισματική υποτίμηση) μαζί με την μεγάλη ποσότητα ορειχάλκινων ταλάντων σε κυκλοφορία.[408] Όλα αυτά φάνηκαν στους Καρχηδόνιους πολύ χρήσιμα κατά τον Γ' αιώνα π.Χ., όταν αντιμετώπισαν τους Ρωμαίους.

Όταν ο Αγαθοκλής έφθασε στην Σικελία και αφού συνάντησε μέρος από την στρατιωτική του δύναμη στο νησί κατευθύνθηκε στην Έγεστα, η οποία είχε υπάρξει σύμμαχη του πόλη. Κρίνοντας, βέβαια, από τα γεγονότα που ακολούθησαν, ίσως η Πόλη είχε ήδη αλλάξει πάλι στρατόπεδο. Αναζητούσε απεγνωσμένα χρηματικούς

[408] Richard Miles, *Carthage must be Destroyed* (London: Penguin, 2011), p. 154.

πόρους και ήθελε να αναγκάσει τους 10.000 κατοίκους της να του παραδώσουν μέρος των περιουσιών τους. Εκείνοι αρνήθηκαν και συναθροίσθηκαν για να εξετάσουν τι θα κάνουν.[409] Τότε, ο στρατηγός τους κατηγόρησε ότι συνωμοτούσαν εναντίον του και έβαλε τους στρατιώτες του να χρησιμοποιήσουν οποιαδήποτε μέθοδο βασανιστηρίου νόμιζαν για να τους τιμωρήσουν και να τους αποσπάσουν τα χρήματά τους. Για να τρομάξουν τους υπόλοιπους, συγκέντρωσαν τους φτωχούς, τους οδήγησαν έξω από την πόλη, δίπλα σε ένα ποτάμι και τους σκότωσαν. Μετά, υπέβαλαν τους κατοίκους σε φρικτά βασανιστήρια για να τους αποκαλύψουν πού είχαν κρυμμένα τα πολύτιμά τους αντικείμενα. Κάποιους τους βασάνισαν αφού τους έδεσαν σε μεγάλο τροχό και τους γύριζαν γύρω-γύρω, αλλά ίσως και τρυπώντας τους με τα όπλα τους. Άλλους τους εκτόξευσαν από καταπέλτες και σε άλλους έμπηξαν κόκαλα ζώων («αστραγάλους»)[410] και τους προξένησαν αφόρητο πόνο. Άλλους τους εγκλώβισαν μέσα σε είδος μεταλλικού κρεβατιού που είχε σχήμα ανθρωπίνου σώματος με μεταλλικές ακίδες παντού στο εσωτερικό και τους έκαιγαν ζωντανούς με φωτιά που άναβαν από κάτω. Η διαφορά με τον μεταλλικό ταύρο του τυράννου Φάλαρι ήταν ότι μπορούσε να δει κανείς με τα μάτια του τους ανθρώπους να καίγονται. Σε μερικές πλούσιες γυναίκες έσπασαν τους αστραγάλους με σιδερένιες λαβίδες και σε άλλες έκοψαν τα στήθη. Ξάπλωσαν εγκύους μπρούμυτα και τους έβαλαν πλίνθους στο ύψος της μέσης μέχρι να αποβάλουν το έμβρυο. Μετά από αυτά, η πόλη κατελήφθη από τον απόλυτο φόβο. Κάποιοι έβαλαν φωτιά στα σπίτια τους και κάηκαν μαζί με τα υπάρχοντά τους, ενώ άλλοι κρεμάστηκαν. Ο Αγαθοκλής έδειξε πόσο αδίστακτος μπορούσε να γίνει. Τον είχαν καταλάβει θυμός και απόγνωση μαζί διότι είχε ηττηθεί στη Αφρική και διότι δεν μπορούσε να βρει χρήματα για να θέσει με τον μισθοφορικό στρατό του την Σικελία υπό την κυριαρχία του. Αφού σκότωσε με τον έναν ή τον άλλον τρόπο τους περισσότερους άνδρες της Εγέστας, πήρε τα γυναικόπαιδα που είχαν επιζήσει και τα πούλησε σκλάβους στους Βρέττιους. Έδωσε άλλο όνομα στην πόλη (Δικαιόπολις) για να την εποικήσει με νέους κατοίκους.[411] Όσοι πήγαν, όμως, πολύ σύντομα χρησιμοποίησαν πάλι το όνομα Έγεστα.

Στις Συρακούσες, ο Άντανδρος έλαβε εντολή από τον Αγαθοκλή να εκτελέσει όσους ήταν συγγενείς των στρατιωτών που είχαν μείνει στην Αφρική ακόμη και εάν ήταν πολύ ηλικιωμένοι ή γυναίκες ή μωρά, προφανώς ως εκδίκηση για την εκτέλεση των δύο γιων του τυράννου. Από την σφαγή, η θάλασσα έγινε κυριολεκτικά κόκκινη και η παραλία γέμισε με πτώματα που κανείς δεν τολμούσε να θάψει μην κατηγορηθεί ότι συνδεόταν συγγενικά ή φιλικά με τους νεκρούς και πάθει τα ίδια.[412]

Ο Αγαθοκλής έψαχνε απεγνωσμένα για χρήματα και έτσι πήγε σε όλες τις πόλεις που ήταν σύμμαχές του και απέσπασε τον πλούτο των κατοίκων τους και άφησε φρουρές για να μην αποστατήσουν. Δεν μπόρεσε όμως να εμποδίσει τον στρατηγό του Πασίφιλο να αυτομολήσει προς τον Δεινοκράτη, τον εξόριστο Συρακούσιο και εχθρό

[409] Δε φαίνεται από τις πηγές ότι οι συναθροιζόμενοι σκόπευαν να στασιάσουν, όπως πιστεύει ο Beloch, GG, 4.1:199.

[410] Ίσως πρόκειται για μαστίγια στα οποία είχαν προσθέσει τμήματα από κόκαλα (Diodorus of Sicily, vol. X, Loeb ed., p. 333 n. 1).

[411] De Sanctis, «Agatocle,» 22 (1895): 317.

[412] Δ.Σ., XX.71-72. Οι Tillyard, p. 190 και Beloch, GG, 4.1:199 και De Sanctis, «Agatocle,» 22 (1895): 317, πιστεύουν ότι η περιγραφή των βασανιστηρίων είναι υπερβολική. Όπως και εάν είναι, έχουμε μια εικόνα των προ-μεσαιωνικών βασανιστηρίων, στην Ελληνιστική Εποχή.

του. Ο Πασίφιλος, απογοητευμένος από την ήττα του Αγαθοκλή στην Αφρική και το γεγονός ότι εγκατέλειψε τον στρατό και άφησε να εκτελεσθούν οι γιοί του, μήνυσε στον Δεινοκράτη ότι συμμαχεί μαζί του φέρνοντάς του τον στρατό και τις Πόλεις που είχε υπό την δικαιοδοσία του. Ο Αγαθοκλής, που ήταν απελπισμένος διότι δεν είχε χρήματα να πληρώσει τον αριθμό των μισθοφόρων που χρειαζόταν για να επιβληθεί στην Σικελία αλλά φοβόταν και μία νέα εκστρατεία των Καρχηδονίων, δεν μπορούσε πια να κάνει τίποτα άλλο παρά να σώσει τον εαυτό του. Έστειλε πρέσβεις στον Δεινοκράτη[413] και του πρότεινε να αποχωρήσει ο ίδιος από την τυραννία, να παραδώσει την διοίκηση των Συρακουσών στους πολίτες της αλλά να έχει υπό την δικαιοδοσία του την γενέτειρά του Θέρμα[414] και το Κεφαλοίδιον, δύο φρούρια στην βορειοδυτική ακτή της Σικελίας. Σε αντάλλαγμα, ο αντίπαλός του θα μπορούσε να επιστρέψει ανενόχλητος στις Συρακούσες. Με αυτή την πρόταση ο Αγαθοκλής πιθανόν ήθελε προσωρινή ειρήνη στην Σικελία, φρούρια για να ανασυγκροτήσει τον στρατό του, αλλά και να σκεφθεί τις επόμενες κινήσεις του. Ο Δεινοκράτης, όμως, κωλυσιεργούσε να απαντήσει. Η φιλοδοξία του ήταν να αντικαταστήσει τον Αγαθοκλή στις Συρακούσες και όχι να αφήσει τον έλεγχο της Πόλεως στους δημοκρατικούς και την πιθανότητα να κυβερνήσει ως στρατηγός της Πόλεως, υποστηριζόμενος μόνο από τους ολιγαρχικούς εξόριστους που θα είχαν επιστρέψει.[415] Δια τούτο, για να καθυστερήσει τις διαπραγματεύσεις, άλλοτε αντιπρότεινε να φύγει ο Αγαθοκλής από την Σικελία και άλλοτε να του παραδοθούν παιδιά του ως όμηροι. Αυτή η τακτική, όμως, αποδείχθηκε λάθος στρατηγικής, διότι έδωσε στον Αγαθοκλή τον χρόνο που χρειαζόταν για να αποκτήσει πάλι τη δύναμη του. Αν του είχε επιτεθεί τότε, θα τον είχε εκμηδενίσει.[416]

Αρχικά, ο Αγαθοκλής τον κατηγόρησε στους εξόριστους υποστηρικτές του ότι εμπόδιζε την απελευθέρωση των ελληνικών Πόλεων μη αποδεχόμενος την πρόταση του. Παράλληλα, όμως, έκλεισε και συμφωνία με τους Καρχηδόνιους να έχουν πάλι υπό την δικαιοδοσία τους τις πόλεις που ήλεγχαν στην Σικελία με αντάλλαγμα 150 τάλαντα ασήμι[417] (περ. 3900 κιλά ασήμι, AMCD) και 200.000 μεδίμνους σιτηρών (περ. 10 εκατ. λίτρα, AMCD).[418] Οι Καρχηδόνιοι επιζητούσαν την ειρήνη για να ανασυγκροτηθούν οικονομικά και στρατιωτικά. Οι Αφρικανοί, πληρώνοντας ό,τι μπορούσαν σε σχέση με τις δυνατότητές τους, επανακτούσαν την δυτική Σικελία και απαλλάσσονταν από τον Αγαθοκλή, ενώ ο ίδιος παρέμενε διεκδικητής της ελληνικής Σικελίας με αντι-

---

413 De Sanctis, «Agatocle,» 22 (1895): 318. O Beloch, GG, 4.1:199, θεωρεί ότι ο Αγαθοκλής βάζοντας επάνω από όλα το «εθνικό συμφέρον» («nationale Interesse») των Συρακουσών πρότεινε την συμφωνία στον Δεινοκράτη πριν απευθυνθεί στους Καρχηδόνιους. Ιστοριογραφικά, αυτή είναι μια ιδεαλιστική άποψη των αρχών του 20ου μ.Χ. αιώνα, διότι ο Αγαθοκλής δεν είχε δείξει ποτέ τέτοιες ευαισθησίες.

414 Διαφωνούμε με την άποψη του De Sanctis, «Agatocle,» 22 (1895): 318, ότι επίτηδες ζήτησε την Θέρμα για να προκαλέσει την επέμβαση των Καρχηδονίων και να συνεχισθεί ο πόλεμος («la continuazione della sua politica nazionale»). Την θέση αυτή θεωρούμε απίθανη.

415 Δες αντίθετη άποψη σε Tillyard, p. 194, ο οποίος θεωρεί την σκέψη του Δεινοκράτη σχετικά με την επιστροφή του στις Συρακούσες διπλωματικό σφάλμα.

416 Tillyard, pp. 194-195.

417 Τα 300 ασημένια φοινικικά τάλαντα ισούντο με 150 ασημένια αττικά τάλαντα και σε χρυσό περίπου 30 τάλαντα (Tillyard, p. 195 n. 2 και ΙΕΕ, 4:342).

418 Δ.Σ., XX.77-79 και Justinus, XXII.8. Τα 10 εκατ. λίτρα σίτου υπολογιζόμενα με ειδικό βάρος σίτου 0.8 κιλά ζύγιζαν 8000 μετρικούς τόνους σίτου.

πάλους τους ολιγαρχικούς και συμμάχους τους Καρχηδόνιους αλλά και με χρήματα και τρόφιμα διαθέσιμα. Οι λιμένες των Συρακουσών δεν θα αποκλείονταν πια από καρχηδονιακό στόλο. Από την άλλη πλευρά, οι Καρχηδόνιοι δεν ήθελαν να βοηθήσουν τον Δεινοκράτη να αποκτήσει μεγάλη ισχύ στην Σικελία, διότι φοβούνταν ότι μπορεί να εξελισσόταν σε νέο Αγαθοκλή. Συμφέρον τους ήταν να αποδυναμώσουν τους Έλληνες υποδαυλίζοντας την μεταξύ τους διαμάχη.[419]

Αφού στάθηκε αδύνατον να έρθει σε συμφωνία με τον Δεινοκράτη, την άνοιξη του 305 π.Χ., ο Αγαθοκλής αποφάσισε να δώσει τελικά την μάχη με τον αντίπαλό του για να ξεκαθαρίσει το στρατιωτικό τοπίο στην ελληνική Σικελία. Με 5000 πεζούς και 800 ιππείς αποφάσισε να βρεθεί στο πεδίο της μάχης απέναντι σε 25.000 πεζούς και 3000 ιππείς.[420] Η μάχη διεξήχθη κοντά στην περιοχή Τόργιον ή Γόργιον, κάπου στην κεντρική Σικελία ή στην πεδιάδα των Λεοντίνων.[421] Στην αρχή, η μάχη ήταν ισόρροπη, αλλά κάποια στιγμή 2000 άνδρες του Δεινοκράτη αυτομόλησαν προς τον Αγαθοκλή, με αποτέλεσμα να επικρατήσει αναταραχή και σύγχυση. Ο στρατός του Αγαθοκλή ενισχύθηκε περισσότερο ηθικά, διότι δεν ήταν αρχικά ξεκάθαρο πόσοι άνδρες άλλαζαν στρατόπεδο, ενώ οι στρατιώτες του Δεινοκράτη έχασαν το κουράγιο τους για τον ίδιο λόγο. Οι άνδρες του Δεινοκράτη, νομίζοντας ότι ηττώντο, τράπηκαν σε φυγή, με τους αντιπάλους τους να τους ακολουθούν κατά πόδας. Ο Αγαθοκλής, όμως, διέταξε να σταματήσει το κυνηγητό των αντιπάλων και περικύκλωσε τμήμα των πεζών που είχαν καταφύγει σε έναν λόφο. Έστειλε πρέσβεις στους ηττημένους να τους μηνύσει να γυρίσουν στις πόλεις τους, διότι ήταν φανερό ότι δεν μπορούσαν να τον νικήσουν. Εκείνοι δέχθηκαν υπό τον όρο να μην τους πειράξει. Ωστόσο, αφού παρέδωσαν τα όπλα τους στους στρατιώτες του Αγαθοκλή, εκείνος τους σκότωσε όλους.[422]

Μια υπόθεση για την ενέργεια αυτή του Συρακούσιου στρατηγού είναι ότι αυτοί που εκτελέσθηκαν ήταν αριστοκρατικοί και προσκείμενοι στους αριστοκρατικούς των Συρακουσών. Δηλαδή, αποτελούσαν πιθανή μελλοντική απειλή για τον Αγαθοκλή, διότι δεν μπορεί αλλιώς να εξηγηθεί αυτή η πράξη.[423] Η ερμηνεία αυτή μας βοηθάει να κατανοήσουμε πώς έξαφνα Αγαθοκλής και Δεινοκράτης ήρθαν σε συμφωνία και ο δεύτερος έγινε στρατηγός υπό τις διαταγές του πρώτου. Μήπως ο Δεινοκράτης ήταν αυτός που πρόδωσε τους αιχμαλώτους του Αγαθοκλή και γι' αυτόν τον λόγο ανταμείφθηκε; Πάντως, ήταν ο ίδιος που σκότωσε τον συμμαχητή του Πασίφιλο και κατέλαβε την Γέλα, χωρίς να είναι διευκρινισμένο εάν η πράξη αυτή συνέβη πριν ή μετά την συμφωνία Αγαθοκλή και Δεινοκράτη, ενώ παρέδωσε και όλες τις πόλεις που είχε υπό την δικαιοδοσία του στον πρώην αντίπαλό του.[424] Οι μικρές πόλεις υποτάχθηκαν στον Συρακούσιο στρατηγό. Για τον Ακράγαντα δεν υπάρχει καμία άλλη αναφορά και συνεπώς υποθέτουμε ότι παρέμεινε ανεξάρτητος, αλλά πιθανόν με περιορισμένη «χώρα».[425]

---

[419] De Sanctis, «Agatocle,» 22 (1895): 319-320.

[420] Ίσως οι 25.000 πεζοί είναι ένας υπερβολικός αριθμός (Beloch, GG, 4.1.:201 n. 1), εάν κρίνουμε και από το αποτέλεσμα της μάχης.

[421] Πρβλ. BAGROW, «Map-by-Map Directory,» Map 47 Sicilia, p. 724 και Tillyard, p. 197 n. 2.

[422] Ο Δ.Σ., XX.89.5, αναφέρει ότι είτε 4000 είτε 7000 (κατά τον Τίμαιο) σκοτώθηκαν από τον Αγαθοκλή.

[423] Tillyard, pp. 198-199 και ΙΕΕ, 4:342.

[424] Δ.Σ., XX.89-90.2.

[425] Beloch, GG, 4.1:201 & n. 2.

Μετά από αυτά τα γεγονότα, τα πεπραγμένα του Αγαθοκλή είναι αποσπασματικά,[426] με κενά, και πολλά ερωτηματικά εξαιτίας της αποσπασματικότητας των αρχαίων πηγών.

Την περίοδο αυτή, από το 304 π.Χ. και μετά, ο Αγαθοκλής, με την βοήθεια του πιστού στρατηγού του Δεινοκράτη, συμπεριφερόταν ως «βασιλεύς» της Σικελίας, αν και ποτέ δεν φόρεσε το βασιλικό διάδημα[427] της Ελληνιστικής Εποχής.[428] Η βασιλεία αυτή ήταν προσωπικού τύπου, σε αντίθεση με αυτές των Σπαρτιατών και των Μακεδόνων που ήταν θεσμικού τύπου. Ο Αγαθοκλής θεωρούσε ότι όλη η Σικελία και αργότερα οι άλλες κτήσεις του ήταν προσωπική του περιουσία, την οποία μπορούσε να διαχειρισθεί κατά το δοκούν.[429] Είχε λοιπόν υπό την δικαιοδοσία του το ανατολικό τμήμα του νησιού και την πλήρη εξουσία στις ελληνικές Πόλεις, αλλά στις Συρακούσες πρέπει να συνέχιζε να θεωρείται στρατηγός-αυτοκράτωρ και τίποτα παραπάνω. Την χρονιά εκείνη επιβεβαίωσε ότι δεν είχε αντιπάλους στην ελληνική Επικράτεια. Συγκεκριμένα, μετά από απειλές, ζήτησε και έλαβε από τους κατοίκους της Λιπάρας, στις Αιολίδες Νήσους, 50 τάλαντα ασήμι (περ. 1300 κιλά, AMCD). Οι κάτοικοι αυτών των νησιών πολεμούσαν τους Ετρούσκους αλλά φαίνεται ότι είχαν καλές σχέσεις με Καρχηδόνιους και Ρωμαίους. Δεν υπάρχει ικανοποιητική απάντηση για τον λόγο της επιθέσεως του Αγαθοκλή στα νησιά.

Το 303 π.Χ., ο Κλεώνυμος, που ήταν προηγουμένως στην υπηρεσία του Τάραντα, έπλευσε στην Κέρκυρα, την κατέλαβε και εγκατέστησε φρουρά, αλλά μετά έφυγε από το νησί. Λίγο μετά, ο Δημήτριος ο Πολιορκητής (337 π.Χ.-283 π.Χ.), πριν φθάσει στην Αθήνα, βρέθηκε στην Κέρκυρα είτε ως κατακτητής είτε μετά από πρόσκληση των Κερκυραίων.[430] Αφού έφυγε, το 299 π.Χ., ο Κάσσανδρος της Μακεδονίας (περ. 358 π.Χ.-297 π.Χ.) με στρατό και στόλο έφθασε στην Κέρκυρα, αλλά πριν την καταλάβει εμφανίσθηκε ο Αγαθοκλής. Δεν γνωρίζουμε τους λόγους για τους οποίους ο Συρακούσιος βασιλεύς έφθασε στο Ιόνιο νησί, αλλά μπορούμε να υποθέσουμε ότι είχε προσκληθεί από τους Κερκυραίους.[431] Κατά την ναυμαχία, πυρπόλησε τα πλοία του Κασσάνδρου, ο οποίος πιθανότατα απέσυρε τον στρατό του από το νησί.

Όταν ο Αγαθοκλής επέστρεψε στην Σικελία και βρήκε τους μισθοφόρους Λίγυρες και Ετρούσκους να έχουν εξεγερθεί ζητώντας τον καθυστερημένο μισθό τους, σκότωσε 2000.[432] Αυτή η πράξη, όμως, τον έφερε αντίπαλο με τους κατά μία υπόθεση συμμάχους τους Βρέττιους, τους οποίους αναγκάσθηκε να αντιμετωπίσει περνώντας στην νοτιοδυτική Ιταλία. Ενώ πολιορκούσε μία πόλη τους, του επιτέθηκαν μέσα στην

---

[426] Δες de Lisle, *Agathokles of Syracuse*, ch. 8.3.

[427] Το βασιλικό διάδημα αποτελούνταν από λευκή πλεκτή μεταξωτή κορδέλα που δενόταν πίσω στο κεφάλι σε κόμπο και κατέληγε σε δύο κροσσωτές λωρίδες.

[428] Δες συζήτηση σε de Lisle, *Agathokles of Syracuse*, ch. 5.

[429] ΙΕΕ, 4:343.

[430] Δημοχάρης Αθηναίος/Demochares Atheniensis, FGrH, 75, fr. 2 = Αθήναιος, VI.62 (253b-d).

[431] Ο De Sanctis, «Agatocle,» 22 (1895): 327, υποθέτει ότι η επέμβαση του Αγαθοκλή στην Κέρκυρα έγινε για να εμποδίσει την επεκτατική πολιτική του Κασσάνδρου και την πιθανή βοήθεια που θα μπορούσε ο Μακεδόνας να δώσει στους ολιγαρχικούς των Συρακουσών, αλλά δεν υπάρχουν ισχυρά στοιχεία από τις πηγές προς αυτή την κατεύθυνση.

[432] Όταν οι τύραννοι δεν μπορούσαν να πληρώσουν τους καθυστερημένους μισθούς των μισθοφόρων φρόντιζαν να απαλλαγούν από αυτούς και να προσλάβουν άλλους (Griffith, pp. 200-201). Αργότερα, ο Ιέρων Β’ (275-215 π.Χ.) των Συρακουσών έστειλε επίτηδες μισθοφόρους σε μάχη ως εμπροσθοφυλακή για να σκοτωθούν και να γλυτώσει από αυτούς (Πολύβιος, Ι.9).

νύχτα, σκότωσαν 4000 από τους στρατιώτες του και τον ανάγκασαν να επιστρέψει στις Συρακούσες. Ίσως τότε αποφάσισε να κατακτήσει την νοτιοδυτική Ιταλία, την Βρεττία και τις ελληνικές Πόλεις, επωφελούμενος από τον Γ' Σαυνιτικό Πόλεμο (298-290 π.Χ.) που μαινόταν στην Ιταλία. Το 295 π.Χ., με την δικαιολογία ότι θα συνόδευε την κόρη του Λάνασσα για να παντρευτεί στην Κέρκυρα, ειδοποίησε ότι θα πέρναγε από τον Κρότωνα. Όταν έφθασε έξω από την πόλη, όμως, άρχισε πολιορκία για να την καταλάβει, με πιθανό σκοπό να την χρησιμοποιήσει ως βάση εναντίον των Βρεττίων.[433] Με κατασκευή τείχους, με βολές λιθοβόλου καταπέλτη, υποσκάπτοντας τα θεμέλια και γκρεμίζοντας μέρος των τειχών ανάγκασε τους Κροτωνιάτες να ανοίξουν τις πύλες για να μπει στην πόλη. Αφού την λεηλάτησε και σκότωσε τους άνδρες, ήρθε σε συμφωνία με τους ντόπιους πειρατές να τους προμηθεύσει πλοία και εκείνοι να του δώσουν μέρος της λείας τους. Τέλος, άφησε φρουρά και επέστρεψε στις Συρακούσες. Ίσως η επίθεσή του αυτή αποτελούσε μέρος της επεκτατικής του πολιτικής στην Ιταλία ή απλώς ο Κρότων αποτελούσε το παρατηρητήριο για πλοία που μπορεί να έρχονταν από την Ελλάδα ή την Αδριατική. Λίγους μήνες μετά ακολούθησε ο γάμος της Λάνασσας με τον Πύρρο της Ηπείρου και όσα ακολούθησαν στην Κέρκυρα που αφορούν στην προσπάθεια του Αγαθοκλή για την σύναψη συμμαχιών με τους ηγέτες στην Ελλάδα.[434]

Η επεκτατική του πολιτική στην Ιταλία συνεχίσθηκε και το 294 π.Χ. με 30.000 πεζούς, 3000 ιππείς και στόλο και με κύριο στόχο την κατάκτηση της Βρεττίας, στην νοτιοδυτική Ιταλία.[435] Έδωσε εντολή, λοιπόν, στα πλοία του να λεηλατήσουν τις ακτές που κατείχαν οι Βρέττιοι, αλλά έπεσαν σε καταιγίδα και τα περισσότερα βυθίστηκαν. Ο στρατός του, όμως, πολιόρκησε το Ιππώνιον και με την βοήθεια των λιθοβόλων καταπελτών κατάφερε να το καταλάβει. Τότε, τρομαγμένοι οι Βρέττιοι ζήτησαν ειρήνη. Ο Αγαθοκλής, αφού έλαβε ως ομήρους 600 από τις επιφανέστερες οικογένειες, άφησε φρουρά και επέστρεψε στις Συρακούσες γιατί είχε αρρωστήσει. Μόλις έφυγε, όμως, οι Βρέττιοι κινητοποίησαν όλο τον στρατό τους, νίκησαν την φρουρά, απελευθέρωσαν τους ομήρους και ανακατέλαβαν την περιοχή. Όμως, για λόγους που δεν γνωρίζουμε, φαίνεται ότι το Ιππώνιο και ο Κρότων παρέμειναν στα χέρια του Αγαθοκλή.[436]

Περί το 290 π.Χ., ο Σικελός βασιλιάς έστειλε τον γιο του με το ίδιο όνομα, Αγαθοκλής, να ζητήσει την συμμαχία του Δημητρίου του Πολιορκητή, ο οποίος πρόσφατα (294 π.Χ.) είχε ανακηρυχθεί βασιλιάς της Μακεδονίας. Ο Δημήτριος δέχθηκε με μεγάλες τιμές τον νεαρό, τον γέμισε δώρα και τον έστειλε πίσω στις Συρακούσες με τον πιστό του Οξύθεμιν για την βεβαίωση της συμμαχίας, αλλά πιθανότατα και για να διαπιστώσει ιδίοις όμμασι τι γινόταν στην Σικελία. Ίσως, η συνεννόηση αυτή ήταν εναντίον του Πύρρου στην Ελλάδα από την πλευρά του Δημητρίου αλλά και για την προστασία του κράτους του Αγαθοκλή (χάρτης σε ΙΕΕ, 4:344), σε σχέση με τα μελλοντικά πολεμικά του σχέδια εναντίον της Καρχηδόνας. Παρόμοια συμμαχία επιδίωξε ο βασιλιάς της Σικελίας με τον Πτολεμαίο της Αιγύπτου, αφού νυμφεύθηκε την θετή του κόρη Θεοξένη.[437]

---

[433] Beloch, GG, 4.1:205.

[434] Δ.Σ., XX.101 & XXI.2-4 και Tillyard, pp. 210-216.

[435] Justinus, XXIII.1. Ίσως αυτή η αποστολή να έγινε μετά από πρόσκληση του Τάραντα (Tillyard, p. 217 n. 2).

[436] Tillyard, p. 218.

[437] Δ.Σ., XXI.8 και Justinus, XXIII.2.

Φαίνεται ότι όλες αυτές οι συνθήκες που εξασφάλιζαν την ειρήνη του Αγαθοκλή με τους Έλληνες πιθανούς αντιπάλους του αποσκοπούσαν στο να μην αφήσει περιθώρια στους Καρχηδόνιους να βρουν ισχυρούς συμμάχους. Στόχος του έγινε πάλι η Καρχηδόνα, εξαιτίας της εμμονής που είχε να την κατακτήσει για να δημιουργήσει το μεγάλο του βασίλειο της κεντρικής Μεσογείου. Γνώριζε πλέον ότι για την κατάκτηση της Καρχηδόνας χρειαζόταν ισχυρό στόλο, έτσι ώστε να εμποδίσει τους Αφρικανούς να εισάγουν σιτηρά από την Σικελία και την Σαρδηνία και εξαιτίας του λιμού που θα ενέσκηπτε να τους αναγκάσει να παραδοθούν. Μετά από ετοιμασίες μηνών, διέθετε πλέον 200 πολεμικά πλοία, τετρήρεις και εξήρεις (λατ. εν. hexeris).[438] Λόγω της προχωρημένης ηλικίας του και της αρρώστιας του, ο Αγαθοκλής είχε εμπιστευθεί την διοίκηση των χερσαίων δυνάμεων στον εγγονό του Αρχάγαθο, γιο του δολοφονημένου στην Αφρική γιου του Αρχάγαθου,[439] ο οποίος είχε στρατοπεδεύσει κοντά στην Αίτνα. Ήταν τότε που ο βασιλιάς Αγαθοκλής παρουσίασε στις Συρακούσες τον γιο του Αγαθοκλή ως τον διάδοχό του. Κατόπιν, τον έστειλε στον εγγονό του Αρχάγαθο εφοδιασμένο με επιστολή στην οποία ζητούσε να παραδώσει εκείνος στον θείο του την διοίκηση των στρατιωτικών δυνάμεων. Ο εγγονός Αρχάγαθος, όμως, αποφάσισε να συνωμοτήσει εναντίον και του θείου του και του παππού του. Προσκάλεσε, λοιπόν, τον νεαρό Αγαθοκλή, γιο του βασιλιά και θείο του, να γιορτάσουν μαζί κάνοντας θυσία και αφού τον μέθυσε, την νύχτα τον δολοφόνησε. Το πτώμα που ρίχθηκε στην θάλασσα, ξεβράστηκε, αναγνωρίστηκε και εστάλη στον βασιλιά πατέρα του, στις Συρακούσες.

Ταυτοχρόνως, ο Αρχάγαθος ειδοποίησε τον Μένωνα από την Έγεστα, που ήταν προσωπικός σκλάβος του Αγαθοκλή, να δηλητηριάσει τον βασιλιά. Ο Μένων, που είχε διαλεχτεί να υπηρετήσει τον Σικελό βασιλιά εξαιτίας της ομορφιάς του, έτρεφε μίσος για εκείνον που είχε καταστρέψει την πόλη του. Στις Συρακούσες, ο βασιλιάς, όπως έκανε πάντα μετά το δείπνο, ζήτησε από τον Μένωνα το φτερό που χρησιμοποιούσε για να καθαρίσει τα δόντια του. Αυτός, όμως, το είχε ποτίσει με δηλητήριο με αποτέλεσμα ο βασιλιάς έπαθε γάγγραινα και πονούσε συνέχεια όσο η σηψαιμία του κατέτρωγε τα ούλα. Στην πραγματικότητα, ο Αγαθοκλής υπέφερε από το τελικό στάδιο καρκίνου του στόματος που είχε αρχίσει να τον ταλαιπωρεί όταν είχε εκστρατεύσει εναντίον των Βρεττίων. Στα τελευταία του, αποδεικνύοντας για μια φορά ακόμη ότι υπήρξε «λαϊκός τύραννος», ζήτησε να συγκεντρωθεί ο λαός και μπροστά του αποκήρυξε τον εγγονό του Αρχάγαθο και έδωσε πίσω στον δήμο την ελευθερία διακυβερνήσεως της Πόλεως. Ο Οξύθεμις φρόντισε να καεί ο ετοιμοθάνατος βασιλιάς, που δεν μπορούσε να φωνάξει εξαιτίας της αρρώστιας του, μάλλον πριν ακόμη πεθάνει. Το έτος εκείνο ήταν το 289 π.Χ. και ο Αγαθοκλής ήταν εβδομήντα δύο ετών.[440]

Ο στρατηγός-αυτοκράτωρ των Συρακουσών, που τελικά αυτοανακηρύχθηκε βασιλιάς της Σικελίας, υπήρξε ένας εξαίρετος στρατιωτικός ηγέτης, πολύ πειστικός, όταν μίλαγε στην εκκλησία του δήμου ή στο στράτευμά του, μειλίχιος προς τους αντιπάλους ή εχθρούς του, όταν δεν ήταν βέβαιος για το αποτέλεσμα των πράξεών του,

---

[438] Η εξήρης είχε τρεις σειρές κουπιών ανά πλευρά, με δύο κωπηλάτες ανά κουπί. Δες Morrison, *Greek and Roman Oared Warships*, pp. 271-272 και Foley and Soedel, p. 125.

[439] Ο Αγαθοκλής είχε τέσσερις γιους (Αρχάγαθος*, Ηρακλείδης, Αγαθοκλής, Αρχάγαθος ο Λίβυος) και δύο κόρες (Λάνασσα και Θεοξένα). Ο Αρχάγαθος* είχε γιο που ονομαζόταν Αρχάγαθος.

[440] Δ.Σ., XXI.16 και Justinus, XXIII.2. Δες και Mossé, *Οι τύραννοι στην Αρχαία Ελλάδα*, σ. 181-190.

αδίστακτος όταν ήταν απεγνωσμένος για να βρει χρήματα, αλλά και απόλυτα αποφασιστικός. Χρησιμοποιούσε κάθε μέσο για να επιτύχει τον σκοπό του αδιαφορώντας για οτιδήποτε άλλο. Ήταν και αυτός ένας ακόμη ηγέτης που προσπάθησε να μιμηθεί τον (Μέγα) Αλέξανδρο Γ' της Μακεδονίας και να δημιουργήσει την δική του αυτοκρατορία στην κεντρική Μεσόγειο. Όμως ούτε αυτός ούτε και οι άλλοι Έλληνες βασιλείς που πέρασαν από την Κάτω Ιταλία με το όνειρο της δικής τους αυτοκρατορίας στην περιοχή, όπως ο Αλέξανδρος Μολοσσός και ο Πύρρος της Ηπείρου, κατάφεραν να σταθεροποιήσουν τα κράτη που δημιούργησαν στην Μεγάλη Ελλάδα. Τα μεγάλα εμπόδιά τους υπήρξαν οι ντόπιοι λαοί της περιοχής, Βρέττιοι, Λευκανοί, Ιάπυγες, αλλά και οι Καρχηδόνιοι, τους οποίους δεν στάθηκε δυνατόν να νικήσουν. Όταν, κατά την παράδοση, κάποτε ρώτησαν τον Πόπλιο Σκιπίωνα (Publius Cornelius Scipio Africanus, 236-183 π.Χ.), αυτόν που επέφερε την τελική ήττα στους Καρχηδόνιους, ποιον θεωρούσε ως τον μεγαλύτερο πολιτικό άνδρα που συνδύαζε ευστροφία και τόλμη είπε: «Αγαθοκλέα και Διονύσιον τους Σικελιώτας».[441] Οι Συρακούσιοι τον τίμησαν ως στρατηγό και απεικόνισαν τις νίκες του σε μεγάλους πίνακες.[442] Το κενό στρατιωτικής εξουσίας, που δημιουργήθηκε τον Γ' αιώνα π.Χ. με την κατάρρευση του Τάραντα και των ελληνικών Πόλεων της Σικελίας, έτρεξαν να καλύψουν οι νικητές στην Ιταλία, οι Ρωμαίοι, και οι κατοπινοί νικητές της Σικελίας, οι Καρχηδόνιοι. Ως ήταν φυσικό, αυτή ήταν μία από τις αιτίες της κατοπινής συγκρούσεως αυτών των δύο δυνάμεων στην κεντρική Μεσόγειο.

[441] Πολύβιος, XV.35.6.
[442] Cicero, *In Verrem*, II.iv.122 (LV).

7. Ο Ιέρων Β’ των Συρακουσών
(διοίκησε 275-215 π.Χ.)

Μετά την αποχώρηση του βασιλιά Πύρρου της Ηπείρου από την Σικελία (276 π.Χ.), το νησί έμεινε χωρίς στρατηγό και διαιρεμένο σε πολλές επικράτειες. Ορισμένες ελληνικές Πόλεις είχαν δεχθεί να υποταχθούν στους Καρχηδόνιους, άλλες είχαν υποταχθεί ή συμμαχήσει με τους Μαμερτίνους της Μεσσήνης, ενώ οι Συρακούσες και μερικές άλλες ελληνικές Πόλεις προσπαθούσαν να μείνουν ανεξάρτητες. Για μία ακόμη φορά, η κατάσταση στην Σικελία και στις Συρακούσες ευνοούσε την τυραννία. Μόλις, λοιπόν, επιβεβαιώθηκε η αποχώρηση του Πύρρου, την εξουσία στην Πόλη ανέλαβε ο Ιέρων Β’ (275-215 π.Χ.).

Τα γεγονότα που οδήγησαν στην ανάδειξη του νέου τυράννου έχουν άμεση σχέση, φυσικά, με την κατάσταση που επικρατούσε στο νησί. Η ρωμαϊκή φρουρά από Καμπανούς ήλεγχε ακόμη το Ρήγιο και οι Μαμερτίνοι είχαν πάλι αναθαρρήσει και παρενοχλούσαν και τους Καρχηδόνιους και τους Συρακούσιους. Ενώ ο στρατός των Συρακουσίων βρισκόταν σε εκστρατεία διαφώνησε με τις εντολές που είχε λάβει από την Πόλη και έτσι εξέλεξε από το ίδιο το στράτευμα τους δικούς του «άρχοντας», τον Αρτεμίδωρο και τον Ιέρωνα. Αν και ο Ιέρων ήταν πολύ νέος, θεωρήθηκε ότι λόγω της καταγωγής του ήταν κατάλληλος για να ηγηθεί του στρατού εναντίον της Πόλεως. Πατέρας του ήταν ο Ιεροκλής, που κατείχε υψηλή θέση στις Συρακούσες και καταγόταν από την οικογένεια του Γέλωνος, ενώ μητέρα του ήταν κάποια σκλάβα. Αργότερα, ανάμεσα στους μύθους που τον περιέβαλαν ήταν ότι όταν γεννήθηκε, εγκαταλείφθηκε λόγω της θέσεως της μητέρας του αλλά μέλισσες τον έθρεψαν με μέλι για μέρες και τότε ο πατέρας του έλαβε χρησμό να τον σώσει, διότι κάποτε θα αναλάμβανε την εξουσία. Στην πρώτη του εκστρατεία ως απλός στρατιώτης, ένας αετός κάθισε επάνω στην ασπίδα του και μια κουκουβάγια στο ακόντιό του, που υποδείκνυαν ανδρεία, σοφία και μελλοντική βασιλεία. Με αυτόν τον τρόπο, λοιπόν, ο κατοπινός τύραννος Ιέρων Β’ προσπάθησε να σταματήσει τις φήμες για την ταπεινή καταγωγή του από την πλευρά της μητέρας του. Βέβαια, πρέπει να ήταν όντως γενναίος στρατιώτης όταν πολεμούσε με τον Πύρρο διότι ο τελευταίος τον είχε τιμήσει με πολλά στρατιωτικά δώρα. Εάν μάλιστα πιστέψουμε τον Ιουστίνο, είχε ισχυρά χαρίσματα: ήταν πολύ ωραίος, δυνατός στο σώμα και «blandus in alloquio, justus in negotio, moderatus in imperio».[443] Ο

[443] «θωπευτικός στα λόγια [δηλαδή μίλαγε με πολύ ωραία λόγια], δίκαιος στις συναλλαγές του,

Ιέρων οδήγησε τον στρατό μέσα στην πόλη και με την βοήθεια φίλων του κατάφερε να επικρατήσει των πολιτικών του αντιπάλων. Αμέσως μετά, γοητευμένοι από την πραότητα και μεγαλοψυχία του και παρά την αποδοχή του άνομου διορισμού του από τον στρατό, οι Συρακούσιοι πείσθηκαν να τον διορίσουν στρατηγό. Εκείνος, βέβαια, ήθελε μάλλον να εκμεταλλευθεί την ευκαιρία που του παρουσιαζόταν.[444]

Ο Ιέρων Β' γνώριζε ότι όταν έλειπε ο στρατός από την πόλη και τον ακολουθούσαν και οι «άρχοντες», οι πολίτες «στασίαζαν» και ψήφιζαν πολιτικές αλλαγές. Για να εξασφαλίσει την θέση του και την εξουσία του στην Πόλη όταν θα έπρεπε να εκστρατεύσει στρατιωτικά σκέφθηκε να συγγενέψει με τον Λεπτίνη. Ο Λεπτίνης είχε υψηλό πολιτικό αξίωμα αλλά έχαιρε και της εμπιστοσύνης και υπολήψεως των Συρακουσίων πολιτών. Ζήτησε, λοιπόν, σε γάμο και νυμφεύθηκε την κόρη του Λεπτίνη, την Φιλιστίδα. Με αυτόν τον τρόπο εξασφάλισε για τον εαυτό του τον έλεγχο του στρατού και για τον πεθερό του τον έλεγχο των πολιτών. Με άλλα λόγια, είχε βάλει σε εφαρμογή το σχέδιο του κατά το οποίο ένας στρατιωτικός και ένας πολιτικός σε συνεννόηση μπορούσαν να έχουν υπό τον επιτυχή τους έλεγχο τις Συρακούσες. Με την δικαιολογία ότι χρειαζόταν την απόλυτη στρατιωτική αρχή για να αντιμετωπίσει τους απειλητικούς Μαμερτίνους υποθέτουμε ότι ο Ιέρων Β' με την συμπαράσταση του Λεπτίνη κατάφερε σύντομα να πείσει τους Συρακούσιους ότι έπρεπε να διορισθεί στρατηγός-αυτοκράτωρ. Μόνο έτσι μπορεί να δικαιολογηθεί η απουσία άλλων στρατηγών αλλά και η αναίμακτη ανάληψη της πλήρους εξουσίας εκ μέρους του.

Οι Ρωμαίοι ήταν τελικά αυτοί που έδωσαν στον Ιέρωνα Β' την ευκαιρία που ζητούσε για να εκστρατεύσει εναντίον των Μαμερτίνων. Η άφιξη του Πύρρου στην Ιταλία το 281/280 π.Χ. αλλά και ο φόβος επιθέσεως των Λευκανών και των Βρεττίων ανάγκασε το Ρήγιο να ζητήσει στρατιωτική προστασία από την Ρώμη. Το 280 π.Χ., οι Ρωμαίοι έστειλαν φρουρά Καμπανών υπό τον Καμπανό Δέκιο Βιμπέλλιο ή Ιουβέλλιο (Decius Vibellius ή Jubellius). Μετά από λίγο καιρό, όμως, ο Δέκιος καταχράσθηκε την εμπιστοσύνη που του είχε δείξει η Πόλη του Ρηγίου και ευρισκόμενος πολύ μακριά από την Ρώμη σκότωσε επιφανείς πολίτες, ατίμασε τις γυναίκες και τις κόρες τους και τελικά κατέλαβε το Ρήγιο για λογαριασμό του.

Επειδή ο Δέκιος ήταν Καμπανός, όπως και οι περισσότεροι στρατιώτες της φρουράς, αμέσως ζήτησε την συμμαχία των Καμπανών Μαμερτίνων της Μεσσήνης, διότι γνώριζε την τιμωρία που τον περίμενε επειδή είχε αποστατήσει από την Ρώμη. Η Σύγκλητος, που είχε ενημερωθεί για τα γεγονότα και την άνομη συμπεριφορά του επικεφαλής και της φρουράς που είχε στείλει για να προστατεύσει το Ρήγιο, ανέμενε την κατάλληλη στιγμή για να επανορθώσει. Το 270 π.Χ., αφού δύο χρόνια πριν είχε θέσει υπό τον έλεγχό της τον Τάραντα, είχε έρθει η κατάλληλη στιγμή για να σταλεί ρωμαϊκός στρατός στο νοτιοδυτικότερο άκρο της ιταλικής χερσονήσου, στο Ρήγιο, απέναντι από την Σικελία. Η παράδοση, βέβαια, τιμώρησε τον Δέκιο πριν φθάσουν οι Ρωμαίοι. Λέγεται ότι φοβεροί πόνοι στα μάτια τον ανάγκασαν να ζητήσει βοήθεια από γιατρό στην Μεσσήνη, χωρίς να γνωρίζει ότι ο καλύτερος γιατρός εκεί καταγόταν από το Ρήγιο. Ο γιατρός τού έβαλε κάποια καυστική αλοιφή στα μάτια και του είπε ότι παρά τους πόνους που έπρεπε να υποφέρει ο διοικητής μέχρι να επιστρέψει στο Ρήγιο, τελικά θα

μετριοπαθής στην διοίκηση», Justinus, XXIII.4.

[444] Πολύβιος, Ι.8

γιατρευόταν. Όταν ο Δέκιος δεν άντεχε πια τους πόνους, σκούπισε από τα μάτια του την αλοιφή για να ανακαλύψει ότι ήταν πια τυφλός. Όταν ρωμαϊκός στρατός υπό τον ύπατο Γάιο Φαβρίκιο[445] έφθασε έξω από το Ρήγιο, η φρουρά συνέλαβε και παρέδωσε τον Δέκιο με την ελπίδα ότι θα γλίτωνε. Ο Φαβρίκιος συνέλαβε και έστειλε στην Ρώμη εκείνους που του υποδείχθηκαν ως υπαίτιοι της ανομίας και οι οποίοι αφού μαστιγώθηκαν δημοσίως, αποκεφαλίσθηκαν. Ο Δέκιος είτε κατάφερε να διαφύγει βοηθούμενος ή αυτοκτόνησε. Η πολιτική διοίκηση του Ρηγίου παραδόθηκε και πάλι στους Ρηγίνους,[446] ενώ οι Ρωμαίοι είχαν ολοκληρώσει την επικράτησή τους στην Ιταλία.

Εν τω μεταξύ, όταν μετά την αποχώρηση του Πύρρου οι Μαμερτίνοι αντελήφθησαν πως δεν υπήρχε ισχυρή στρατιωτική δύναμη στο νησί για να τους αντιπαλέψει, άρχισαν να καταλαμβάνουν την μία πόλη μετά την άλλη προς κάθε κατεύθυνση εντός της Σικελίας. Στα δυτικά είχαν φθάσει μέχρι την πόλη Ἅλαισαν ή Ἄλεσαν (Halaesa, BAGROW, 47:E3, σημερ. Castel di Tusa, 13 χλμ. ανατολικά της Cephalù), στην βόρεια ακτή της Σικελίας, ενώ στα νότια φαίνεται ότι είχαν εκστρατεύσει μέχρι την Καμάρινα και την Γέλα.

Ο Ιέρων Β’, ο οποίος φαίνεται ότι είχε συμμαχήσει[447] με τους Ρωμαίους, για να απασχολήσει τους Μαμερτίνους και να τους εμποδίσει να βοηθήσουν τους ομόφυλούς τους στο Ρήγιο, έφθασε το 271 π.Χ. στην πόλη Κεντόριπα (Centuripae ή Kentoripa, BAGROW, 47:F3, σημερ. Centuripe, 40 χλμ. βορειοδυτικά της Κατάνης) και στρατοπέδευσε στον Κυαμόσωρο ποταμό (Cyamosorus ή Kyamosoros, BAGROW, 47:F3, σημερ. ποταμός Salso). Στην μάχη που ακολούθησε, ο Συρακούσιος στρατηγός κράτησε τους πολίτες ιππείς και πεζούς ως εφεδρεία και χρησιμοποίησε μόνο μισθοφόρους. Οι τελευταίοι εξολοθρεύθησαν τελείως αλλά διασώθηκε ολόκληρος ο υπόλοιπος στρατός, εφόσον ο Ιέρων Β’ είχε προλάβει να αποχωρήσει. Λέγεται ότι προέβη σε αυτή την ενέργεια από σκοπού για να απαλλαγεί από τους συγκεκριμένους μισθοφόρους, οι οποίοι ήταν επιρρεπείς σε ανταρσία, ενώ αμέσως μετά προσέλαβε νέους μισθοφόρους της δικής του επιλογής. Όπως είχε συμβεί και στο παρελθόν στην Σικελία, οι προηγουμένως στρατολογημένοι μισθοφόροι μπορεί να ζητούσαν καθυστερημένους μισθούς ή δικαιώματα πολιτών ή απλώς ο Ιέρων Β’ να μην τους εμπιστευόταν.[448]

Αμέσως μετά, ο Συρακούσιος κινήθηκε προς τις Μυλές, τις οποίες κατέλαβε, και προσέθεσε 1500 στρατιώτες στον στρατό του. Μετά στράφηκε νότια προς το Αμήσελον (Ameselum ή Ameselon),[449] το οποίο βρισκόταν ανάμεσα στην Κεντόριπα και στο Αγύριον. Πολιόρκησε αυτή την οχυρή πόλη που υπερασπιζόταν από πολλούς στρατιώτες και όταν την κατέλαβε την κατέστρεψε («κατέσκαψε») αλλά αντί να τιμωρήσει τους υπερασπιστές της, τους πρόσθεσε στον στρατό του. Τώρα, με τον νέο του στρατό μπορούσε να αντιμετωπίσει τους Μαμερτίνους. Αφού βάδισε πάλι βόρεια, έφθασε στην Ἅλαισαν (Halaesa), την οποία ανάγκασε να παραδοθεί. Στην συνέχεια,

---

[445] Η χρονολόγηση είναι προβληματική διότι ο Φαβρίκιος Λυσκίνος ήταν ύπατος το 278 π.Χ. (FC, p. 52, έτος 278), εκτός εάν τελικά πρόκειται για άλλον ύπατο του 270 π.Χ. ή παραπλήσιου έτους.

[446] Δ.Α., XX.4-5 και Απ. Σαυν., IX και Δ.Σ., XXII.1

[447] Για το ζήτημα της συμμαχίας Ρωμαίων και Ιέρωνα Β’ και τα επακόλουθά της δες J. F. Lazenby, *The First Punic War* (London: Univ. College London, 1996), ch. 4.

[448] Δες και Griffith, p. 204.

[449] Η πόλη δεν έχει εντοπισθεί επακριβώς (BAGROW, «Map-by-Map Directory,» Map 47 Sicilia, p. 723).

υποστηριζόμενος από Πόλεις της βόρειας σικελικής ακτής, έσπρωξε τους Μαμερτίνους δυτικά και τους εγκλώβισε ανάμεσα στην Τυνδαρίδα[450] (Tyndaris, BAGROW, 47:G2, σημερ. Tindari, δυτικά του Millazo/Μυλαί), στην βορειοδυτική ακτή, και στο Ταυρομένιον, το οποίο ήλεγχε, στην βορειοανατολική σικελική ακτή.[451]

Έχοντας περιορίσει τους Μαμερτίνους στην βορειοανατολική μύτη της Σικελίας, ο Ιέρων Β' κινήθηκε το 269 π.Χ. προς την πεδιάδα των Μυλών, κοντά στον Λογγανό[452] ποταμό (Longanos, BAGROW, 47:G2, μάλλον σημερ. Patri κοντά στο χωριό Milici), στην βορειοανατολική άκρη της Σικελίας. Ο στρατηγός διέθετε 10.000 πεζούς και 1500 ιππείς ενώ οι Μαμερτίνοι θα τον αντιμετώπιζαν με 8000 πεζούς και αρκετούς ιππείς.[453] Ο Κίως, ο αρχηγός των Μαμερτίνων, θεωρώντας ότι τα σφάγια ήταν ευνοϊκά, διέταξε να διαβούν οι στρατιώτες του το ποτάμι και να επιτεθούν. Ο Ιέρων Β', όμως, έστειλε 600 στρατιώτες να περάσουν γύρω από έναν διπλανό λόφο και να επιτεθούν στους εχθρούς τους από πίσω ενώ εκείνος ετοιμάσθηκε να αντιμετωπίσει την κατά μέτωπο επίθεση. Έγινε ιππομαχία κοντά στον Λογγανό ποταμό και παρότι το πεζικό του Ιέρωνα είχε πλεονέκτημα εδάφους, στην αρχή η μάχη ήταν ισόρροπη. Όταν όμως το απόσπασμα των Συρακουσίων επιτέθηκε στους Μαμερτίνους από πίσω, εκείνοι ξαφνιασμένοι, κουρασμένοι από την μέχρι τότε μάχη και καταλαβαίνοντας ότι είχαν περικυκλωθεί, τράπηκαν σε φυγή. Οι Συρακούσιοι τους εξολόθρευσαν αλλά κατάφεραν να συλλάβουν τον Κίωνα τραυματισμένο, αλλά ζωντανό. Ο Ιέρων Β' διέταξε να τον περιθάλψουν, διότι ήθελε να τον κρατήσει στην ζωή. Την επομένη, όμως, ο Κίως αναγνώρισε το άλογο του γιου του, υπέθεσε ότι είχε σκοτωθεί στην μάχη και από τον μεγάλο του ψυχικό πόνο έσπασε τα ράμματα των πληγών του και πέθανε. Όταν ο θάνατος του στρατηγού τους μαζί με την απώλεια του στρατού τους έγιναν γνωστά στους Μαμερτίνους στην Μεσσήνη, αυτοί αποφάσισαν να συναντήσουν τον Ιέρωνα και να ικετεύσουν για την σωτηρία τους.

Την ίδια περίοδο, οι Καρχηδόνιοι παρακολουθούσαν με μεγάλο ενδιαφέρον τα αποτελέσματα της συγκρούσεως Συρακουσίων και Μαμερτίνων και είχαν στείλει με

---

[450] Η Τυνδαρίς ιδρύθηκε το 396 π.Χ. ως φρούριο από 600 Μεσσήνιους εξόριστους αποίκους της Πελοποννήσου, τους οποίους είχε προσκαλέσει ο Διονύσιος Α' των Συρακουσών. Σύντομα και αφού δέχθηκαν να πολιτογραφήσουν πολλούς άλλους στην Πόλη τους, οι πολίτες της Τυνδαρίδος αυξήθηκαν στους 5000 (Δ.Σ., XIV.78.5-6). Το 344/3 π.Χ. η Πόλη συμμάχησε με τον Τιμολέοντα και του παρείχε αρκετούς στρατιώτες (Δ.Σ., XVI.69.3). Η Πόλη κτίσθηκε σε στρατηγικό σημείο, στην κορυφή ακρωτηρίου με απότομες κλιτύες προς την πλευρά της θάλασσας και πρόσβαση μόνο από τα ανατολικά. Ήταν κτισμένη σε μικρό επικλινές οροπέδιο, με ορθογώνιο σχέδιο, τρεις πλατείες οδούς σε διαφορετικά οριζόντια επίπεδα και πολλές κάθετες στενωπούς και κάλυπτε έκταση 0,14 τ.χλμ. Το αρχικό τείχος ανήκε στην εποχή του Διονυσίου Α' αλλά κατά τον Γ' αιώνα π.Χ. αντικαταστάθηκε με διπλό ενισχυμένο τείχος με πύργους, προέκταση του οποίου προστάτευε και το λιμάνι. Διέθετε θεωροδόκο για τα Πύθια των Δελφών (Plassart, p. 24, col. IV.93). Η πόλη είχε Αγορά και διέθετε θέατρο του 300 περίπου π.Χ., το οποίο είχε χωρητικότητα 7000 ατόμων (TGR, 3:63-64). Από τα νομίσματα φαίνεται ότι μάλλον λατρεύονταν οι Διόσκουροι, ο Απόλλων, ο Δίας, η Αθηνά και άλλοι θεοί. Δες Hansen & Nielsen, no 49, «Tyndaris», pp. 232-233 και νομίσματα σε GCTV, nos 1245-1252, 1:127-128.

[451] Δ.Σ., XXII.13.1 & XXIII.1.4 και Πολύβιος, I.9.

[452] Ο Δ.Σ., XII.13.2 αναφέρει τον Λοίτανον ποταμό (Loitanus), ο οποίος πιθανόν να ταυτίζεται με τον Λογγανόν ποταμό.

[453] Ο Διόδωρος Σικελιώτης αναφέρει μόνο 40 ιππείς και δεν είναι δυνατόν να διαπιστώσουμε εάν ο αριθμός αυτός είναι λάθος του αντιγραφέα. Η υπόλοιπη αφήγηση, όμως, μας κάνει να πιστέψουμε ότι υπήρχε αρκετή δύναμη Μαμερτίνων ιππέων.

στόλο τον Αννίβα στη Λιπάρα, το νησί έξω από την Τυνδαρίδα πόλη. Μόλις μαθεύτηκε η ήττα των Μαμερτίνων και η πρόθεσή τους να παραδώσουν την πόλη στους Συρακούσιους, ο Αννίβας έσπευσε να συναντήσει τον Ιέρωνα, να τον συγχαρεί και να τον πείσει να μην επιτεθεί ακόμη στην Μεσσήνη μέχρι να τον ενημερώσει για την κατάσταση που επικρατούσε στην πόλη. Αμέσως μετά, πήγε στην Μεσσήνη και έπεισε τους Μαμερτίνους ότι θα τους βοηθούσε να αντιμετωπίσουν τους Συρακούσιους. Εκείνοι του επέτρεψαν να φέρει μερικούς στρατιώτες μέσα στην πόλη και αποφάσισαν να αντισταθούν στον Ιέρωνα. Όταν η συμμαχία Καρχηδονίων και Μαμερτίνων έγινε γνωστή, ο Συρακούσιος στρατηγός εγκατέλειψε την συνέχιση του πολέμου και γύρισε στην πόλη του, διότι προφανώς δεν είχε αρκετές δυνάμεις για να αντιμετωπίσει τους Καρχηδόνιους την δεδομένη στιγμή. Τα νέα της νίκης του τον είχαν προλάβει και οι Συρακούσιοι ικανοποιημένοι από την ήττα των Μαμερτίνων τον ανακήρυξαν τύραννο («βασιλεύς»).[454]

Οι Μαμερτίνοι, που ήταν τρομοκρατημένοι από την εμφάνιση του Ιέρωνα Β' και τις στρατιωτικές του επιτυχίες, πριν την αποχώρησή του, είχαν στείλει πρεσβεία στους Ρωμαίους για να ζητήσουν την βοήθειά τους. Σκέφθηκαν ότι αφού προηγουμένως η ρωμαϊκή φρουρά των Καμπανών στο Ρήγιο είχε συμμαχήσει μαζί τους και οι Ρωμαίοι είχαν ήδη στείλει νέο στρατό στην ελληνική πόλη, μπορεί να ήταν και πρόθυμοι να τους βοηθήσουν στην Σικελία εναντίον των Ελλήνων.

Στην Ρώμη, όμως, η Σύγκλητος φάνηκε πολύ διστακτική να επέμβει στην Σικελία. Η πόλη των Καμπανών Μαμερτίνων, που δεν ήταν σύμμαχη με τους Ρωμαίους και βρισκόταν πέρα από την Ιταλία, ζητούσε βοήθεια εναντίον των Ελλήνων Σικελών ενώ είχε ήδη έρθει σε συνεννόηση με τους Καρχηδόνιους. Από πρώτης όψεως και κατά την παρούσα χρονική στιγμή, οι Ρωμαίοι ήταν σύμμαχοι του Ιέρωνα Β', γεγονός για το οποίο τους κατηγόρησαν οι Καρχηδόνιοι. Θυμήθηκαν, όμως, ότι την περίοδο που ήταν ο Πύρρος στην Ιταλία, Καρχηδόνιοι υπό τον Μάγωνα είχαν προσπαθήσει να έρθουν σε συμφωνία με τους Ταραντίνους, αν και τελικά εκβίασαν μια συνθήκη με τους Ρωμαίους. Γρήγορα στην Σύγκλητο αλλά και έξω από αυτή, η συζήτηση πήρε πιο σοβαρές διαστάσεις διότι άρχισε να ενοχλεί τους Συγκλητικούς η ανάμειξη των Καρχηδονίων σε πόλη που ήταν τόσο κοντά στην Ιταλία. Τους Ρωμαίους πρέπει να απασχολούσε και η αφορμή που θα χρησιμοποιούσαν για να επέμβουν πέρα από την ιταλική χερσόνησο, την οποία πρέπει τώρα να θεωρούσαν φυσικό τους σύνορο. Η ρωμαϊκή επεκτατική πολιτική μέχρι εκείνη την στιγμή αφορούσε στην κατάληψη της Ιταλίας νότια των Απεννίνων Ορέων για την ασφάλεια της Ρώμης. Πώς θα δικαιολογούσαν τώρα την επέμβαση σε άλλη γεωγραφική περιοχή, η οποία όμως μπορεί να απέβαινε προς το συμφέρον τους; «Οἱ τῷ μὲν ἔργῳ πλεονεκτεῖν βουλόμενοι τήν δὲ δόξαν αὐτοῦ αἰσχυνόμενοι».[455] Δηλαδή, ήθελαν μεν να επωφεληθούν από την ευκαιρία που τους δυνόταν αλλά ντρέπονταν να παραδεχθούν ότι είχαν αυτή την επιθυμία τόσο μακριά από την Ρώμη. Όμως η άνοδος της ρωμαϊκής δυνάμεως δημιουργούσε ανταγωνισμό στην περιοχή και στην πραγματικότητα οι Ρωμαίοι δεν ήθελα να αφήσουν τους Καρχηδόνιους να έχουν πιθανόν τον πλήρη έλεγχο της Σικελίας, διότι πίστευαν ότι μετά την Μεσσήνη οι Αφρικανοί θα κατελάμβαναν τις Συρακούσες. Επίσης, ο φόβος της γνωστής από τους προη-

[454] Πολύβιος, I.9 και Δ.Σ., XII.13.

[455] Δίων, XI.fr. 43.1 [στην αρχή του βιβλίου XI, Loeb ed., vol. I. p. 380].

γούμενους αιώνες στρατιωτικής ισχύος των Καρχηδονίων, οι οποίοι ήλεγχαν περιοχές στην Βόρεια Αφρική, στην Ιβηρική και νησιά στα δυτικά από την Ιταλία πελάγη, δημιουργούσε τον φόβο ότι η ρωμαϊκή επικράτεια στην ιταλική χερσόνησο αλλά και η Ρώμη η ίδια ήταν ευάλωτες. Οι Ρωμαίοι φοβούνταν μήπως περικυκλώνονταν εάν εγκατέλειπαν την Σικελία στους Καρχηδόνιους. Βέβαια, μια που μέχρι τότε οι Ρωμαίοι είχαν αποδειχθεί πάντα νικητές, η μεγαλύτερη επέκταση μπορεί και να ήταν πλέον επιθυμητή: «ἐπιθυμίᾳ τοῦ ἀεὶ πλείονος»,[456] οι άνθρωποι πάντα επιθυμούν να αποκτήσουν όλο και περισσότερα. Η δεύτερη αιτία για την οποία επενέβησαν στην Σικελία ήταν ο φόβος για την ισχύ του αντιπάλου. Η φήμη που ακολουθούσε τους Καρχηδόνιους ήταν ότι ήταν αποτελεσματικοί στην πολιορκία πόλεων και στην μάχη, ενώ οι Ρωμαίοι είχαν ιδίαν αντίληψη για τις μάχες με τους Έλληνες. Ο φόβος, λοιπόν, ότι μπορεί οι Καρχηδόνιοι να περνούσαν από την Σικελία στην Ιταλία αλλά και η επιθυμία των Ρωμαίων να έχουν έλεγχο των θαλασσών στα ιταλικά παράλια υπήρξαν επιπλέον αιτίες για τις οποίες τελικά αποφάσισαν να βοηθήσουν τους Μαμερτίνους.[457]

Η ηθική δικαιολόγηση της επεμβάσεως στο νησί και η αφορμή βρέθηκαν στους όρους της ονομαζόμενης «Φιλίνου» συμφωνίας Ρωμαίων και Καρχηδονίων του 306 π.Χ.[458] Οι Ρωμαίοι θεώρησαν ότι η παρουσία στα ανοιχτά του Τάραντα καρχηδονιακού στόλου το 272 π.Χ. παραβίαζε την συμφωνία μη προσεγγίσεως σε ιταλικά παράλια, που είχαν συνομολογήσει με τους Αφρικανούς. Ως εκ τούτου, οι Ρωμαίοι είχαν τώρα κάθε δικαιολογία να θεωρήσουν ότι η «Φιλίνου» συμφωνία ήταν πλέον ανενεργή και μπορούσαν να επιχειρήσουν στην Σικελία, παρά τους όρους που είχαν δεχθεί στο τέλος του προηγούμενου αιώνα. Οι μέχρι τότε συνθήκες που είχαν υπογράψει οι Ρωμαίοι και οι Καρχηδόνιοι δεν ανέφεραν συγκεκριμένα την Σικελία, ακριβώς γιατί οι Ρωμαίοι δεν είχαν προηγουμένως πολιτικά ή οικονομικά συμφέροντα στην περιοχή.

Ο Α' Καρχηδονιακός πόλεμος (264-241 π.Χ.) των Ρωμαίων διεξήχθη κατά κύριο λόγο στην Σικελία αλλά και στο τμήμα της Βόρειας Αφρικής, απέναντι από την ιταλική μεγαλόνησο (χάρτης σε Cornell & Matthews, pp. 44-45). Η σύγκρουση αυτή είχε ως αποτέλεσμα την απόκτηση του ελέγχου ολόκληρης της Σικελίας από τους Ρωμαίους. Η μόνη πόλη που κατάφερε να διατηρήσει την ανεξαρτησία της ήταν οι Συρακούσες. Ο πράος τύραννος Ιέρων Β᾽ κατάφερε να συμμαχήσει με τους Ρωμαίους, να τους βοηθήσει κυρίως με προμήθειες στις επιχειρήσεις τους και τελικά να του επιτραπεί να έχει υπό την κηδεμονία του το ένα τέταρτο περίπου του νησιού, κατά μήκος της ανατολικής πλευράς.

Το 264 π.Χ., «κυρωθέντος δὲ τοῦ δόγματος ὑπό τοῦ δήμου»,[459] οι Ρωμαίοι έστειλαν τον ύπατο Άππιο Κλαύδιο Καύδικα (Appius Claudius Caudex)[460] να περάσει το στενό της Μεσσήνης με στρατό και να βοηθήσει τους Μαμερτίνους. Οι τελευταίοι, όταν ενημερώθηκαν για την αποστολή του ρωμαϊκού στρατού, κατάφεραν να διώξουν τους Καρχηδόνιους από την πόλη και ήταν έτοιμοι να δεχθούν τους Ρωμαίους. Ο Ιέρων Β' θορυβήθηκε πολύ από τα πρόσφατα γεγονότα και αποφάσισε να συμμαχήσει με

[456] Δίων, XI.fr. 43.2 [στην αρχή του βιβλίου XI, Loeb ed., vol. I. p. 380].

[457] Η ανάλυση μας βασίζεται στον Δίωνα, XI.fr. 43.1-3 [στην αρχή του βιβλίου XI] = Ζωναράς VIII.8 και στον Πολύβιο, I.9. Δες και σύντομη ανάλυση στο Erskine, *Roman Imperialism*, pp. 16-18.

[458] Για μια διαφορετική θεώρηση της συμφωνίας δες Lazenby, *First Punic War,* ch. 3.

[459] «Αφού επικυρώθηκε η πρόταση από τον λαό», Πολύβιος, I.11.3.

[460] FC, p. 55, έτος 264, caudex = κώδηξ = στέλεχος, κορμός (Τσακαλώτος, λμ. «caudex»).

τους Καρχηδόνιους εναντίον των Μαμαρτίνων. Αργότερα, θα καταλάβει το λάθος του και θα γίνει σύμμαχος των Ρωμαίων.

Αφού βρέθηκε στο σικελικό έδαφος, ο Άππιος άρχισε τις μάχες. Ο Ρωμαίος ύπατος πρώτα αναμετρήθηκε με τον Ιέρωνα Β' και παρά το γεγονός ότι το ιππικό του ηττήθηκε κατάφερε να υπερισχύσει του Συρακούσιου στρατηγού με το πεζικό του. Μετά από αυτή την εξέλιξη, τον νίκησε και τον ανάγκασε να επιστρέψει στις Συρακούσες.

Ο Άππιος Κλαύδιος άφησε φρουρά στην Μεσσήνη και στρέφοντας την προσοχή του νότια, άρχισε την πολιορκία των Συρακουσών. Οι επιθέσεις του στα τείχη και οι αψιμαχίες μπροστά στην οχύρωση της πόλεως ήταν πολλές και μία φορά ο Ρωμαίος κινδύνευσε να συλληφθεί. Η πόλη δεν έπεφτε ενώ οι ρωμαϊκές προμήθειες τελείωναν και αρρώστια θέριζε τους στρατιώτες, όπως είχε συμβεί και σε άλλους στρατούς που είχαν πολιορκήσει την πόλη στο παρελθόν. Ο Άππιος εγκατέλειψε την πολιορκία και αφού άφησε την φρουρά στην Μεσσήνη επέστρεψε στην ασφάλεια του Ρηγίου.

Το επόμενο έτος, η Σύγκλητος έστειλε και τους δύο υπάτους του 263 π.Χ. με στρατό στην Σικελία. Εκείνοι, αφού ανάγκασαν εξήντα επτά πόλεις να παραδοθούν οικειοθελώς, έφθασαν μπροστά από τις Συρακούσες. Ο Ιέρων Β' «φοβηθείς» έστειλε πρέσβεις με προτάσεις ειρήνης: να τους παραδώσει πόλεις που ήλεγχε, να τους δώσει χρήματα, να απελευθερώσει τους αιχμαλώτους. Τελικά συνήφθη ειρήνη δεκαπέντε ετών και ο Ιέρων Β' συμφώνησε να παραδώσει τους αιχμαλώτους πολέμου, να πληρώσει αμέσως 25 ασημένια τάλαντα από τα 100 (περ. 2600 κιλά ασήμι, AMCD)[461] που είχε συμφωνήσει να καταβάλει, αλλά να κρατήσει τις Συρακούσες και τις πόλεις Άκραι, Λεοντίνοι, Ἕλωρον[462] (ή Αἴλωρον, Helorus/Helorum/Heloron, BAGROW, 47:G5, σημερ. Eloro, 40 χλμ. νοτίως των Συρακουσών), Νεαίτιον (Neaition/Netum, BAGROW, 47:G5, σημερ. Noto Antica ή Noto Vecchia, περ. 18 χλμ. βορειοδυτικά του Eloro) και τα Μέγαρα Υβλαία. Με άλλα λόγια, ο Ιέρων Β' ήλεγχε μια περιοχή σε ακτίνα 40 περίπου χιλιομέτρων γύρω από τις Συρακούσες. Μετά από αυτά τα γεγονότα, οι Καρχηδόνιοι οπισθοχώρησαν στον Ακράγαντα.[463] Η συμμαχία με τον Ιέρωνα Β' έδωσε

---

[461] Ίσως οι πληρωμές του υπόλοιπου ποσού μέχρι το 248 π.Χ. να έγιναν σε μπρούτζινα νομίσματα (Crawford, CMURR, p. 109).

[462] Η αναφορά του ονόματος του Ελώρου στην συνθήκη Ρωμαίων και Συρακουσίων μπορεί να σημαίνει ότι η Πόλις ήταν από προηγούμενα χρόνια εξαρτημένη από τις Συρακούσες. Πάντως, στο τέλος του Γ' αιώνα π.Χ. διέθετε θεωροδόκο για τα Πύθια των Δελφών (Plassart, p. 25, col. IV.100). Η πόλη υπήρξε κάποτε φρούριο των Συρακουσών (Αιλιανός, ΠΖΙ, XII.30) αλλά δεν διαθέτουμε γραπτά μνημεία για την ίδρυσή της ενώ φαίνεται ότι δεν είχε εκδώσει νομίσματα. Η αρχαιολογική σκαπάνη μας υποδεικνύει ότι θεμελιώθηκε στο τέλος του Η' αιώνα ή στις αρχές του Ζ' αιώνα π.Χ. σε χαμηλό οροπέδιο και συνεπώς ήταν η πρώτη περιοχή της οποίας είχαν εξασφαλίσει τον έλεγχο οι Συρακούσες. Το διπλό τείχος του ΣΤ' αιώνα π.Χ. είχε πλάτος 2,8 μ. και ενσωματώθηκε σε αυτό που κτίσθηκε τον Δ' αιώνα π.Χ. και περιλάμβανε πύργους. Η οικιστική περιοχή κάλυπτε επιφάνεια 90.000 τ.μ. και το θέατρο που λειτούργησε μεταξύ του Δ' και του Β' αιώνα π.Χ. διέθετε 1200 θέσεις (TGR, 2:444), πράγμα που δείχνει και το μέγεθος του πληθυσμού. Οι κεντρικές οδοί δεν ήταν ευθείες αλλά ακολουθούσαν τις ιδιαιτερότητες του εδάφους, ασυνήθιστη τακτική για ελληνική πόλη. Η Αγορά θεωρείται ότι βρισκόταν στο υψηλότερο σημείο του οροπεδίου όπου υπήρχε ανοικτός χώρος με δημόσια κτήρια ενώ υπήρχαν και ιερά, ένα εκ των οποίων ήταν αφιερωμένο στην Δήμητρα. Δες Hansen & Nielsen, no 18, «Heloron», p. 195.

[463] Πολύβιος, I.11-12 & 16 και Δίων, XI.fr. 43.4-15 και Ζωναράς, VIII.8-9 και Δ.Σ. XXIII.1-4. Ο Πολύβιος (I.15) αναφέρει ότι ο ιστορικός Φιλίνος υποστηρίζει ότι οι Ρωμαίοι αρχικά ηττήθηκαν και

άλλη δυναμική στον πόλεμο των Ρωμαίων στην Σικελία. Απέκτησαν έναν σημαντικό σύμμαχο στο νησί που μπορούσε να τους εξασφαλίσει προμήθειες και μία βάση για τις επιχειρήσεις τους. Οι περιστάσεις στις οποίες ο Ιέρων βοήθησε τους Ρωμαίους μετά από το 263 π.Χ. ήταν πάρα πολλές και έμεινε πιστός τους σύμμαχος μέχρι τον θάνατό του το 215 π.Χ.

Το 262 π.Χ. ο ρωμαϊκός στρατός υπό τους δύο υπάτους έφθασε στον Ακράγαντα, όπου είχαν ήδη καταφθάσει οι Καρχηδόνιοι με στρατηγό τον Αννίβα. Η κάθε μία από τις τέσσερις ρωμαϊκές λεγεώνες είχε δύναμη 4000 πεζών και 300 ιππέων[464] και συνεπώς οι Ρωμαίοι είχαν στείλει δύναμη 16.000 πεζών και 1200 ιππέων, χωρίς να υπολογίζουμε τις ενισχύσεις που πρέπει να έλαβαν από τους συμμάχους τους μαζί με πολλούς ελαφρά οπλισμένους και βοηθητικούς. Οι Αφρικανοί είχαν στρατολογήσει μισθοφόρους Λίγυρες, από την βορειοδυτική Ιταλία, Κέλτες και Ίβηρες. Θεώρησαν ότι ο Ακράγας ήταν καλά οχυρωμένη πόλη για να την χρησιμοποιήσουν ως στρατιωτική τους βάση και έφεραν εκεί όλο τον στρατό που είχαν ήδη στο νησί και τις προμήθειες. Οι Ρωμαίοι άρχισαν την πολιορκία της πόλεως (χάρτης ΑΑΒ, ΙΙ.1.5), αλλά επειδή ήταν η εποχή του θερισμού οι στρατιώτες απασχολούνταν πολύ με την συγκομιδή. Θεωρούσαν ότι έπρεπε να συγκεντρώσουν προμήθειες για την μακρόχρονη πολιορκία. Οι Καρχηδόνιοι εκμεταλλεύθηκαν την ευκαιρία και επιτέθηκαν αλλά ενώ αιφνιδίασαν τους αντιπάλους τους και αρχικά τους έτρεψαν σε φυγή, εκείνοι κατάφεραν να ανασυγκροτηθούν, να αντιμετωπίσουν τους Αφρικανούς και να τρέψουν εκείνους τώρα σε φυγή, ενώ αντιμετώπισαν επιτυχώς και επίθεση στο ρωμαϊκό στρατόπεδο. Το αποτέλεσμα ήταν οι Ρωμαίοι να προξενήσουν περισσότερες απώλειες στους Καρχηδόνιους από εκείνες που είχαν υποστεί και να τους αναγκάσουν να κλειστούν στην πόλη.

Τότε, ο ρωμαϊκός στρατός πλησίασε την πόλη και στρατοπέδευσε σε δύο διαφορετικά σημεία έξω από τα τείχη. Οι Ρωμαίοι οχύρωσαν το διάστημα ανάμεσα στα δύο τους στρατόπεδα και τα προφύλαξαν από όλες τις πλευρές με τάφρο, ενώ τις προμήθειες τις μετέφεραν για ασφάλεια στην Ἑρβησσό (Herbessos/Herbesus), περ. 65 χλμ. βορειοανατολικά του Ακράγαντα. Για περισσότερους από πέντε μήνες, οι Ρωμαίοι πολιορκούσαν στενά τον Ακράγαντα μέχρι που τα τρόφιμα που είχαν στην διάθεσή τους οι 50.000 πολιορκούμενοι άρχισαν να τελειώνουν. Μετά από αίτημα του Αννίβα για ενισχύσεις, έφθασαν από την Καρχηδόνα στο Λιλύβαιο 50.000 πεζοί, 6000 ιππείς και 60 ελέφαντες[465] με επικεφαλής τον στρατηγό Άννωνα. Καθώς ο Καρχηδόνιος έφθανε στην Ηράκλεια, ορισμένοι άνδρες που ήλθαν εκεί του είπαν ότι μπορούσαν να τον βοηθήσουν να καταλάβει την Ἑρβησσό. Εκείνος έστειλε στρατιωτικό απόσπασμα και κατέλαβε την πόλη μετά από αιφνιδιασμό, αποκόπτοντας τους Ρωμαίους από τις προμήθειές τους. Ένεκα τούτου, οι Ρωμαίοι βρέθηκαν να πολιορκούν και να πολιορκούνται ταυτοχρόνως, να υποφέρουν από έλλειψη τροφίμων και να είναι έτοιμοι να εγκαταλείψουν την

από τους Καρχηδόνιους και από τους Συρακούσιους, αλλά οι νικητές δεν εκμεταλλεύθηκαν την υπεροχή τους και άφησαν τους Ρωμαίους να τους καταδιώξουν, έτσι ώστε τελικά να πολιορκήσουν τις Συρακούσες. Ο Πολύβιος κατηγορεί τον Φιλίνο (σωζόμενα αποσπάσματα σε FGrH, 174) ότι μεροληπτεί υπέρ των Καρχηδονίων και τον ιστοριογράφο Φάβιο Πίκτωρα (Fabius Pictor, σωζόμενα αποσπάσματα σε FGrH, 809) ότι μεροληπτεί υπέρ των Ρωμαίων, στα έργα που έγραψαν για τον Α' Καρχηδονιακό Πόλεμο. Για το όλο ζήτημα δες Walbank on Polybius, I.14.1 & I.15.1-11.

[464] Πολύβιος, Ι. 16.

[465] Δ.Σ., XXIII.8. O Orosius, 4.7.5, αναφέρει 30.000 πεζούς, 1500 ιππείς και 30 ελέφαντες.

πολιορκία. Αλλά φαίνεται ότι ο Ιέρων με μεγάλη προσπάθεια και με διάφορους τρόπους κατάφερε να τους στείλει προμήθειες.

Το 258 π.Χ., οι νέοι ύπατοι Αύλος Ατίλιος (Aulus Atilius) και Γάιος Σουλπίκιος (C. Sulpicius),[466] επιτέθηκαν στην Πάνορμο (Παλέρμο), όπου ξεχειμώνιαζαν οι Καρχηδόνιοι, αλλά χωρίς αποτέλεσμα. Μετά, κατευθύνθηκαν νοτιοδυτικά προς την Καμάρινα, την οποία κατέλαβαν μετά από πολιορκία και με την βοήθεια των πολιορκητικών μηχανών του Ιέρωνα Β', και πούλησαν τους περισσότερους κατοίκους ως σκλάβους. Αμέσως μετά, πήραν την Έννα στην κεντρική Σικελία και έτσι έθεσαν υπό τον έλεγχό τους την ανατολική Σικελία, εκτός από τις Συρακούσες και την περιοχή της που διοικούνταν από τον σύμμαχό τους Ιέρωνα Β'. Μετά, άρχισαν την πολιορκία της Λιπάρας, στις Αιολίδες Νήσους, βόρεια της Σικελίας, και αποβιβάσθηκαν στην Μάλτα, αλλά χωρίς αποτέλεσμα. Το 257 π.Χ. κέρδισαν ακόμη μία ναυμαχία στα ανοιχτά της Τυνδαρίδας, στην βορειοανατολική Σικελία, όταν συνέλαβαν 10 αύτανδρα εχθρικά πλοία και βύθισαν 8, πριν τα περισσότερα καρχηδονιακά πολεμικά να κρυφτούν στα νησιά.[467]

Όταν τα νέα της ήττας (255 π.Χ.) του ρωμαϊκού στρατού από τους Καρχηδόνιους υπό τον Λακεδαιμόνιο Ξάνθιππο κοντά στην Καρχηδόνα έγιναν γνωστά στην Ρώμη, η Σύγκλητος αποφάσισε να σώσει τους στρατιώτες που είχαν διαφύγει αλλά και να κατασκευάσει νέο στόλο. Παρομοίως, στην Καρχηδόνα, η είδηση ότι οι Ρωμαίοι κατασκευάζουν νέο στόλο ανάγκασε τους Αφρικανούς να φροντίσουν και αυτοί για τον νέο τους στόλο. Με 200 επισκευασμένα και νέα πλοία, οι Καρχηδόνιοι ανοίχτηκαν στο πέλαγος φρουρώντας την θάλασσα για να προλάβουν τον πλου του ρωμαϊκού στόλου. Ο μόνιμος φόβος των Καρχηδονίων ήταν μία επίθεση από την θάλασσα, διότι πίστευαν ότι η επιτυχία μιας τέτοιας εχθρικής επιχειρήσεως θα σήμαινε και το τέλος της Καρχηδόνας. Στην αρχή του καλοκαιριού του 255 π.Χ., ο νέος ρωμαϊκός στόλος 350 πολεμικών[468] υπό τους υπάτους Μάρκο Αιμίλιο (Marcus Aimilius Paullus) και Σέρβιο Φούλβιο (Servius Fulvius)[469] παρέπλευσε την ανατολική σικελική ακτή και έφθασε στην Αφρική, κοντά στο Ερμαίο ακρωτήριο. Στην ναυμαχία που έγινε με τον καρχηδονιακό στόλο, οι Ρωμαίοι κατάφεραν να συλλάβουν 114 αύτανδρα πολεμικά. Κατόπιν, πλησίασαν στην Ασπίδα, παρέλαβαν τους 2000 στρατιώτες που είχαν καταφύγει εκεί και κίνησαν να επιστρέψουν στην Ιταλία. Ανοικτά της Καμάρινα, όμως, σφοδρή θαλασσοταραχή βύθισε πολλά πλοία ενώ άλλα τα τσάκισε επάνω στα βράχια της ακτής. Από τον στόλο των 364 πολεμικών μόνο 80 διασώθηκαν από την μανία των κυμάτων της θάλασσας. Ο Ιέρων Β' προμήθευσε τους επιζώντες με ρούχα, τρόφιμα και άλλα αναγκαία και τους βοήθησε να φθάσουν στην Μεσσήνη.[470]

Μετά από αυτή την πρωτοφανή καταστροφή των Ρωμαίων, οι Καρχηδόνιοι θεώρησαν ότι ήταν τώρα η μεγάλη ευκαιρία να επανακτήσουν τον έλεγχο της Σικελίας και φαίνεται ότι ως πρώτη επιτυχημένη κίνηση κατάφεραν να επανακτήσουν τον Ακράγαντα μετά από σύντομη πολιορκία.[471] Το γεγονός αυτό δεν άφησε αδιάφορους

[466] FC, pp. 54 & 55, έτος 258.

[467] Πολύβιος, I.24-25 και Δ.Σ., XXIII.9 και Ζωναράς, VIII.12 και Naevius, *Bellum Poenicum*, IV.31-2.

[468] Για τον αριθμό των πλοίων δες Lazenby, *First Punic War,* pp. 107-108 και Steinby, p. 81.

[469] FC, pp. 56 & 57, έτος 254.

[470] Δ.Σ., XXIII.18.1. Πρβλ. Eutropius, I.xxii και Ζωναράς, VIII.15.

[471] Πολύβιος, I.36-37 και Δ.Σ., XXIII.18.2.

τους Ρωμαίους, οι οποίοι κινητοποιήθηκαν αμέσως για να τους αντιμετωπίσουν. Τελικά, το 241 π.Χ., μετά από αλλεπάλληλες συγκρούσεις, συνήφθη ειρήνη, η οποία έδωσε τέλος στον Α' Καρχηδονιακό Πόλεμο και τον έλεγχο της Σικελίας στην Ρώμη.

Εν τω μεταξύ, όμως, το 253 π.Χ. οι Ρωμαίοι κατάφεραν να καταλάβουν την Θέρμα, κοντά στην παλιά Ιμέρα, και την Λιπάρα, μετά από ενίσχυση πλοίων που έλαβαν από τον Ιέρωνα Β' για την επιχείρηση στην δεύτερη.[472] Επίσης, το 250-249 π.Χ., παρότι οι Ρωμαίοι πολιορκούσαν το Λιλύβαιο υπέφεραν από έλλειψη τροφίμων και από «την λοιμική νόσον» εξαιτίας της συνεχούς κρεοφαγίας.[473] Έλαβαν όμως από τον Ιέρωνα Β' μεγάλη ποσότητα δημητριακών και αναθάρρησαν ως προς την συνέχιση της πολιορκίας.[474]

Όταν τα γεγονότα της καρχηδονιακής ήττας του 241 π.Χ. έγιναν γνωστά στην Αφρική, οι Καρχηδόνιοι σκέφθηκαν αρχικά να συνεχίσουν τον πόλεμο, αλλά η οικονομική τους κατάσταση τούς ανάγκασε να υποκύψουν στην λύση της ειρήνης, έστω και προσωρινά. Ο λόγος που τους υπαγόρευσε την συνθηκολόγηση ήταν ότι δεν μπορούσαν πλέον να στείλουν προμήθειες στους πολιορκούμενους του Λιλύβαιου και στον στρατό τους στο νησί διότι οι θάλασσες στην περιοχή ήταν πια ρωμαϊκές. Έτσι, μήνυσαν στον Αμίλκα Βάρκα στην Σικελία να συνομιλήσει με τους Ρωμαίους για την επίτευξη ειρήνης. Ο Καρχηδόνιος γνώριζε ότι ο πόλεμος τόσων ετών είχε φθείρει τους Ρωμαίους οικονομικά αλλά και από πλευράς στρατιωτικού ηθικού και προσπάθησε να αποσπάσει τους καλύτερους δυνατούς όρους, επιμένοντας να διεξαχθούν συνομιλίες με την παρουσία των δύο στρατών στο νησί.[475] Όμως, η Συνέλευση (μάλλον η Comitia Centuriata) των Ρωμαίων πολιτών ακολούθησε σκληρή γραμμή και υποχρέωσε τους Καρχηδόνιους να εγκαταλείψουν την Σικελία και όλα τα νησιά μέχρι την Ιταλία (Αιγούσες και Αιολίδες Νήσους, δυτικά και βόρεια της Σικελίας αντιστοίχως) και να πληρώσουν βαριά αποζημίωση (Ιστορική Πηγή 2) και απαγόρευσε οποιαδήποτε προσέγγιση εχθρικών πολεμικών στην Ιταλία και στις συμμαχικές περιοχές των Ρωμαίων.[476] Επίσης, προστάτευσε τον Ιέρωνα Β', ο οποίος, ως πιστός σύμμαχος των Ρωμαίων, αφέθηκε να διαχειρίζεται τις τύχες των Συρακουσών και της γύρω περιοχής. Δεν γνωρίζουμε τις αιτίες για τις οποίες οι Ρωμαίοι επέλεξαν να επιμείνουν σε σκληρότερους όρους, αλλά δεν τους σταμάτησε η σκέψη ότι σε πιθανή άρνηση των αντιπάλων τους να υποκύψουν μπορεί να συνεχιζόταν ο πόλεμος. Η κατοχή της Σικελίας ήταν ήδη μεγάλο επίτευγμα, στην προσπάθεια για την επιτυχία του οποίου είχαν αποτύχει στο πα-

---

[472] Δ.Σ., XXIII.19-20.

[473] Αυτήν την εξήγηση δίνει ο Δ.Σ., XXIV.1.4, για την αρρώστια που είχε πέσει στους Ρωμαίους. Κατά την άποψή μας, η αρρώστια αυτή μπορεί να οφειλόταν σε άρρωστους μαύρους χοίρους, οι οποίοι αφθονούσαν στην Σικελία την εποχή εκείνη. Η κατανάλωση κρέατος χοίρων που δεν έχει διατηρηθεί, χειρισθεί ή μαγειρευθεί σωστά και καλά μπορεί να μεταδώσει στον άνθρωπο την ασθένεια τριχίνωση ή τριχινέλλωση που προκαλείται από το παράσιτο trichinella και μπορεί να αποβεί θανατηφόρα. Δες σε συνδυασμό τις δημοσιεύσεις: Alessandro Zumbo and Anna Maria Sutera and Giuseppe Tardiolo and Enrico D'Alessandro, «Sicilian Black Pig: An Overview,» *Animals*, vol. 10, no. 12 (2020): 2326 at <https://www.mdpi.com/2076-2615/10/12/2326> και Shabi Furhad and Abdullah A. Bokhari, «Trichinosis,» 19 July 2023 at *National [USA] Library of Medicine* at <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/books/NBK536945/ >.

[474] Πολύβιος, I.41-48 και Ζωναράς, VIII.15 και πρβλ. Δ.Σ., XXIV.1-4.

[475] Nepos, XXII.1.4-5.

[476] Πολύβιος, I.62-63.1-3 και Ζωναράς, VIII.17.

ρελθόν και οι Συρακούσιοι και ο Πύρρος. Η επιμονή τους στους βαρείς όρους μπορεί να δείχνει ότι οι Ρωμαίοι θεωρούσαν ότι το όλο θέμα «δεν ήταν πια ζήτημα ειρήνης αλλά υποτέλειας» των Καρχηδονίων.[477]

ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΠΗΓΗ 2
ΕΙΡΗΝΗ ΡΩΜΑΙΩΝ ΚΑΙ ΚΑΡΧΗΔΟΝΙΩΝ (241 π.Χ.)
(Το τέλος του Α' Καρχηδονιακού Πολέμου)

Πολύβιος, I.62.8-9 & 63.1-3. και Ζωναράς, VIII.17. Απόδοση στην νεοελληνική Δ. Ι. Λοΐζος.

[Πολύβιος]
Φιλία συνομολογούν Καρχηδόνιοι και Ρωμαίοι, εάν την εγκρίνει ο λαός των Ρωμαίων.[478] Οι Καρχηδόνιοι εκχωρούν (στους Ρωμαίους) ολόκληρη την Σικελία και (συμφωνούν) να μην κηρύξουν πόλεμο στον Ιέρωνα (Β' των Συρακουσών) και να μην επιτίθενται εναντίον των Συρακουσίων ούτε εναντίον των συμμάχων των Συρακουσίων. Οι Ρωμαίοι θα παραδώσουν όλους τους αιχμαλώτους στους Καρχηδόνιους χωρίς λύτρα. Οι Καρχηδόνιοι θα πληρώσουν μέσα σε 20 χρόνια στους Ρωμαίους 2200 ευβοϊκά τάλαντα.[479]
[Αναθεώρηση των όρων της ειρήνης]
Όταν οι όροι εστάλησαν στην Ρώμη, δεν ενέκρινε την συνθήκη ο λαός[480] αλλά έστειλε δέκα άνδρες για να εξετάσουν πώς έχουν τα πράγματα. Αυτοί, αφού πήγαν επί τόπου, δεν άλλαξαν ολόκληρη την συνθήκη αλλά αυστηρότερη την έκαναν για τους Καρχηδόνιους. Μείωσαν στο μισό [10 χρόνια] τον χρόνο πληρωμής του φόρου [αποζημιώσεως] και προσέθεσαν χίλια ακόμη τάλαντα [3200][481] ενώ υποχρέωσαν τους Καρχηδόνιους να εκχωρήσουν (στους Ρωμαίους) όλα τα νησιά ανάμεσα στην Σικελία και στην Ιταλία
[Ζωναράς]
και τους απαγόρευσαν να προσεγγίζουν με πολεμικά πλοία την Ιταλία ή οποιαδήποτε συμμαχική περιοχή στο εξωτερικό ή να στρατολογούν μισθοφόρους από αυτές τις περιοχές.

Το τέλος του Α' Καρχηδονιακού Πολέμου βρήκε την Ρώμη να έχει αποκτήσει και να ελέγχει πλήρως μία νέα και πλούσια σε δημητριακά επαρχία, την Σικελία, να έχει αποκτήσει ένα σεβαστό ετήσιο εισόδημα για μια δεκαετία από την καρχηδονιακή αποζημίωση και φυσικά να ελέγχει ανενόχλητη με τον στόλο της την κεντρική Μεσόγειο. Ταυ-

[477] Mommsen, *Rome*, 2:197.

[478] Ο λαός μέσω της Συνελεύσεώς του είχε ακόμη το δικαίωμα να εγκρίνει ή να απορρίπτει συνθήκες ειρήνης (Walbank on Polybius, I.62.8).

[479] Περίπου 57.000 κιλά ασήμι, AMCD.

[480] Δες συζήτηση σε Walbank on Polybius, I.63.1.

[481] Αντιστοιχούσε σε 82.735 κιλά ασήμι, AMCD. Δες Walbank on Polybius, I.62.9 αλλά και CS, p. 120. Οι συγγραφείς δίνουν αντιστοιχία 1.600 cwt ασημιού. Το 1 cwt (hundredweight) ασήμι έχει βάρος 50,802 κιλά και συνεπώς το αποτέλεσμα είναι 81.283 κιλά ασήμι.

τοχρόνως, όμως, την έφερε και ακόμη πιο κοντά στον ελληνικό πολιτισμό της Μεγάλης Ελλάδας.

Αλλά ήρθε μία στιγμή που η Καρχηδόνα ήταν έτοιμη να χαθεί από την Ιστορία. Η πόλη κινδύνευε από τους μισθοφόρους της όταν έφθασε η είδηση ότι είχαν εξεγερθεί και οι μισθοφόροι της στην Σαρδηνία (241-238 ή 237 π.Χ.), ενώ τα φορτηγά πλοία που έφερναν προμήθειες στην Αφρική έπεσαν σε κακοκαιρία και βυθίσθηκαν. Όμως ο Ιέρων Β' των Συρακουσών τους βοήθησε[482] διότι γνώριζε ότι την δεδομένη στιγμή βρισκόταν μεταξύ δύο ισχυρών. Ήταν προς το συμφέρον του Έλληνα τυράννου να μην αφήσει την Ρώμη μόνη υπερδύναμη στην κεντρική Μεσόγειο. Αλλά και η Ρώμη η ίδια είχε υποστηρίξει τους Καρχηδονίους ποικιλοτρόπως, μέχρι τα γεγονότα στην Σαρδηνία.

Όταν έγινε γνωστό στην Ρώμη το 225 π.Χ. ότι οι Γαλάτες είχαν εισέλθει στην Ετρουρία, εστάλη αμέσως ο ύπατος Λεύκιος Αιμίλιος Πάπος (L. Aimilius Papus) με στρατό για να τους αντιμετωπίσει. Ο άλλος ύπατος Γάιος Ατίλιος Ρηγούλος (C. Atilius Regulus)[483] με άλλο τμήμα του στρατού βρισκόταν στην Σαρδηνία. Οι Ρωμαίοι είχαν συγκεντρώσει πολύ μεγάλη ποσότητα δημητριακών και πολεμοφοδίων και είχαν ζητήσει να γίνει καταγραφή όλων των ανδρών που μπορούσαν να πολεμήσουν για να γνωρίζουν την συνολική τους δύναμη, ενώ ειδοποίησαν και τους συμμάχους να είναι έτοιμοι να τους συνδράμουν με στρατιώτες. Ο σύμμαχός τους Ιέρων Β' των Συρακουσών τους τροφοδοτούσε καθ' όλη την διάρκεια του πολέμου (225-220 π.Χ.). Η Ρώμη μαζί με τους συμμάχους της μπορούσε να παρατάξει ένα σύνολο 768.300 ανδρών, αλλά στην προκειμένη περίπτωση θα αντιμετώπιζε τους Γαλάτες με περίπου 140.000 άνδρες.

Το 218 π.Χ., γρήγορα ταξίδεψαν στην Ρώμη τα νέα της ήττας των Ρωμαίων από τον Καρχηδόνιο Αννίβα στον Τρεβία ποταμό. Η Σύγκλητος έπρεπε να ενεργήσει αμέσως για την ασφάλεια της πόλεως. Ο εχθρός πλέον ερχόταν από την ξηρά, αλλά μπορεί και να εμφανιζόταν και από την θάλασσα. Η μεγάλη τους πόλη έμοιαζε τώρα να κινδυνεύει. Οι νέοι ύπατοι του 217 π.Χ., ο Γναίος Σερβίλιος Γέμινος (Cn. Servilius Geminus)[484] και ο Γάιος Φλαμίνιος (C. Flaminius),[485] επιμελήθηκαν της συγκροτήσεως στρατού, ενώ ζήτησαν και έλαβαν από τον σύμμαχό τους Ιέρωνα Β' των Συρακουσών 1500 ελαφρά οπλισμένους.[486]

Μέχρι και τα τελευταία χρόνια της ζωής του ο Ιέρων απέδειξε πόσο πιστός φίλος και σύμμαχος των Ρωμαίων ήταν με αντάλλαγμα την ανοχή τους ως προς την εξουσία του στις Συρακούσες. Με την τακτική του αυτή, βέβαια, διέσωζε και την πόλη του. Λίγο πριν από την μάχη στον Τρεβία ποταμό, το 218 π.Χ., καρχηδονιακός στόλος από 20 πεντήρεις με 1000 στρατιώτες είχε σταλεί για να λεηλατήσει τις ακτές της Σικελίας και Ιταλίας. Από αυτά τα πολεμικά πλοία, 17 έφθασαν στις Αιολίδες Νήσους και 3 μέχρι το στενό της Μεσσήνης. Εκεί, οι πεντήρεις έγιναν αντιληπτές από τον Ιέρωνα Β' των Συρακουσών, που βρισκόταν στην πόλη και περίμενε τον ύπατο Τιβέριο Σεμπρώνιο Λόγγο. Ο τελευταίος είχε διαταχθεί από την Σύγκλητο να κατευθυνθεί προς

[482] Πολύβιος, Ι.83.
[483] FC, pp. 58 & 59, έτος 225.
[484] FC, p. 60, έτος 217.
[485] FC, p. 61, έτος 217. Για το ζήτημα της εκλογής του δες Lazenby, *Hannibal's War*, pp. 58-59.
[486] Πολύβιος, ΙΙΙ.75 & 77-82. Πρβλ. Livius, XXII.2-3. Δες και Nepos, XXIII.4.

την Αφρική. Ο Συρακούσιος έστειλε 12 πολεμικά και συνέλαβε τα καρχηδονιακά πλοία. Οι αιχμάλωτοι εξήγησαν ότι αποτελούσαν μέρος στολίσκου που βρισκόταν στα βόρεια της Σικελίας και είπαν ότι ακόμη περισσότερα πολεμικά έπλεαν προς το Λιλύβαιο για να το καταλάβουν και να ξεσηκώσουν τους παλιούς συμμάχους της Καρχηδόνας. Αμέσως, ο Ιέρων Β' κατέγραψε όλες τις πληροφορίες σε αναφορά που έστειλε για να ενημερώσει τον πραίτωρα Μάρκο Αιμίλιο (Marcus Aemilius), στρατιωτικό διοικητή στην Σικελία, και να τον προτρέψει να περιφρουρήσει το Λιλύβαιο. Οι Ρωμαίοι ειδοποίησαν αμέσως το Λιλύβαιο και τις άλλες σικελικές πόλεις να βρίσκονται σε επιφυλακή. Επιπλέον, μήνυσαν να παρασχεθούν προμήθειες δέκα ημερών στον στόλο, ώστε να είναι έτοιμος να αναχωρήσει ανά πάσα στιγμή. Όταν ο καθυστερημένος καρχηδονιακός στολίσκος έφθασε στο Λιλύβαιο, οι άνδρες του αντελήφθησαν ότι τους περίμεναν. Οι Καρχηδόνιοι απέφευγαν την ναυμαχία διότι γνώριζαν ότι στην μάχη σώμα με σώμα επάνω στα καταστρώματα υπολείπονταν αριθμητικά των αντιπάλων τους. Τελικά, οι Ρωμαίοι κατάφεραν να συλλάβουν 7 αντίπαλα πολεμικά με 1700 άνδρες, ενώ τα υπόλοιπα έπλευσαν μακριά.

Ήταν στις αρχές του έτους 217 π.Χ. όταν ο Τιβέριος Σεμπρώνιος Λόγγος, που είχε σταλεί με στόλο για την στρατιωτική ενίσχυση της Σικελίας, έφθασε στην Μεσσήνη και συναντήθηκε με τον Ιέρωνα Β'. Ο Συρακούσιος τύραννος επιβεβαίωσε τις συμμαχικές του διαθέσεις προς την Ρώμη και εξήγησε την κατάσταση στην Σικελία, μετά τα τελευταία γεγονότα. Τόνισε μάλιστα στον Ρωμαίο ύπατο ότι όπως όταν ήταν νέος είχε βοηθήσει τους Ρωμαίους στους πολέμους τους, έτσι και τώρα στα γεράματά του θα έπραττε ακριβώς το ίδιο. Θα προμήθευε δωρεάν τον ρωμαϊκό και συμμαχικό στρατό και ναυτικό με τρόφιμα και ρουχισμό. Τον ενημέρωσε, επίσης, ότι έπρεπε να είναι πολύ προσεκτικός διότι μερικές παράκτιες πόλεις μπορεί και να επαναστατούσαν εναντίον των Ρωμαίων.

Ο Σεμπρώνιος και ο Ιέρων Β' έπλευσαν με τους στόλους τους προς το Λιλύβαιο, αλλά εν τω μεταξύ ενημερώθηκαν για την εκεί ήττα του εχθρικού στόλου και ο Ιέρων επέστρεψε στις Συρακούσες. Ο Σεμπρώνιος κατέλαβε την Μάλτα, που βρισκόταν υπό τους Καρχηδόνιους, και πούλησε για σκλάβους τους 2000 αιχμαλώτους. Όμως η Σύγκλητος τον ειδοποίησε για την παρουσία του Καρχηδόνιου Αννίβα στην βόρεια Ιταλία και του έδωσε εντολή να σπεύσει αμέσως σε βοήθεια του ρωμαϊκού στρατού εκεί. Αφού λοιπόν αποβίβασε τους στρατιώτες για να βαδίσουν προς το Αρίμινο, άφησε βόρεια της Σικελίας 25 πολεμικά για την ασφάλεια των ιταλικών ακτών και αύξησε σε 50 τον στόλο του Μάρκου Αιμίλιου για την προστασία της Σικελίας. Εκείνος, με 10 πολεμικά έφθασε στο Αρίμινο, ενώθηκε με τους στρατιώτες του και πορεύθηκε προς τον Τρεβία ποταμό για να ενισχύσει τον στρατό του Πόπλιου Σκιπίωνα εναντίον του Αννίβα.[487]

Μερικούς μήνες μετά, το 216 π.Χ., λίγο πριν ρωμαϊκός στρατός ξεκινήσει για να συναντήσει τον καρχηδονιακό στις Κάννες, απεσταλμένοι του Ιέρωνα Β' έφθασαν με πλοία στην Όστια και μετά βάδισαν μέχρι την Ρώμη. Έφεραν προμήθειες αλλά και μήνυμα του τυράννου προς την Σύγκλητο. Ο Ιέρων θυμόταν, είπαν οι απεσταλμένοι του, ότι λίγα χρόνια πριν, όταν οι Ρωμαίοι νίκησαν τους Γαλάτες, είχαν διανείμει στις συμμαχικές τους πόλεις το όφελος του πολέμου αλλά είχαν στείλει και μεγάλο μερίδιο

[487] Livius, XXI.49-51.

από τα λάφυρα στον τύραννο των Συρακουσών.[488] Ο Ιέρων ήταν πολύ λυπημένος από την πρόσφατη ήττα των Ρωμαίων, αλλά γνώριζε ότι εκείνοι θα έβρισκαν τρόπο να αντιμετωπίσουν την κατάσταση. Μολαταύτα, τους έστελνε τρόφιμα και δώρα που ήλπιζε ότι δεν θα αρνηθούν. Οι απεσταλμένοι προσέφεραν στην Ρώμη άγαλμα χρυσής Νίκης βάρους 220 ρωμαϊκών λιβρών (περ. 72 κιλά, AMCD) αλλά είχαν ακόμη φέρει μαζί τους 300.000 μόδια (λατ. εν. modius, περ. 2,6 εκατ. λίτρα, AMCD) σιτάρι και 200.000 μόδια (περ. 1,75 εκατ. λίτρα, AMCD) κριθάρι για να μην υπάρξει οποιαδήποτε έλλειψη στην πόλη. Επίσης, ο Ιέρων ήταν έτοιμος να παραδώσει οποιαδήποτε συμπληρωματική ποσότητα σε όποιο μέρος θα του υποδείκνυε η Σύγκλητος. Επιπλέον των προμηθειών έστελνε και 1000 τοξότες και σφενδονήτες για να αντιμετωπίσουν οι Ρωμαίοι τους ελαφρά οπλισμένους αντιπάλους τους. Τα δώρα του συνόδευε και η συμβουλή: ο υπεύθυνος για την Σικελία πραίτωρ να πλεύσει με τον στόλο στην Αφρική για να μεταφέρει τον πόλεμο στο εχθρικό έδαφος αλλά και να εμποδίσει τους Καρχηδόνιους να στείλουν ενισχύσεις στον Αννίβα. Η Σύγκλητος απάντησε ότι αναγνώριζε τον Ιέρωνα ως «virum bonum egregiumque socium»[489] και ήταν ευγνώμων για την μακροχρόνια φιλία και συμμετοχή στις ρωμαϊκές επιδιώξεις. Οι Ρωμαίοι δέχονταν το άγαλμα της Νίκης και θα το τοποθετούσαν στον ναό του Διός, αν και είχαν αρνηθεί στο παρελθόν παρόμοιες προσφορές από άλλα έθνη. Οι στρατιώτες και οι προμήθειες παραδόθηκαν στους υπάτους, επικεφαλής του στρατού, και 25 πολεμικά προστέθηκαν στα 50 που ήταν ελλιμενισμένα στην Σικελία υπό ρωμαϊκή διοίκηση, με σκοπό να πλεύσουν προς την Αφρική, εάν κρινόταν αναγκαίο.[490] Οι Ρωμαίοι αποδέχθηκαν και τα πολύτιμα δώρα και την συμβουλή του Ιέρωνα, αποδεικνύοντας την μεγάλη εκτίμηση και την εμπιστοσύνη που του είχαν.

Ο Ιέρων Β’ είχε για μια ακόμη φορά παίξει τον αποφασιστικό του ρόλο ως πιστός σύμμαχος των Ρωμαίων, όπως είχε συμβεί σε όλα τα τελευταία χρόνια. Ο Συρακούσιος τύραννος είχε ακολουθήσει μια πολιτική συνεννοήσεως, συμμαχίας, και πρόθυμης βοήθειας προς την Ρώμη, που ανταμείφθηκε με την ρωμαϊκή προστασία που του παρείχε η ειρήνη Καρχηδονίων και Ρωμαίων (241 π.Χ.). Στην συνθήκη (Ιστορική Πηγή 2) αναφερόταν ρητά ότι οποιαδήποτε πολεμική ενέργεια των Καρχηδονίων εναντίον των Συρακουσίων και των συμμάχων σήμαινε πόλεμο με την Ρώμη. Ο ποιητής Θεόκριτος μας έχει παραδώσει την ποιητική του άποψη για τον Σικελό άνδρα. Στην προσπάθειά του να αμειφθεί χρηματικά από τον τύραννο εγκωμίασε την ετοιμότητα του Ιέρωνα να αντιμετωπίσει τους Καρχηδόνιους αλλά και την επερχόμενη νίκη που θα έφερνε την ευημερία στις Συρακούσες.

> [...]
> Από τα τώρα οι Φοίνικες άρχισαν να τον τρέμουν,
> οι Φοίνικες που κατοικούν στην άκρη της Λιβύης,
> στη χώρα την απλόστρωτη κατά τη δύση του ήλιου.
> Οι Συρακούσιοι κρατούν τα δόρατά τους τώρα
> κι οι ασπίδες από ξύλο ιτιάς τα χέρια τους βαραίνουν.

[488] Πλούταρχος, *Βίοι Παράλληλοι*, «Μάρκελλος», VIII.
[489] «καλό άνδρα και εξαιρετικό σύμμαχο».
[490] Livius, XXII.37.

Ανάμεσα σε όλους αυτούς περήφανος ο Ιέρων
σαν τους αρχαίους ήρωες αρματωμένος είναι.
Την περικεφαλαία του τρίχες αλόγου ησκιώνουν.[491]
[...]
Είθε από τούτο το νησί κακήν κακώς να φύγουν
οι εχθροί [οι Φοίνικες], και όσοι γλυτώσουνε, το μήνυμα του ολέθρου
να φέρουν στην πατρίδα των και σ' όλους τους δικούς των.
Κι οι χώρες μας που οι βάρβαροι τις έχουνε ρημάξει
σαν μάνες να καλοδεχτούν και πάλι τα παιδιά των,
να αρχίσουν να δουλεύονται τα έρημα χωράφια.
Καλοθρεμμένα πρόβατα στους κάμπους να βελάζουν
τα βόδια να γυρίζουνε το βραδινό στις στάνες
στον οδοιπόρο δείχνοντας το βήμα του να βιάσει.[492]
Το αλέτρι για το σπόρισμα τη γη να ξανανιώνει
μες στον καιρό που ο τζίτζικας, κρυμμένος στα ακροκλώνια,[493]
να μην το εύρουν οι βοσκοί, δεν παύει το τραγούδι.
Να απλώνουν γύρω στα ᾽άρματα τα υφάδια των οι αράχνες,
κι ο πόλεμος να ξεχαστεί και τ' όνομά του ακόμη.
Οι ωδές να φέρουν άφταστη του Ιέρωνα τη δόξα
πέρα και πέρα, πιο μακρυά [...]
[...]
θα πλέξουμε ύμνους στο λαό, στου Ιέρωνα τις νίκες.[494]

Ο Ιέρων πρέπει να υπήρξε ένας πολύ μετριοπαθής τύραννος, ο οποίος αντί να χρησιμοποιήσει βία επεβλήθη στους Συρακούσιους με τον χαρακτήρα του. Δεν βασίσθηκε ούτε στο χρήμα, ούτε στην δόξα του από περιφανείς νίκες για να εκλεγεί ως τύραννος, ούτε σκότωσε, ούτε εξόρισε, ούτε έβλαψε πολίτες της πόλεως για να διατηρηθεί στην εξουσία για πενήντα τέσσερα χρόνια. Όλα αυτά τα χρόνια, πρέπει να βασίσθηκε σε κάποιο αριστοκρατικό συμβούλιο.[495] Συγκέντρωσε μεγάλο πλούτο, ο οποίος συμπεραίνουμε ότι δημιουργήθηκε ανάμεσα στον Α' και στον Β' Καρχηδονιακό Πόλεμο, όταν οι Συρακούσες ανεμπόδιστες πια από εσωτερικούς εχθρούς αλλά και με την βοήθεια της συμμαχίας με τους Ρωμαίους πρέπει να διήλθαν μια περίοδο ευμάρειας. Πολλά από τα νομίσματα που έκοψε φέρουν στον εμπροσθότυπο την μορφή του (εικ. CMURR, fig. 34) ή την μορφή της συζύγου του Φιλιστίδος (εικ. ΙΕΕ, 4:444) και ορισμένα του γιού του Γέλωνος Β' (εικ. CMURR, fig. 34).

Απόδειξη αυτού του πλούτου είναι οι δωρεές του τυράννου και του γιού του, Γέλωνος Β' (περ. 266-216 π.Χ.), προς τους Ρόδιους αλλά και η βοήθεια που προσέφεραν μετά τον καταστρεπτικό σεισμό του 227 π.Χ. στα Δωδεκάνησα.[496] Έδωσαν ορι-

[491] Ρίχνουν την σκιά τους, ρήμα ησκιώνω.

[492] Να επιταχύνει.

[493] Στις άκρες των κλωναριών.

[494] Θεόκριτος, *Ειδύλλια*, αρ. 16 «Χάριτες ή Ιέρων», 76-98, μετάφραση Ιωάννη Πολέμη με δική μας απλοποιημένη ορθογραφία και στίξη.

[495] Livius, XXIV.22.

[496] Το μέγεθος του σεισμού έχει υπολογισθεί σε 7,2/10 ή 10/12 (NOAA, database τιμές στο

σμένα τάλαντα ως χορηγία για την προμήθεια ελαίου προς χρήση των Ρόδιων αθλητών στο γυμναστήριο μαζί με ασημένιους λέβητες, επάνω σε βάσεις, και υδρίες για να πλένονται οι αθλητές. Επίσης, διέθεσαν 10 τάλαντα (περ. 260 κιλά ασήμι, AMCD) για θυσίες και άλλα 10 για την πνευματική καλλιέργεια των Ροδίων πολιτών.[497] Κυρίως, όμως, διέθεσαν 75 ασημένια τάλαντα (περ. 2000 κιλά ασήμι, AMCD) σε δύο δόσεις, για την επιδιόρθωση του τείχους μετά τον σεισμό.[498] Ακόμη, απήλλαξαν τα ροδιακά πλοία από την καταβολή δασμών στις Συρακούσες, με την ελπίδα να προσελκύσουν τους εμπόρους που θα ήθελαν να φέρουν εμπορεύματα από την Αίγυπτο στην Σικελία.[499] Στα πλαίσια μάλιστα της βοήθειας προς το αιγαιακό νησί, δώρισαν πενήντα καταπέλτες που μπορούσαν να εκτοξεύσουν βέλη μήκους τριών πήχεων (1,5 μ., AMCD).[500]

Τα χρόνια της συμμαχίας του Ιέρωνα Β᾽ με την Ρώμη, τα ρωμαϊκά πλοία χρησιμοποιούσαν τα λιμάνια και τα νεώρια των Συρακουσών αφήνοντας τεράστια κέρδη, τα οποία ο τύραννος χρησιμοποίησε για το μεγαλείο της πόλεως. Μεγάλωσε το θέατρο, ανήγειρε ναούς, γυμναστήρια, στοές, βασιλικό ανάκτορο για τον ίδιο αλλά έκτισε και πολύ μεγάλο βωμό,[501] όπου και μέχρι χίλιες θυσίες θα μπορούσαν να γίνουν ταυτοχρόνως.[502] Ο Ιέρων Β᾽ ήταν ο εμπνευστής της ονομαζόμενης lex Hieronica, νομοθεσίας που αφορούσε στην συλλογή της δεκάτης (ένα δέκατο της παραγωγής) κατευθείαν από τους καλλιεργητές, αφού αυτοί είχαν καταμετρηθεί και καταγραφεί σε ειδικούς καταλόγους. Ήταν, κατ᾽ αναλογία με την σημερινή πρακτική, φόρος γεωργικού εισοδήματος. Τους νόμους αυτούς χρησιμοποίησαν αναλλοίωτους οι Ρωμαίοι όταν κατέλαβαν την Σικελία.[503]

Εκτός από τα ανωτέρω, κατασκεύασε και γιγαντιαίο πλοίο σε σχέδια του αρχιτέκτονα/ναυπηγού Αρχία από την Κόρινθο. Το εξωτερικό μέρος του σκάφους προστατεύθηκε από το σαράκι του ξύλου και την εισροή υδάτων με φύλλα μολύβδου. Το πλοίο ρίχτηκε στην θάλασσα με την βοήθεια μιας έλικας που εφηύρε ο μηχανικός Αρχιμήδης. Η εικόσορος είχε είκοσι σειρές κουπιά και τρεις εισόδους που οδηγούσαν σε ισάριθμα καταστρώματα. Η χαμηλότερη οδηγούσε με σκάλες στο φορτίο του πλοίου, η αμέσως επόμενη στα διαμερίσματα του σκάφους, ενώ η πιο επάνω χρησιμοποιούνταν από τους στρατιώτες. Τα τριάντα τετράκλινα διαμερίσματα και τα άλλα διαμερίσματα των αξιωματικών με τις δεκαπέντε κλίνες είχαν δάπεδα με λίθινες πλάκες, οροφές, θύρες και έπιπλα διακοσμημένα με θέματα από την *Ιλιάδα*. Στο ανώτερο κατάστρωμα υπήρχε γυμναστήριο αλλά και «περίπατοι» με μικρούς κήπους που ποτίζονταν από κρυφές υδρορροές αλλά και με κισσούς και αμπέλια φυτεμένα μέσα σε πιθάρια γεμάτα

Earthquake Parameters: Min=-227, Max=-227, Country=Greece).

[497] Walbank on Polybius, V.88.6.

[498] Πρβλ. Walbank on Polybius, V.88.5 και Πολύβιος, V.88 και Δ.Σ., XXVI.8.

[499] Walbank on Polybius, V.88.7.

[500] Walbank on Polybius, V.88.7.

[501] Αν και οι καθ᾽ υπολογισμό διαστάσεις του βωμού ποικίλουν, πρέπει να είχε περίπου μήκος 198 μ., πλάτος 22, 65 μ. και ύψος μέχρι 15 μ. (http://www.livius.org/articles/place/syracuse/syracuse-photos/syracuse-altar-of-hiero/). Δες και ΙΕΕ, 4:446.

[502] Πολύβιος, VII.8 & V.88 και Αθήναιος, V.40 (206e) και Cicero, *In Verrem*, II.iv.118-119 (LIII) και Δ.Σ., XVI.83.2.

[503] Cicero, *In Verrem*, II.ii.32 (XIII) & II.ii.63 (XVI) & II.ii.147 (LX) & II.iii.14 (VI) & II.iii.18-21 (VII-VIII) & II.iii.120 (LI).

χώμα, για να ρίχνουν την σκιά τους στους περιπάτους. Υπήρχε, επίσης, μικρό ιερό της Αφροδίτης πολυτελούς κατασκευής, αναπαυτήριο με «βιβλιοθήκην», λουτρό με τρεις χάλκινες επιμήκεις σκάφες (μπανιέρες) και λουτήρα αλλά και δωμάτια για τους ναύτες. Υπήρχαν, ακόμη, στάβλοι για άλογα και χώροι για την φύλαξη της τροφής τους και των ιπποσκευών, δεξαμενή με θαλασσινό νερό και ψάρια αλλά και κλειστή δεξαμενή πόσιμου νερού. Οκτώ πύργοι ήταν κατασκευασμένοι στο επάνω μέρος του πλοίου με θέσεις για στρατιώτες αλλά και οπές για να κυλούν λίθους από ψηλά σε πλοία που τους προσέγγιζαν. Το πολεμικό προστατευόταν γύρω-γύρω (σαν τεράστια κουπαστή) από ξύλινο τείχος με επάλξεις και μετέφερε μεγάλο λιθοβόλο καταπέλτη κατασκευασμένο σε σχέδια του Αρχιμήδη. Το πλοίο είχε τρεις ιστούς, από τους οποίους κρέμονταν λιθοφόροι γερανοί και μεγάλες αρπάγες για προστασία από τους επιτιθέμενους, ενώ σιδερένια ζώνη περιέτρεχε το πλοίο εμποδίζοντας την εύκολη αναρρίχηση. Σιδερένιοι κόρακες (άγκιστρα) σε όλα τα σημεία του πλοίου χρησιμοποιούνταν για να αρπάξουν το αντίπαλο πλοίο και να το μετατρέψουν σε εύκολη λεία. Σε περίπτωση που το σκάφος γέμιζε νερό, άντρες που χειρίζονταν κοχλίες που είχε εφεύρει ο Αρχιμήδης το αντλούσαν με μεγάλη ευκολία. Μέχρι να τελειώσει η κατασκευή του πλοίου, ο τύραννος ειδοποιήθηκε ότι κανένα λιμάνι δεν μπορούσε να δεχθεί το τεράστιο σκαρί και έτσι αποφάσισε να το φορτώσει δημητριακά και να το στείλει στην Αίγυπτο, όπου υπήρχε ανάγκη τροφίμων, αλλά και για διπλωματικούς σκοπούς. Το όνομα του πλοίου ήταν *Συρακοσία*, αλλά όταν έφθασε ως δώρο από τον Ιέρωνα Β’ στον Πτολεμαίο Γ’ Ευεργέτη (246-222 π.Χ.) της Αιγύπτου μετονομάσθηκε σε *Αλεξανδρίς*.[504] Αυτό ήταν το πρώτο και το τελευταίο ταξίδι του υπερ-πλοίου, το οποίο στην Αλεξάνδρεια τραβήχτηκε στην στεριά. Τα χρήματα που απαιτήθηκαν για την κατασκευή του αρχαίου «αεροπλανοφόρου» δείχνουν τον πλούτο των Συρακουσών επί Ιέρωνα Β’.

---

[504] Αθήναιος, V.40-44 (206f-209e). Δες και Jean Macintosh Turfa and Alwin G. Steinmayer Jr, «The Syracusia as a giant cargo vessel,» *The International Journal of Nautical Archaeology* 28.2 (1999): 105-125.

8. Η πτώση των Συρακουσών (215-212 π.Χ.)

Ο Β' Καρχηδονιακός Πόλεμος στην Ιταλία υπήρξε ουσιαστικά μια σύγκρουση μεταξύ Ρωμαίων υπάτων και Αννίβα. Ο καταλυτικός παράγων για την επικράτηση των Ρωμαίων ήταν η συμβολή του τυράννου Ιέρωνα Β' των Συρακουσών στην τροφοδοσία του ρωμαϊκού στρατού και γενικά στην στρατιωτική βοήθεια που προσέφερε στους συμμάχους του Ιταλούς. Η συμμαχία αυτή της ισχυρότερης Πόλεως της Σικελίας με τους Ρωμαίους έλαβε πολύ μεγάλη σημασία όταν έγινε γνωστό ότι ο Αννίβας είχε συμμαχήσει με τον Φίλιππο Ε' της Μακεδονίας.

Η νίκη του Καρχηδόνιου Αννίβα στις Κάννες προκάλεσε το ενδιαφέρον του Φιλίππου Ε' της Μακεδονίας (238-179 π.Χ.). Από τα μέσα του Δ' αιώνα π.Χ., την εποχή του Αλεξάνδρου Μολοσσού, οι επικεφαλής και βασιλείς της Ηπείρου και της Μακεδονίας, όταν αντιμετώπιζαν ζητήματα περιορισμού της επικράτειάς τους στον ελλαδικό χώρο, έδειχναν το μεγάλο τους ενδιαφέρον για τα τεκταινόμενα στην Ιταλία, γεγονός που τον επόμενο αιώνα ανάγκασε τους Ρωμαίους να επέμβουν στην Ιλλυρία για να εξασφαλίσουν τον έλεγχο της νότιας Αδριατικής. Στην περίπτωση του Φιλίππου, αυτό που του κίνησε το ενδιαφέρον πρέπει να ήταν η μεγάλη ρωμαϊκή ήττα των Καννών. Επιζήτησε λοιπόν συνεννόηση με τους Καρχηδόνιους, για να απαλλάξει την Χερσόνησο του Αίμου από την ρωμαϊκή επιρροή.

Την άνοιξη ή στην αρχή του καλοκαιριού του 215 π.Χ., ο απεσταλμένος του Αθηναίος Ξενοφάνης συμφώνησε με τον Καρχηδόνιο στρατηγό τους όρους της συνθήκης μεταξύ Φιλίππου Ε' και Αννίβα, δηλαδή μεταξύ Μακεδόνων και Καρχηδονίων (Ιστορική Πηγή 3). Από την πλευρά των Καρχηδονίων αναφέρονται ο Αννίβας και σημαίνοντα πρόσωπα που τον περιέβαλαν, δηλαδή τρεις επιφανείς αριστοκράτες και άλλοι «γερουσιασταί Καρχηδονίων», που είναι πολύ πιθανό ότι ανήκαν στο Συμβούλιο των Εκατόν Τεσσάρων. Μπορεί όμως αυτό το μικρό εκτελεστικό συμβούλιο να ήταν μέρος του καρχηδονιακού στρατιωτικού επιτελείου ή να είχε φθάσει στην Ιταλία ακριβώς για την υπογραφή της συμμαχίας. Η παρουσία αυτών των προσώπων μαζί με τις θεότητες του επίσημου καρχηδονιακού πανθέου που αναφέρονται στο κείμενο της συμφωνίας επιβεβαιώνουν το γεγονός ότι η εκστρατεία του Αννίβα στην Ιταλία δεν ήταν μια απολύτως προσωπική υπόθεση αλλά μια στρατιωτική επιχείρηση που είχε την υποστήριξη και έγινε κατ' εντολήν της πολιτικής διοικήσεως στην Καρχηδόνα. Η εκτενής αναφορά στους Ρωμαίους και το τι θα συμβεί αφού ηττηθούν αποδεικνύει ότι ο Αννί-

βας δεν επεδίωκε τον αφανισμό της Ρώμης ως κράτους. Ο κύριος σκοπός της συμφωνίας αφορούσε στον ορισμό σφαιρών επιρροής: δεν επιτρεπόταν στους Ρωμαίους να έχουν πια βλέψεις στην Ιλλυρία αλλά και οι Καρχηδόνιοι εξασφάλιζαν την μη εμπλοκή των Μακεδόνων στην Ιταλία. Πάντως, στο κείμενο αυτό δεν υφίσταται καμία ρητή υπόσχεση για αμοιβαία στρατιωτική βοήθεια και συνεπώς η συνθήκη αυτή αφορούσε μόνο στην εξασφάλιση των δύο μερών ότι το κάθε ένα θα περιοριζόταν στον δικό του γεωγραφικό χώρο και σε γενικότητες για αμοιβαία βοήθεια (Ιστορική Πηγή 3).[505]

ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΠΗΓΗ 3
ΣΥΝΘΗΚΗ ΦΙΛΙΠΠΟΥ Ε' ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ ΚΑΙ ΑΝΝΙΒΑ (215 π.Χ.)

Πολύβιος, VII.9-17.[506] Απόδοση στην νεοελληνική και σχόλια Δ. Ι. Λοΐζος.

Αυτός είναι ο όρκος που έδωσε ο στρατηγός Αννίβας, ο Μάγων, ο Μύρκανος, ο Βαρμόκαρος και όλοι οι παρόντες Καρχηδόνιοι γερουσιαστές και όλοι οι παρόντες στρατιωτικοί προς τον Ξενοφάνη, γιο του Κλεομάχου, τον Αθηναίο, τον πρεσβευτή που μας έστειλε ο βασιλιάς Φίλιππος [Ε' της Μακεδονίας], γιος του Δημητρίου, εκ μέρους του και εκ μέρους των Μακεδόνων και των συμμάχων τους.

Εμπρός στον Δία, στην Ήρα, στον Απόλλωνα, εμπρός στον θεό των Καρχηδονίων, τον Ηρακλή και τον Ιόλαο,[507] εμπρός στον Άρη, στον Τρίτωνα,[508] στον Ποσειδώνα, εμπρός στους θεούς που συνοδεύουν τον στρατό, και στον Ήλιο,[509] και στην Σελήνη,[510] και στην Γη,[511] εμπρός στα ποτάμια, και στα λιμάνια, και στα ύδατα, εμπρός σε όλους τους θεούς όσοι κατέχουν την Καρχηδόνα, εμπρός σε όλους τους θεούς που κατέχουν την Μακεδονία και την άλλη Ελλάδα, εμπρός σε όλους τους θεούς του στρατού που είναι μάρτυρες αυτού του όρκου.

Ο στρατηγός Αννίβας είπε και όλοι οι Καρχηδόνιοι Γερουσιαστές που ήταν μαζί του και όλοι οι στρατιωτικοί που ήταν μαζί του, αυτό το οποίο πιστεύετε εσείς και εμείς, τον όρκο αυτόν να αποδεχθούμε για φιλία και καλή θέληση, να γίνουμε φίλοι, και συγγενείς, και αδελφοί, με τον όρο ότι από τον βασιλιά Φίλιππο και τους Μακεδόνες και τους άλλους Έλληνες, όσοι είναι σύμμαχοί τους, θα προστατεύονται οι κύριοι[512] Καρχηδόνιοι και ο στρατηγός Αννίβας μαζί με τους δικούς του, όσοι υπάγονται

[505] Lancel, *Hannibal*, pp. 117-118. Οι όροι της συνθήκης που αναφέρει ο Λίβιος (XXIII.33) θεωρούνται φανταστικοί. Δες και Walbank on Polybius, VII.9.

[506] Το αρχαίο ελληνικό κείμενο πρέπει να είναι μετάφραση του αντιγράφου στην φοινικική, όπως συνάγεται από την χρήση συγκεκριμένων λέξεων (Lancel, *Hannibal*, p. 117).

[507] Για τον Ιόλαο δες λμ. «Ιόλαος (μυθ.).», *Υδρία Μεγάλη Γενική Εγκυκλοπαίδεια*, 28:354 με πλήρεις παραπομπές στους αρχαίους συγγραφείς.

[508] Κακριδής, 2:246-248 και λμ. «Τρίτων (μυθ.).», *Υδρία Μεγάλη Γενική Εγκυκλοπαίδεια*, 51:259 με πλήρεις παραπομπές στους αρχαίους συγγραφείς.

[509] Κακριδής, 2:224-228.

[510] Κακριδής, 2:228-230.

[511] Κακριδής, 2:15-21 & 236-237.

[512] «κυρίους Καρχηδόνιους», η φράση υπονοεί τους Καρχηδόνιους που ζουν στην Καρχηδόνα ή τους Καρχηδόνιους πολίτες γενικώς.

στους Καρχηδόνιους, όσοι έχουν τους ίδιους νόμους, και οι κάτοικοι της Ιτίκης, και όσες πόλεις και λαοί υπάγονται στους Καρχηδόνιους, και οι στρατιώτες τους και οι σύμμαχοί τους, και όλες οι πόλεις και οι λαοί με τους οποίους εμείς [οι Καρχηδόνιοι] διατηρούμε συμμαχία στην Ιταλία, στην Κελτία,[513] στην Λυγιστίνη,[514] και εκείνοι με τους οποίους θα συμμαχήσουμε σε αυτή την χώρα.

Θα προστατεύονται και θα τους υπεραμύνονται ο Φίλιππος ο βασιλιάς, και οι Μακεδόνες, και οι σύμμαχοι των άλλων Ελλήνων από τους Καρχηδόνιους στρατιώτες, και από τους κατοίκους της Ιτίκης, και από όλες τις πόλεις και τους λαούς, όσοι υπάγονται στους Καρχηδόνιους, και από τους συμμάχους και τους στρατιώτες τους, και από όλους τους λαούς και τις πόλεις, όσες είναι στην Ιταλία, και στην Κελτική, και στην Λιγυστίνη, και από τους άλλους, όσοι θα γίνουν σύμμαχοι μας σε αυτές τις περιοχές της Ιταλίας.

Δεν θα επιβουλευόμαστε ο ένας τον άλλον ούτε θα χρησιμοποιούμαι στρατό ο ένας εναντίον του άλλου. Με προθυμία και καλή θέληση, χωρίς να έχουμε δόλο και χωρίς καμία επιβουλή, θα είμαστε εχθροί των εχθρών των Καρχηδονίων, εκτός από εκείνους τους βασιλείς, τις πόλεις, και τους λιμένες [;], με τους οποίους έχουμε συνάψει συμφωνία και συμμαχία.

Θα είμαστε και εμείς εχθροί των εχθρών του βασιλιά Φιλίππου, εκτός από τους βασιλείς, τις πόλεις, και τους λαούς, με τους οποίους έχουμε συνάψει συμφωνία και συμμαχία.

Θα είστε και εσείς (σύμμαχοι) στον πόλεμο, τον οποίο εμείς έχουμε με τους Ρωμαίους, μέχρι που και σε εμάς και σε εσάς οι θεοί δώσουν την νίκη. Θα μας βοηθήσετε, όταν χρειασθεί ή όπως συμφωνήσουμε.

Όταν οι θεοί μας δώσουν την νίκη στον πόλεμο εναντίον των Ρωμαίων και των συμμάχων τους, και εάν οι Ρωμαίοι συνάψουν συμμαχία μαζί μας, εμείς θα την συνάψουμε, και (θα φροντίσουμε) να περιλαμβάνεστε και εσείς στην ίδια συμμαχία, με τους όρους ότι οι Ρωμαίοι δεν θα κηρύξουν ποτέ πόλεμο εναντίον σας, ούτε θα έχουν υπό την κατοχή τους την Κέρκυρα, την Απολλωνία και την Επίδαμνο, την Φάρο, την Διμάλη,[515] την περιοχή των Παρθίνων,[516] την Ατιντανία.[517] Θα παραδώσουν μάλιστα στον Δημήτριο της Φάρου όλους τους δικούς του, οι οποίοι βρίσκονται στην ρωμαϊκή επικράτεια.

Εάν οι Ρωμαίοι κηρύξουν πόλεμο σε εμάς ή σε εσάς, θα βοηθήσουμε ο ένας τον άλλον στον πόλεμο, σε ό,τι χρειάζεται η κάθε πλευρά. Παρομοίως (θα συμπεριφερθούμε) και εάν κάποιοι άλλοι (πράξουν το ίδιο), εκτός από τους βασιλείς, τις πόλεις και

[513] Εντεύθεν των Άλπεων Γαλατία.

[514] Στην Λιγυρία (GDGHC, λμ. «Ligurie»). Δες BAGROW, 39, η πολύ ευρύτερη περιοχή με κέντρο την σημερ. Γένοβα, και προς το εσωτερικό των βορείων ακτών της Θάλασσας της Λιγυρίας (Mar Ligure), στην βορειοδυτική Ιταλία.

[515] Διμάλιον, BAGROW, 49:B3, σημερ. Krotinë, στην περιοχή της κοινότητας Ura Vajgurore, 15 χλμ. βορειοδυτικά της Berat, Αλβανία. Για την Διμάλη δες M. B. Σακελλαρίου, επιμ. *Ήπειρος: 4000 Χρόνια Ελληνικής Ιστορίας και Πολιτισμού* (Αθήνα: Εκδοτική Αθηνών, 1997), σ. 144-145.

[516] Parthini, BAGROW, 49:B2, Ιλλυριοί που κατοικούσαν στην κοιλάδα του ποταμού Shkumbin, δυτικά του Elbasan, Αλβανία.

[517] Ατιντανίς, Ατιντάνες, BAGROW, 49:C2, σημερ. περιοχή Çermenikë, βόρεια του Elbasan, Αλβανία. Δες N. G. L. Hammond, «The Illyrian Atintani, the Epirotic Atintanes and the Roman Protectorate,» *The Journal of Roman Studies* 79 (1989): 11-25.

τους λαούς με τους οποίους εμείς έχουμε συμμαχία και φιλία.

Εάν αποφασίσουμε να αφαιρέσουμε ή να προσθέσουμε κάτι στους όρους αυτής της συνθήκης, θα το αφαιρέσουμε ή θα το προσθέσουμε αφού συμφωνήσουμε πρώτα και οι δύο.

Την ίδια χρονιά, το 215 π.Χ., το άλλο γεγονός που χαροποίησε τον Αννίβα ήταν τα γεγονότα που συνέβησαν στην ανατολική Σικελία, στην περιοχή που διοικούσε ο Ιέρων Β' των Συρακουσών. Ο θάνατος του Ιέρωνα το 215 π.Χ., επέφερε και αλλαγή στην συμμαχία Ρωμαίων και Συρακουσίων. Την εξουσία στις Συρακούσες ανέλαβε ο νεαρός εγγονός του Ιερώνυμος (231-214 π.Χ.), γιος του Γέλωνος Β' (περ. 266-216 π.Χ.),[518] του μοναδικού γιου του Ιέρωνα Β' (Πίνακας 3), που είχε όμως πεθάνει πριν από τον πατέρα του. Στα βαθιά του γεράματα, βλέποντας ο Ιέρων ότι η πόλη αλλά και ολόκληρη η ανατολική Σικελία που διοικούσε (χάρτης σε Lancel, *Hannibal*, fig. 7, p. 119) θα κατέληγε στα χέρια ενός εντελώς άπειρου νεαρού και ότι την εξουσία θα την είχαν ουσιαστικά οι μεγαλύτεροι σε ηλικία συγγενείς, επιθυμούσε να απελευθερώσει τις Συρακούσες από την τυραννία. Δεν γνωρίζουμε ακριβώς ποια ήταν η πρόθεσή του: ήθελε να αφήσει την πόλη στους δημοκρατικούς ή να την παραδώσει στην αριστοκρατική ολιγαρχία. Πάντως, βρήκε τις κόρες του, Ηράκλεια και Δαμαρέτη (ή Δημαρέτη ή Δημαράτα), που επιζητούσαν να εμπλακούν στον έλεγχο του πλούτου των Συρακουσών, εντελώς αντίθετες σε αυτό του το σχέδιο. Τον διαβεβαίωσαν ότι οι ίδιες και οι σύζυγοί τους, Ζώιππος και Αδρανόδωρος, ως κύριοι κηδεμόνες, θα κυβερνούσαν συνετά την πόλη. Εκείνος, στην διαθήκη του, όριζε ως διάδοχό του τον Ιερώνυμο, έδινε οδηγίες στους δεκαπέντε κηδεμόνες του νεαρού να συνεχίσουν την συμμαχία που είχε ο ίδιος ευλαβικά διατηρήσει με την Ρώμη για σαράντα οκτώ συνεχή χρόνια και να αναθρέψουν το παιδί με τις αξίες που είχε εκείνος εδραιώσει στην πόλη. Όταν αναγνώσθηκε η διαθήκη και παρουσιάσθηκε ο δεκαπενταετής εγγονός στην συνέλευση, παρά τα διατεταγμένα χειροκροτήματα από μερίδα πολιτών, η πλειοψηφία αποδέχθηκε την διαδοχή με μεγάλο σκεπτικισμό.

Μετά την μεγαλοπρεπή κηδεία του Ιέρωνα Β', ο Αδρανόδωρος κατάφερε με «στάση» να ανακηρύξει τον νεαρό τύραννο ικανό να κυβερνήσει, να διαλύσει την συνδιαχείριση της πόλεως με τους άλλους κηδεμόνες, και να αναλάβει όλες τις εξουσίες μόνος του. Όμως, ο Ιερώνυμος αποδείχθηκε το εντελώς αντίθετο της απλότητας και της επιείκειας του παππού του, γεγονός που ανησύχησε τους επιτρόπους του, εκτός από τους Αδρανόδωρο και Ζώιππο αλλά και κάποιον που ονομαζόταν Θράσος, διότι πλέον δεν εισακούονταν από τον νεαρό τύραννο. Οι τρεις αυτοί είχαν καταφέρει να τον ενημερώσουν για το τι συνέβαινε εκείνη την περίοδο στον κόσμο τους ανάλογα με τα δικά τους συμφέροντα και φιλοδοξίες. Πάντως, το ότι ο Θράσος υποστήριζε την συνέχεια της συμμαχίας με την Ρώμη ενώ οι δυο άλλοι σκέπτονταν να πλησιάσουν τον νικητή των Καννών, Αννίβα, είχε τραβήξει την προσοχή του Ιερώνυμου. Οι δύο τελευταίοι

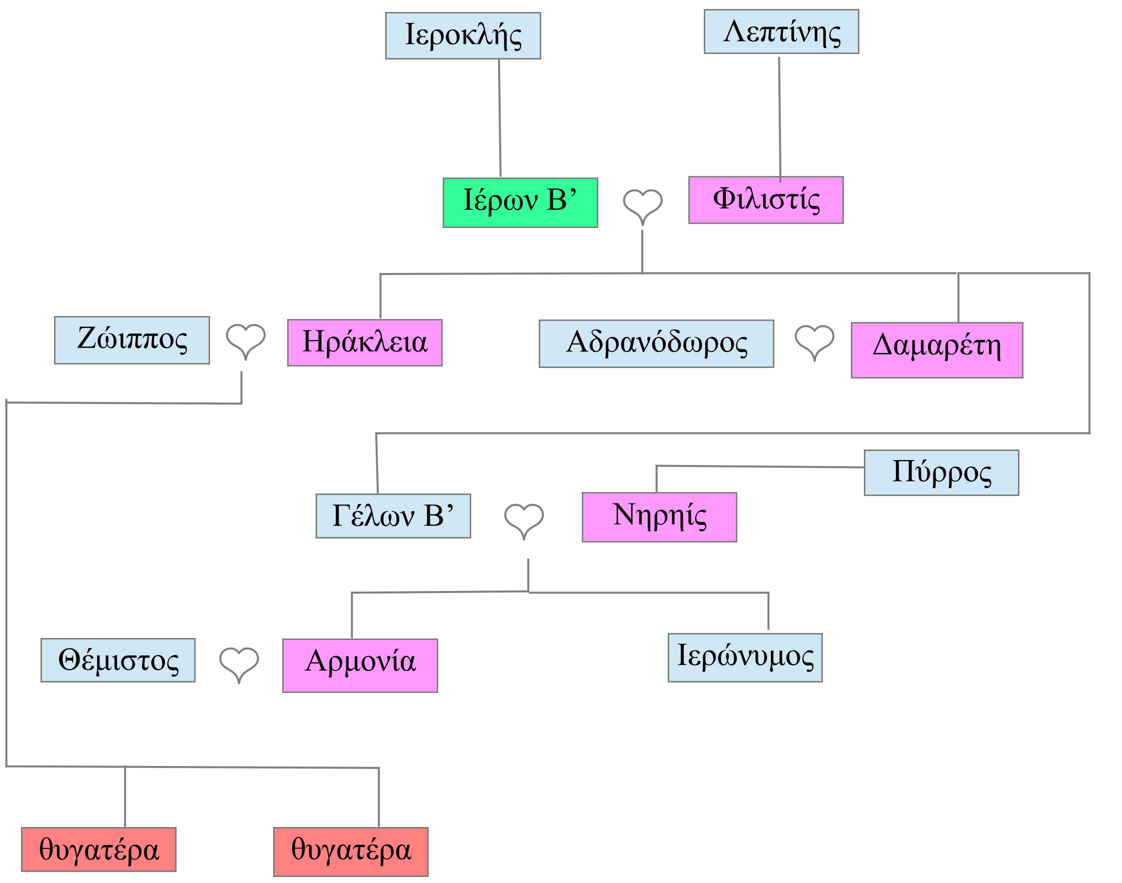
---

[518] Όπως δείχνουν νομίσματα των Συρακουσών που πρέπει να φέρουν την μορφή του Γέλωνα Β', φαίνεται ότι τα τελευταία χρόνια της ζωής του ο Ιέρων Β' μοιραζόταν την διοίκηση της πόλεως με τον γιο του [G. F. Hill, *Coins of Ancient Sicily* (Westminster: Constable, 1903), pp. 191-192 & plate XIII.8].

μπορεί να του είπαν ότι και ο πατέρας του, Γέλων Β', πριν πεθάνει είχε εκφράσει την άποψη να προσεγγίσουν τους Καρχηδόνιους.[519]

Εν τω μεταξύ αποκαλύφθηκε ότι προετοιμαζόταν συνωμοσία εναντίον της ζωής του νεαρού ηγεμόνα και συνελήφθη ένας από τους οργανωτές, ο οποίος μετά από βασανιστήρια αποκάλυψε το όνομα του Θράσου ως αρχηγού των συνωμοτών, αν και φαίνεται ότι εκείνος δεν είχε καμία συμμετοχή. Όσο διαρκούσαν οι βασανισμοί του συλληφθέντος, ούτε ο Θράσος ούτε κανένας άλλος από τους μετέπειτα κατηγορούμενους προσπάθησε να κρυφτεί, πράγμα που επιβεβαιώνει την αθωότητά τους. Ο Θράσος και όσοι άλλοι κατηγορήθηκαν, εκτελέσθηκαν αμέσως.

ΠΙΝΑΚΑΣ 3
ΟΙΚΟΣ ΙΕΡΩΝΟΣ Β' ΣΥΡΑΚΟΥΣΩΝ

Η Νηρηίς ήταν είτε κόρη του Πύρρου είτε το πιθανότερο δισέγγονή του, κόρη του εγγονού του Πύρρου Β' (ΙΕΕ, 4:445-446).

Η απομάκρυνση του Θράσου από την αυλή του τυράννου άνοιξε τον δρόμο στους άλλους δύο συμβούλους για την μεταβολή της εξωτερικής πολιτικής των Συρα-

[519] Livius, XXIII.30.11.

κουσών. Πρέσβεις πήγαν στον Αννίβα για να διαπιστώσουν τις διαθέσεις του και εκείνος έστειλε έναν Καρχηδόνιο και τους Ιπποκράτη και Επικύδη, που είχαν γεννηθεί στην Καρχηδόνα από ντόπια μητέρα αλλά ο παππούς τους ήταν Συρακούσιος εξόριστος. Οι τρεις πρέσβεις συνομολόγησαν συμμαχία του Αννίβα με τον Ιερώνυμο και μάλιστα, με την σύμφωνη γνώμη του Αννίβα, παρέμειναν στις Συρακούσες για να γνωρίζουν αμέσως τι συνέβαινε στην πόλη. Μόλις έγινε γνωστό ότι Καρχηδόνιοι απεσταλμένοι βρίσκονταν στην πόλη, ο πραίτωρ Άππιος Κλαύδιος Πολχέριος (Appius Claudius Pulcher),[520] που είχε υπό την διοίκηση του την Σικελία, έστειλε ανθρώπους του να ζητήσουν από τον Ιερώνυμο την ανανέωση της συμμαχίας που είχαν με τον προκάτοχό του. Εκείνος, όμως, χλευαστικά τους ρώτησε ποια ήταν η επιτυχία τους στις Κάννες και γιατί όταν νόμισαν ότι είχε πεθάνει ο Ιέρων Β' έστειλαν πολεμικά να πλεύσουν προς τις Συρακούσες. Στο τέλος, τους είπε ότι αφού διερευνήσει όλη την αλήθεια θα αποφασίσει με ποια πλευρά θα συνταχθεί. Αμέσως μάλιστα έστειλε πρέσβεις στην Καρχηδόνα για να συζητήσουν λεπτομέρειες της συμμαχίας που είχε συμφωνήσει με τον Αννίβα.

Η πρόταση του Ιερώνυμου, που έγινε αποδεκτή, ήταν να στείλει η Καρχηδόνα στρατό και στόλο για να τον βοηθήσει να εκδιώξει γρήγορα τους Ρωμαίους από την Σικελία. Μετά την συμμαχική νίκη, ο ποταμός Ιμέρας θα αποτελούσε το όριο που θα χώριζε κάθετα το νησί μεταξύ της δυτικής καρχηδονιακής Επικράτειας και της ανατολικής Επικράτειας των Συρακουσών. Η προθυμία της καρχηδονιακής Γερουσίας να ικανοποιήσει τον τύραννο, τον έκανε να πεισθεί από την προτροπή των συμβούλων του και, ως συγγενής του ένδοξου Πύρρου, να ζητήσει μια συμφερότερη για εκείνον εδαφική διευθέτηση. Οι πρέσβεις που έστειλε πρότειναν να δοθεί ολόκληρη η Σικελία στον έλεγχο των Συρακουσών και ο Ιερώνυμος θα βοηθούσε τους Αφρικανούς στις επιχειρήσεις τους στην Ιταλία. Οι Καρχηδόνιοι αποδέχθηκαν την νέα πρόταση. Την δεδομένη στιγμή οι Συρακούσιοι θα τους βοηθούσαν να διώξουν τους Ρωμαίους από την Σικελία, θα συνεισέφεραν στον πόλεμο στρατό και προμήθειες για τους Καρχηδόνιους, αλλά κυρίως δεν θα υποστήριζαν τους Ρωμαίους εναντίον τους.[521] Μετά την νίκη τους στην Σικελία, σκέφθηκαν οι Αφρικανοί, θα αποφάσιζαν τι θα έκαναν με τον Συρακούσιο τύραννο και την κυριαρχία στην Σικελία. Η Ρώμη δεν ήταν δυνατόν φυσικά να δεχθεί την συμμαχία του Συρακούσιου με την Καρχηδόνα αμαχητί.

Μετά την καταφατική απάντηση της Καρχηδόνας στην πρόταση του Ιερώνυμου, ο τύραννος απέδειξε την πίστη του στους νέους συμμάχους του. Έστειλε τους Ιπποκράτη και Επικύδη με 2000 άνδρες ο καθένας να επιτεθούν σε πόλεις που προστατεύονταν από ρωμαϊκές φρουρές. Ο ίδιος με 15.000 πεζούς και ιππείς αλλά και το θησαυροφυλάκιο του έφθασε στους Λεοντίνους, πόλη που βρισκόταν στην δικαιοδοσία των Συρακουσών. Δεν μπορούσε να φαντασθεί ότι στην πόλη που νόμιζε ότι ήλεγχε θα έπεφτε θύμα συνωμοσίας, στρατιωτικής συνωμοσίας εναντίον του. Οι συνωμότες χρησιμοποίησαν ως ορμητήριο ένα σπίτι κατά μήκος του στενού δρόμου που ακολούθησε ο Ιερώνυμος για να κατευθυνθεί προς την Αγορά. Λίγο πριν φθάσει ο τύραννος στο ύψος του παγιδευμένου σπιτιού, ένας από τους συνωμότες σταμάτησε στην μέση του στενού δρόμου για να χαλαρώσει έναν από τους κόμπους της επιγονατίδας του, με απο-

[520] Και ύπατος, FC, p. 60, έτος 212, pulcher = καλός στην όψη, ωραίος.
[521] Livius, XXIV.6 και Πολύβιος, VII.2-5.

τέλεσμα να αποκόψει για αρκετά δευτερόλεπτα τον Ιερώνυμο από την συνοδεία του που ακολουθούσε. Ο εκτελεστής, που ήταν κρυμμένος στην είσοδο του σπιτιού, βγήκε και μαχαίρωσε αρκετές φορές τον ασυνόδευτο τύραννο. Εκεί έπεσε νεκρός ο νεαρός Ιερώνυμος, το 215 π.Χ., δεκατρείς μόλις μήνες μετά την ανάληψη της εξουσίας.[522] Ο τύραννος έχει κατηγορηθεί για τρυφηλή ζωή και ακόλαστο βίο, βιαιότητες εναντίον γυναικών, δολοφονίες φίλων του, αναίτια δήμευση περιουσιών και παράδοσή τους σε φίλους του, πράξεις που οδήγησαν στην πτώση του.[523] Ήδη όμως από την Αρχαιότητα, οι κατηγορίες αυτές θεωρούνταν υπερβολικές.[524] Αλλά ο Ιερώνυμος, μέσα στους λίγους μήνες της τυραννίας του, είχε στρέψει τις Συρακούσες προς την Καρχηδόνα.

Παρά αυτές τις επιτυχίες των Καρχηδονίων στην Ιταλία και Σικελία, η Σαρδηνία παρέμενε ρωμαϊκή. Ο αδελφός του Αννίβα, ο Μάγων, είχε φθάσει στην Καρχηδόνα για να αναφέρει τις επιτυχίες του αδελφού του και τώρα ετοιμαζόταν με νέο στρατό και στόλο να επιστρέψει στην Ιταλία. Θα είχε υπό τις διαταγές του 12.000 πεζούς, 1500 ιππείς, 20 ελέφαντες, και 60 πολεμικά πλοία ενώ θα μετέφερε και 1000 τάλαντα ασήμι (περ. 26.000 κιλά, AMCD) για πληρωμές μισθών και αγορά προμηθειών. Πριν ξεκινήσει, όμως, έγινε γνωστή η σχεδόν ολοκληρωτική κατάληψη της Ισπανίας από τους Ρωμαίους και στην Γερουσία ακούστηκαν φωνές που έλεγαν ότι έπρεπε ο στρατός αυτός και ο στόλος να πάει αμέσως στην Ιβηρική χερσόνησο. Ενόσω συζητιόταν η πρόταση, έφθασε η πληροφορία ότι ο ρωμαϊκός στρατός στην Σαρδηνία ήταν μικρός και ότι αναμενόταν αλλαγή του επικεφαλής διοικητή. Επιπροσθέτως, οι γηγενείς ήταν απηυδισμένοι από την ρωμαϊκή διοίκηση, που τελευταία είχε γίνει πολύ σκληρή. Τους είχε επιβληθεί βαρύς χρηματικός φόρος μαζί με την αναγκαστική παράδοση μεγάλων ποσοτήτων σιτηρών και πολύ εύκολα θα άλλαζαν στρατόπεδο. Όμως, η απόφαση είχε ληφθεί και ο Μάγων διατάχθηκε να αποπλεύσει για την Ισπανία. Για την Σαρδηνία, επελέγη ο Ασδρούβας Κάλβος (Hasdrubal Calvus = Φαλακρός), στον οποίο θα δινόταν παρόμοια δύναμη με αυτή που είχε σταλεί στην δυτική Μεσόγειο.

Την ίδια στιγμή, στην Ρώμη, οι ανάγκες του πολέμου επέβαλαν την επιβολή αυστηρών νόμων. Εδόθη διαταγή, οι αγρότες όλων των ρωμαϊκών πόλεων να μεταφέρουν την σοδειά τους μέσα στα τείχη, πριν από τον Ιούνιο. Σε αντίθετη περίπτωση, ο αγρότης υποχρεωνόταν να αχρηστεύσει τους αγρούς του, να πουλήσει τους σκλάβους του σε δημοπρασία και να κάψει τα κτήρια. Από την Σαρδηνία έφθασε μαζί με τον αποχωρούντα διοικητή και η αναφορά της καταστάσεως στο νησί. Οι κάτοικοι βρίσκονταν σε αναβρασμό και όλα έδειχναν ότι επέκειτο πόλεμος. Ο νέος διοικητής μόλις πάτησε στο νησί αρρώστησε και δεν ήταν σε θέση να αναλάβει τα καθήκοντά του αλλά και ο στρατός δεν ήταν αρκετός για να αντιμετωπίσει εξέγερση. Αμέσως, η Σύγκλητος διέταξε να πάνε στην Σαρδηνία 5000 πεζοί και 4000 ιππείς υπό τον πολύ έμπειρο Τίτο Μάνλιο Τορκάτο (Titus Manlius Torquatus),[525] ο οποίος στην πρώτη του θητεία ως ύπατος είχε κατακτήσει την Σαρδηνία.

Ενώ συνέβαιναν όλα αυτά, ο στόλος του Ασδρούβα που κατευθυνόταν στο νησί έπεσε σε καταιγίδα, παρασύρθηκε στις Βαλεαρίδες Νήσους και έπαθε ζημιές που θα

[522] Livius, XXIV.7.
[523] Δ.Σ., XXVI.15.
[524] Πολύβιος, VII.7.
[525] Δύο φορές ύπατος, FC, p. 58, έτος 235 & έτος 224 και κήνσωρ το έτος 231 π.Χ.

απαιτούσαν πολύ χρόνο για να επιδιορθωθούν. Ο Μάνλιος Τορκάτος έφθασε στο νησί και μαζί με τον ρωμαϊκό στρατό εκεί είχε στην διάθεσή του 22.000 πεζούς και 1200 ιππείς για να πολεμήσει τον στρατό των ντόπιων, τον οποίο νίκησε. Αλλά αμέσως μετά, έφθασε ο στόλος των Καρχηδονίων από τις Βαλεαρίδες Νήσους. Οι δύο στρατοί πολέμησαν σε μάχη εκ παρατάξεως. Πρώτα νικήθηκαν οι ντόπιοι και μετά οι Καρχηδόνιοι, οπότε και άρχισε η σφαγή: 12.000 εχθροί των Ρωμαίων σκοτώθηκαν, 3700 αιχμαλωτίσθηκαν μαζί με τον Ασδρούβα και Καρχηδόνιους ευγενείς.[526] Το καλοκαίρι του 215 π.Χ., η Σαρδηνία ήταν πάλι ολόκληρη απολύτως ρωμαϊκή και ο Μάνλιος επέστρεψε στην Ρώμη και το ανακοίνωσε στην Σύγκλητο. Ήταν η πρώτη χαρμόσυνη είδηση που ακουγόταν στην Ρώμη μετά από πολύ καιρό.

Το 214 π.Χ., η Σύγκλητος αποφάσισε να συνεχισθεί ο πόλεμος με περισσότερους από 100.000 άνδρες, στην δύναμη των οποίων θα εντάσσονταν και στρατιώτες από τους συμμάχους. Αποφασίσθηκε, λοιπόν, η χρηματοδότηση για την διατήρηση 18 λεγεώνων: 2 στην βόρεια Ιταλία, δηλαδή στην Εντεύθεν των Άλπεων Γαλατία (Gallia Cisalpina), 2 στην Σαρδηνία, 2 στην Σικελία, 2 στην Απουλία (νοτιοανατολική Ιταλία), 2 λεγεώνες εθελοντών σκλάβων στην Λουκέρια (Luceria), στην Απουλία, 1 στο Πικηνό (ανατολική κεντρική Ιταλία), 1 με τον στόλο στο Βρεντήσιον (Brindisi), 2 για την ασφάλεια της Ρώμης, και άλλες 4 θα βρίσκονταν από δύο στις διαταγές κάθε υπάτου. Η δύναμη αυτή δεν περιλάμβανε τον στρατό στην Ισπανία. Για την συγκέντρωση της έπρεπε να συγκροτηθούν 6 νέες λεγεώνες και να κατασκευασθεί νέος στόλος, ώστε η συνολική δύναμη των πλοίων να ανέλθει στα 150 πολεμικά.

Οι Καμπανοί, που έμαθαν για το μέγεθος της ρωμαϊκής δυνάμεως, φοβήθηκαν ότι θα άρχιζε πάλι ο πόλεμος με πολιορκία της Κάπουα και ειδοποίησαν τον Αννίβα. Ο Καρχηδόνιος στρατηγός έφθασε στην περιοχή και κατόπιν, με την προτροπή ορισμένων Ταραντίνων αιχμαλώτων που είχε απελευθερώσει, έφθασε μέχρι τον Τάραντα. Αλλά εκεί ανακάλυψε ότι οι κάτοικοι δεν ήταν διατεθειμένοι να του παραδώσουν την πόλη, και έτσι ξαναγύρισε στην Απουλία.[527] Οι Ρωμαίοι, όμως, δεν ενδιαφέρονταν για την Κάπουα αλλά για την Σικελία και τις Συρακούσες, όπου ο τύραννος Ιερώνυμος μόλις είχε σκοτωθεί. Το 214 π.Χ., η Σύγκλητος ανέθεσε την ευθύνη της Σικελίας στον ύπατο Μάρκο Κλαύδιο Μάρκελλο (M. Claudius Marcellus).[528] Όπως και άλλοι σημαίνοντες Ρωμαίοι, έχει χαρακτηρισθεί ως άνθρωπος που «αγαπούσε και θαύμαζε την ελληνική παιδεία και την επιστήμη».[529] Εν τούτοις, ήταν αυτός που έμελλε να καταλάβει τις Συρακούσες επικεφαλής ρωμαϊκού στρατού.

Στις Συρακούσες, όταν ο θάνατος του Ιερώνυμου στους Λεοντίνους έγινε γνωστός, ο Αδρανόδωρος οχύρωσε την Ορτυγία (την Νήσον/Nasos), που ενωνόταν με τις Συρακούσες με στενό ισθμό, αλλά και άλλα σημεία της πόλεως, έτσι ώστε να εξασφαλίσει τις σιταποθήκες. Ο φίλος του Ζώιππος είχε σταλεί από τον Ιερώνυμο ως πρέσβης στον Πτολεμαίο Δ' Φιλοπάτωρα της Αιγύπτου και είχε μείνει εκεί και άρα δεν μπορούσε να τον βοηθήσει. Σε άλλο σημείο των Συρακουσών, το αριστοκρατικό Συμβούλιο[530]

[526] Livius, XXIII.32 & 34.10-17 & 40-41.7.
[527] Livius, XXIV.11-20.
[528] FC, p. 61, έτος 214.
[529] Πλούταρχος, *Βίοι Παράλληλοι,* «Μάρκελλος», I.
[530] Μπορεί να ήταν και είδος βουλής, Berger, pp. 67-68.

της πόλεως, που λειτουργούσε μέχρι τον θάνατο του Ιέρωνα Β', συνεδρίασε και αποφάσισε να ζητήσει από τον Αδρανόδωρο να θέσει τον εαυτό του υπό το Συμβούλιο και τους πολίτες και να παραδώσει την Ορτυγία, αλλιώς θα έπαιρνε δραστικά μέτρα. Όντως και παρά την αντίθετη γνώμη της συζύγου του Δαμαρέτης, εκείνος παρέδωσε την ακρόπολη, υπολογίζοντας ότι θα έβρισκε τελικά τρόπο για να αναλάβει την εξουσία στην πόλη. Μετά την εκλογή αρχόντων ή/και στρατηγών, το θησαυροφυλάκιο του τυράννου Ιερώνυμου μεταφέρθηκε από τους Λεοντίνους στις Συρακούσες και γκρεμίστηκε το τμήμα του τείχους που χώριζε την Ορτυγία από την υπόλοιπη πόλη.

Οι Ιπποκράτης και Επικύδης, που είχαν σταλεί από τον Αννίβα, συζητώντας κυρίως με στρατιώτες που είχαν λιποτακτήσει από τον ρωμαϊκό στρατό αλλά και με τους φτωχότερους των πολιτών, κατηγορούσαν το Συμβούλιο και τους αριστοκράτες ότι ενώ υποστήριζαν δημοσίως μια ελεύθερη από τυράννους και εξωτερικές δεσμεύσεις πόλη, στη πραγματικότητα εργάζονταν μυστικά για να αναλάβουν την αρχή και να ανανεώσουν την συμμαχία με την Ρώμη. Οι φήμες αυτές που είχαν αρχίσει να απλώνονται στην πόλη έδωσαν νέο κίνητρο στην Δαμαρέτη για να πείσει τον σύζυγό της ότι τώρα ήταν η ευκαιρία για «στάση». Η συνωμοσία, όμως, αποκαλύφθηκε και ο Αδρανόδωρος μαζί με τον Θέμιστο (Πίνακας 3) σκοτώθηκαν καθώς προσέρχονταν στην συνεδρίαση του Συμβουλίου. Εκείνη η συνεδρίαση περιστράφηκε γύρω από το ποιοι ήταν υπαίτιοι για ό,τι είχε συμβεί μετά τον θάνατο του Ιέρωνα Β' και αποφασίσθηκε όλοι οι συγγενείς του Ιερώνυμου να σκοτωθούν. Πρώτες-πρώτες έπρεπε να εξοντωθούν η Δαμαρέτη, κόρη του Ιέρωνα Β', και η Αρμονία, κόρη του γιου του Γέλωνα Β', διότι συμμετείχαν ενεργά στην συνωμοσία. Η κόρη του Ιέρωνα Β' και σύζυγος του Ζώιππου, η Ηράκλεια, μόλις έμαθε ότι έρχονταν για να την συλλάβουν κατέφυγε μαζί με τις κόρες της στον ναΐσκο δίπλα στο σπίτι τους. Οι στρατιώτες της έκοψαν τον λαιμό και μετά κυνήγησαν και σκότωσαν τις κόρες της μέσα στο σπίτι.[531] Στην συνεδρίαση του Συμβουλίου, που περιστράφηκε γύρω από την αντικατάσταση των δύο συνωμοτών αρχόντων που είχαν σκοτωθεί, προτάθηκαν τόσο επίμονα από πολίτες και στρατιώτες οι Ιπποκράτης και Επικύδης, που τελικά το Συμβούλιο φοβούμενο εξέγερση επικύρωσε την εκλογή τους.

Ενόσω συνέβαιναν αυτά τα γεγονότα, οι Ρωμαίοι παρακολουθούσαν διακριτικά τα τεκταινόμενα στις Συρακούσες. Ο υπό τις διαταγές του στρατηγού Μαρκέλλου, Άππιος Κλαύδιος, ναυλοχούσε με 100 πολεμικά σε κοντινό λιμάνι του νησιού. Ανέμενε το αποτέλεσμα των γεγονότων στην σικελική πόλη, ενώ ορισμένα πλοία του είχαν εμφανισθεί έξω από τα λιμάνια της πόλεως. Μόλις άρχισαν στις Συρακούσες οι πρεσβευτικές συζητήσεις για ανανέωση της συμμαχίας, όλοι ξαφνιάστηκαν όταν υπήρξαν φήμες ότι μικρός καρχηδονιακός στόλος είχε φθάσει στο ακρωτήριο Πάχυνον, στην νοτιοανατολική Σικελία. Ναύαρχος ήταν ο Ιμίλκων. Ο λαός έτρεξε στον Μεγάλο Λιμένα για να εμποδίσει την αποβίβαση Ρωμαίων και γενικά η πόλη βρισκόταν σε μεγάλη αναταραχή με τις έντονες φήμες για ανανέωση της συμφωνίας. Λόγω της ανώμαλης καταστάσεως έπρεπε να συγκληθεί η εκκλησία του δήμου για να εξετασθεί το ζήτημα και να ληφθεί απόφαση. Ο Απολωνίδης, ένας από τους σημαντικότερους άρχοντες, εξήγησε ότι η πόλη βρισκόταν στην κόψη του ξυραφιού, ανάμεσα στην σωτηρία και στην καταστροφή, και μια διαίρεση των πολιτών σε προ-ρωμαϊκή και προ-καρχηδονιακή μερίδα θα

---

[531] Livius, XXIV.21-26.

απέβαινε ολέθρια. Έπρεπε λοιπόν να ακολουθήσουν την επιλογή του Ιέρωνα Β' παρά του Ιερώνυμου, διότι η ρωμαϊκή συμμαχία είχε αποδειχθεί καρποφόρα («feliciter») σε αντίθεση με την ιδέα μιας καρχηδονιακής που δεν είχε δοκιμασθεί. Βέβαια, από την μία πλευρά έπρεπε να μην προκαλέσουν σε πόλεμο τους Καρχηδόνιους αλλά και από την άλλη να αποφύγουν οποιαδήποτε ενέργεια υπέρ ή εναντίον των Ρωμαίων που θα τους έφερνε μπροστά στο δίλημμα ή ειρήνη ή πόλεμος. Ο ισορροπημένος αυτός λόγος, που δεν συντασσόταν τελικά με καμία πλευρά, προξένησε μεγάλη εντύπωση στους παρευρισκομένους. Στις συζητήσεις ζητήθηκε να συμμετάσχουν και στρατιωτικοί ενώ σχηματίσθηκε και ένα στρατιωτικό συμβούλιο. Το αποτέλεσμα των διαβουλεύσεων ήταν η διαπίστωση ότι δεν είχαν την απαιτούμενη στρατιωτική και ναυτική δύναμη να πολεμήσουν τους Ρωμαίους και άρα έπρεπε να ανανεώσουν την συμμαχία μαζί τους.[532]

Οι Συρακούσιοι, βέβαια, είχαν ξεχάσει πως είχαν επιλέξει για άρχοντες δύο στρατηγούς που στην πραγματικότητα υποστήριζαν τον Αννίβα και θα έψαχναν ευκαιρία για να ανατρέψουν στην πράξη την απόφαση της πόλεως. Μόλις είχαν αναχωρήσει οι απεσταλμένοι για να ζητήσουν την ανανέωση της συμμαχίας με την Ρώμη, όταν έφθασαν πρέσβεις από τους Λεοντίνους παρακαλώντας να σταλεί στρατός για να υπερασπισθεί την περιοχή τους. Το Συμβούλιο σκέφθηκε ότι ήταν μια πολύ καλή ευκαιρία για να απαλλαγεί από στρατηγούς και στρατιώτες που μπορεί να προκαλούσαν προβλήματα στην πόλη. Έστειλαν, λοιπόν, 4000 ελαφρά οπλισμένους μισθοφόρους και αυτόμολους του ρωμαϊκού στρατού υπό τον Ιπποκράτη, για να λύσει το ζήτημα. Ο Ιπποκράτης, όμως, βρήκε την ευκαιρία και την δικαιολογία να λεηλατήσει γαίες που βρίσκονταν στα όρια της ρωμαϊκής επικράτειας και έτσι να προκαλέσει την μήνιν των Ρωμαίων. Επίσης, επιτέθηκε και σε ρωμαϊκό απόσπασμα, ίσως με απώτερο σκοπό να προκαλέσει ρήξη ανάμεσα σε Ρωμαίους και Συρακούσιους.

Παράλληλα, ο Επικύδης είχε πάει στους Λεοντίνους και εκμεταλλευόμενος το εκεί αντιρωμαϊκό κλίμα ξεσήκωνε τους πολίτες και εναντίον των Συρακουσίων. Αφού τους ενημέρωσε για την σύναψη της νέας συμμαχίας με τους Ρωμαίους, υποστήριξε ότι όλες οι πόλεις που προηγουμένως βρίσκονταν υπό την εξουσία του τυράννου των Συρακουσών, ήταν πλέον και υπό τους Ρωμαίους. Συνεπώς, ή έπρεπε οι Λεοντίνοι να εξαιρεθούν από την συνθήκη, διότι είχαν αμέσως αποκτήσει την ελευθερία τους όταν στην πόλη σκοτώθηκε ο τύραννος, ή δεν θα αποδέχονταν την συμμαχία. Εξαιτίας των επιχειρήσεων του Ιπποκράτη, οι Ρωμαίοι απαίτησαν από τους Συρακούσιους να εκδιώξουν αμέσως τους δύο ελληνο-καρχηδόνιους από την Σικελία. Όταν οι Συρακούσιοι έμαθαν για τις αντιρρήσεις των Λεοντίνων σχετικά με την συμμαχία τους με τους Ρωμαίους, απάντησαν απλά ότι οι Λεοντίνοι δεν υπέκειντο στην δικαιοδοσία τους και άρα θα μπορούσαν οι Ρωμαίοι να τους κηρύξουν πόλεμο χωρίς να έχουν παραβεί την συνθήκη. Εάν μάλιστα οι Ρωμαίοι ζητούσαν την βοήθεια των Συρακουσίων, οι τελευταίοι θα συμμετείχαν στον πόλεμο, έτσι ώστε μετά την νίκη τους οι Λεοντίνοι να τεθούν υπό την δικαιοδοσία τους.[533] Με άλλα λόγια, οι Συρακούσιοι παγίδευσαν διπλωματικά και στρατιωτικά τους Λεοντίνους. Τους μήνυσαν, δηλαδή, ότι είτε έτσι είτε αλλιώς θα τους είχαν υπό τον έλεγχό τους.

---

[532] Livius, XXIV.27-28.

[533] Livius, XXIV.29.

Όμως οι Ρωμαίοι δεν περίμεναν να λύσουν οι Σικελιώτες Έλληνες τις διαφορές τους διπλωματικά. Η Ρώμη έπρεπε πλέον κάθε στιγμή και αμέσως να αποδεικνύει δια των όπλων ότι ήταν η κυρίαρχος σε αυτόν τον πόλεμο και ότι δεν θα ανεχόταν την παραμικρή αντίρρηση στην Σικελία. Ο Μάρκελλος και ο Άππιος κινήθηκαν ταυτοχρόνως εναντίον των Λεοντίνων με αφορμή το γεγονός ότι Ρωμαίοι φρουροί είχαν σκοτωθεί στους Λεοντίνους κατά την διάρκεια των συνομιλιών. Η πόλη έπεσε στην πρώτη επίθεση, αλλά οι Ιπποκράτης και Επικύδης κατάφεραν να δραπετεύσουν. Οι 8000 στρατιώτες που είχαν στείλει οι Συρακούσιοι δεν πρόλαβαν να φθάσουν, αλλά ο αγγελιαφόρος που συνάντησαν υπερέβαλε λέγοντας ότι σχεδόν όλοι οι ενήλικοι είχαν σφαγιασθεί και ότι η πόλη είχε λεηλατηθεί σε σημείο που όλη η περιουσία των πλουσίων είχε αρπαχτεί. Στην πραγματικότητα, ο Μάρκελλος είχε συγκεντρώσει, μαστιγώσει δημόσια και σκοτώσει όλους τους αυτόμολους από τον ρωμαϊκό στρατό.[534]

Οι Συρακούσιοι στρατηγοί, όμως, αποφάσισαν να καταλάβουν πρώτα την Ἑρβησσό, όπου συνάντησαν τον Ιπποκράτη και τον Επικύδη. Οι δύο ελληνο-καρχηδόνιοι βρήκαν αμέσως υποστηριχτές ανάμεσα στους στρατιώτες, πολλοί από τους οποίους είχαν υπηρετήσει στον ρωμαϊκό στρατό ως ελαφρά οπλισμένοι, είχαν αιχμαλωτισθεί αλλά είχαν απελευθερωθεί από τον Αννίβα στα πλαίσια της πολιτικής του να προσελκύσει τους ντόπιους λαούς εναντίον των Ρωμαίων. Όταν οι Ιπποκράτης και Επικύδης έμαθαν τις υπερβολές για τους Λεοντίνους, βρήκαν έναν στρατιώτη που είχε αμυνθεί στους Λεοντίνους και τον έστειλαν στις Συρακούσες να πει τα νέα στον λαό και στο Συμβούλιο. Λαός και αριστοκρατία πίστεψαν στα λόγια του άνδρα και τρομοκρατήθηκαν από αυτά που μπορούσαν να συμβούν και στις Συρακούσες και αποφάσισαν να κλείσουν τις πύλες. Όμως, πολύ σύντομα, έξω από τις πύλες έφθασαν οι Ιπποκράτης και Επικύδης με τον στρατό και οι στρατιώτες συνεννοούνταν με τους συγγενείς τους εντός των τειχών για να τους επιτρέψουν να μπουν και να υπερασπισθούν την πόλη από τους Ρωμαίους. Μία πύλη άνοιξε αλλά οι στρατηγοί των Συρακουσών είχαν διαφορετική γνώμη, φοβούμενοι την επιβολή μίας ακόμη τυραννίας. Έτσι, άρχισε μια διαμάχη με το πλήθος, εάν έπρεπε να αφήσουν τον στρατό από έξω να μπει μέσα. Όμως οι μισθοφόροι, όσοι ήσαν φυγάδες, και στρατιώτες πιστοί στο τυραννικό καθεστώς, ενώθηκαν αμέσως με τον στρατό έξω από τα τείχη και σκότωσαν αρκετούς άρχοντες. Την επομένη απελευθέρωσαν όσους ήταν σκλάβοι αλλά και τους εγκληματίες από την φυλακή. Οι πολίτες μαζί με όλους αυτούς, τον όχλο, εξέλεξαν φυσικά ως στρατηγούς τον Ιπποκράτη και τον Επικύδη.[535] «Ea natura multitudinis est: aut servit humiliter aut superbe dominatur»,[536] έχει γράψει χαρακτηριστικά για το πλήθος στις Συρακούσες ο Λίβιος.

Όταν έγινε γνωστό ποιοι είχαν αναλάβει την εξουσία στις Συρακούσες και τα νέα έφθασαν στο ρωμαϊκό στρατόπεδο στους Λεοντίνους, αμέσως θεωρήθηκε ότι οι Συρακούσες πλέον έκλιναν προς τους Καρχηδόνιους. Ο ρωμαϊκός στρατός έφυγε από τους Λεοντίνους και στρατοπέδευσε στο Ολυμπιείον (Δες 5. Χάρτης Συρακουσών, στο τέλος του τόμου), κοντά στις Συρακούσες. Ο Άππιος έστειλε μία αναγνωριστική τετρή-

[534] Πλούταρχος, *Βίοι Παράλληλοι*, «Μάρκελλος», XIV.

[535] Livius, XXIV.30-32.

[536] «Αυτή είναι η φύση του πλήθους: ή ταπεινός υπηρέτης [της εξουσίας] ή υπερόπτης αφέντης [της εξουσίας]», Livius, XXIV.25.8.

ρη, η οποία και συνελήφθη αλλά και αντιπροσωπεία από την ξηρά για συνομιλίες. Οι Ρωμαίοι μήνυσαν στους Συρακούσιους ότι έφερναν βοήθεια και όχι πόλεμο. Εάν επιτρεπόταν σε όσους εξαιτίας των πρόσφατων γεγονότων είχαν καταφύγει στους Ρωμαίους να επιστρέψουν στην πόλη, εάν οι υπεύθυνοι για την σφαγή παραδίδοντας σε εκείνους, και εφόσον η ελευθερία και η έννομη τάξη επανέρχονταν στις Συρακούσες, δεν υπήρχε κανένας λόγος πολέμου. Σε αντίθετη περίπτωση, οι Ρωμαίοι κήρυσσαν πόλεμο. Με άλλα λόγια, τους έλεγαν ότι έπρεπε να υποταχθούν στην ρωμαϊκή βούληση. Ο Επικύδης απάντησε ότι μόνη της η πόλη θα αποφάσιζε για το ποιοι θα την διοικούσαν και εάν είχαν έρθει γι' αυτόν τον λόγο, να φύγουν. Τους προειδοποίησε, μάλιστα, ότι η πολιορκία της πόλεως δεν θα ήταν ο περίπατος που είχαν αντιμετωπίσει στους Λεοντίνους. «Ita legatis relictis portas clausit».[537] Έτσι άρχισε η ρωμαϊκή πολιορκία των Συρακουσών από ξηρά και θάλασσα.

Τα λόγια του Επικύδη προς τους Ρωμαίους πρέσβεις ήταν προφητικά. Οι Συρακούσες είχαν πολλές φορές στο παρελθόν υποστεί πολιορκία από διάφορους στρατούς και είχαν αντέξει. Οι Ρωμαίοι θα είχαν ίσως καταλάβει πολύ γρήγορα την πόλη εάν δεν έπρεπε να αναμετρηθούν με την ιδιοφυΐα ενός και μοναδικού Σικελιώτη Έλληνα, του μαθηματικού, φυσικού, και μηχανικού Αρχιμήδη, τον οποίον είχε πείσει ο Ιέρων Β' να χρησιμοποιήσει με πρακτικό τρόπο τις θεωρητικές του αναζητήσεις για τις επιθετικές και αμυντικές ανάγκες της πόλεως.[538] Εκεί όπου τα τείχη ήταν πιο εύκολα προσβάσιμα από το έδαφος είχαν τοποθετηθεί καταπέλτες και άλλα πυροβόλα, κατασκευασμένα σε σχέδια του Έλληνα μηχανικού. Τα όπλα του Συρακούσιου μηχανικού έβαλαν παντός είδους βλήματα μαζί με τεράστιους λίθους, σκοτώνοντας και σκορπίζοντας τους σχηματισμούς των αντιπάλων.

Ο Μάρκελλος πραγματοποίησε την πρώτη προσβολή από την πλευρά της Αχραδινής, εκεί όπου η θάλασσα βρέχει τα τείχη. Στόλος από 60 πεντήρεις πλησίασε το τείχος και τοξότες, σφενδονήτες και ακοντιστές έριχναν τέτοιο πλήθος βολών ώστε ήταν αδύνατον για τους υπερασπιστές να πολεμήσουν. Άλλες πεντήρεις, με αφαιρεμένα τα κουπιά από την μία τους πλευρά, δεμένες ανά δύο και προωθούμενες από την εξωτερική σειρά των κουπιών τους σαν ένα πλοίο, ήταν φορτωμένες με πολυώροφους πολεμικούς πύργους και πολιορκητικές μηχανές. Η ρωμαϊκή σαμβύκη (λατ. sambuca)[539] ήταν μεγάλη θωρακισμένη κλίμακα στηριγμένη επάνω στο κατάστρωμα δύο πολεμικών.[540] Δύο παράλληλα σχοινιά, δεμένα στην κλίμακα, πέρναγαν από τροχαλίες που ήταν στηριγμένες στην κορυφή ιστίων έτσι ώστε την κατάλληλη στιγμή να μπορεί να σηκωθεί η σκάλα και να τοποθετηθεί επάνω στο τείχος για να ανέβουν οι στρατιώτες.

---

[537] Livius, XXIV.33, «Έτσι, (αφού τους είπε αυτά), εγκατέλειψε τους πρέσβεις και έκλεισε τις πύλες» ή «Οὕτως, τοὺς πρέσβεις εγκατέλειψεν, τὰς θύρας ἔκλεισεν», με την αντίστοιχη οικονομία λέξεων της αρχαίας ελληνικής.

[538] Πλούταρχος, *Βίοι Παράλληλοι*, «Μάρκελλος», XIV.

[539] DGRA, λμ. «sambuca» ήταν μουσικό όργανο που έμοιαζε με άρπα και από το οποίο πήρε το όνομά της η ρωμαϊκή πολιορκητική μηχανή.

[540] Duncan B. Campbell, *Greek and Roman Siege Machinery 399 BC-AD 363* (Oxford: Osprey, 2003), p. 22, ενώ για την τροχήλατη σαμβύκη δες *Ίδιο*, pp. 24 & plate B & 44.

Ο Αρχιμήδης αντιμετώπισε αρχικά τα ρωμαϊκά πολεμικά με ρίψη μεγάλων λίθων από ψηλά και από διταλαντιαίους παλίντονους λιθοβόλους καταπέλτες[541] που κατέστρεφαν τις σαμβύκες και τα πλοία. Επίσης, οπές ανοίχθηκαν κάθετα στο τείχος της πόλεως και τοξότες μαζί με οξυβελείς καταπέλτες έριχναν βολές προφυλαγμένοι, χωρίς να κινδυνεύουν οι χειριστές τους. Κάποια πολεμικά βυθίσθηκαν. Οι Συρακούσιοι εξουδετέρωναν τα πολεμικά που πλησίαζαν με σιδερένια αρπάγη (χεῖρα σιδηρᾶν) που κρεμόταν από χονδρή αλυσίδα. Η αρπάγη ριχνόταν στην πλώρη του πλοίου με την βοήθεια δοκού που προεξείχε από τα τείχη. Η στηριγμένη δοκός χρησιμοποιούνταν ως μοχλός και όταν σπρωχνόταν προς τα κάτω, προς το έδαφος, με την βοήθεια βάρους σήκωνε την πλώρη του πολεμικού στον αέρα. Κατόπιν, η απότομη μετακίνηση της δοκού προς την αρχική της θέση, έριχνε το πλοίο με δύναμη πίσω στο νερό. Έτσι, το πολεμικό άλλοτε βυθιζόταν, άλλοτε γινόταν κομμάτια επάνω στα βράχια, αλλά ακόμη και εάν έμενε σε όρθια θέση στην θάλασσα, τρομοκρατούσε ναύτες και στρατιώτες. Μερικές φορές, οι υπερασπιστές το κράταγαν στον αέρα με την σιδερένια αρπάγη και το ταρακουνούσαν μέχρι να πέσουν οι επιβαίνοντες από ψηλά στην θάλασσα και μετά άφηναν το πλοίο να πέσει.[542] Ο Σικελιώτης μηχανικός ίσως χρησιμοποίησε και μεταλλικά κάτοπτρα για να βάλει φωτιά στα ρωμαϊκά πλοία με την βοήθεια του ήλιου, αλλά μάλλον χωρίς μεγάλη επιτυχία.[543] Οι μηχανισμοί του Αρχιμήδη απέτρεψαν το αρχικό σχέδιο επιθέσεως των Ρωμαίων από την θάλασσα. Την ίδια τύχη, όμως, είχαν και οι Ρωμαίοι από την ξηρά. Η καλή οχύρωση, οι καταπέλτες του Αρχιμήδη αλλά και η απότομη κλίση του φυσικού βράχου, προστάτευαν την πόλη απολύτως. Ένεκα τούτων, αποφασίσθηκε από τους Ρωμαίους να αποκλεισθεί η πόλη από στεριά και θάλασσα για να αναγκασθεί να παραδοθεί.[544]

Μέχρι να αποδώσει καρπούς ο ρωμαϊκός αποκλεισμός, ο Μάρκελλος ξεκίνησε την κατάληψη σικελικών πόλεων που είχαν προσχωρήσει στους Καρχηδόνιους, αλλά

---

[541] Για τους παλίντονους λιθοβόλους καταπέλτες δες Ηλιόπουλος, σ. 128-132 & 152. Ο διταλαντιαίος καταπέλτης μπορούσε να εκτοξεύσει λίθους μέχρι βάρους δύο ταλάντων (περί τα 60 κιλά). Για το τάλαντο ως μονάδα βάρους δες DAGR, λμ. «talentum». Παλίντονοι ονομάζονταν οι καταπέλτες που εκτόξευαν υπό γωνία. Δες DGRA, λμ. «tormentum».

[542] Υπάρχουν διάφορες απόψεις για το τι ήταν αυτό το σιδερένιο χέρι του Αρχιμήδη. Δες διάφορες προσπάθειες ανακατασκευής του στο <http://www.math.nyu.edu/~crorres/Archimedes/Claw/models.html>. Δες ανακατασκευή με άγκιστρο και περιγραφή δοκιμών στο Chris Rorres and Harry G. Harris, «A Formidable War Machine: Construction and Operation of Archimedes' Iron Hand,» *Symposium on Extraordinary Machines and Structures in Antiquity*, 19-24 August 19-24 2001, Olympia, Greece, 18 p. στο <https://archive.org/details/rorres-and-harris-a-formidable-war-machine-construction-and-operation-of-archimedes-iron-hand-2001>. Το άρθρο είχε συμπεριληφθεί στον τόμο *Extraordinary Machines and Structures in Antiquity*, ed., S. A. Paipetis (Αθήνα: Περί Τεχνών, 2003).

[543] Το ζήτημα της χρήσεως των κατόπτρων έχει αμφισβητηθεί έντονα, κυρίως διότι αναφέρεται μόνο από ύστερες πηγές [D. L. Simms, «Archimedes and the Burning Mirrors of Syracuse,» *Technology and Culture* 18 (January 1977): 1-24]. Βέβαια, το πλήθος των επιχειρημάτων που αναφέρει ο Simms για να απορρίψει στο τέλος την χρήση τους επιβεβαιώνουν ότι ο Αρχιμήδης γνώριζε την θεωρία της οπτικής περί κατόπτρων αλλά και ότι η χρήση τους στην πολιορκία των Συρακουσών μπορεί να ήταν περιστασιακή και όχι πάντα επιτυχής. Αυτή η διαπίστωση ίσως επιβεβαιώνει γιατί δεν αναφέρονται από τις κύριες πηγές μας (Λίβιος, Πλούταρχος, Πολύβιος). Δες και σχόλιο σε Lancel, *Hannibal*, p. 126.

[544] Livius, XXIV.34 και Πλούταρχος, *Βίοι Παράλληλοι*, «Μάρκελλος», XV-XVII και Πολύβιος, VIII.3-7.

έτσι τους προκάλεσε να αποβιβάσουν δυνάμεις στην Σικελία. Οι πόλεις Ἕλωρος και Ἑρβησσός παραδόθηκαν και ο Ρωμαίος στρατηγός επιτέθηκε και κατέλαβε τα Μέγαρα Υβλαία, τα οποία λεηλάτησε και κατέστρεψε για να παραδειγματίσει τους Συρακούσιους. Ο Ιμίλκων, που είχε ιδίαν γνώμη από τις περιπολίες του έξω από το Πάχυνον ακρωτήριο, είχε πείσει την Γερουσία στην Καρχηδόνα να εκστρατεύσει στην Σικελία με την μεγαλύτερη δυνατή δύναμη. Το ότι ο Ιπποκράτης ήταν επικεφαλής στρατηγός στις Συρακούσες ήταν ένα ισχυρό επιχείρημα για αποστολή δυνάμεων στην Σικελία. Αλλά και οι απεσταλμένοι που είχαν συνοδεύσει τον Ιμίλκωνα στην Καρχηδόνα μαζί με επιστολή του Αννίβα, που συνιστούσε άμεση επέμβαση, έπεισαν την Γερουσία να στείλει 25.000 πεζούς, 3000 ιππείς, και 12 ελέφαντες στο νησί. Ο Ιμίλκων αποβίβασε τον στρατό στην Ηράκλεια Μινώα και μετά από πολιορκία λίγων ημερών κατέλαβε τον Ακράγαντα. Στις Συρακούσες θεώρησαν πως έπρεπε να βοηθήσουν τους Καρχηδόνιους και έτσι ο Επικύδης, με μέρος του στρατού, έμεινε επικεφαλής της φρουράς της πόλεως, αλλά ο Ιπποκράτης με 10.000 πεζούς και 500 ιππείς βγήκε την νύχτα από τα τείχη και βάδισαν μακριά από τις Συρακούσες. Είχαν γίνει, όμως, αντιληπτοί από τον Μάρκελλο, ο οποίος τους επιτέθηκε την ώρα που είχαν αφήσει τα όπλα και ήταν απασχολημένοι με το στήσιμο του στρατοπέδου. Νίκησε αμέσως το διασκορπισμένο πεζικό, ενώ το ιππικό μόλις πρόφθασε να ξεφύγει υπό τον Ιπποκράτη. Ο Μάρκελλος γύρισε αμέσως πίσω στις Συρακούσες. Μετά από μερικές ημέρες, ο Ιπποκράτης και ό,τι είχε διασωθεί από τον στρατό του συνάντησε τον Ιμίλκωνα στο στρατόπεδο που είχε στηθεί στον Άναπο ποταμό, ενώ ο Βομίλκας με 55 πολεμικά κατάφερε να μπει στον Μεγάλο Λιμένα.[545]

Εν τω μεταξύ, σε μερικές πόλεις οι ρωμαϊκές φρουρές εκδιώχθηκαν ή εξολοθρεύθηκαν μετά από προδοσία, αλλά στην Έννα ο επικεφαλής της φρουράς Λούκιος Πινάριος (Lucius Pinarius) δεν έγινε το εύκολο θύμα. Η φρουρά προστάτευε κάθε ευάλωτο σημείο της πόλεως μέρα και νύχτα και κοιμόταν με τα όπλα της. Οι άρχοντες της Έννας, όμως, είχαν ήδη συνεννοηθεί να παραδώσουν την πόλη στον Ιμίλκωνα και ενημέρωσαν τον Πινάριο ότι είχαν συμφωνήσει να είναι σύμμαχοι με την Ρώμη, όχι σκλάβοι. Ως ελεύθεροι άνθρωποι, λοιπόν, απαιτούσαν να τους παραδοθούν τα κλειδιά από τις πύλες της πόλεως, διότι δεν επιθυμούσαν την διατήρηση της συμμαχίας. Ο Ρωμαίος φρούραρχος τους απάντησε ότι τα κλειδιά τού τα είχε δώσει ο στρατηγός και ως Ρωμαίος αξιωματικός δεν μπορούσε να εγκαταλείψει την θέση του, πράγμα που θα εθεωρείτο στρατιωτική προδοσία και επέσυρε την ποινή του θανάτου ακόμη και για τα ίδια του τα παιδιά. Θα υπάκουε μόνο σε εντολή του Μαρκέλλου. Οι άρχοντες αρνήθηκαν να συνεννοηθούν με τον Μάρκελλο που ήταν μακριά αλλά συμφώνησαν να συγκληθεί συνέλευση των πολιτών για να τους μιλήσει ο Πινάριος. Εκείνος, την ίδια νύχτα, ενημέρωσε τους στρατιώτες του ότι την επομένη θα τους έκανε σήμα με τον μανδύα του να επιτεθούν στους συγκεντρωμένους πολίτες και να τους σφάξουν, όπως και έγινε. Όταν ο Μάρκελλος έμαθε το συμβάν επέτρεψε στους στρατιώτες να λεηλατήσουν τις περιουσίες των κατοίκων και θεώρησε ότι θα ήταν καλό παράδειγμα για τις πόλεις που ήθελαν να αποστατήσουν. Το νέο της σφαγής στην Έννα έγινε αμέσως γνωστό στην Σικελία.[546] Όταν οι Ρωμαίοι, λοιπόν, βρίσκονταν σε πόλεμο έβαζαν στην

---

[545] Livius, XXIV.34-36.

[546] Livius, XXIV.37-39.

άκρη τις συμφωνίες περί συμμαχίας και χρησιμοποιούσαν τον σίδηρο. Βέβαια, από πλευράς ισχυρισμών, και οι δύο πλευρές είχαν βάσιμα επιχειρήματα, αλλά εδώ ήταν περίοδος πολέμου και στον πόλεμο ισχύει το δίκαιο του στρατιωτικά ισχυροτέρου.

Οι μήνες πέρναγαν, άλλες πόλεις είχαν πάει στην πλευρά των Καρχηδονίων και άλλες είχαν μείνει πιστές στην Ρώμη, αλλά η πολιορκία των Συρακουσών διαρκούσε μέχρι το 212 π.Χ. χωρίς αποτέλεσμα. Ο Μάρκελλος είχε αντιληφθεί ότι η οχύρωση της πόλεως ήταν τέτοια που απέκλειε κάθε πιθανή κατάληψή της με επίθεση, ενώ ούτε ο αποκλεισμός απέδιδε αφού έρχονταν άπλετες προμήθειες από την Καρχηδόνα. Τελευταία του ελπίδα ήταν να βρει πρόθυμους Συρακούσιους να τον βοηθήσουν να μπει στην πόλη. Με αυτόν τον σκοπό εστάλη ένας σκλάβος, που παρουσιάσθηκε ως φυγάς από τον ρωμαϊκό στρατό, και του επετράπη η είσοδος στις Συρακούσες, αλλά τελικά οι συνωμότες αποκαλύφθηκαν και εκτελέσθηκαν.

Αμέσως μετά, όμως, παρουσιάσθηκε νέα ευκαιρία. Ρωμαϊκά πλοία είχαν συλλάβει τον Λακεδαιμόνιο Δάμιππο καθώς προσπαθούσε να φύγει από την πόλη για να πάει στον Φίλιππο Ε’ της Μακεδονίας. Ο Επικύδης ήθελε οπωσδήποτε να τον εξαγοράσει αλλά και ο Μάρκελλος να τον παραδώσει, διότι ο δεύτερος σκεφτόταν να έρθει σε συνεννόηση με τους Αιτωλούς, οι οποίοι ήταν σύμμαχοι των Σπαρτιατών και εχθροί των Μακεδόνων. Οι συζητήσεις για το ύψος της χρηματικής εξαγοράς αποφασίσθηκε να γίνουν στο σημείο του τείχους που βρισκόταν επάνω από τον όρμο του Τρωγίλου (Trogilos, BAGROW, 47:G4, σημερ. Santa Panagia ή Santa Banacia, δες 5. Χάρτης Συρακουσών, στο τέλος του τόμου), στην βορειοανατολική πλευρά των Συρακουσών. Οι αντιπροσωπίες συναντήθηκαν αρκετές φορές εκεί και ένας παρατηρητικός Ρωμαίος στρατιώτης υπολόγισε ότι εκείνο το σημείο του τείχους ήταν χαμηλότερο και άρα ευπρόσβλητο ακόμη και με μετρίου μεγέθους σκάλες. Η παρατήρηση αναφέρθηκε στον Μάρκελλο, αλλά ο στρατηγός γνώριζε ότι το συγκεκριμένο σημείο φυλασσόταν πολύ προσεκτικά, προφανώς λόγω του ότι ήταν τρωτό. Έπρεπε λοιπόν να περιμένουν για την κατάλληλη στιγμή, η οποία δεν άργησε. Κάποιος αυτόμολος ενημέρωσε ότι επρόκειτο να γίνουν οι τριήμερες γιορτές για την Αρτέμιδα. Στις γιορτές αυτές θα προσφερόταν στα δημόσια συμπόσια που θα διοργανώνονταν για όλους τους πολίτες άφθονο κρασί, μια που πολλά άλλα είδη έλειπαν λόγω του ρωμαϊκού αποκλεισμού. Επελέγησαν οι πιο θαρραλέοι αξιωματικοί και στρατιώτες για να επιχειρήσουν να ανέβουν στο τείχος του Τρωγίλου με σκάλες, διότι πολλοί πίστευαν ότι οι λόχοι θα οδηγούνταν σε βέβαιο θάνατο.

Όταν η νύχτα ήταν αρκετά προχωρημένη και ο Μάρκελλος πίστευε ότι οι περισσότεροι πολίτες και φρουροί θα είχαν μεθύσει και θα είχαν κοιμηθεί διέταξε 1000 στρατιώτες, κατάλληλα προετοιμασμένους και σε μακρές φάλαγγες για να μην γίνουν εύκολα αντιληπτοί, να αρχίσουν την επιχείρηση. Αυτοί, έφθασαν στα τείχη και άρχισαν με την μεγαλύτερη δυνατή ησυχία να ανεβαίνουν τις σκάλες που είχαν ήδη τοποθετηθεί και να φθάνουν στην κορυφή του τείχους ανενόχλητοι. Μετά τους χίλιους πρώτους, ανέβηκαν και άλλοι στρατιώτες στα τείχη μέχρι που έγιναν αντιληπτοί από κοντινή φρουρά. Οι υπερασπιστές των τειχών, που είχαν εγκαταλείψει τις θέσεις τους κατά μήκος του τείχους και είχαν συγκεντρωθεί στους πύργους για να γιορτάσουν, ή κοιμόνταν από το πολύ κρασί ή μισομεθυσμένοι έπιναν ακόμη. Το ρωμαϊκό απόσπασμα έφθασε σε μικρή θύρα των τειχών, την οποίαν έσπασε από μέσα και έδωσε το σύνθημα. Ρω-

μαϊκός στρατός πέρασε πλέον μέσα στα τείχη των Συρακουσών καταλαμβάνοντας μικρό μέρος των τειχών και της πόλεως. Πού ήταν οι Συρακούσιοι υπερασπιστές; Αφενός, η φρουρά νόμισε ότι είχε καταληφθεί ολόκληρη η πόλη και έφυγε από το σημείο της ρωμαϊκής προσβολής πανικόβλητη και, αφετέρου, οι περισσότεροι κάτοικοι μεθυσμένοι και κοιμισμένοι βαθιά δεν είχαν αντιληφθεί τι είχε συμβεί, λόγω της μεγάλης εκτάσεως που καταλάμβανε η πόλη.

Οι Συρακούσες αποτελούνταν από τέσσερις συνοικίες, η κάθε μία από τις οποίες απαιτούσε συγκεκριμένους στρατιωτικούς ελιγμούς, σχέδιο, και δυνάμεις για να καταληφθεί. Οι συνοικίες των Συρακουσών ήταν τοποθετημένες ως εξής: η Αχραδινή βρισκόταν κυρίως στα βορειοανατολικά, η Τύχη στα βόρεια, ή Νεάπολις στα βορειοδυτικά και οι Επιπολές, μετά την Νεάπολη, σε υπερυψωμένο επίπεδο, στα βορειοδυτικά. Στο βορειοδυτικό άκρο των Επιπολών βρισκόταν το στενό πέρασμα του Ευρύηλου/Ευρύαλου. Η Ορτυγία ή Νησί ήταν στα νότια, ανάμεσα στους δύο μεγάλους λιμένες (δες 5. Χάρτης Συρακουσών, στο τέλος του τόμου).[547]

Στην μία πλευρά της πόλεως, λοιπόν, οι Ρωμαίοι είχαν δημιουργήσει και ήλεγχαν έναν σημαντικό θύλακα με άμεσο κίνδυνο καταλήψεως των Συρακουσών, ενώ στα υπόλοιπα σημεία και η φρουρά και οι κάτοικοι, μη γνωρίζοντας τι είχε συμβεί, πίστευαν ότι ήταν ακόμη ασφαλείς. Μόλις έφεξε, ο Μάρκελλος άνοιξε μεγάλη πύλη της πόλεως και από εκεί εισήλθε το κύριο μέρος του ρωμαϊκού στρατού.[548] Ο Επικύδης, που δεν εγνώριζε το μέγεθος του ρωμαϊκού στρατού μέσα στην πόλη, παραπλανημένος ότι επρόκειτο για μικρό απόσπασμα, έτρεξε να το σταματήσει με μια ομάδα στρατιωτών, αλλά διαπίστωσε ότι υπήρχαν εχθροί στις Επιπολές και τελικά αναγκάσθηκε να αποτραβηχθεί στην Αχραδινή. Ο Μάρκελλος ενημερώθηκε ότι ο υπερασπιστής αξιωματικός στην πλευρά της πόλεως που βρισκόταν ο Ευρύαλος περίμενε τους Καρχηδόνιους από τον Ακράγαντα για να τους ανοίξει τις πύλες να μπουν στην πόλη. Γι’ αυτόν τον λόγο, ο Ρωμαίος στρατηγός στρατοπέδευσε ανάμεσα στις συνοικίες Τύχη και Νεάπολις. Φοβήθηκε να αφήσει τους στρατιώτες του να περάσουν από πυκνοκατοικημένο σημείο της πόλεως, όπου θα ήταν αδύνατον να τους ελέγξει ως σώμα. Αντιπροσωπίες από τους κατοίκους των δύο συνοικιών ήρθαν και παρακάλεσαν τον στρατηγό να μην σκοτώσει και να μην βάλει φωτιά στην πόλη. Εκείνος διέταξε όλους τους στρατιώτες μέσω των αξιωματικών τους «ne quis liberum corpus violaret»,[549] αλλά όλα τα υπόλοιπα θα καταστρέφονταν. Αμέσως άρχισε η αρπαγή του πλούτου των κατοίκων για την ικανοποίηση των Ρωμαίων στρατιωτών ενώ ο υπερασπιστής του Ευρυάλου και

[547] Από τις περιγραφές των αρχαίων συγγραφέων δεν είναι ξεκάθαρο πόσο μακριά ή κοντά στην Ορτυγία εκτεινόταν η Αχραδινή και η Τύχη. Συγκεκριμένα, η Αχραδινή μπορεί να καταλάμβανε ολόκληρη την βορειοανατολική πλευρά των Συρακουσών ή μόνο την περιοχή πλησίον την Ορτυγίας και η Τύχη το βόρειο άκρο των Συρακουσών ή μόνο την κοντινή στην Ορτυγία περιοχή, αμέσως μετά την Αχραδινή. Πρβλ. χάρτες σε Freeman, IV, opposite p. 56 και H. W. Parke, «Note on the Topography of Syracuse,» *The Journal of Hellenic Studies* 64 (1944): 100-102, όπου και παραπομπές σε άλλες σχετικές μελέτες. Δες και W. E. Heitland, «Topography of Syracuse,» *The Classical Review* vol. 8, no. 3 (March 1894): 123-124. Για την τοπογραφία της δες χάρτη των αρχαίων Συρακουσών στην <https://commons.wikimedia.org/wiki/File:153_of_%27A_Smaller_History_of_Rome_..._New_and_thoroughly_revised_edition_by_A._H._J._Greenidge,_etc%27_(11297730785).jpg> ή στην <https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Putz97.jpg>.

[548] Πολύβιος, VIII.37.

[549] «κανείς να μην ασκήσει βία σε ελεύθερο άνθρωπο (στην πόλη)», Livius, XXV.25.7.

των Επιπολών παραδόθηκε. Έτσι, ο Μάρκελλος ήλεγχε μεγάλο μέρος της πόλεως μαζί με την κύρια πρόσβαση από την στεριά, ενώ δεν κινδύνευε από επίθεση στα μετόπισθέν του εντός της πόλεως. Την ίδια νύχτα, καρχηδονιακός στόλος 35 πλοίων υπό τον Βομίλκα, εκμεταλλευόμενος την θαλασσοταραχή, κατάφερε να βγει από το λιμάνι και πριν οι Ρωμαίοι τον εμποδίσουν να φύγει για την Καρχηδόνα. Στις Συρακούσες, έμειναν ελλιμενισμένα 55 πολεμικά Καρχηδονίων και Συρακουσίων.

Ο Μάρκελλος τώρα απέκλεισε την Αχραδινή από τρεις πλευρές ελπίζοντας να αναγκάσει τους υπερασπιστές της να παραδοθούν. Μετά από μερικές ημέρες απραξίας εμφανίσθηκε ο καρχηδονιακός στρατός με τον Ιμίλκωνα και τον Ιπποκράτη. Ο Ιπποκράτης στρατοπέδευσε δίπλα στον Μεγάλο Λιμένα και σε συνεννόηση με τον Επικύδη στην Αχραδινή επιχείρησαν ταυτόχρονη επίθεση εναντίον των Ρωμαίων. Ο Ιπποκράτης επιτέθηκε στο ρωμαϊκό στρατόπεδο στο Ολυμπιείον (κοντά στις Συρακούσες) και ο Επικύδης επιχείρησε έξοδο. Ταυτοχρόνως, στόλος 100 καρχηδονιακών πολεμικών που είχε έρθει από την Καρχηδόνα υπό τον Βομίλκα εμπόδιζε να σταλεί ρωμαϊκός στρατός δια θαλάσσης στο Ολυμπιείον. Όμως, και οι δύο επιθέσεις απέτυχαν. Το χειρότερο και για τις δύο πλευρές ήταν ότι ενέκυψε λοιμός, διότι ήταν φθινόπωρο, η ζέστη και η υγρασία πολύ. Περισσότερο αρρώστησαν όσοι είχαν στρατοπεδεύσει έξω από την πόλη, όπως είχε συμβεί πολλές φορές στην Ιστορία των Συρακουσών. Η αρρώστια ήταν πολύ μεταδοτική και έφθασε στιγμή που τα πτώματα κείτονταν άθαφτα στο χώμα. Οι περισσότεροι θάνατοι ήταν των Καρχηδονίων, διότι οι Ρωμαίοι είχαν καταφέρει να εγκλιματισθούν και να προσέχουν το νερό που έπιναν. Οι Σικελιώτες σύμμαχοι των Καρχηδονίων επέστρεψαν στις πόλεις τους για να σωθούν ενώ οι Καρχηδόνιοι πέθαιναν κατά δεκάδες. Την ίδια τύχη είχαν ο Ιμίλκων και ο Ιπποκράτης. Ο καρχηδονιακός στρατός είχε καταστραφεί, αλλά οι Σικελιώτες συγκέντρωναν στρατό σε κοντινές στις Συρακούσες πόλεις που είχαν καταλάβει.

Ο Βομίλκας έφυγε με τον στόλο για την Αφρική και εκεί έπεισε την Γερουσία ότι με ενισχυμένο στόλο και πολλές προμήθειες θα ήταν δυνατόν να συλλάβουν τους Ρωμαίους μέσα στην πόλη. Απέπλευσε, λοιπόν, από την Καρχηδόνα με 130 πολεμικά και 700 φορτηγά με κατεύθυνση τις Συρακούσες. Πριν από το ακρωτήριο Πάχυνον συναντήθηκε με στόλο των Συρακουσίων υπό τον Επικύδη. Ο Μάρκελλος, όμως, ενημερώθηκε για τον ερχομό των εχθρικών πλοίων και παρότι ο στόλος του ήταν υποδεέστερος αριθμητικά αποφάσισε να ναυμαχήσει με τον Βομίλκα. Ο φόβος του Ρωμαίου στρατηγού ήταν μήπως υπάρξει ταυτόχρονη επίθεση στις δυνάμεις του από τον σικελιώτικο στρατό που συγκεντρωνόταν σε γειτονικές πόλεις και το καρχηδονιακό ναυτικό. Οι δύο στόλοι βρέθηκαν να είναι κοντά και στις δύο πλευρές του Παχύνου ακρωτηρίου, στην νοτιοανατολική Σικελία, περιμένοντας ευνοϊκούς ανέμους. Όταν έπεσαν οι άνεμοι και οι στόλοι άρχισαν να πλησιάζουν ο ένας τον άλλον, για ανεξήγητους λόγους, ο Βομίλκας έστριψε προς την ανοικτή θάλασσα και μετά κατευθύνθηκε προς τον Τάραντα. Ταυτοχρόνως, μάλλον μήνυσε με τον Επικύδη στην Ηράκλεια Μινώα να επιστρέψουν τα φορτηγά με τις προμήθειες στην Αφρική. Ο Επικύδης πήγε τελικά στον Ακράγαντα, αλλά μόνο για να περιμένει το αποτέλεσμα από τις Συρακούσες.

Όταν όλες αυτές οι ειδήσεις μαθεύτηκαν στις πόλεις των Σικελιωτών, οι Έλληνες συμφώνησαν να στείλουν πρέσβεις στον Μάρκελλο για να διαπραγματευθούν τους όρους της παραδόσεως των πόλεών τους αλλά και των Συρακουσών. Συμφωνήθηκε,

λοιπόν, να περάσουν στην δικαιοδοσία των Ρωμαίων οτιδήποτε και σε οποιοδήποτε σημείο της Σικελίας ανήκε πριν στους τυράννους, ενώ όλα τα υπόλοιπα μαζί με τις προσωπικές περιουσίες των κατοίκων θα ανήκαν στους κατοίκους της κάθε πόλεως. Οι Σικελιώτες Έλληνες θα ήταν ελεύθεροι πολίτες των πόλεών τους και θα διατηρούσαν τους δικούς τους ανά πόλη νόμους. Στις Συρακούσες, Σικελιώτες σκότωσαν τους επικεφαλής που είχε αφήσει ο Επικύδης και κάλεσαν την εκκλησία του δήμου για να εξηγήσουν τους όρους που είχαν συμφωνήσει, διότι έπρεπε να πείσουν και τους Συρακούσιους να δεχθούν. Οι εκπρόσωποι των Συρακουσίων συνάντησαν τον Μάρκελλο και συνεννοήθηκαν να αφήσουν τους Ρωμαίους να μπουν στην Αχραδινή και στην Ορτυγία (Νήσο) με μοναδικό αντάλλαγμα την ζωή των κατοίκων. Ξεχωριστός απεσταλμένος των Ισπανών μισθοφόρων αποδέχθηκε την πρόταση να μην πειραχθούν οι μισθοφόροι αλλά να ενταχθούν στον ρωμαϊκό στρατό. Όταν ο Μάρκελλος είχε πια τον πλήρη έλεγχο των Συρακουσών έστειλε απόσπασμα να προστατεύσει το θησαυροφυλάκιο των τυράννων στην Ορτυγία, έβαλε φύλακες στα σπίτια εκείνων των πολιτών που υπηρετούσαν στον ρωμαϊκό στρατό και επέτρεψε στους στρατιώτες να λεηλατήσουν την πόλη με την εντολή να μην πειράξουν τους ελεύθερους κατοίκους.[550] Οι Συρακούσες παραδόθηκαν το 212 π.Χ.

Ένας Συρακούσιος πολίτης, που μάλλον δεν είχε αντιληφθεί τι γινόταν στην πόλη τις τελευταίες ημέρες, ήταν απόλυτα αφοσιωμένος στις γραμμές που είχε σχεδιάσει στο χώμα και στο μαθηματικό πρόβλημα που προσπαθούσε να λύσει. Ένας Ρωμαίος στρατιώτης μπήκε στο δωμάτιο και άρχισε να ψάχνει γρήγορα για να κλέψει κάτι πολύτιμο πριν πάει στο διπλανό σπίτι. Όπως γύριζε με μανία, χάλασε το διάγραμμα στο δάπεδο και έξαλλος τότε ο Αρχιμήδης πετάχθηκε επάνω για να τον εμποδίσει και ίσως του είπε: «ἀπόστηθι, ἄνθρωπε, ἀπὸ τῆς γραμμῆς».[551] Ο μανιασμένος Ρωμαίος του έμπηξε το ξίφος και τον άφησε αιμόφυρτο επάνω στις χωμάτινες γραμμές που μελετούσε. Δεν γνώριζε ότι μόλις είχε βάλει τέλος σε ένα από τα μεγαλύτερα επιστημονικά μυαλά της Ελληνιστικής Εποχής. Είχε σκοτώσει τον μαθηματικό, φυσικό, μηχανικό και αστρονόμο Έλληνα Σικελιώτη, Αρχιμήδη.[552] Ο Μάρκελλος τον θαύμαζε και έτσι, όπως είχε ζητήσει ο ίδιος ο μαθηματικός, στον τάφο του τοποθετήθηκε αυτό που ίσως ο ίδιος θεωρούσε το μεγαλύτερο επιστημονικό του επίτευγμα: μια σφαίρα μέσα σε έναν κύλινδρο, δηλαδή τα προβλήματα και οι λύσεις τους που αφορούν στην γεωμετρική σχέση σφαίρας εγγεγραμμένης σε κύλινδρο.[553] Εκατόν τριάντα επτά χρόνια αργότερα, ο Κικέρων που επισκέφθηκε τις Συρακούσες ως περιηγητής έψαξε και βρήκε τον τάφο του

[550] Livius, XXV.23-31.8

[551] Εάν ποτέ ο Αρχιμήδης είπε αυτή την φράση, όπως γράφει ο Ζωναράς, IX.5 ή «ἀπόστηθι, ὦ ἄνθρωπε, τοῦ διαγράμματός μου» [Τζέτζης, *Βιβλίον Ιστορικής (Chiliades)*, II.140]. Ο Βαλέριος Μάξιμος (V.M., VIII.7.Ext 7) αναφέρει την φράση «Noli, inquit, obsecro, istum disturbare» [Μη, είπε, σε ικετεύω, χαλάς αυτό (στο χώμα)], που παραφρασμένη έφθασε ως εμάς ως «μὴ μου τοὺς κύκλους τάραττε» ή στην λατινική «Noli turbare circulos meos».

[552] Livius, XXV.31.9. Για άλλες εκδοχές του θανάτου του Αρχιμήδη δες Πλούταρχος, *Βίοι Παράλληλοι,* «Μάρκελλος», XIX και V.M., VIII.7.Ext 7 και Cicero, *De Finibus*, 50 (XIX) και Δ.Σ., XXVI.18.

[553] Πλούταρχος, *Βίοι Παράλληλοι,* «Μάρκελλος», XVII.

Αρχιμήδη με την σφαίρα και τον κύλινδρο επάνω σε μικρό κίονα, αλλά ήταν τελείως παραμελημένος.[554] Αλλά τι σημασία έχει, το πνεύμα του ζει αιώνια.

Ο Μάρκελλος γύρισε στην Ρώμη για τον Θρίαμβό του μεταφέροντας ορισμένες από τις πολεμικές μηχανές του Αρχιμήδη αλλά κυρίως αναθήματα από τους ναούς. Ήταν κομψοτεχνήματα εξαιρετικής τέχνης, όμοια με τα οποία οι Ρωμαίοι δεν είχαν ποτέ πριν δει στην ζωή τους. Οι στρατιώτες κρατούσαν ασημένια και μπρούτζινα έργα τέχνης, πολύτιμα έπιπλα και ακριβά ενδύματα και πολλά ονομαστά αγάλματα που κοσμούσαν τις Συρακούσες.[555] Με αυτόν τον τρόπο γνώρισαν και θαύμασαν οι Ρωμαίοι την ελληνική τέχνη. Μέχρι τότε είχαν συγκεντρωθεί από τους Θριάμβους κυρίως όπλα και αιματοβαμμένα λάφυρα των λαών με τους οποίους είχαν πολεμήσει και η πόλη ήταν γεμάτη με τρόπαια και παρόμοια αναμνηστικά από παλιούς Θριάμβους. Ο στρατηγός αναγκάσθηκε να πραγματοποιήσει μόνο έναν εύαν ή ευαστήν[556] (λατ. ονο ή ovatio)[557] Θρίαμβο, διότι δεν είχε καταληφθεί ακόμη ολόκληρη η Σικελία. Σε αντίθεση με τον μετά από νικηφόρα μάχη μεγαλοπρεπή Θρίαμβο, κατά τον ελάσσονα αυτόν Θρίαμβο, ο στρατηγός περπάτησε στεφανωμένος με φύλλα μυρτιάς υπό τους ήχους πολλών αυλών και συνοδευόμενος από τα λάφυρα που είχε πάρει από τις Συρακούσες.[558]

Για την κατάληψη των Συρακουσών δεν χρειάσθηκε ούτε μεγάλη μάχη ούτε μακρά πολιορκία. Έφθασε η παρατηρητικότητα ενός Ρωμαίου, η τόλμη και η στρατιωτική ετοιμότητα του Μαρκέλλου και η ολιγωρία και βεβαιότητα των υπερασπιστών της ότι η πόλη ήταν απόρθητη. Οι Συρακούσιοι είχαν μεν τον Αρχιμήδη και τις μηχανές του να απομακρύνει κάθε κίνδυνο που πλησίαζε τα τείχη από ξηρά και θάλασσα, αλλά τους έλειπε ο στρατιωτικός ηγέτης που θα οργάνωνε την άμυνα της σικελικής πόλεως και θα κατάφερνε να ενώσει τις δυνάμεις του με αυτές των Καρχηδονίων, για να νικήσει και να εκδιώξει τους Ρωμαίους. Η πτώση των Συρακουσών, το 212 π.Χ. αποτελεί ουσιαστικά το terminus ad quem (τελικό χρονολογικό όριο) του αρχαίου ελληνισμού στην Μεγάλη Ελλάδα και στην Σικελία. Παρότι υπήρχαν ακόμη ανεξάρτητες ελληνικές πόλεις, καμία δεν ήταν σε θέση να αντισταθεί στους Ρωμαίους. Ακόμη και η ελευθερία που δόθηκε στις ελληνικές πόλεις από τους Ρωμαίους, κατόπιν, δεν ήταν παρά μια ψευδαίσθηση, εφόσον ο ρωμαϊκός μανδύας τις ενέτασσε στο ρωμαϊκό κράτος.

---

[554] Cicero, *Tusculanae Disputationes*, V.64-66 (XXIII).

[555] Livius, XXVI.21. Δες και σχόλια σε Walbank on Polybius, IX.10.

[556] Δημητράκος, λμ. «ευαστής» αρ. 3 και λμ. «εύας».

[557] Τσακαλώτος, λμ. «ovatio».

[558] Πλούταρχος, *Βίοι Παράλληλοι,* «Μάρκελλος», XXI-XXII.

Η Αρχαία Σικελία των Ελλήνων

Στο τέλος του Ε' αιώνα π.Χ. οι Έλληνες είχαν εγκαταστήσει στην Σικελία αποικίες αντιγράφοντας το πρότυπο των Ελληνικών Πόλεων στην κυρίως Ελλάδα. Κάποιες Πόλεις είχαν γίνει πολύ μεγάλες σε πληθυσμό και σε μέγεθος και άλλες παρέμειναν μικροί συνοικισμοί αλλά με την αρχαιοελληνική πολιτική μορφή της πόλεως-κράτους (Πόλεως). Οι ελληνικές Πόλεις είχαν ιδρυθεί στην κεντρική αλλά κυρίως στην ανατολική Σικελία, ενώ η δυτική πλευρά του νησιού είχε μείνει στον έλεγχο των Φοινίκων/Καρχηδονίων. Οι Φοίνικες αρχικά και αργότερα οι Καρχηδόνιοι είχαν συνεχή παρουσία στο νησί από την Εποχή που οι Έλληνες εγκαταστάθηκαν μόνιμα εκεί. Λίγο πριν την στροφή προς τον Δ ' αιώνα π.Χ., οι Καρχηδόνιοι έδειξαν μεγάλο ενδιαφέρον για να ελέγξουν το εμπόριο στην κεντρική και δυτική Μεσόγειο Θάλασσα και κατ' επέκταση και τις πηγές του στην Σικελία και στην Ιβηρική Χερσόνησο. Ήταν αναπόφευκτο, συνεπώς, Έλληνες και Καρχηδόνιοι να βρεθούν αντιμέτωποι για τον έλεγχο της Σικελίας και να πολεμήσουν για αυτήν. Οι Καρχηδόνιοι προσπάθησαν να αποκτήσουν τον πλήρη έλεγχο σε ολόκληρο το νησί και οι Έλληνες να τους εμποδίσουν και εάν ήταν δυνατόν να τους διώξουν από την δυτική πλευρά τελείως.

Η πιο πλούσια και μεγάλη ελληνική σικελική Πόλη υπήρξαν οι Συρακούσες, η οποία προσπάθησε να ηγηθεί όλων των Ελλήνων στο νησί για να νικήσουν τους Αφρικανούς. Μετά την επιτυχία της να νικήσει και να εκδιώξει τους εισβολείς Αθηναίους από το νησί στο τελευταίο τέταρτο του Ε' αιώνα π.Χ. έχαιρε μεγάλης εκτιμήσεως και σεβασμού από πολλούς Έλληνες και κυρίως τους πολίτες της ελληνικής Σικελίας. Σε τελική ανάλυση, και παρότι δεν στάθηκε δυνατόν να εκδιώξουν τους Καρχηδόνιους, οι Συρακούσες και οι τύραννοί της ήταν αυτοί που διατήρησαν το μεγαλύτερο μέρος του νησιού σε ελληνικό έλεγχο για δύο ολόκληρους αιώνες (Δ' και Γ'), όταν η Καρχηδόνα γινόταν όλο και πιο ισχυρή, όλο και πιο επιθετική στην Νότια Ευρώπη.

Μέσα στους δύο αυτούς αιώνες, οι τύραννοι και ηγέτες στις Συρακούσες, Διονύσιος Α' και Διονύσιος Β', Τιμολέων, Αγαθοκλής και Ιέρων Β', έθεσαν δύο στόχους για την Πόλη τους σε σχέση με ολόκληρο το νησί. Οι Συρακούσες έπρεπε να κυβερνιόνταν από έναν άνδρα, στρατηγό-αυτοκράτορα που εξελισσόταν σε τύραννο και αργότερα ονομαζόταν βασιλεύς, υπό την κάλυψη των δημοκρατικών θεσμών της Πόλεως. Μόνο με αυτόν τον τρόπο θα ήταν δυνατόν να αντιμετωπίσουν άμεσα και αποτελεσματικά εσωτερικούς σικελικούς αλλά και εξωτερικούς κινδύνους και για την Πόλη και για το νησί. Η Πόλη έπρεπε να ηγηθεί όλων των ελληνικών σικελικών Πόλεων έτσι ώστε να μπορέσουν οι Έλληνες να σταματήσουν την προέλαση των Καρχηδονίων στο νησί

και να το κρατήσουν δικό τους. Αν και οι Καρχηδόνιοι τελικά εδραίωσαν την παρουσία τους στο νησί, το σχέδιο αυτό αποδείχθηκε γενικά επιτυχές σε μεγάλο βαθμό. Υπήρξε περίοδος που οι Έλληνες εξεστράτευσαν στην Αφρική και απείλησαν απευθείας την Καρχηδόνα και την ύπαρξή της στην προσπάθειά τους να απομακρύνουν τους Αφρικανούς από την Σικελία.

Η αντιμετώπιση των Καρχηδονίων στην Σικελία απαιτούσε τελικά την ισχύ της Ρώμης, η οποία γρήγορα αντελήφθη ότι η ασφάλειά της στην Ιταλία εξαρτάτο από την απομάκρυνση των Αφρικανών και από την ιταλική χερσόνησο αλλά και από την Σικελία. Στην αρχή, η ρωμαϊκή επέμβαση στο νησί συνάντησε την αντίσταση του Ιέρωνα Β' των Συρακουσών που συμμάχησε με τους Καρχηδόνιους εναντίον του εξωτερικού κινδύνου. Πολύ γρήγορα, όμως, ο Ιέρων Β' αντελήφθη ότι είχε γεννηθεί μια νέα μεγάλη και ισχυρή δύναμη στην περιοχή, η οποία έμελλε να επικρατήσει. Ο μόνος τρόπος να σώσει τις Συρακούσες, λοιπόν, ήταν να συμμαχήσει με τους Ρωμαίους εναντίον των Καρχηδονίων στο νησί. Με την τακτική του αυτή κατάφερε να διατηρήσει την ανεξαρτησία της Πόλεως για περισσότερο από μισό αιώνα. Οι Συρακούσες κατελήφθησαν από τους Ρωμαίους όταν μετά τον θάνατο του Ιέρωνα Β' οι νέοι ηγέτες της την απομάκρυναν από την συμμαχία με την Ρώμη. Μαζί με τις Συρακούσες, ολόκληρη η Σικελία έγινε πλέον μέρος της ρωμαϊκής επικράτειας.

Η ελληνική σικελική Ιστορία είναι μια σημαντική και ενδιαφέρουσα παρέμβαση στην Ιστορία της νοτιοκεντρικής Ευρώπης. Ενώ αρχικά οι ελληνικές Πόλεις της Σικελίας αντιμετώπισαν επιτυχώς την επεμβατική πολιτική της ισχυρής Αθήνας του Ε' αιώνα π.Χ., βρέθηκαν τελικά ανάμεσα στην σύγκρουση Καρχηδονίων και Ρωμαίων για τον έλεγχο της Σικελίας και της κεντρικής και δυτικής Μεσογείου. Έτσι, έγιναν μια παρένθεση της Ευρωπαϊκής Ιστορίας. Δεν υπάρχει αμφιβολία, όμως, ότι οι Συρακούσες και οι άλλες σικελικές ελληνικές Πόλεις υπήρξαν σημαντικές όχι μόνο για την αρχαιοελληνική Ιστορία αλλά και για την ρωμαϊκή, ιταλική και ευρωπαϊκή Αρχαία Ιστορία. Είναι τουλάχιστον αμφίβολο εάν η ρωμαϊκή προσπάθεια για την αντιμετώπιση των Καρχηδονίων στην Σικελία θα είχε στεφθεί με επιτυχία χωρίς την αμέριστη βοήθεια από τον Ιέρωνα Β' των Συρακουσών, και κατ' επέκταση η τελική ρωμαϊκή νίκη επί των Καρχηδονίων.

Σημαντικότερο όλων, όμως, είναι ότι οι Έλληνες της Σικελίας μετέφεραν και διατήρησαν τον ελληνικό πολιτισμό στην νοτιοκεντρική Ευρώπη για αιώνες και απέδειξαν ότι ο ελληνισμός, ο πολιτισμός του και οι αξίες του μπορούσαν να επιβιώσουν ως ανεξάρτητη οντότητα και μακριά από τον ελληνικό χώρο (ηπειρωτική Ελλάδα, ελληνικά νησιά, παράλια Μικράς Ασίας). Η Σικελία του Δ' και του Γ' αιώνα π.Χ. μαζί με τις ελληνικές Πόλεις της Κάτω Ιταλίας αποτέλεσαν μια μεγάλη νησίδα ελληνισμού στην νοτιοκεντρική Ευρώπη, σημαντική για την μετέπειτα εξέλιξη της Ρωμαϊκής Δημοκρατίας σε ευρωπαϊκή δύναμη.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

(Οι παραπομπές των υποσημειώσεων)

Συντομογραφίες

Γενικές

διοίκ.	διοίκησε
ed., Ed.	edition, editor
εν.	ενικός αριθμός (γραμματική)
fig.	figure
κεφ.	κεφάλαιο
λ.χ.	λόγου χάριν
λατ.	στην λατινική γλώσσα
λμ.	λήμμα
μ.	μέτρα (μήκος)
Μετ.	Μετάφραση
μ.Χ.	μετά Χριστόν
no	number
p., pp.	page, pages
π.Χ.	προ Χριστού
π.χ.	παραδείγματος χάριν
par	paragraph
περ.	περίπου
πληθ.	Πληθυντικός αριθμός (γραμματική)
Πρβλ.	Παράβαλε
rpt	reprint, reprinted
σχεδ.	σχέδιο ή σχεδιάγραμμα
τ.χλμ.	τετραγωνικά χιλιόμετρα
vol., vols	volume, volumes
χλμ.	χιλιόμετρα

Συγγραφέων και Έργων

AAW	Whitehouse, *Archaeological Atlas of the World*
Αιλιανός, Π.Ι.	Αιλιανός, *Ποικίλη Ιστορία*
Αιλιανός, ΠΖΙ	Αιλιανός, *Περί ζώων ιδιότητος*
AMCD	Loizos, *Ancient Measures Converter Diophant*
Απ. Λιβ.	Αππιανός, *Ρωμαϊκά*, Λιβυκή (Book VIII-PART I)
Απ. Σαυν.	Αππιανός, *Ρωμαϊκά*, Εκ της Σαυνιτικής (Book III)
ASB	Kromayer, Johannes and Georg Veith. *Antike Schlachtfelde. Bausteine zu einer antiken Kriegsgeschichte*

BAGROW	Talbert, Richard J. A. *Barrington Atlas of the Greek and Roman World* [Οι αριθμοί που ακολουθούν την συντομογραφία BAGROW αναφέρονται στον χάρτη και στο τετράγωνο του χάρτη όπου βρίσκεται η πόλη ή το φυσικό στοιχείο, inset = ένθετος χάρτης]
CAH	*The Cambridge Ancient History*
CMURR	Crawford, *Coinage and Money under the Roman Republic*
CS	Cary and Scullard, *A History of Rome*
DAGR	Daremberg & Saglio, *Dictionnaire des Antiquités Grecques et Romaines*
Δίων	Δίων Κάσσιος
DGRBM	Smith, *Dictionary of Greek and Roman Biography and Mythology*
DGRA	Smith, *Dictionary of Greek and Roman Antiquities*
DGRG	Smith, *Dictionary of Greek and Roman Geography*
DK	Diels & Kranz, *Die Fragmente der Vorsokratiker*
Δ.Α.	Διονύσιος Αλικαρνασσεύς, *Ρωμαϊκή Αρχαιολογία*
Δ.Λ.	Διογένης Λαέρτιος
Δ.Σ.	Διόδωρος Σικελιώτης
HACW	Barnes, *Historical Atlas of the Celtic World*
Ηρόδ.	Ηρόδοτος
Θουκ.	Θουκυδίδης
FC	«Fasti Consulares» στο Degrassi, *Fasti Capitolini*
FGrH	Jacoby, *Die Fragmente der griechischen Historiker*
GCTV	Sear, *Greek Coins and their Values*
GDGHC	Bruzen de la Martiniere, *Le grand dictionnaire géographique historique et critique*
Beloch, GG	Beloch, *Griechische Geschichte*
IEE	*Ιστορία του Ελληνικού Έθνους.* Εκδοτική Αθηνών [Οι αριθμοί των τόμων δεν ακολουθούν την αρίθμηση της εκδόσεως με γράμματα (Α έως ΙΕ) αλλά χάριν ομοιομορφίας με τα υπόλοιπα πολύτομα έργα τα γράμματα έχουν αντικατασταθεί με αριθμούς (1-15). Επίσης, οι τόμοι Γ1 και Γ2 της αρχικής αριθμήσεως έγιναν 3α και 3β]
Ιώσηπος, Ι.Α.	Ιώσηπος (Josephus). *Ιουδαϊκή Αρχαιολογία*
Λεξικόν Σούδα	Σούδα/Σουίδα, *Λεξικόν*
NASA	[USA] National Aeronautics and Space Administration
NOAA	[USA] National Oceanic and Atmospheric Administration
Ξεν.	Ξενοφών
Ξεν. Λ.Π.	Ξενοφών, *Λακεδαιμονίων Πολιτεία*
PHI Greek	*Packard Humanities Institute*, Greek Inscriptions
Plinius	Plinius, *Naturalis Historia*
SGHI	Meiggs & Lewis, *A Selection of Greek Historical Inscriptions*
SIG ή Syll.[3]	Dittenberger, *Sylloge Inscriptionum Graecarum*
TGF	Nauck, *Tragicorum Graecorum Fragmenta*
TGR	*Teatri greci e Romani*
Tod, GHI	Tod, *Greek Historical Inscriptions*
V.M.	Valerius Maximus

<u>Αρχαίες Πηγές</u>

<u>Ιστορικές, Φιλολογικές, Φιλοσοφικές, Γεωγραφικές, Στρατιωτικές, Επιστημονικές</u>

Αθήναιος. *Δειπνοσοφισταί.* Έκδ. Loeb.

Αιλιανός, Κλαύδιος/Claudius Aelianus. *Περί ζώων ιδιότητος.* Έκδ. Loeb.

Αιλιανός, Κλαύδιος/Claudius Aelianus. *Ποικίλη Ιστορία/Varia Historia*. Chicago: Ares, 1995.

Αππιανός. *Ρωμαϊκά.* Έκδ. Loeb.

Αριστοτέλης. Έκδ. Loeb.

Αριστοτέλης (Ψευδο-Αριστοτέλης). *Οικονομικών.* Έκδ. Loeb.

Βίτων. *Κατασκευαί πολεμικών οργάνων και καταπαλτικών*, pp. 43-68. Στο C. Wescher. Ed. *Poliorcétique des Grecs*. Paris: 1867.

Cicero, Marcus Tullius (Κικέρων, Μάρκος Τούλιος). *In C Verrem*. (The Verrine Orations). Έκδ. Loeb.
Cicero, Marcus Tullius (Κικέρων, Μάρκος Τούλιος). *De Finibus Bonorum et Malorum*. Έκδ. Loeb
Cicero, Marcus Tullius (Κικέρων, Μάρκος Τούλιος). *De Republica. De Legibus*. Έκδ. Loeb.
Cicero, Marcus Tullius (Κικέρων, Μάρκος Τούλιος). *Tusculanae Disputationes*. Έκδ. Loeb.
Degrassi, Atilio. *Fasti Capitolini*. Torino: Paravia, 1954. Για τα «Fasti Consulares» δες (με ορισμένες διορθώσεις) τους ίδιους πίνακες και σε Alan E. Samuel, *Greek and Roman Chronology. Calendars and Years in Classical Antiquity* (Munich: Beck, 1972), pp. 253-276.
Διογένης Λαέρτιος. *Βίοι Φιλοσόφων*. Έκδ. Loeb.
Διόδωρος Σικελιώτης. *Βιβλιοθήκη*. Έκδ. Loeb.
Διονύσιος Αλικαρνασσεύς. *Ρωμαϊκή Αρχαιολογία*. Έκδ. Loeb.
Δίων Κάσσιος/Dio Cassius. *Ρωμαϊκή Ιστορία*. Έκδ. Loeb.
Diels, H. und W. Kranz. Eds. *Die Fragmente der Vorsokratiker*, vol. 3. 5th Edition. Berlin: 1956. Translated in Kathleen Freeman. *Ancilla to the Pre-Socratic Philosophers*. Cambridge, Mass.: Harvard Univ. Press, 1971.
Eutropius (Ευτρόπιος). *Breviarium Historiae Romanae*. Lipsiae: Teubner, 1883
Frontinus, Sextus Julius (Φροντίνος, Σέξτος Ιούλιος). *Strategemata*. Έκδ. Loeb.
Gellius, Aulus (Αύλος Γέλλιος). *Noctes Atticae*. Έκδ. Loeb.
Ζωναράς, Ιωάννης. *Χρονικόν*. Στο *Corpus Scriptorum Historiae Byzantinae*. Bonnae: Weberi, 1844. Επίσης στο J.-P. Migne. *Patrologiae Graecae*. 161 Vols. Paris, 1857-1866. Vol. 134. Col. 39.
Ηρόδοτος. *Ιστορίαι*. Έκδ. Loeb.
Ήρων Αλεξανδρεύς. *Κτησιβίου Βελοποιϊκά*, pp. 71-119. Στο C. Wescher. Ed. *Poliorcétique des Grecs*. Paris: 1867.
Θεόκριτος, *Ειδύλλια*. Έκδ. Loeb. In *Greek Bucolic Poets* [Theocritus Moschus. Bion] ή *Theocritus Moschus. Bion*. Έμμετρη νεοελληνική μετάφραση ορισμένων ειδυλλίων: Ιωάννης Πολέμης. Αθήνα: Φέξη, 1911. Η μετάφραση έγινε από την έκδοση Henricus Rudolpus Ahrens. Ed. *Bucolicorum Graecorum. Theocriti, Bionis, Moschi*. 2nd Ed. Lipsiae: Teubner, 1856/1909.
Θεόφραστος. *Περί φυτών ιστορίας*. Έκδ. Loeb.
Θουκυδίδης. *Ιστορίαι [του Πελοποννησιακού Πολέμου]*. Έκδ. Loeb.
Iuvenalis, Decimus Iunius (Juvenalis/Juvenal). *Saturae (Satires)*. Έκδ. Loeb.
Ιώσηπος Φλάβιος (Josephus). *Ιουδαϊκή Αρχαιολογία (Jewish Antiquities)*. Έκδ. Loeb.
Jacoby, Felix. Ed. *Die Fragmente der griechischen Historiker*. 3 Vols in 15 Vols. Berlin: Weidmann, 1923-1926 και Leiden: Brill, 1940- και https://referenceworks.brillonline.com/cluster/Jacoby%20Online?lang=en
Justinus, Junianus M. (Ιουστίνος, Ιουνιανός). *Trogi Pompei Epitoma Historiarum Philippicarum* [Pompeius Trogus]. Lipsiae : Teubner, 1859.
Κλήμης Αλεξανδρεύς. *Στρωματείς*. Gulielm Dindorf. Ed. Στο *Clementis Alexandrini Opera*. 3 Vols. Oxford: 1869. Επίσης στο J.-P. Migne. Ed. *Patrologiae Graecae*. 161 Vols. Paris, 1857-1866. Vol. 8. Col. 685.
Livius, Titos (Λίβιος, Τίτος). *Ab Urbe Condita*. Έκδ. Loeb.
Luckenbill, Daniel David. Ed. *Ancient Records of Assyria and Babylonia*. 2 Vols. Rpt. of 1926 ed. London: Histories & Mysteries of Man, 1989.
Naevius. Gnaeus (Γναίος Ναίβιος). In Vol. 2 of *Remains of Old Latin*. Έκδ. Loeb.
Nauck, Augustus. Ed. *Tragicorum Graecorum Fragmenta*. 2nd Ed. Lipsiae: Teubner, 1889.
Nepos, Cornelius. Έκδ. Loeb.
Ξενοφών. Έκδ. Loeb.
Orosius, Paulus (Ορόσιος Παύλος). *Historiarum Adversum Paganos Libri VII.* Thorunii: Ernesti Lambeccii, 1857.
Πλάτων. *Επιστολαί*. Έκδ. Loeb.
Πλάτων. *Πολιτεία*. Έκδ. Loeb.
Plinius, Gaius Secundus (Πλίνιος, Γάιος). *Naturalis Historia*. Έκδ. Loeb.
Πλούταρχος, *Βίοι Παράλληλοι*. «Δίων». Έκδ. Loeb, *Lives*, vol. VI.
Πλούταρχος. *Βίοι Παράλληλοι*. «Κάμιλλος». Έκδ. Loeb, *Lives*, vol. II.
Πλούταρχος. *Βίοι Παράλληλοι*. «Μάρκελλος». Έκδ. Loeb, *Lives*, vol. V.

Πλούταρχος. *Βίοι Παράλληλοι*. «Τιμολέων». Έκδ. Loeb, *Lives*, vol. VI.
Πλούταρχος. *Ηθικά*. «Αποφθέγματα Βασιλέων και Στρατηγών». Έκδ. Loeb, *Moralia*, vol. III.
Πλούταρχος. *Ηθικά*. «Περί της Αλεξάνδρου Τύχης ή Αρετής». Έκδ. Loeb, *Moralia*, vol. IV.
Πλούταρχος. *Ηθικά*. «Προς ηγεμόναν απαίδευτον». Έκδ. Loeb, *Moralia*, vol. X.
Πολύβιος. *Ιστορίαι*. Εκδ. Loeb.
Πολύαινος. *Στρατηγήματα*. Έκδ. Γεωργιάδης.
Σούδα/Σουίδα. *Λεξικόν*. *Suidae Lexicon*. Ed. Immanuel Bekker. Berlin: Reimer, 1854 και Έκδ. Γεωργιάδης.
Στέφανος Βυζάντιος/Stephanus Byzantius. *Εθνικά* (εκ των *Εθνικών* Στεφάνου κατ' επιτομήν). Augustus Meineke. Ed. Berlin: Reiner, 1849.
Στράβων, *Γεωγραφικά*. Έκδ. Loeb.
Τζέτζης, Ιωάννης. *Βιβλίον Ιστορικής της δια στίχων πολιτικών (Chiliades)*. Theophilus Kiessling. Ed. Lipsiae: Vogel, 1826.
Valerius Maximus (Βαλέριος Μάξιμος). *Facta et dicta memorabilia.* 2 Vols. Loeb.
Vitruvius, Marcus Pollio (Μάρκος Πόλλιος Βιτρούβιος). *De Architectura*. Έκδ. Loeb.
Ψευδο-Σκύλαξ Καριανδεύς/Scylax. *Σκύλακος Καρυανδέως Περίπλους*. Vol. 1: 15-96. Στο *Geographi Graeci Minores.* Carolus Mulerus. Ed. 2 Vols. Paris: Didot, 1855-1861 και *Pseudo-Skylax's Periplous the Circumnavigation of the Inhabited World*. Text, Translation and Commentary. Shipley, Graham. Ed. Devon: Bristol Phoenix Press/Exeter Press, 2011.
Ψευδο-Σκύμνος/Pseudo-Scymnus. *Περιήγησις*. Vol. 1: 196-237. Στο *Geographi Graeci Minores.* Carolus Mulerus. Ed. 2 Vols. Paris: Didot, 1855-1861 και Ps-Scymnos-Ανωνύμου. *Περιήγησις γης εν κωμικώι μέτρωι.* In Géographes *Grecs*. Vol. 1. Didier Marcotte. Ed. Paris: Les Belles Lettres, 2000.

Αρχαίες Πηγές. Επιγραφές

Dittenberger, Wilhelm. *Sylloge Inscriptionum Graecarum.* 3rd Ed. 4 Vols. Leipzig: 1915. Reprinted. Chicago: Ares, 1999.
Meiggs, Russell & David Lewis, Eds. *A Selection of Greek Historical Inscriptions*. Rev. Ed. Oxford: Clarendon Press, 1988.
Packard Humanities Institute, Greek Inscriptions. (previously available on CD-ROM PHI 7.0). http://epigraphy.packhum.org/inscriptions/
Tod, Marcus N. Ed. *Greek Historical Inscriptions.* 2 vols in 1. Chicago: Ares, 1985. Reprint of 1946-1948 2-vol Edition.

Αρχαίες Πηγές. Νομίσματα

Hill, G. F. *Coins of Ancient Sicily.* Westminster: Constable, 1903.
Sear, David R. *Greek Coins and their Values*. 2 Vols. London: Seaby, 1978-1979.

Μονογραφίες

Aubet, Maria Eugenia. *The Phoenicians and the West*. 2nd Ed. Trans. of *Tiro y las Colonias Fenicias de Occidente* by Mary Turton. Cambridge: Cambridge Univ. Press, 2001. 2nd Spanish Ed. 1994.
Boardman, John. *The Greeks Overseas*. 4th Ed. London: Thames & Hudson, 1999.
Beloch, Karl Julius. *Griechische Geschichte*. 4 Vols. Strassburg: Trübner, 1912-1914 & Berlin: Gruyter, 1921-1927. Vol.1.1 (1912). Vol. 1.2 (1913). Vol. 2.1 (1914). Vol. 2.2 (1921). Vol. 3.1 (1922). Vol. 3.2 (1923). Vol. 4.1 (1925). Vol. 4.2 (1927).
Berger, Shlomo. *Revolution and Society in Greek Sicily and Southern Italy*. Stuttgart: Steiner, 1992.
Campbell, Duncan B. *Greek and Roman Siege Machinery 399 BC-AD 363.* Oxford: Osprey, 2003.
Cary, M. and H. H. Scullard. *A History of Rome*. 3rd. Ed. London: Macmillan, 1975.
Caven, Brian. *Dionysius I. War-Lord of Sicily*. New Haven: Yale Univ. Press, 1990.
Connolly, Peter. *Greece and Rome at War*. London: Greenhill Books, 1998. – Επίσης και Peter Connolly. *Πολεμική Τέχνη των Αρχαίων Ελλήνων.* Μετ. του *The Greek Armies*. London/Αθήνα: Macdonald / Σιδέρης, 1977.
Crawford, Michael H. *Coinage and Money under the Roman Republic*. Berkeley: Univ. of California Press, 1985.

de Lisle, Christopher. *Agathokles of Syracuse. Sicilian Tyrant and Hellenistic King*. Oxford: Oxford Univ. Press, 2021.

Dover, K. J. *Greek Homosexuality*. N. York: Random House, 1978.

Finley, M. I. *Ancient Sicily to the Arab Conquest*. London: Chatto & Windus, 1968.

Erskine, Andrew. *Roman Imperialism* in the series *Debates and Documents in Ancient History*. Edinburgh: Edinburgh Univ. Press, 2010.

Freeman, Edward A. *The History of Sicily from the Earliest Times*. 4 Vols. Oxford: Clarendon, 1891-1894.

Griffith, G. T. *The Mercenaries of the Hellenistic World.* Cambridge: Cambridge University Press, 1935.

Harden, Donald. *The Phoenicians*. London: Penguin, 1962/1971.

Ηλιόπουλος, Γιώργος. *Καταπέλτες*. Αθήνα: Επικοινωνίες, 2002.

Holberg, J. B. *Sirius: Brightest Diamond in the Night Sky*. Chichester, UK: Praxis, 2007.

Hoyos, Dexter. *The Carthaginians.* London: Routledge, 2010.

Lancel, Serge. *Carthage. A History.* Trans. of *Carthage* by Antonia Nevill. Paris: Fayard, 1992. Oxford: Blackwell, 1995.

Lancel, Serge. *Hannibal.* Trans. of *Hannibal* by Antonia Nevill. Paris: Fayard, 1995. London: Blackwell, 1998.

Lazenby, J. F. *Hannibal's War. A Military History of the Second Punic War.* Norman: The Univ. of Oklahoma Press, 1998.

Lazenby, J. F. *The First Punic War.* London: Univ. College London, 1996.

Λοΐζος, Δημήτρης Ι. *Η Αρχαία Ελλάδα και οι Ανατολικοί Λαοί. Από τους Σουμερίους στον Μέγα Αλέξανδρο (3000-323 π.Χ.)*. Ηλεκτρονικό βιβλίο. 3η Έκδ. Αθήνα: Anistoriton Freeware Editions, 2014-2023. Δες και 4η Έκδ. Αθήνα: Anistoriton Freeware Editions, 2026.

Λοΐζος, Δημήτρης Ι. *Ιστορία και Αρχαιολογία. Imaginaire και Réalité. What is History? The Historian in the 21st Century*. Αθήνα: Anistoriton Freeware Editions, 2024.

Markoe, Glenn E. *Phoenicians*. In the series *Peoples of the Past*. Berkeley: Univ. of California Press, 2000.

Miles, Richard. *Carthage must be Destroyed*. London: Penguin, 2011.

Mommsen, Theodore. *The History of Rome*. Trans by William Purdie Dickson. 5 vols. London: 1894.

Morrison, J. S. and R. T. Williams. *Greek Oared Ships 900-322 B.C.* Cambridge: Cambridge Univ. Press, 1968.

Morrison, J. S. and J. F. Coates. *The Athenian Trireme*. Cambridge: Cambridge Univ. Press, 1986.

Morrison, J. S. and J. F. Coates. *Greek and Roman Oared Warships*. Oxford: Oxbow Books, 1996.

Mossé, Claude. *Οι τύραννοι στην Αρχαία Ελλάδα*. Μετ. του *La tyrannie dans la Grèce antique*. Paris : 1969. Αθήνα: Το Άστυ, 1989.

Salmon, J. B. *Wealth Corinth. A History of the City to 338 BC*. Oxford: Oxford Univ. Press, 1984.

Schullard, H. H. *A History of the Roman Word 753 to 146 BC.* 4th Ed. London: Routledge, 1980.

Steinby, Christa. *Rome vesrus Carthage. The War at Sea.* Barnsley, South Yorkshire: Pen & Sword, 2014.

Talbert, R. J. A. *Timoleon and the Revival of Greek Sicily 344-317 B.C.* London: Cambridge University Press, 1974.

Tillyard, H. J. W. *Agathocles*. Cambridge: Cambridge Univ. Press, 1908.

Whitaker, Joseph I. S. *Motya. A Phoenician Colony in Sicily*. London: Bell & Sons, 1921.

Συλλογικά Έργα

Hansen, Mogens Herman and Thomas Heine Nielsen. Eds. *An Inventory of Archaic and Classical Poleis.* Oxford: Oxford Univ. Press, 2004.

Ιστορία του Ελληνικού Έθνους. 16 Τόμοι. Αθήνα: Εκδοτική Αθηνών, 1970-2000.

Κακριδής, Ι. Θ. Επιμ. *Ελληνική Μυθολογία.* 5 τόμ. Αθήνα: Εκδοτική Αθηνών, 1986.

Metzger, Bruce M. and Michael D.Coogan. Eds, *The Oxford Companion to the Bible*. Oxford: Oxford Univ. Press, 1993.

Σακελλαρίου, Μ. Β. Επιμ. *Ήπειρος: 4000 Χρόνια Ελληνικής Ιστορίας και Πολιτισμού.* Αθήνα: Εκδοτική Αθηνών, 1997.

The Cambridge Ancient History. 2nd (ορισμένοι τόμοι) & 3rd Ed. 14 Vols. Cambridge: Cambridge Univ. Press, 1970-2005. [Ορισμένες παραπομπές στις οποίες αναφέρεται και το έτος εκδόσεως αφορούν

στην 1st & 2nd έκδοση (ορισμένοι τόμοι) της *The Cambridge Ancient History.* 11 Vols. Cambridge: Cambridge Univ. Press, 1924-1936].

The Phoenicians. Ed. Sabatino Moscati. Milan: Fabbri/Rizzoli, 1988/1999.

Άρθρα

Aubet Semmler, Maria Eugenia. «Spain.» In *The Phoenicians.* Ed. Sabatino Moscati, pp. 285-304. Milan: Fabbri/Rizzoli, 1988/1999.

Ballard, Robert D. and Lawrence E. Stager, Daniel Master, Dana Yoerger, David Mindell, Louis L. Whitcomb, Hanumant Singh and Dennis Piechota. «Iron Age Shipwrecks in Deep Water off Ashkelon, Israel.» *American Journal of Archaeology* 106, no. 2 (April 2002): 151-168.

Basch, Lucien, «Phoenician Oared Ships [Part I].» *The Mariner's Mirror* 55, no 2 (1969) : 139-162. [από την ηλεκτρονική (αλλά ίσως και από την έντυπη) έκδοση λείπουν τα plates 1-5]

Basch, Lucien. «Phoenician Oared Ships. Part II.» *The Mariner's Mirror* 55, no 3 (1969): 227-244.

Bosworth, A. B. «Eumenes, Neoptolemus and PSI XII 1284.» *Greek, Roman, and Byzantine Studies* 19 no 3 (1978): 227-237.

Davison, J. A. «The First Greek Triremes.» *The Classical Quarterly* 41 (January - April 1947) : 18-24.

De Sanctis, Gaetano. «Agatocle.» *Rivista di filologia d' istruzione classica* 22 (1895): 289-331.

Fantar, «North Africa.» In *The Phoenicians.* Ed. Sabatino Moscati, pp. 203-204. Milan: Fabbri/Rizzoli, 1988/1999.

Foley, Vernard and Werner Soedel. «Ancient Oared Warships.» *Scientific American* 244, no 4 (April 1981): 116-129 & 146.

Fronda, Michael P. «The Italiote League and southern Italy.» In *Federalism in Greek Antiquity*. Eds. Hans Beck and Peter Funke, ch. 21. Cambridge: Cambridge Univ. Press, 2015.

Furhad, Shabi and Abdullah A. Bokhari. «Trichinosis,» 19 July 2023 at *National [USA] Library of Medicine* at <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/books/NBK536945/ >.

Hammond, N. G. L. «The Illyrian Atintani, the Epirotic Atintanes and the Roman Protectorate.» *The Journal of Roman Studies* 79 (1989): 11-25.

Heitland, W. E. «Topography of Syracuse.» *The Classical Review* 8, no. 3 (March 1894): 123-124.

Huss, Werner. «Neues zur Zeit des Agathokles: Einige Bemerkungen zu P. Oxy. XXIV 2399.» *Zeitschrift für Papyrologie und Epigraphik* 39 (1980): 63-71.

Parke, H. W. "Note on the Topography of Syracuse," *The Journal of Hellenic Studies* 64 (1944): 100-102.

Pechatnova, Larisa. «Die Hypomeiones in Sparta.» *Studia Antiqua et Archaeologica* XXV/2 (December 2019): 415–428.

Plassart, André. «Inscriptions de Delphes, la liste des Théorodoques.» *Bulletin de correspondance hellénique* 45 (1921): 1-85.

Ribichini, Sergio. «Dido and her Myth.» In *The Phoenicians.* Ed. Sabatino Moscati, pp. 654-656. Milan: Fabbri/Rizzoli, 1988/1999.

Rorres, Chris and Harry G. Harris. «A Formidable War Machine: Construction and Operation of Archimedes' Iron Hand.» *Symposium on Extraordinary Machines and Structures in Antiquity*, 19-24 August 19-24 2001, Olympia, Greece, 18 p. <https://archive.org/details/rorres-and-harris-a-formidable-war-machine-construction-and-operation-of-archimedes-iron-hand-200>. Το άρθρο είχε συμπεριληφθεί στον τόμο Extraordinary Machines and Structures in Antiquity, ed., S. A. Paipetis (Αθήνα: Περί Τεχνών, 2003).

Simms, D. L. «Archimedes and the Burning Mirrors of Syracuse,» *Technology and Culture* 18 (January 1977).

Turfa, Jean Macintosh and Alwin G. Steinmayer Jr. «The Syracusia as a giant cargo vessel.» *The International Journal of Nautical Archaeology* 28,2 (1999): 105-125.

Walthall, D. Alex. «Agriculture in Magna Graecia (Iron Age to Hellenistic Period).» In *A Companion to Ancient Agriculture.* Eds David Hollander and Timothy Howe, pp. 317-342. Hobeken, NJ: Wiley, 2021.

Westlake, H.D. *«Hermocrates the Syracusan.» The Bulletin of the John Rylands Library* 41, no 2 (1959): 239-268.
Woodhead, Goeffrey. «The ῾Adriatic empire᾽ of Dionysius I of Syracuse.» *Klio* 52 (1970) : 503-512.
Zumbo, Alessandro and Anna Maria Sutera and Giuseppe Tardiolo and Enrico D'Alessandro. «Sicilian Black Pig: An Overview.» *Animals*, vol. 10, no. 12 (2020): 2326 at <https://www.mdpi.com/2076-2615/10/12/2326>.

Διάφορα Βοηθήματα

Λεξικά & Εγκυκλοπαίδειες

Bruzen de la Martiniere. *Le grand dictionnaire géographique historique et critique.* 6 Vols. Paris: 1768.
Daremberg, Charles Victor and Edmond Saglio. *Dictionnaire des Antiquités Grecques et Romaines.* 5 Vols. Paris: Hachette, 1877-1892.
http://dagr.univ-tlse2.fr/
Δημητράκος, Δ. [Ιωάννης Ζερβός, Επιμ.] *Μέγα Λεξικόν της Ελληνικής Γλώσσης*. 9 τόμοι. Αθήνα: Δημητράκος, 1964. Ανατύπωση Εκδόσεως 1953.
Liddell, Henry George and Robert Scott. *A Greek-English Lexicon*. Revised and Enlarged. 9th Edition. Oxford: Oxford Univ. Press, 1940 and New Supplement, 1996 (by Henry Stuart Jones).
Oxford Latin Dictionary. Oxford: Oxford Univ. Press, 1968.
Smith, William. Ed. *Dictionary of Greek and Roman Antiquities*. 2nd Ed. Boston: 1859 and Smith, William et al. Eds. *Dictionary of Greek and Roman Antiquities*. 2 Vols. 3rd Ed. London: 1890-1891.
Smith, William. Ed. *Dictionary of Greek and Roman Biography and Mythology*. 3 Vols. London: 1869.
Smith, William. Ed. *Dictionary of Greek and Roman Geography*. 2 Vols. London: 1854-1857.
Stanford Encyclopedia of Philosophy.
http://plato.stanford.edu/contents.html
Τσακαλώτος, Ευστράτιος Δ. *Λεξικόν Λατινοελληνικόν*. 4η Έκδ. Αθήναι: 1921. Ανατ. Αθήνα: Επικαιρότητα, χ.χ.
Υδρία Ελληνική και Παγκόσμια Μεγάλη Γενική Εγκυκλοπαίδεια. 55 τόμ. Αθήνα: Εταιρεία Ελληνικών Εκδόσεων, 1978-1988.

Συλλογές Δεδομένων

NASA. *Five Millennium Catalog of Solar Eclipses*
at http://eclipse.gsfc.nasa.gov/SEcat5/SE-0399--0300.html
Loizos, Demetris I. *Ancient Measures Converter Diophant*. Λογισμικό. 2009.
National Oceanic and Atmospheric Administration [US]. *Natural Hazards. Global Significant Earthquake Database* at https://www.ngdc.noaa.gov/hazel/view/hazards/earthquake/search
Teatri Greci e Romani. Alle origini del linguaggio rappresentato. Text in Italian, English, French, German. Paola Ciancio Rossetto and Giuseppina Pisani Sartorio. Eds. Roma: Seat, 1994-1996.

Σχολιασμός Αρχαίων Ιστορικών

Stylianou, P. J. *A Historical Commentary on Diodorus Siculus Book 15*. Oxford: Oxford Univ. Press, 1998.
Walbank, F. W. *A Historical Commentary on Polybius*. 3 Vols. Oxford: Oxford Univ. Press, 1970-1979.

Χάρτες

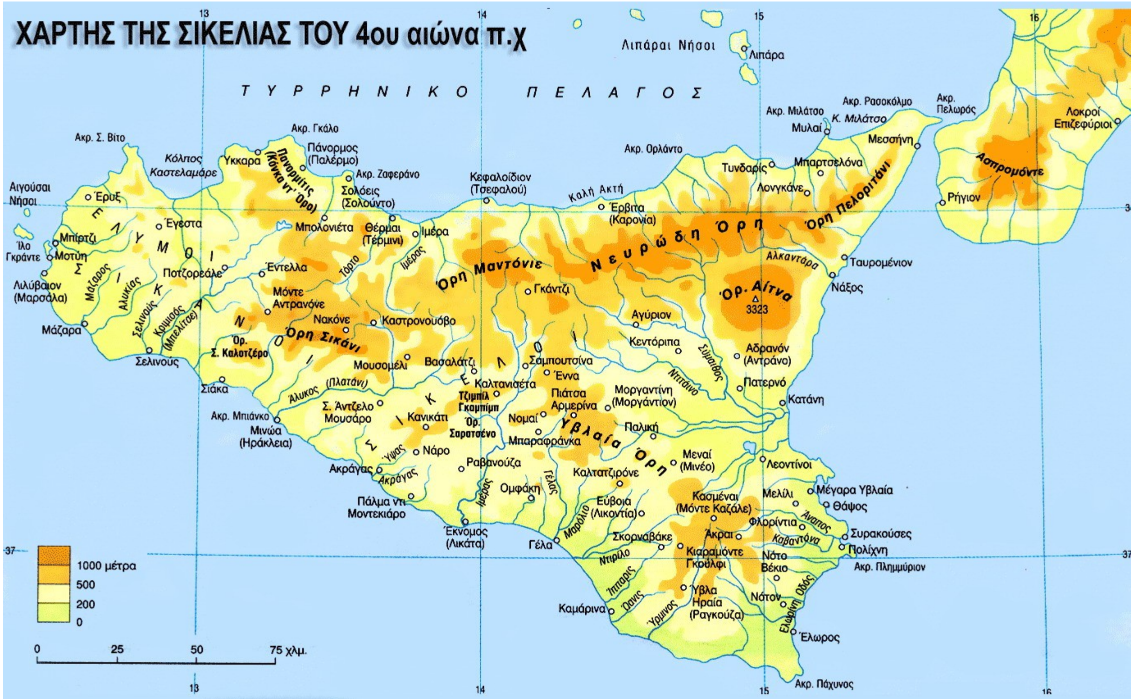
Barnes, Ian. *The Historical Atlas of the Celtic World*. London: Cartographica, 2009.
Cornell, Tim and John Matthews. *Atlas of the Roman World*. Amsterdam: Andromeda/Time-Life Books, 1982/1986.
Morkot, Robert. *The Penguin Historical Atlas of Ancient Greece*. London: Penguin, 1996.
Kromayer, Johannes and Georg Veith. *Antike Schlachtfelder. Bausteine zu einer antiken Kriegsgeschichte*. Berlin: Weidmann, 1924-1931.
Talbert, Richard J. A. *Barrington Atlas of the Greek and Roman World*. 3 vols or 1 vol.+CD-ROM. Princeton: Princeton University Press, 2000. Κλίμακα 1:500.000 ή 1:1.000.000.
Whitehouse, David and Ruth. *Archaeological Atlas of the World*. London: Thames and Hudson, 1975.

ΧΑΡΤΗΣ ΑΡΧΑΙΑΣ ΣΙΚΕΛΙΑΣ

(Δ' αιώνας π.Χ.)

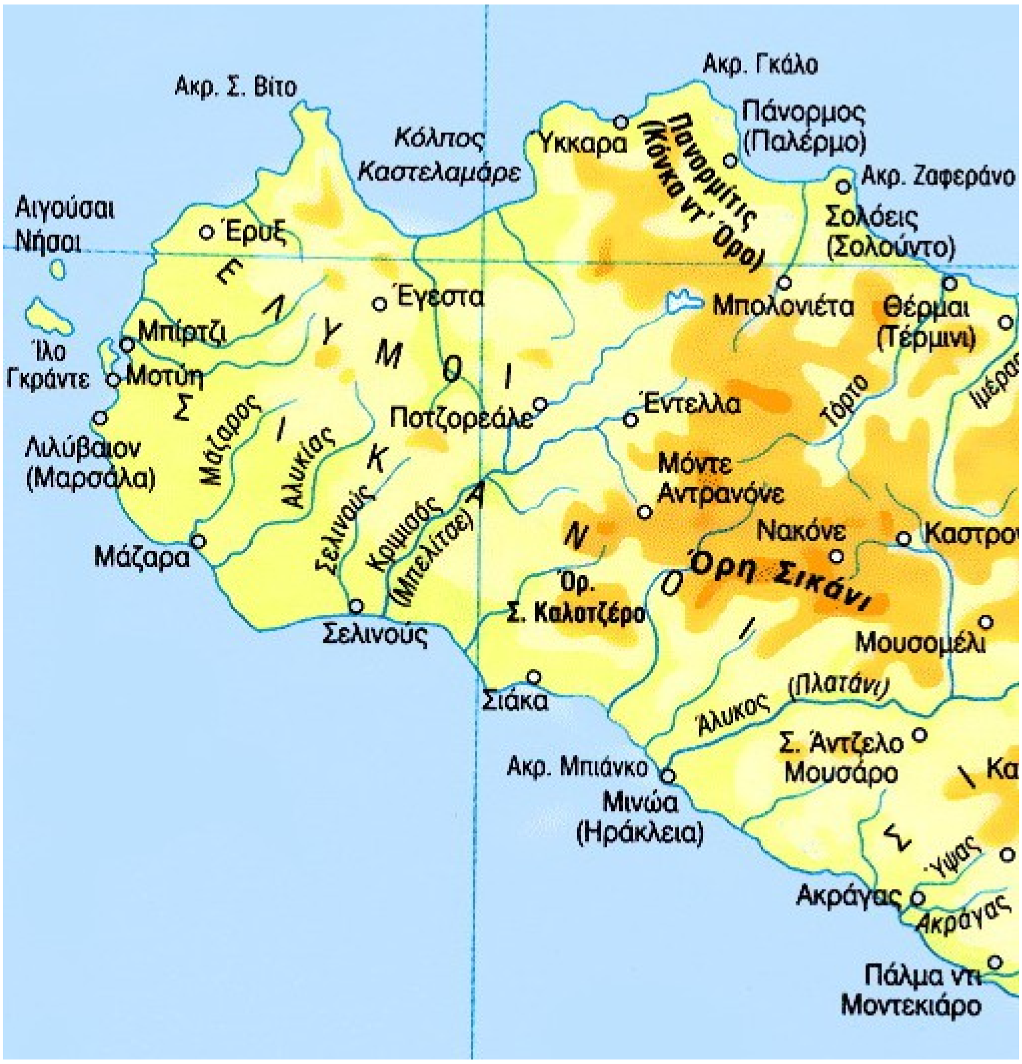
1. Χάρτης Αρχαίας Σικελίας
2. Χάρτης Δυτικής Αρχαίας Σικελίας
3. Χάρτης Κεντρικής Αρχαίας Σικελίας
4. Χάρτης Ανατολικής Αρχαίας Σικελίας
5. Χάρτης Συρακουσών

1. Χάρτης Αρχαίας Σικελίας (Δ’ αιώνας π.Χ.)

Προέλευση: <https://tonoikaipnevmata.wordpress.com/wp-content/uploads/2010/09/3.jpg>

2. Χάρτης Δυτικής Αρχαίας Σικελίας (Δ' αιώνας π.Χ.)

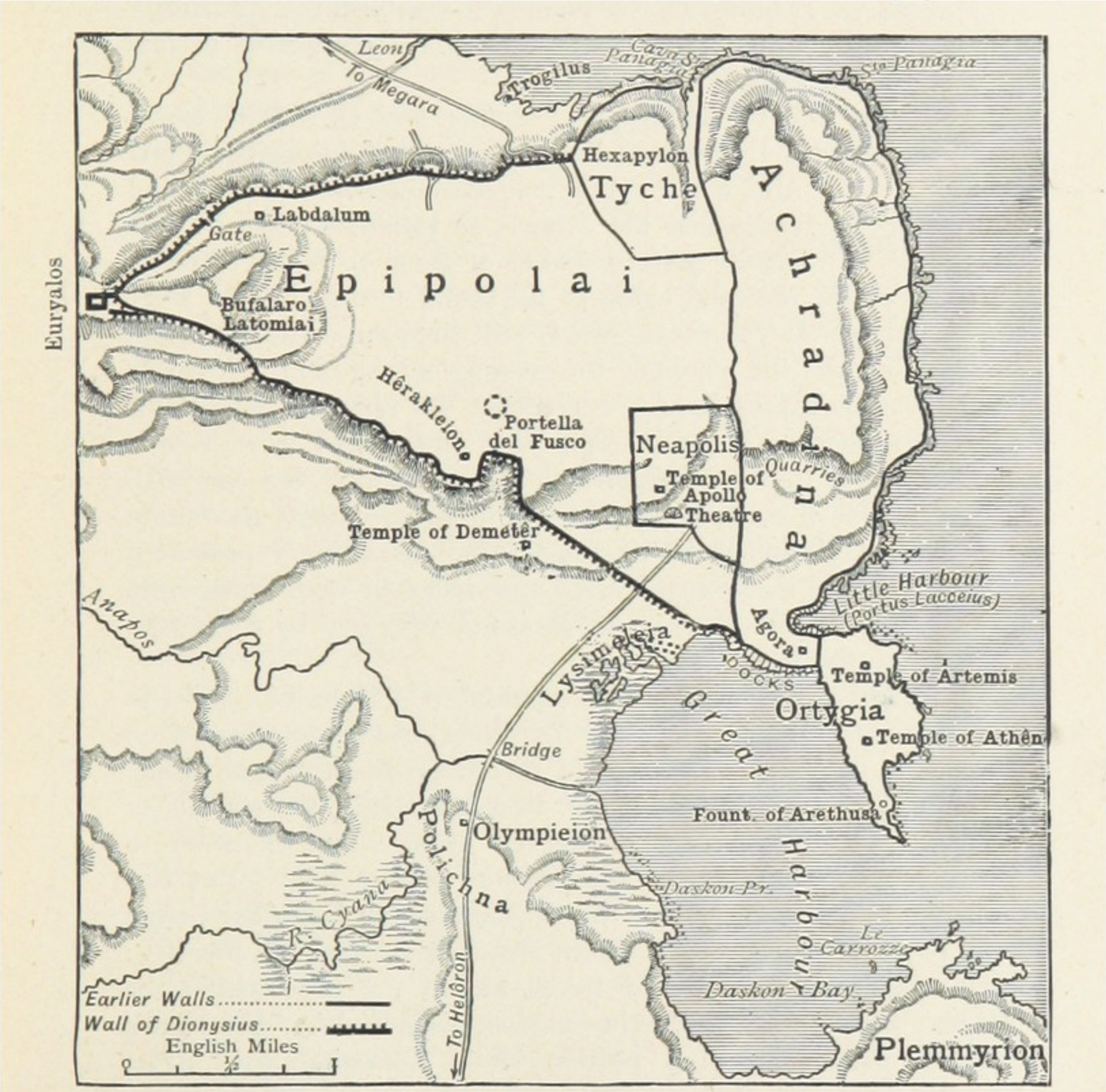
3. Χάρτης Κεντρικής Αρχαίας Σικελίας (Δ' αιώνας π.Χ.)

4. Χάρτης Ανατολικής Αρχαίας Σικελίας (Δ’ αιώνας π.Χ.)

5. Χάρτης Συρακουσών

Plan of Syracuse.

Προέλευση:
Smith, William, *A Smaller History of Rome* (London: Murray, 1897).
https://commons.wikimedia.org/wiki/File:153_of_%27A_Smaller_History_of_Rome_..._New_and_thoroughly_revised_edition_by_A._H._J._Greenidge,_etc%27_(11297730785).jpg

Δημήτριος Ι. Λοΐζος

Ο καθηγητής Δημήτρης Ι. Λοΐζος, αρχαιολόγος και ιστορικός με ειδίκευση στην Ιστορία του Ευρωπαϊκού Πολιτισμού, γεννήθηκε στην Αθήνα το 1958 αλλά κατάγεται από την Ζάκυνθο και την Ιθάκη. Συνεισέφερε επί τριάντα συνεχή χρόνια (1990-2020) στην εκπαίδευση στην Ελλάδα, στο αμερικανικό πανεπιστημιακό κολλέγιο Deree College-The American College of Greece. Την περίοδο 1990-1998 δίδαξε Ελληνική, Ευρωπαϊκή και Αμερικανική Ιστορία ενώ την δεκαετία 2010-2020 διετέλεσε μέλος του Ακαδημαϊκού Συμβουλίου (Academic Council). Επίσης, υπήρξε ιδρυτής και διευθυντής (2010-2020) του Κολλεγιακού Γραφείου Διασφαλίσεως της Ποιότητας στην Ανωτάτη Εκπαίδευση (Validation Office) και προηγουμένως ιδρυτής και επικεφαλής (1998-2010) του Κολλεγιακού Γραφείου Φοιτητικής Ακαδημαϊκής Συμβουλευτικής (Academic Advising Office).

Είναι ο πρώτος (από το 1990) ιστορικός στην Ελλάδα, ειδικός στις Ψηφιακές Ανθρωπιστικές Επιστήμες (Digital Humanities) και στην Ιστορική Πληροφορική (History and Computing) και από τους ελάχιστους παγκοσμίως ιστορικούς με εμπειρία (1990-2010) σε εφαρμοσμένο προγραμματισμό ηλεκτρονικών υπολογιστών στις Ανθρωπιστικές Επιστήμες (Προγραμματιστής Ψηφιακών Ανθρωπιστικών Επιστημών/Digital Humanities Programming). Έχει ασχοληθεί με την ανάλυση, τον σχεδιασμό και την ανάπτυξη εφαρμογών με ηλεκτρονικούς υπολογιστές (ολοκληρωμένο προγραμματισμό βάσεων δεδομένων, εφαρμογές πολυμέσων) για την διερεύνηση, την μελέτη και την διδασκαλία της Ιστορίας. Το κυριότερο έργο του στον τομέα αυτό είναι ο *Διόφαντος Μετατροπέας Αρχαίων Μέτρων*. Επίσης, υπήρξε εκδότης και διευθυντής συντάξεως του πρώτου στον κόσμο ηλεκτρονικού περιοδικού Ιστορίας και Αρχαιολογίας, *Anistoriton/Ανιστόρητον* (1997-2017).

Ο Δ. Ι. Λοΐζος σπούδασε Αρχαιολογία και Αρχαία Ιστορία στο Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών και στην Εν Αθήναις Αρχαιολογική Εταιρεία αλλά και Νεώτερη Ιστορία και Οικονομικά στο Deree College. Ολοκλήρωσε τις μεταπτυχιακές του σπουδές στην Διπλωματική και Κοινωνική Ιστορία στο Kent State University της Πολιτείας Οχάιο των Η.Π.Α. με καθηγητές, μεταξύ άλλων, τους Dr. Lawrence S. Kaplan (US diplomatic history), Dr. S. Victor Papacosma (Balkan & modern Greek history), Dr. Henry N. Whitney (modern European history), Dr. Coburn V. Graves (early modern European & medieval history), Dr. Glee Wilson (ancient Greek history), και Dr. Harold Schwartz, (historiography) ενώ ασχολήθηκε και με την ανάπτυξη εφαρμογών για ηλεκτρονικούς υπολογιστές. Συνέγραψε και υποστήριξε διατριβή υπό τον τίτλο *Land, Peasants, and State Policy in Inter-war Greece (1924-1928)*, η οποία βασίσθηκε σε αρχειακές πηγές, ενώ δημοσίευσε και την συνέχειά της στο βιβλίο *Οι Μεγάλες Δυνάμεις, Η Μικρασιατική Καταστροφή και η Εγκατάσταση των Προσφύγων στην Ελλάδα (1920-1930)*. Τα επιστημονικά του ενδιαφέροντα περιλαμβάνουν την μελέτη του Αρχαίου Κόσμου, την Αρχαιολογία και Ιστορία της Ελλάδας και της Ευρώπης από τους

προϊστορικούς χρόνους μέχρι σήμερα. Η τρέχουσα μελέτη του αφορά στον Αρχαίο Κόσμο (3 τόμοι): *Η Μεσόγειος, η Ελλάδα και η Ευρώπη. Ιστορία, Αρχαιολογία, Πολιτισμός.*

Ο πρόγονός του Δημήτριος Λοΐζος ανακάλυψε το 1868 στο σημερινό Σπήλαιο Λοΐζου στην Ιθάκη, όπου κατοικούσε (οικισμός Καλύβια Σταυρού), αρχαιοελληνική ταφή που περιείχε ένα μαχαίρι, ξίφος και νομίσματα, τα οποία έδειξε στον H. Schliemann και έτσι ακούσια άνοιξαν μαζί το μεγάλο κεφάλαιο της Μυκηναϊκής Ιστορίας.

Προσωπική Ιστοσελίδα
http://www.anistor.gr/loizos.htm

Σύνδεσμοι Εργογραφίας
Research Gate
https://www.researchgate.net/profile/Demetris-Loizos

Academia
https://acg.academia.edu/DemetrisLoizos

Internet Archive
https://archive.org/details/@demloizos

Diophant Ancient Measures Converter
http://www.anistor.gr/history/diophant.html

***

Anistoriton Freeware Editions
ShareAlike 4.0